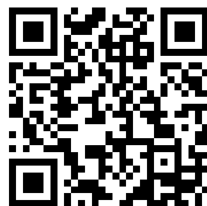

Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet. 1.

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK
LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

Ny följd. Årgång 6

1925

UPPSALA 1926

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1926
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

INNEHÅLL

ROMANTIKERN STAGNELIUS

AV

SVEN CEDERBLAD

II.

I en föregående psykologisk studie med samma rubrik (i Samlaren 1923) har jag sökt behandla Stagnelii utveckling, teckna själva rörelsen i hans själ. I modern psykologi, där man med eftertryck söker framhålla det dynamiskt föränderliga i själslivet gent emot en äldre mera statisk, kartografisk uppfattning av själsliga företeelser, ser man ofta den gamla slitna bilden av själen som en ström få nytt innehåll. I fråga om Stagnelius kunde man ha mera än en orsak att accentuera det oroliga, rastlöst växlande i hans tanke- och känsloliv, och bilden ger sig följaktligen själv. Endast sällan vidgar och lugnar sig hans själsliv likt en sjö, som i spegelblankt lugn dröjer inom sin vanda strandbädd, det driver i stället rolöst framåt mellan ständigt nya stränder, i tvära krökar, mot fjärran och växlande mål. Men trots det föränderliga i hans väsen, kan man dock urskilja vissa bestående eller itererade tendenser och krafter i hans själ. Åt dessa mera konstanta drag i hans psyke må denna fortsättning av min psykologiska analys ägnas; den blir med andra ord en karakteristik. Bortsett från en del överblickar över hela hans liv kommer den att särskildt koncentreras till hans mystiska period omkring åren 1819—1821, då Stagnelius nått mognadens och originalitetens skede både som människa och diktare.

Ett understöd ur Längmanska kulturfonden har för mig möjliggjort utarbetandet av denna undersökning, vilket jag ber att med största tacksamhet få erkänna.

Framställningen kommer att lida av många, åtminstone sakliga upprepningar. När, som i denna och varje annan karakteristik, vissa drag isoleras och framhävas, så är detta tillvägagångssätt en metodisk nödvändighet men å andra sidan ett våld på faktiska förhållanden, ett sönderdelande av det psykiskt enhetliga. I själslivet finnes ingen isolering och intet isolerat. Därför måste reciprociteten mellan Stagnelii olika egenskaper åter och åter framhållas. Dessa gränsa till varandra, gripa in i varandra, förutsätta och orsaka varandra, eller äro olika yttringar av samma själsliga realitet. Ständigt skola i det följande strålarna sammanbrytas till samma centrala brännpunkt. En effektfull juxtaposition av de olika sidorna i Stagnelii personlighet skulle kunna bli brokig och uttrycksfull nog, varemot försöken att tränga från de pittoreska yttersidorna ned till det, som ligger under, föra till ett evigt enahanda och i andra hand medföra en tröttande enformighet i skildringen. Men alla estetiska synpunkter måste underordnas det stränga vetenskapliga kravet på möjligaste exakthet och fullständighet.

Medelpunkten i Stagnelii väsen, från vilken dolda förbindelseleder likt radier utstråla till hans mera periferiska livsyttringar, är — det kan sägas först som sist — hans *starka exklusiva individualism*, ett utpräglat romantikerdrag. Överallt: i hans religiositet, moral, naturkänsla, fantasiliv över huvud taget, själsliga sjuklighet, sensualism, sätt att vara o. s. v. förråder sig denna självupptagna, självbespeglande individualism, stundom förklädd men alltid i högsta potens. För att karakterisera den måste man liksom Böök i sin karaktärsstudie Stagneliusfiguren[1] tillgripa så skarpt tillspetsade ord som egocentricitet och solipsism, man kunde tilllägga narcissitet.

* * *

1.

Först några *biografiska fakta*, som verkat bestämmande på Stagnelii skaplynne.

En människas yttre egenskaper betinga alltid hennes inre. Om Stagnelius berättas samstämmigt, att han var »ovanligt ful». Det heter i fortsättningen efter nyssnämnda citat (Emil Key, Minnen utg. av Ellen Key, I, s. 38): »Figuren liten, spinkig och krokig, hans djupt liggande ögon voro ljusbruna, ansiktsfärgen rödbrusig».

[1] *Stridsmän och sångare*, Sthlm 1910, s. 182.

För Stagnelii egen del har hans oansenliga och missbildade yttre haft stor och ödesdiger verkan. Den »stolta flicka», Fredrica Elisabeth Almgren, som han besjöng under Amandas namn, vände sig bort från honom. Hans människoskygghet, kantiga sätt, osnygghet och vanvårdade klädsel stå i närmare eller fjärmare samband med hans fulhet. Denna har säkert också orsakat den starka mindervärdighetskänsla, varav han led. Hela hans diktning och hans fantasiliv kunna betraktas som kampmedel mot denna förlamande känsla. Man finner ofta, att den fule, åtminstone den som brännes av heta önskningar, men ser sig utestängd från livets fullaste och nödvändigaste upplevelse: kärleken, väl blir besvärad i sitt yttre uppträdande, men i gengäld tar skadan igen i drömmen. Han drives till smärtfylld reflexion och fabulerande fantasi. Genom att skapa sig andliga värden, håller han sig skadeslös för vad livet förvägrat honom. När verkligheten är karg, grå och blomlös, tvingas han att dana en fiktiv värld att leva i, allt efter de större eller mindre andliga resurser, som stå honom till buds. Men knappast någon har skapat en så underbart blomrik och färgskimrande värld som Stagnelius, den »ovanligt fule» poeten. Såsom i min föregående studie visats, var det reaktionen mot Amandas likgiltighet, som gav honom en ny syn på tingen, intensitet i känslolivet, klang åt rösten. Hans fulhet — den var »tvånget att försaka». Nöden är också den poetiska uppfinningens moder. Stagnelii genomglödgade romantik är den vanlottades.

Vad som slagit alla samtida och eftertida, som direkt eller indirekt stått i beröring med Stagnelius, är hans enslingsskap och slutenhet.[1] »Ensligheten», skriver hans fader till Hammarsköld, »var mest passande för hans lynne, synnerligen under hans hypochondriska stunder. Det var aldrig hans sak att söka många bekantskaper.»

Ensam gick Stagnelius genom livet. Redan som liten röjer han sin böjelse för enslighet, om man får lita på Böttigers och J. M. Wimmerstedts i hög grad troliga berättelser. Den senare förtäljer i sina »Biografiska underrättelser om skalden E. J. Stagnelius» (Nord. Tidskr. 1894):

---

[1] Jfr det välskrivna kapitlet Enslingsskapet i Bööks *Stagneliusfiguren* (a. a., ss. 175—184).

Under sina barnaår deltog Erik Johan Stagnelius föga i sina jemnårigas lekar och tidsfördrif; han vandrade om sommaren omkring på de af Ölands rika flora smyckade ängarna vid prästgården och anträffades ofta på någon hög sten eller kulle, som lämnade utsikten fri öfver det jämna landskapet och det vida hafvet...

Det ligger något varslande i denna skildring. Såsom i det följande skall visas, är Stagnelii kärlek till naturen en böjelse för ensamheten och i viss mån rätsidan av hans motvilja mot människorna.

Wimmerstedt har också en betecknande annekdot att berätta om Erik Johans tidiga antipati mot människor i allmänhet och kvinnor i synnerhet. När prästhusets gamla hushållerska sökt förmå »lille Erik» att inför en halvt beundrande, halvt tvivlande krets av gummor visa prov på sin tidiga färdighet i skrivkonsten, så skrev han till sist efter åtskillig tjurighet några stora, ojämna bokstäver, som visade sig betyda: »Otäka fruntimer». Senare skulle Erik Johan Stagnelius uttrycka sitt människo- och kvinnohat mera lyriskt och ordrikt.

Under sin Uppsala- och Stockholmstid har han troligen mestadels hållit sig inom en trångt avgränsad krets. Den bittert tragikomiska, för vulgär uppfattning snöpliga kärlekshistoria, som är knuten till Amandas namn, har givetvis blott förstärkt hans lust att sluta sig inom sitt skal. Inför sina närmaste har han förtegat och förnekat sin olyckliga kärlek. I sin elegi *1815* klagar han över att hans liv efter Amandas föraktfulla avvisande skall förtäras »i enslig jämmer» (I: 200), och i sin kärleksdikt *Amanda* (I: 150) förutsäger han, att han »enslig skall gå». Enligt Atterbom, som väl har sina uppgifter från Almquist, har han också hållit ord. »Hängifven vexelvis åt studier, svårmod, ohelsa och poetiska själsutgjutelser, lefde han, i det mesta, tillbakadragen från allt menskligt sällskap, och var länge nästan lika obekant för sina kamrater i embetsverket, som för den övriga verlden. Till sitt yttre obehaglig, otymplig, till och med ful, i sin klädsel ovårdad nära till cynism, i sitt beteende öfverhufvud stillatigande och sluten, gick han ibland dem såsom en person, som ej lockade till närmare umgänge, och ej tilldrog sig uppseende genom annat, än sin otreflighet». (Litterära karakteristiker II, Örebro 1870, s. 42).

Från slutet av Stagnelii liv,, från hans sista vistelse i hembygden omkring årsskiftet 1821—1822, berättas i Emil Keys ovan

citerade Minnen (I, s. 38), att man i Kalmar mindes honom »såsom en tungsint och oförståelig enstöring».

Men om denna hans hållning var hans vanliga, må man inte tro, att den var hans ständiga. Ingen människa är så hårdnackat konsekvent. »Vid bålen», som det då för tiden hette, har hans tungas band, som så många andra enstöringars, lossats. Under sin studenttid i Uppsala har han, strax innan han själv tog kansliexamen, för att förhöja stämningen under ett symposion, skrivit några ganska fyndiga och uppsluppna *Verser, afsjungne då Studenterne Ahlberg, Zimmert och Schough blefvo Medico-Philosoph. Candidater i Upsala den 8 Junii 1814* (I: 276). Enligt ett nyfunnet dokument i Eichhorns samlingar skulle Stagnelius också omkring år 1815, då han bodde på Fiskaregatan på Söder i samma hus som demoiselle Lovisa Ulrika Block, »såsom umgängesvän umgåtts med henne och hennes familj». Och trots sina anfall av melankoli har han även under sin sista Kalmartid ställt sin lyra i sällskapsglädjens tjänst. Biskop Stagnelius kan också i brev till Hammarsköld (av den 22 mars 1824) uppgiva namnen på två personer, som »egde den aflidnes förtroende» (lektorerna J. M. Wellin och N. H. Wimmerstedt).

Ingen blir mera talför än den slutne, när en gång isen och tystnaden brutits. Stagnelius har haft vissa eruptiva utbrott av en flödande talegåva. Man minnes, huru han enligt den bekanta anekdoten om Rosensteins bjudning efter att ha »tegat som muren», tillrättavisar »morbror» Rosenstein för några förklenliga uttalanden om A. W. Schlegel och sedan börjar »i upprättad ställning, svängande knifven i ena handen och gaffeln i den andra, en föreläsning öfver Schlegels odödliga förtjenster». Väl hemkommen hade han inför Almquist, som är Atterboms sagesman, utvecklat »under häftiga gestikulationer, ur en nimbus af dun och fjädrar, de eleusinska mysteriernas beskaffenhet» (Litterära karakteristiker, II, ss. 42, 43). — I brev till Atterbom (av den 18 febr. 1834) omtalar också Almquist, att han stundom med Stagnelius »disputerade — — — om det gnostiska». — Hos Geijer i Tomteboda tycks han även ha fått ett av sina explosiva utbrott av öppenhet. — En gång mot slutet av hans liv har en förälskelse varit nära att förmå honom bryta sin tystnad. Inför en ung släkting, en mamsell Wimmerstedt, som han fattat tycke för och »som han stundom lät se en glimt af sitt inre», »klagade han öfver sin ensamhet, öfver att ingen förstod honom eller höll af honom» (Emil Key, a. a. I, s. 39). Men på flic-

kans deltagande försäkringar svarar han med ett mycket saltat skämt efter en tvär övergång från sentimental uppriktighet till kärv och frånstötande ironi.[1] Det är tydligt, att som det heter hos Emil Key (ibidem), han strävade »efter att vara fadd i sin konversation eller åtminstone efter att i intet afseende röja det, som bodde inom honom». Han har dolt sitt inre med ord likaväl som med tystnad.

Ett negativt men talande vittnesbörd om enstöringens hermetiska isolering ger också den nästan totala frånvaron av brev (bevarade äro blott ett till en hans syster och ett sonligt korrekt till fadern). Pliktskyldigast ger sig Stagneliusforskaren ut på spaning efter brev, men mödan förblir säkerligen fåfäng.[2] Med en vän har han veterligen aldrig brevväxlat, och kontrasten till hans flitigt korresponderande litterata samtida (Tegnér, Geijer, Atterbom med »drabanter», Almquist) är i ögonen fallande. — De diktverk, han utger (*Wladimir den Store*, *Liljor i Saron*, *Bacchanterna)*, äro med undantag av slutpartiet av *Sång till Quinnorna i Norden*, lärodikten *Kärleken* och vissa delar av andra häftet i *Liljor i Saron*, sådana, där ordet »jag» icke förekommer. Sin jaglyrik har han undanhållit allmänheten.

Hans enslingsskap består alltså icke i en *ständig* avskildhet från mänskligheten, om han också under långa tider har bevarat en inbiten och hätsk tystnad, utan däri, att han höll sitt inre som ett för andras blickar slutet sanctuarium. Han förverkligar ock den fromhetstyp, som står närmast den antisociala enstöringen: mystikerns. Han har strävat efter *andlig* ensamhet.

I ett annat fall har man länge haft överdrivna föreställningar om Stagnelii exklusiva enstöringsskap. Man har i alltför hög grad sökt isolera honom från sin samtids problem, intressen, kulturella strömningar och strömkantringar — en tendens, som t. ex. kommer till synes, när Warburg i Illustrerad svensk litteraturhistoria (väl under inflytande av Bööks uppfattning) sökt ange hans litteraturhistoriska plats genom att placera honom (och Vitalis) under rubriken Enslingarna, i stället för att, med hänsyn till hans främsta och mest personliga verk, resolut inordna honom under den mera adekvata huvudrubriken »nyromantiken». Såsom jag i min avhand-

[1] Se härom min föregående studie, *Romantikern Stagnelius*, Samlaren 1923, ss. 14, 15.

[2] Ett nyfunnet fragment av ett brev meddelar dock Henry Olsson i *Stagnelius och enslingskapet*, Samlaren 1925, s. 130.

ling flerstädes framhållit[1] och Henry Olsson genom sin studie Stagnelius och enslingskapet bekräftat, har Stagnelius med större iver och vakenhet, än man förut trott, följt med dagens litterära evenemang, sökt tillgodogöra sig de bildningsmöjligheter, som bjödos, och mottagit livsavgörande impulser från sin samtids kulturella liv.

Förklaringsgrunderna till hans slutenhet äro många och som alltid att söka i en samverkan mellan urspunglig läggning och tillstötande händelser. Några faktorer ha redan antytts. Han var enstöring allt ifrån början, han var ful, han gjorde en slät och otymplig figur i människors sällskap, samtidigt som han i hemlighet bar på en brännande ärelystnad; vissa uttryck i hans elegier (*Till Naturen*, I: 202, *Ack! hvad jag hatar den man* ... I: 212)[2] tyda på att den på landet uppvuxne prästsonen haft svårt att finna sig tillrätta i Stockholm. Amanda vände sig med förakt bort ifrån honom — hur naivt och omotiverat det än må vara, grundar sig en människas självaktning och säkra uppträdande till stor del på den s. k. framgången hos det motsatta könet. Den tväre och frånstötande mannen har varit hudlöst känslig för det »kalla mördande» föraktet, som »förfärar» med sin »blotta skugga» (*Till Föraktet*, II: 184). Själv föraktar, fruktar och hatar han människorna. Han »ilar med sträckta armar» ut i naturen för att finna enslighetens vila, ty, fortsätter han:

Mänskor ej gifvas för mig. Bland det nerflösa, djuriska släktet
Andas mitt hjärta så tungt, — — — — —
(*Till Naturen*, I: 202).

Människorna plågade honom. Hans inre var sårigt, sjukt och ömt, och han ville ej utsätta det för en beröring, då till och med en smekning kunde kännas smärtsam — man tänke på hans iver att slå bort mamsell Wimmerstedts välmenande trösteord. Melankoli och slutenhet äro syskon. Han hade också snillearistokratens och mystikerns förakt för massan: han talar i sitt, dock aldrig i hans tid tryckta, *Företal till Bacchanterna* om »den litterata pöbeln», som ej kunde njuta sorgespelets skönheter (IV: 349) och i sina *Theser* (IV: 336) om »den råa mening, hvari allm. fattar ordet mirakler». Han har, som synes framgå av dessa ord och av hans klagan inför mamsell Wimmerstedt över att vara oförstådd, ej trott på någon

[1] *Studier i Stagnelii romantik* (passim t. ex. ss. 185, 255).
[2] Stagnelius-citat jämte hänvisningar avse Svenska Vitterhetssamfundets upplaga.

förståelse, och därför ej heller velat torgföra sitt hjärtas lust och kval. Hans slutna väsen har nog också, så tafatt han än tog sig ut i livet, haft mycket av stolt tapperhet, och han har inför sig själv velat bevara den värdighet, som följer av medvetandet om den med egna krafter burna sorgen. Men han har dragit sig undan människor framför allt därför, att han hade den egocentriska drömmarens behov att få vara ensam och ostörd med sina tankar, fantasier och stämningar, med sitt eget jag. Han ber i en sonett (II: 204) tystnaden att överhölja honom med »dunkelblåa vingar» och näpsa »de fräcka ljuden, som våga själens helga sabbat störa». I en annan, tidigare dikt, som rousseauistiskt ställer friheten i naturen mot städernas och samhällslivets tvång, utropar skalden:

För mig hvad salighet i ostörd ro att drömma,
[Än] sträckt på mossors bädd i grottans dunkla gömma,
[Än] sorglös irrande vid brädden av en elf!
Jag njuter Gudars lif, jag äger fullt mig sjelf.
(I: 310).

I denna självhävdelse, som triumferande och kraftigt slutar den i övrigt traditionella dikten, ligger nyckeln till Stagnelii enslingsskap fördold.

Mera än enslingsskapets art och psykologiska förutsättningar intresserar den verkan, det som ett faktum i skaldens liv utövat på Stagnelius som människa och diktare.

Hans tänkande är i mycket färgat av hans isolering. Det är i hög grad deduktivt, slutledning följer på slutledning som länkar i en lång kedja (se *Tingens Natur*, II: 116 ff., och hans filosofiska prosa i del IV). Detta är grubblarens och ensittarens sätt att tänka. Den som med vänner diskuterar sina tankar, kommer i allmänhet ej så långt i tankegångarna, förrän han blir avbruten, motsagd, vederlagd, tappar tråden och intresset. Den ensamme kan länge och flitigt spinna på sin tankes tråd. Stagnelii tankar äro frukterna av det ensliga grubblet under långa nätter. Han förtäljer själv om hur hans stora, systematiskt utstakade — om också ofullbordade — lärodikt *Tingens Natur* blivit till:

— — — — — — — — Hvad i långa bedröfliga nätter,
Lifvad af Gudomens tröst min forskande Ande har uttänkt,
Då med sitt dystra bloss den tregestaltade Månen

Öfver mig blänkte i skyn och stjernornas lysande samling
Höllo sin vakt med nickande ljus på den blåa Olympen
Vill jag till närmare granskning Er ge i dristiga sånger.
(II: 117).

Hade Stagnelius diskuterat med andra och lyssnat till råd, invändningar och kritik, så hade väl ej heller hans bisarra spekulationer av gnostisk, manikeisk, pytagoreisk, kabbalistisk etc. art fått fritt växa upp till denna snåriga vildskog, som nu likt en sagans törnhäck utestänger de hundra år efteråt levande från att nå andemeningen i hans tänkande och dikt, men som också gör hans poesi så hemlighetsfullt lockande. Redan hans romaneska samtid fann mycket i hans *Liljor i Saron* obegripligt.

Om något, bör ensamheten utmätas i ett lagom mått för var och en. Den kan som avbrott ge ro, bli en huvudgärd att vila på, men kan också, om den blir ständig, bli en tung börda. Stagnelius har känt den som en lisa och lidelsefullt besjungit allt som bär med sig befrielse från människor: naturen, natten, tystnaden, döden och förruttnelsen. Men han har också i många dikter klagat över att hans liv förtäres i »enslig jämmer». Sömnlös har han vridit sig på sitt läger:

Ensam jag smäktar
Och eldsuckar drar.
(I: 372).

Hans hat till människorna har plågat honom. I *Dalen* (I: 245) halvt beder, halvt frågar han:

När skall, o himmel! i mitt hjerta
Det bittra menskohatet dö?

Hans människofruktan är svår. Därav det exalterade i hans rop till natten:

Heliga Natt! i din famn jag med lågande känslor mig kastar,
Uslingens enda skatt, slafvarnes frihet Du är.
Dölj mig för människors syn, bjud människorösterna tiga
Och på moderlig arm vagga ditt gråtande barn.
(I: 211).

Liksom andra hypokondriska misantroper har Stagnelius försmått det enda botemedel mot enstöringsskap och människofruktan, som finnes, nämligen samvaro med människor. I ensligheten för-

värras de fixa tvångstankarna, och missförstånden trasslas ytterligare till. Jagets isolering är smärtsam. — Bristen på mänskligt sällskap har givetvis också sin del i att poeten likt eremiterna i ensamheten ägnat sig mera uteslutande och hängivet åt betraktelsen av det gudomliga.

Stagnelii ensamhet har säkert bidragit till att öka hans litterära produktivitet, som även med en hänvisning till detta faktum ter sig nästan oförklarlig och i varje fall är genialisk. Han har för det första fått tid till diktning. Hans slutenhet mot människor har indirekt drivit honom att välja sångmön till sin förtrogna. Hade han blottat sitt inre för vänner och väninnor, så hade säkerligen icke hans diktning haft karaktären av en nästan oavbruten bikt.

Ett faktum i Stagnelii liv, som är av stor betydelse, då det gäller förståelsen av honom som diktare och människa, är hans sjuklighet. »För sin svaga hälsas skull» befriades han i juni 1814 från studentexercisen (se härom Bööks monografi, ss. 50, 51!). Det står nog också fast, att Stagnelius lidit av en hjärtsjukdom.[1] Att Stagnelius mer än någon svensk skald före honom blivit suckarnas, skräckfantasiernas och ångestens diktare, att han väl kände den »förödelsens stund», då »hjertat ej sucka kan» (II: 54), att hans lyrik bär spåren av att härröra från en dödsmärkt människa, sammanhänger säkerligen med hans hjärtfel. Ångestneurosen och de häftiga hjärtattackerna följas lätt åt. — Men Stagnelius led också av ett organiskt fel, som aldrig haft samma litterära användbarhet och romaneska färg som en hjärtsjukdom, men som likafullt kan ha gjort vandringen i »pröfningsbanans grus» plågsam nog. Det är kanske ändå bittrare att bära på en sjukdom, som man inte kan beklaga sig över i sällskap och som inte ger någon tragisk värdighet. Palmblad antyder år 1847 (i sin artikel om Stagnelius i Svenskt biografiskt lexikon), att Stagnelius lidit av en annan organisk sjukdom än hjärtfelet. »Den olyckliges lidande hade sitt ursprung från en missbildning af *några*[2] bland kroppens finaste inre delar, i följd hvaraf också den sköra lifstråden brast.» Atter-

[1] Böök har i monografien (ss. 217—219) sammanställt uppgifterna härom med en del indirekta vittnesbörd om saken från skaldens diktning.
[2] Kursiveringen av mig.

bom talar följande år i Strödda bidrag till sv. vitterhetens häfder (s. 13) om »fel» i »hans kroppsbyggnad».[1] Om vilken annan sjukdom man här läser mellan raderna, därom ger ett brev (i K. B.) från Stagnelii fader till Rosenstein i oktober 1819 besked. Biskop Stagnelius säger där om sin son: »Hans hälsa är ännu vacklande, hvilket jag tror härröra af blodfullhet och hæmorrhoider.» Det är naturligtvis fullt riktigt att som Böök i en artikel i Svenska Dagbladet (1924, d. 24/10, B-upplagan) sätta Stagnelii melankoli i förbindelse med denna Stagnelii kroppsliga plåga. Världssmärtan kan ha högst personliga och speciella orsaker.

Även av sömnlöshet har den svårt hemsökte skalden plågats, varom Hammarsköld talat i sin minnesskrift (se nedan!) och varöver Stagnelius själv ofta klagat i sina dikter (I: 372, II: 68).

Det är säkerligen med rätta, som Hammarsköld — liksom nästan alla Stagnelii senare biografer — velat spåra ett nära sammanhang mellan Stagnelii fysiska plågor och hans levnadssätt. Hammarsköld skriver (E. J. Stagnelius, Ett Kors på hans graf; Sthm 1823, ss. 6, 7):

> Dessa plågor beredde hos honom en Hypochondri af den förfärligaste art, som nedslog hans mod, störde honom i hans göromål och störtade honom understundom i den gränslösaste förtviflan, af hvilken sömnen jagades från hans ögonlock, de rysligaste bilder framkallades för hans inre syn ..... Att döfva dessa pinande känslor skall han understundom tillgripit sinliga medel, hvarigenom en oordentlighet och regellöshet uppkommit i hans dagliga lefnadssätt, som gaf det, i mångas tanke, en likhet med det, hvilket minnet angifver såsom Lidners.

Hammarsköld talar här om »sinliga medel», ett obestämt uttryck, som kan betyda både mycket och litet. Menar han alkohol eller opium? Troligen båda dessa »sinliga medel».

Att Stagnelius varit så begiven på starka drycker, att det väckt uppseende t. o. m. under den tid, då det svenska superiet närmade sig sin höjdpunkt,[2] framgår av en hel del skäl, som Böök anför i sin monografi (ss. 205 ff.). Till yttermera visso kan anföras, att Palmblad (troligen efter Hammarskölds vittnesbörd) preciserat dennes uttryck »sinliga medel» till »glasets njutningar».[3]

---

[1] Jag nämner dessa PALMBLADS och ATTERBOMS ord, därför att de tyda på att de varit väl underrättade.
[2] Se E. OLAN, *Svenska brännvinets historia*, Gbg 1922, s. 126 ff.
[3] I Svenskt biografiskt lexikon 1847.

Palmblad förklarar också i ett meddelande till Brockhaus (anfört av Ruben G:son Berg i Samlaren 1924, s. 47):

Er suchte im Weine, später im Branntweine Betäubung seiner körperlichen Leiden und Belebung seines ermatteten Geistes.

Palmblads kronologiska indelning av Stagnelii dryckesvanor synes icke vara gripen ur luften, åtminstone om man ej pressar hans ord för hårt. En övergång från vin till grovsprit, från det lätta anakreontiska, kulinariska vinruset till det tyngre, kraftigare men också mera makabra brännvinsruset, som i högre grad är självändamål, kan man skönja i Stagnelii både liv och diktning. Av de många vittnesmål om att Stagnelii »diet» mot slutet av hans liv »ej var den bästa», som Böök anfört från olika källor,[1] må här blott citeras det kanske mest preciserade. I Nykterhetsvännernas Tidning för januari 1848 berättar Peter Wieselgren om ett sitt besök i Almquists sällskap vid Stagnelii grav:

Då jag kom till Stockholm, ville jag kyssa blomstren på Stagnelii nyss uppkastade graf och gråta tacksamma tårar för alla de njutningar, han gifvit mig; vännen L. A. visade mig till grafven, men nämnde med sorg, huru skalden var så förfallen till slut, att han måste draga sig ifrån honom derföre att han (A.) var för äckelmagad: St. kunde utdricka 1/2 stop finkel om dagen och var då ej angenäm att besöka.

I sin ungdomsdiktning har Stagnelius ofta besjungit både vinet, vinerna och vinguden. Två dikter (båda daterade 1814) bära rubriken *Till Bacchus* (I: 283 och 285). Ej sällan ha Stagnelli backanaliska dikter med sina snabba, ofta tretaktiga rytmer en så eggande mousserande stämning, att man undrar, om de ej diktats under vinrusets lätta yrsel. Men trots alla hans upprepade önskningar, att den bägare, han tömt om kvällen, må »stå full om morgonen» (*Solen och Bägaren*, I: 120), så är dock hans kärlek till vinet framför allt gourmetens. Detta förråder sig i hans utsökta ordval. Han talar om vinets »pärlande nektar» (I: 122), »eldigt Konstantia» (I: 148), om gudarnas »rosenkrönta viner» (I: 281), »söta nektarviner» (I: 383); när han vill betona källvattnets porlande friskhet, griper han till ett uttryck som:

Skummande viner i källsprången rinna.
(I: 236).

[1] Se monografien, ss. 205 ff., 446, 524, 543.

I hans drömda, njutningsrika paradis saknas icke druvorna:

Lyäi drufva gråter.
Sin purpurdagg i bålen.

I den dikt, varur detta citat utbrutits, en av den stagneliska och den svenska diktningens mest stormande och högpoetiska backanaler, nämligen kanzonen *När trött af Ödets ilar* (I: 359), som dock är senare än övriga här nämnda dikter, märker man också, att sällheten i hans drömda konungarike ej synes honom fullständig utan vinerna. I drömmen ilar han

— — — kring verlden
Den stora, njutningsfulla
En Konung lik som kring sitt rike tågar.
Af flickor vimlar färden.
Kring vagnarne som rulla
Amurer sväfva högt med bloss och bågar.
— — — — — — — — — — — —
Då firas stolta fester
I kransbehängda salen,
Hvars gyllne väggar kronans eld beskiner,
Då samlas muntra gäster
Kring flickan och pokalen.
O änglalif! musik och dans och viner!

I *Hvilan* (I: 281) ger han ett ännu mera klart uttryck åt sina drömmar om ett bacchiskt afrodisiskt paradis:

Drufvor, smek och rosenbäddar!
Endast så vi ren på Jorden
Tömme kalken Hebe bräddar
Vid de gyllne himlaborden.

Det finns ock i hans tidigare dikt vittnesbörd om att han känt bakrusets tomhet och leda. I den till 1814 daterade *Till Bacchus* (I: 285) förråder han detta med naiv realism:

Ej lifvet mig behagar —
Ej alltid bägarn skiner,
Ej alltid heller man den tömma mäktar.
Rök äro våra dagar,
Och alla Jordens viner
Dock blotta dräggen af Olympens nektar.
Dit opp mitt hjärta smäktar
O Fader Evan! hör mig,
Kring breda skullror kasta

Din panterfäll och hasta
I segervagnen glädtigt ned och för mig
Från jordens låga dalar
Med tigerspannet opp till Jofurs salar.

Det ligger i öppen dag, att Stagnelius även i detta fall vände sig bort från jorden, när hans sensualism blev alltför fordrande, för att kunna tillfredsställas, och när ledan inställde sig efter sinnesruset.

Stagnelius har haft svårt att släppa sina förhoppningar om ett Bacchi himmelrike. I en sonett *Evigheten* (I: 382), som enligt Albert Nilssons datering[1] skulle härröra från senast sommaren 1815, utbrister han nästan blödigt:

Ifrån min lyckas sorgliga ruiner
Jag vinka såg odödlighetens stjärna.
Hvad fröjd däroppe kan mig himlen ärna?
Mån någon Sol ock Andars verld beskiner?
O! prässas där ej söta nektarviner?

En senare dikt från något av åren 1816, 1817 (se Albert Nilsson, a. a., s. 15) den tid, då Stagnelius våndades under sin hopplösa kärlek till Amanda, har en mörkare, mera olycksbådande glöd. Skalden anropar i dikten Dionysos och Thanatos:

Du, som mildt i vinets floder
Släcker hjärtats feberglöd,
Du som ändar all vår nöd,
Vallmokrönta Sömnens Broder!
Hulda Genier! åt mitt bröst
I blott skänken lugn och tröst.

Medan än jag mäktar följa
Indiens hjelte! ditt banér,
Medan än i bägarn ler
Vinets friska purpurbölja,
Vill jag, yrande och varm,
Frossa än vid lifvets barm.

Men då nektarkällans åder
Sinat bort, då bägarn har
Inga balsamtårar quar,
Tungan bränd vid gomen låder,
Milda död! o, nalkas då!
För mig till Kocytens å!

(I: 314).

[1] *Kronologien i Stagnelius' diktning,* Uppsala 1926, s. 13.

Här är det ej längre fråga om deliciösa smaksensationer eller om vinet som ett plus till kärleksfestens yrande njutning; här säges öppet om vinguden och dödsguden, att de ensamma skänka »lugn och tröst».

Under sin asketiska period har Stagnelius även i fråga om de starka dryckerna sökt utkämpa kampen mot frestelserna till seger, troligen utan större framgång. Hans senaste år präglas av ett allt svårare missbruk av spritdryckerna.[1]

Stagnelii sista verk, *Thorsten Fiskare*, är en uppgörelse med rusets, ja, man skulle nästan kunna säga brännvinsrusets romantik. Som jag i min föregående studie framhållit,[2] är ej tendensen i sagospelet i så hög grad riktad mot den ideala romantiken som mot de bedrägliga lockelserna av sinnesruset — det backantiska såväl som det erotiska. Också beträffande den lycka, som skänkes av de starka dryckerna, har Stagnelius gjort erfarenheten:

Allt hvad kärlek och beundran vinner
Blänker och försvinner.
(I: 364).

Vinångorna i Stagnelii tidigare diktning ha i *Thorsten Fiskare* måst vika för en ganska frän lukt av finkel, och språket blir därefter. Thorsten blir av bergakungen bjuden inte bara på »kostligt vin» utan också på Goldwasser, varvid följande samtal utspinner sig (IV: 305):

T[HORSTEN].
Kors detta är ju brännv[in]

[GERMUND.]
Ja visst det.
Se det är just det rätta aqua vitæ.

T[HORSTEN].
Det är så godt att jag ej lämna kan
En tår i flaskan.

Liksom rosen och liljan från Stagnelii första diktning i sagospelet fått lämna plats åt tjärblomman och riddarsporren, ugglan

[1] Se härom BÖÖKS övertygande framställning i monografien ss. 210 ff.
[2] *Romantikern Stagnelius* I, Samlaren 1923, ss. 54—64.

och duvan åt de öländska strandfåglarna, så har också vinet utträngts av brännvinet i Stagnelii dikt: det litterärt romaneska och importerade får vika för det alldagliga svenska. Tagen en smula cum grano salis, har övergången från vin till brännvin en biografisk motsvarighet, liksom Thorstens kallbad på ett ganska burleskt sätt korresponderar med ett liknande, som den berusade skalden så när hade fått i Strömmen.[1]

Att Stagnelii dryckesvanor verkat i hög grad förstörande på hans nervsystem och själsliv, är självklart. Alkoholens psykiska verkningar behandlas längre fram.

Men Stagnelius synes, att döma av en ihållande tradition, ha tillgripit ett ännu fördärvligare njutnings- och bedövningsmedel än spritdryckerna. Från många håll omtalas, att Stagnelius till övermått använt opium.

G. H. Mellin säger i Svenskt Pantheon (1833, s. 96):

> Ett organiskt fel i hans kropps-konstitution (hjertat lärer hafva varit för stort) förorsakade honom de bittraste lidanden, och han måste döfva dem med opium, hvilket han förtärde i starka doser, och som väl äfven bidrog att öfverspänna hans lynne.

Atterbom, Eichhorn och Böttiger ha liknande uppgifter om Stagnelii opiemissbruk och ange även, att doserna blivit ökade mot slutet av hans liv.[2] Det är nog försiktigast, att som Böök (monografien, s. 219) lämna frågan, om de blott upprepa Mellin eller ha fått mera autentiska upplysningar, öppen. Men när Böök förklarar, att Mellin är den förste, som framkommit med uppgiften om Stagnelii opiebruk och att det »egentligen är på Mellins auktoritet, som hela påståendet vilar» (a. a., ss. 218, 219), förbiser han, ehuru i övrigt böjd att tro på traditionerna om Stagnelii opiebruk, att uppgifterna om Stagnelii användande av opiater bekräftas av ett uttalande av Emil Key i dennes *Minnen* (I, ss. 38, 39), utgivna av dottern Ellen Key, ett uttalande, som Böök anför i annat sammanhang (a. a., s. 446).

Emil Key vistades i sin ungdom på Ryssbylund, beläget två mil norr om Kalmar. Han hörde där åtskilligt berättas om skal-

---

[1] Se Bööks monografi, s. 524.

[2] Atterbom, *Strödda bidrag till svenska vitterhetens häfder* 1848, s. 13, *Litterära Karakteristiker* II, ss. 44, 45; Eichhorn, *Lefnadsteckning*, s. xxx (i Samlade Skrifter af Erik Johan Stagnelius, 1868); Böttiger, *Minne af skalden Erik Johan Stagnelius*, Sv. akad. handl. ifrån år 1796, del 47, s. 81.

den Stagnelius, och hans upplysningar bära i hög grad prägeln av tillförlitlighet. Han säger bl. a. om Stagnelius:

Hans sjukdom — från hvilken han under en längre vistelse i hemmet 1821—1822 syntes något hämta sig — föranledde behofvet af opiat och, i samband därmed, af alkohol men som man då ej allmänt kände orsaken, ansågs han enbart »förfallen».[1]

Att Stagnelius missbrukat opium, kan alltså anses väl bestyrkt. Av en viss betydelse för bedömandet av frågan är dock en undersökning av åtkomstmöjligheterna under Stagnelii livstid.

Det visar sig, att här som i andra fall först vår tid kommit med strängare restriktioner. Alldeles utan inskränkande bestämmelser var man dock icke i äldre tider. I fråga om gifter och deras försäljning gällde vid början av 1800-talet ännu bestämmelserna i Kungl. maijestäts bref d. $^{3}/_{8}$ 1756 och d. $^{14}/_{8}$ 1786. En kungörelse av d. 26 jan. 1757 (här citerad efter Modées Utdrag ur Publique Handlingar VI, s. 4743) innehåller en lista no 1 »på Venena och andra i orätt dosi högstfarliga Medicamenter, som i de Städer, där Apothek äro inrättade, ej böra säljas af någon annan än Apothekare, och til mästadelen ej utlemnas utom vederbörligt Recept». Kungörelsen innebar m. a. o. förbud för »Handlande och Kryddkrämare i Städer, der Apotheker äro inrättade», liksom för »osäkert folk wid Marknadsplatser och på Landsbygden — — — — — — at sälja hvarken en gros eller i minut några venena eller farlige droguer, som på hosföljande 2:ne listor upräknas — — — — —.»

[1] En tredje källa, som Böök framdragit ur dess annars synnerligen väl förtjänta obemärkthet, är den anonymt utgivna *Pehrmässefärden eller Daniels Resehändelser*, ett ganska missbildat skott på pikareskromanens stam. I denna roman, som förskaffade sin auktor, prästmannen Samuel Fryxell, ett åtal (varom se Göteborgstidningen *Telegrafen 1825*), talas bland annat mycket om en lärd men utsvävande poet och cyniker vid namn Zirkelström. Böök har i *Stridsmän och sångare* samt i sin *monografi* (ss. 221, 222) påpekat en del likhetsdrag mellan Stagnelius och magister Zirkelström. Bl. a. påvisar Böök, att Zirkelström beskylles för opiemissbruk. »Sjukdom och långsam sömnlöshet, med ett ord, själslidanden och kroppsplågor hade förmått honom att gripa till Opium, och snart vände han sig så vid detta narkotiska giftet, att han kunde sluka det i Turkiska, aldeles ofantliga satser.» Över huvud talas mycket om opium i Fryxells reseroman (I: ss. 42, 82, 131, II: s. 92). Man måste dock behandla källan med Bööks egen misstro: »Hypotesen förefaller mig emellertid obevisbar, så länge det icke kan ådagaläggas, att Fryxell råkat Stagnelius.» Stagnelius och Sam. Fryxell ha visserligen besökt samma föreläsningar i Uppsala (enl. Henry Olsson, a. a., s. 126), men om dessa gemensamma besök fört till bekantskap, är ej lätt att säga.

Ett visst intresse för Stagnelii vidkommande kan romanen dock kanske ha genom sina Uppsalaskildringar från de år, Stagnelius låg vid universitetet. Där ges nog tämligen autentiska beskrivningar av studentliv, studentrum och studentsynder. Man får också en ganska livlig föreställning om hur genomsyrad Uppsalaluften var av fosforism.

Bland de sålunda förbjudna venena äro upptagna följande opiater: Laudanum liquidum Sydenhami, Laudanum Opiatum, Opium correctum (= »Preparerad Wallmogesaft») och Opium Thebaicum (= »Wallmogesaft»). År 1786 skärptes bestämmelserna därhän, att ingen, vem det vara månde, i stad och på land, utom apotekare skulle få tillsaluhålla något slags gift (Publique Handlingar, XIII, s. 428).[1]

Det torde dock icke ha erbjudit några större svårigheter att erhålla opiater på apoteken. Farmakopéen av år 1790 lämnar inte några inskränkande bestämmelser för opium. I Pharmacopoea svecica av år 1817 utmärker för första gången ett särskilt tecken, giftmärket, framför namnet på ett ämne, att ämnet i fråga icke må försäljas utan särskild tillåtelse (»materiem denotat sine permissu speciali non dividendam»). I nämnda farmakopé saknar opium sådant tecken.[2] Eftersom opium, åtminstone i teorien, endast kunde fås mot recept, bör man annotera, att så gott som alla, vilka påbördat Stagnelius bruk av opiater, ställt dessas användande i beroende av hans sjuklighet: både hans sömnlöshet, hjärtsjukdom och hämorrhoider kunna sättas i samband med begagnandet av opiater som medicin. Vad som först varit ett legitimt läkemedel, har så småningom blivit ett missbrukat njutnings- och bedövningsmedel — det är i opieförtärandets historia en vanlig utveckling, känd från Coleridges och De Quinceys biografier.

Vida mera sägande än alla giftstadgar och farmakopéer[3] är

---

[1] Se härom O. E. HJELT, *Svenska och Finska Medicinalverkets historia*, Helsingfors 1892, 1893, III, ss. 411, 412.

[2] I nästa upplaga av *Pharmacopoea suecica* (1845, ss. 127, 134) äro både morfin och opium försedda med gifttecken (angivande ämnet vara »non nisi Medico jubente vel permissu Superiorum distribuendam», a. a., s. 4). Den följande eller sjunde svenska farmakopéen (1869) är ännu strängare. Den kräver utom läkarrecept och myndigheternas tillstånd, att morfin och opium förvaras i låsta skåp liksom de andra läkemedel, som äro betecknade med två gifttecken (a. a. inl., s. X; ss. 129, 139). Se f. ö. K. AHLBERG, *Den svenska farmaciens historia*, Sthm 1908, ss. 400—405.

[3] I en f. ö. sympatiskt hållen anmälan i *Aftonbladet* (d. 24/10 1924) — det gällde en populärvetenskaplig mindre Stagneliusmonografi i serien De största märkesmännen — har d:r JOHN LANDQUIST efterlyst svaren på en del preliminära frågor: »Hur kunde Stagnelius komma åt opium och detta i så stora kvantiteter? I vad mån fanns opium överhuvud till salu i Stockholm på hans tid etc.?» Det berättigade i dessa frågor, som ovan besvarats, erkännes villigt, men med ett framhållande av att jag naturligtvis inte kunde framlägga dessa saker i en skrift av så begränsat omfång som min lilla Stagneliusbok.

D:r Landquist ansåg i övrigt, att jag över huvud ställt mig för litet kritisk till traditionen om Stagnelius. Emellertid blir det mig allt klarare, ju mera jag sysslar med Stagnelii biografi, att traditionerna äro trovärdigare, än man anat, och att man stundom gör väl i att tvivla på sina egna tvivel. Traditionerna synas i allt större utsträckning få rätt mot senare konstruktioner.

emellertid det faktum, att ingen av Stagnelii samtida betvivlat möjligheten för den sjuke skalden att förskaffa sig opium. Mellin, Atterbom och Emil Key, alla nämna de hans omåttliga bruk utan minsta skymt av tvivel. Ej heller den framstående farmaceuten Oskar Sandahl finner något förvånande i att »en snillrik och djup tänkare» kunnat förskaffa sig opium till dagligt bruk (Om opium, Sthm 1873, s. 59). Också i samtida eller något yngre litteratur omtalas bruket och missbruket av opium såsom något ganska alldagligt. Man skulle kunna hämta belägg ur Fryxells ovan anförda roman Pehrmässefärden. På ett ställe (a. a., ss. 41, 42) talar han exempelvis om några diktsamlingar såsom kraftigt verkande sömnmedel:

Jag som sjelf läst och studerat ofvannämnde författares arbeten vet att detta sistnämnda är rena klara sannigen [sic!], hvilket dessutom kan intygas av våra Apothekares klagomål som genom hans penne förlorat en icke obetydlig afsättning på sitt hemgjorda Opium.

I Blanches Berättelser efter klockaren i Danderyd omtalas en gammal procentare, som intar opium, t. o. m. i mycket stora doser.[1] Ett uttryck i Blanches Berättelser är kanske betecknande för det opiemissbruk, som väl stundom förekom också i vårt land.

Det är med nöjet som med opium. För att få nattro börjar man med några droppar, men måste sedan och oupphörligen dag för dag öka satserna, till dess man slutligen kreverar.[2]

Här och var i Stagnelii diktning dyka uttryck upp, som förefalla såsom indicier — om något mera kan icke vara fråga — på att skaldens tankar kretsat kring »papaversaften». Påfallande ofta omskrives sömntillståndet med vändningar som »Sömnens milde Gud / Oss med papavern rör vid midnattsklockans ljud» (I: 161), »dricka sömnens ljuva papaverskålar» (I: 146), »Papaverdoft nu andas / De sönderslitna bröst» (II: 68), »Sömnen ur papaverskålen / Stänker hvarje ögonlock» (I: 330), »Ett moln af vallmodoft sig kring mitt läger gjutit» (III: 336).

---

[1] Blanche säger i sin Inledning, att han år 1829 hört den gode klockar Malm berätta om de refererade händelserna, vilka alltså måste ha tilldragit sig förut. Naturligtvis påstår jag inte, att opieätaren i fråga är tecknad efter levande modell. Jag fastslår blott, att inte Blanche och hans samtid funnit typen och saken osannolika.

[2] *Skrifter,* Sthm 1922, V: s. 203.

Bör man i dessa uttryck blott se en poetisk fraseologi, eller äro de bleknade reflexer från skaldens eget liv? Mera påtagligt realistiska synas följande exempel, hämtade ur Stagnelii diktning från senare år, då hans opiebruk tilltagit.

I *Lycksalighetens Ö* (I: 328), en dikt, som enl. Albert Nilsson (a. a., s. 16) härrör från tiden 1818, 1819 och som slösar med bjärta färger, talar Stagnelius om en kvinna, som är den skönaste av de sköna:

Och nyss vid mitt läger den hulda jag såg
Där fängslad i kedjor af vallmo jag låg.

I *Martyrerna* säger den sömnlöse Hilarianus (II: 387):

Den vishets dryck är bäst, som innehåller
Mest af papaversaft, — — — —

Stagnelius använde också i ett prosafragment (IV: 319) ett uttryck som: »Först när ditt vallmorus bortdunstat», ord, som synas förråda en viss förtrogenhet med själva realiteten.

Lärodikten *Kärlekens* (II: 256) slutparti ter sig som en opiedröm. Hela rymden synes skalden fylld av »opiedoft».

— — — Med balsamgråt på kinden
Vallmokronan nickade i vinden,
Göt kring rymderna sitt opie-doft.

»Realismen i uttrycket sammanhänger måhända med S:s opiebruk», förklarar Böök i kommentaren (s. 247), och fortsättningen av Stagnelii dröm styrker denna förmodan. Skalden söves långsamt i en dvala av »milda rosendrömmar» — det är som hämtat ur en beskrivning av opierusets första verkan.

Lutan sjönk — dess silfvertoner dogo,
Dvalans känslor långsamt mig betogo,
Och i milda rosendrömmar själen
Höjde sig ur bojorna af stoft.

Det kosmiska medvetande, som utmärker så många opiedrömmar och extatiska tillstånd samt visar sig i panoramaliknande syner över universum, eller »själens blick», för att tala med Stagnelius själv, vaknade hos drömmaren, »då kroppens öga lycktes». Han får se »minnets» (= föruttillvarons) värld, och jorden ligger under honom i grått töcken.

Minnets verld rann opp i månens strimmor,
Klädd i flor af gråa aftondimmor
Jorden tyst i slummerdrägten låg.
Skog och dal i sabbats-stillhet tego,
Änglaväsen ned från himlen stego,
Och mot Amors blåa himlaboning
Psyches öga, ömt och trånmatt, såg.

Ljuft af sömnens blomsterband jag trycktes —
Själens blick, då kroppens öga lycktes,
Såg en mö i drömmens underland.
Vällustfullt i tårar ögat blänkte,
Himmelsk oskuld kinden purpurstänkte,
Saligt lyste läpparnes rubiner,
Barmen slog av öfverjordisk brand.

Som i dunkla cederskogens sköte
Tvenne dufvor till hvarannans möte
Hänryckt fly med kuttrande begär,
Så vi tjuste mot hvarannan foro.
Hvarje smärta, hvarje dunkel oro
Kysstes bort, och i ett gullrödt fjerran
Kringflög oss Cherubers lätta här.

Denna känsla av att i drömmen höjas över jordeu och dess stridsvimmel, denna stämning av seren och översvinnelig frid, detta vidgande av synranden mot det oändlighetsblå föra tanken till Thomas de Quinceys opiedrömmar. Denne hade funnit, att opiet vidgade synen och gjorde det begränsade oändligt. Här är en pendang från den engelske romantikern och opieätaren, en vision av underbar, milt strålande skönhet, en vision som hade till substrat en utsikt över Liverpool och havet utanför, och som i Quinceys framställning har en sakligt åskådlig beskrivning sällsamt förenad med drömlika färgtoner.

The town of Liverpool represented the earth, with its sorrows and its graves left behind, yet not out of sight, nor wholly forgotten. The ocean, in everlasting but gentle agitation, yet brooded over by dove-like calm, might not unfitly typify the mind, and the mood which then swayed it. For it seemed to me as if then first I stood at a distance aloof from the uproar of life; as if the tumult, the fever, and the strife, were suspended; a respite were granted from the secreet burdens of the heart, — some sabbath of repose, some resting from humans labours. Here were the hopes which blossom in the paths of

life, reconciled with the peace which is in the grave; motions of the intellect as unwearied as the heavens, yet for all anxieties a halcyon calm; tranquillity that seemed no product of inertia, but as if resulting from mighty and equal antagonisms; infinite activities, infinite repose.[1]

I sitt drömda paradis — måhända ett »artificiellt» — får Stagnelius, till vars dikt vi återknyta tråden, se en sin brud före fallet ned i mörkrets värld. Hon bjuder honom att glömma Amanda och »den kärlek, som är hatets broder». För sin älskade kan hon blott uppenbara sig »i dunkla andedrömmar». Hon ger honom likväl hoppet, att han än en gång skall få vigas vid henne i Eden.

Men andekvinnan lösgör sig ur hans famn, synen svinner hän, och vid uppvaknandet återstår blott den bittra missräkningen:

O! hvar är du, himlaburna väsen?
Morgondaggen tindrar re'n på gräsen
Och i etern klingar lärkans jubel:
Ensam klagar min förblödda själ.

Drömmen har varit lång: det är redan morgon — opiedrömmarna räcka ofta ej mindre än åtta till tio timmar. Den sista versraden uttrycker kanske den ytterliga depressionen vid uppvaknandet ur narkosen.

De båda själstillstånd, som analysen av andesynen i *Kärleken* avslöjat: å ena sidan den svindlande elevationen, den överblickande ron, de allomfattande synerna, själens expansion över världsalltet, och å den andra vaknandets plåga och tomhet, möta ofta i Stagnelii dikter.

I en elegi (II: 53), vilken starkt påminner om slutpartierna av *Kärleken*, omtalar Stagnelius, att han av drömmen lärt sig, hurusom andarna äro fria från tidens och rummets fängsel. Också här möter man skildringen av den »förlamande dvalan», och ännu tydligare än i *Kärleken* skildras själens allfamnande och allgenomträngande makt:

Icke af tid och rum de lefvande andarne fängslas;
  Lyda blott kärlekens lag. — Drömmen mig detta har lärt.
Ty då, vid Månens sken, i den tysta förlamande dvalans
  Armar min tröttade kropp sunkit, och Phantasos barn,
Dunkelbevingade gossar, i dans omflögo mitt läger,
  Själen, bevingad och fri, mägtigt ur fängelset bröt,

[1] *Coll. writings,* III, London 1897, s. 395.

Bredde sig älskande ut, så vidt som equator och poler,
  I sin mystiska krets, famna den ändlösa rymd;
Mängde sig djerft i änglarnas chor och, med lekande händer,
  Kärlekens rosenband mellan äonerna knöt. —
Adam med Eva firade då, i skuggan af Edens
  Palmer, sin brudnatt än; Psyche, ur bojorna löst,
Sökte och fann sitt hjertas idol, den himmelska Amor,
  Och försoningens stund slog i de Evigas sal.
Åter jag var i min älskade däld, min älskade hydda,
  Och i ett glädtigt Nu byttes mitt heliga Förr.

Av de fyra fakta, som De Quincey anfört såsom karakteristiska för sina narkoser, äv just ett sådant upphävande av känslan för tid och rum det mest egendomliga. Han säger i ord, som teckna adekvat samma själstillstånd och utvecklingskurva som Stagnelii drömskildring (a. a., s. 435):

The sence of space, and in the end the sens of time were both powerfelly affected. Buildings, landscapes, &c; were exhibited in proportions so vast as the bodily eye is not fitted to receive. Space swelled and was amplified to an extent of unutterable and selfrepeating infinity. This disturbed me very much less than the vast expansion of time. Sometimes I seemed to have lived for seventy or a hundred years in one night; nay, sometimes had feelings representative of a duration far beyond the limits of any human experience.

Det artificiella paradiset »Opium» är en Lycksalighetens ö också i den meningen, att en dag där är som många år.

Denna känsla av att både själen och tingen förstoras under opieruset är icke en individuell förnimmelse hos Quincey, utan betecknande för det narkotiska tillståndet i allmänhet.[1] För en romantiker måste denna förnimmelse te sig som en upplevelse av evighet och oändlighet.

Genom opieruset har kanske ej så mycket nytt kommit till. Denna böjelse för fantastiskt kosmorama är hos Stagnelius ett både personligt och tidstypiskt romantiskt drag. Men redan förefintliga romantiska dispositioner ha stärkts, synerna ha intensifierats. Huru olika äro ej Atterboms blonda ljusa vakendrömmar, i synnerhet från psykologisk synpunkt, och Stagnelii drömrika narkoser!

[1] Ett karakteristiskt parallellfall anföres av E. v. BIBRA (*Die nark. Genussmittel*, Nürnberg 1855, s. 215). Han låter en Dr Madden berätta:

»Dritthalb Stunden nach der ersten Dosis wurden meine Lebensgeister merklich aufgeregt. Das Angenehme dieser Situation schien in einer allgemeinen Ausdehnung des Geistes und Stoffes seinen Grund zu haben. Meine Fähigkeiten schienen sich zu erweitern. Jeder Gegenstand, der ich ansah, kam mir grösser vor; — — —»

Det är nog på grund av den svåraste och smärtsammaste erfarenhet, som Stagnelius blivit den purpurröda lyckodrömmens och det outsägligt plågsamma uppvaknandets diktare. Man tänke på *Endymion* (I: 353), efter vad Albert Nilsson visat (a. a., s. 72) diktad under något av Stagnelii sista år, en tid, då han, om man får tro Atterbom (Litt. Kar. II: s. 45) och den följdriktiga utvecklingen av opiebruket, särskilt skulle ha varit hemfallen åt den så lockande lasten. De två sista stroferna ge den plötsliga peripetien:

Tystna, suckande vind i trädens kronor!
Rosenkransade Brud på saffransbädden
Unna herden att ostörd
Drömma sin himmelska dröm.

När han vaknar en gång, hvad ryslig tomhet
Skall hans lågande själ ej kring sig finna!
Blott i drömmar Olympen
Stiger till dödliga ned.

Om denna ödsligt hemska tomhetskänsla efter drömmens härlighet yttrar De Quincey (a. a., s. 435):

Why should I dwell upon this? For indeed the state of gloom which attended these gorgeous spectacles, amounting at last to utter darkness, as of some suicidal despondency, cannot be approached by words.

Men för det narkotiska somnandet och vaknandet bör man ej glömma själva drömsynerna. Böök har i sin monografi (ss. 219, 220) analyserat drömmarna i *Bacchanterna* och blottat den personliga erfarenhet, som ligger under det exalterade lovprisandet av drömmens saligheter och sanningsvärde. Det finns över huvud taget i Stagnelii senare diktning drömmar av så etsande intensiv åskådlighet, av så bländande lyskraft, att man begynner förstå, huru skalden kunde hålla drömmens bilder för uppenbarelser av det sant varande, den högre verkligheten, men det vi kalla verklighet för sken — Baudelaire, som hade sitt eget paradis i haschischruset, har uttryckt samma övertygelse. Stagnelii *Liljor i Saron* och hans andra, samtida diktning, äro också något av det mest verklighetsfrämmande, någon kan drömma sig bort till. Sällsamma accenter, underliga färger, en intensiv glans över skildringen, osedda strålar, scenerier olika allt annat! Se t. ex. detta tropiska landskap, som diktaren kanske skådat i sitt narkotiska Eden:

Från blåare himlar där sprider
Sina gyllene strålar en mildare Sol
Och en klarare Måne där skrider
På en rikare stjärnkransad pol.
Man frukter och blommor ser glöda
Endrägtigt tillhop, i den ljufliga trakt
Och stormar och höst ej föröda
De urgamla lundarnes prakt.

(I: 394).

Märk komparativernas egendomliga verkan! Man drives till att tänka sig vad som är blåare än blått, stjärnerikare än vår natthimmel.

De Quincey berättar (a. a., ss. 439—441), att han i sina drömmar såg ej blott landskap med silverglänsande vattenytor, utan också hade de mest underbara arkitektoniska syner. Efter »en stor modern skald» citerar han ett praktstycke av »frusen musik», vilket återgivit, vad han mången gång sett i sömnen:

The appearance, instantaneously disclosed,
Was of a mighty city — boldly say
A wilderness of building, sinking far
And self-withdrawn into a wondrous depth,
Far sinking into splendour without end!
Fabric it seemed of diamond and of gold,
With alabaster domes and silver spires,
And blazing terrace upon terrace, high
Uplifted; here, serene pavilions bright
In avenues disposed; there, towers begirt
With battlements that on their restless fronts,
Bore stars — illumination of all gems!

Man jämföre den svenske romantikerns kanske ännu mera bländande målning av Demiurgens borg:

Ett moriskt glänsande alhambra
Den stolta kungaborgen är
I hvalfvet sväfva moln af ambra
Och guldet tak och väggar klär.

Quicksilfrets forssande kaskader
Tas där i jaspisbäcken mot,
Och under skinande arkader
Bär yppig mosaik din fot.

(II: 145).

Eller ock höre man följande skildring med dess tunga prakt, i vilken stjärnorna få liksom ett starkare sken och himlen en djupare färg.

I Verldsfurstens Harem
Är Anima fången.
På grönskande mattor
Hon suckande skrider
Och kronljusen sänka
Från mörkblåa taket
Sitt darrande skimmer
(II: 277).

De Quincey omtalar (a. a., s. 395), att opiet i mörkrets sköte av hjärnans fantastiska inbillningar bygger städer och tempel, som överglänsa Fidias' och Praxiteles' konst, Babylons och Hekatompylos' prakt.

Till opieruset höra också skräckdrömmar av en hemskhet, som Coleridge och De Quincey icke tro sig om att kunna skildra med ord. »Likkistor blott i mina drömmar skymta», säger Stagnelius (I: 142), och det är väl troligt, att ångestnevrosen hos den, som diktat skräckdramerna, förvärrats av opiebruket.

Emellertid är det ej lätt att dra gränsen mellan opiedröm och vanlig fantasi. Om man härvid tänker på den dikt, som gav det mest adekvata uttrycket åt De Quinceys arkitektoniska fantasier, så ger den ett litet memento. Diktens »store moderne skald» är nämligen icke drömmaren och opieälskaren Coleridge, såsom jag först gissade, utan Wordsworth! Alltså har en diktare, som mig veterligt icke haft något med opium att skaffa, kunnat skapa fantasier, som nästan fullt täcka en opiedrömmares syner.

Det är därför kanske säkrast att icke genom ytterligare analys söka pressa fram och alltför bestämt precisera de drag, som i Stagnelii diktning röja opiebruket. Det är med avsikt, som jag till stor del valt samma exempel som Böök i *Stridsmän och sångare*. Det är sagt tillräckligt, om man betonar, att opiebedövningen fängslat Stagnelius i den fantastiska exotismens romantik, liksom den i sin tur är ett utslag av det romantiska behovet hos en diktare och drömmare, som fann verkligheten tarvlig, fattig, hård.

Om Stagnelii erotiska liv har nog Johan Wimmerstedt träffat sanningen, då han säger (Nord. Tidskr. 1894, s. 342):

Han var en människa och ingen vingklippt ängel; han var en ung man med lidelser som de flesta, med en fantasi som ytterst få. Hans Psyche sväfvade icke alltid med skära, oskuldshvita vingar i höga, uraniska rymder; hon förblef, tyvärr, icke alltid främmande för den lägre erotikens osunda, villsamma nejder.

Dessa sinnlighetens tillfälliga segrar måste med nödvändighet hafva framkallat grymma slitningar i hans inre andliga lif med dess djupa eller rättare höga, ideala grundriktning. De måste äfven verkat i hög grad nedstämmande på lynnet och haft ett högst menligt inflytande på den hjärtsjukdom, som förorsakade eller påskyndade den hastiga förstörelsen och undergången af hans fysiska tillvaro.

»Schon früh gab sich Stagnelius den Reizen der vulgärsten Liebe — — — her», intygar Palmblad (Samlaren 1924, s. 47, noten).

»Ingen dödlig som jag brunnit av kärlekens eld», bekänner Stagnelius själv med naiv uppriktighet i en av sina elegier, hans mest realistiskt hänsynslösa dikter. Och han berättar vidare, huru han besöker teatern för att få se

Flickans olympiska anlet omdarrat av krusiga lockar
Stråla i rosenglans under en blomstrande hatt
Eller dess barm, af pärlor bekrönt försmäktande vaggas.
(IV: 381).

Han talar också med aldrig svikande öppenhjärtighet om hur han länge, gripen av en »qualfullt svällande brånad», står och stirrar på flickan, som i »lycktornas gullröda skimmer» — ordet »gullröda» om det mycket svaga lyktskenet i Stockholm den tiden reproducerar utmärkt hans erotiska gripenhet — »tätt vid sin älskares arm» smyger till »kärlekens fest».

Det är icke troligt, att Stagnelius med sina brännande begär och utsatt för frestelserna i den tidens Stockholm, som lär ha erbjudit många tillfällen till synd, kunnat leva som renlevnadsman. Flera av hans dikter, särskilt hans danssånger, förhärliga kärleksruset. Andra äro fyllda av ruelse och ånger. I åter andra har han högt bekänt sig till en oböjlig asketism. Men lidelsefull asket blir endast den, för vilken frestelsen är en fara, och som själv känt sig orenad av synden. Hela Stagnelii diktning kretsar oavlåtligt kring kärlekens gåta.

»I allmänhet», säger Mellin, »förde Stagnelius ett högst oregelbundet, ehuru temligen depensift lefnadssätt» (a. a., s. 100), och

dessa Mellins ord ha intygats av Stagnelii fader och alla hans senare biografer. »Sin boning tog han hvar det föll sig, så att han mest lefde såsom en resande i Stockholm. Han flyttade utan omständigheter till ett annat ställe, så snart det föll honom in att icke längre bo qvar på sitt förra» (a. a., s. 95).[1]

Det motiv, som Mellin här anger för Stagnelii kringflackande, är ganska intressant. Man skulle ju kunna gissa, att poeten, liksom andra utan överflöd på ägodelar, gett sig i väg inför hotet av hyran. Men hans plötsliga uppbrott och täta ombyten äro nog uttryck för en nervös personlighet, som hade svårt att finna sig till rätta, fast han inte begärde komfort och trevnad som andra.

Stagnelius var långt ifrån okänslig för andras omdömen. Men det är likväl påfallande, hur oemotståndligt han förverkligar sin egen typ. Alla de smådrag ur hans liv, som berättats, tyda på en sträv, häftig, oberäknelig och okuvlig originalitet hos denne bohem, som var »lurfvig, burschikos och rasande fantastisk», klädd i dyra, men vanvårdade och illa sittande kläder, med oregelbundna anletsdrag, gester och vanor, frånstötande för de flesta, han träffade, och fascinerande för den, som fått se en glimt av hans inre värld, av hans dikter.

* * *

2.

Orsakerna till att *Stagnelii själsliv* i det följande ställes *i psykiatrisk belysning*, äro, såsom det skall visa sig, många.

Den 5 maj 1822 skriver Hammarsköld till sin vän Christian Molbech:

— — — en av mina bekante, en ung Skald vid namn Stagnelius — — — har blifvit galen.[2]

Detta brevuttalande kan belysas med några Hammarskölds ord i hans minnesskrift över Stagnelius (s. 21), där Hammarsköld yttrar sig under litterärt ansvar men också mera abstrakt omskrivande:

Medan andra och tredje Häftena af Liljor i Saron trycktes i Stockholm, var Skalden i Calmar. Ett häftigt anfall av det furialiska onda,

[1] Om Stagnelii bostadsförhållanden har Böök en grundlig utredning i monografien (ss. 214 ff.). Ett och annat nytt har också framkommit genom mina undersökningar i följande studie (*Amanda i dikten och verkligheten*, passim).
[2] Citerat efter K. Warburg, *Ill. Litteraturhistoria*, uppl. 2, s. 366.

som jagat helsan från hans ungdom, och slutligen undergräfde hans lefnad, hade neml. tvungit honom att begiva sig under sina närmastes vård och uppsigt.

Hammarskölds ord tyda på ett våldsamt men kortvarigt utbrott av sinnessjukdom. Atterbom uppger (Litt. kar. II, s. 45), att Stagnelius under sin sista tid led av »krampanfall».

Att Stagnelii nevrasteni kunde närma sig och överskrida bristningsgränsen, därpå har man på sistone fått ännu ett belägg. Ruben G:son Berg har i Samlaren för år 1924 (s. 47) meddelat ett uttalande av Palmblad, varur redan anförts ett brottstycke. Palmblad berör Stagnelii sexuella och backanaliska förvillelser och fortsätter:

Dann folgten Stunden bitterer Reue und Zerknirschung, *periodischen Wahnsinns*[1] und wieder religiöser Erhebung, und so lebte er abwechselnd im Sumpfe roher Sinnlichkeit und in den Vorhallen des Himmels, bis der Tod, nach welchem er sich sehnte, ihn hinwegnahm.

Det ligger ingenting osannolikt i Hammarskölds ord. Stagnelius hade länge lidit av sömnlöshet och svåra kroppsliga smärtor, han hade stormat på sin hälsa med alkohol, opium och sexuella utsvävningar samt plågats av skräckvisioner; hans inre var förött av lidelser och själsstrider. Hans nervösa väsen har observerats av alla dem, han kommit i beröring med. Hans mysticism är i olycksbådande grad exalterad. »Den till extasen förfallne blir förr eller senare en patologisk personlighet», säger Frey Svenson (Gustaf Frödings diktning, Sthm 1916, s. 57). Egocentriciteten i hans föreställningar och känsloliv gränsar till det sjukliga. De känslor av förakt och hat, som han hyste mot människosläktet, äro om icke av patologisk så dock av hypoman natur, och han erbjuder härvid jämförelsepunkter med Tegnér och Swift. Hans »qualfullt svällande brånad» verkar lika osund som hans överspända asketism. Det finns slutligen ingen svensk diktare, som på alla dem, som studerat honom, gjort ett så nästan fysiskt plågsamt intryck av psykisk sjuklighet. Det är en morbid doft, såsom av »la fleur fatale», som tränger ut ur Saronsliljornas präktiga kalkar, det är en feberhet och flämtande andedräkt i skräckdramerna. Allra minst förvånande är Hammarskölds uppgift för den, som följt Stagnelii utveckling som diktare och människa fram till hösten 1821, då hans själ för en kort tid omtöcknades.[2]

[1] Kurs. av mig.
[2] Se min föregående studie *Romantikern Stagnelius*, Samlaren 1923, ss. 35 och föreg.

Med tanke på den stora vikt, som enligt moderna psykiatrici (exempelvis Gadelius och Kræpelin, se t. ex. kapitlet Erblichkeit i den senares Psychiatrie, Lpz. 1909; I: s. 175 ff.) bör läggas på ärftlighetsförhållandena, vore det mycket önskvärt att börja denna studie över Stagnelii själsliv i psykiatrisk belysning med en undersökning av Stagnelii familj och släkt. Men det har ej varit mig möjligt att medhinna mera än förberedelser till en sådan, och jag har därför föga att lägga till Bööks ock J. B. Simonssons framställningar. Stagnelii fader, den ortodoxe biskopen, lär i sin krafts dagar ha varit prelatensiskt barsk ända till hårdhet. Om honom berättar en folkskollärare Daniel Nyström i sin självbiografi (Årsböcker i sv. undervisn.-historia 1921, III: s. 35):

Det fans prester, som för okunnighet straffade konfirmationsungdomen med käppen, och mina föräldrar sade sig veta, hurusom kyrkoherden i Gärdslösa (sedermera biskopen i Kalmar stift Stagnelius, fader till skalden S.) tuktade okunnig nattvardsungdom med läderpiska, endast för förseelsen att icke kunna.

På sin ålderdom synes den förut så myndige biskopen ha blivit mycket skröplig. »Handen trög, minnet förslappadt, tankekraften mindre redig, allt i aftagande och närmande sitt slut», så beskriver han sig själv inför Hammarsköld. Självporträttet förråder ingen senil brist på självkännedom men väl allmän ålderdomssvaghet.

Stagnelii moder, Hedvig Christina Stagnelius, f. Bergstedt, synes ha varit ganska egendomlig.

J. B. Simonsson säger sig (a. a., s. 33) med sin kännedom om sagesmannen kunna säkert påstå, att följande besynnerliga händelse inträffat i biskopsgården:

Vid ett tillfälle upptäcktes, att det kommit ohyra i ett rum i biskopshuset, och då alla medel till dess fördrivande användts utan åsyftad verkan, kläder sig biskopinnan i högtidsdräkt, skrider in i rummet och befaller de objudna gästerna att försvinna! Och efter den stunden får ingen uttrycka ens minsta tvifvel om, att icke allt är, som det borde vara.

Också några andra smådrag verka rätt kuriösa (Simonsson, a. a., s. 34).[1]

---

[1] En undersökning av kyrkböckerna i biskopinnan Stagnelius' hemsocken Österåker (i Uppsala landsarkiv) gav ganska obetydliga tillägg till det lilla som man förut vet om hennes biografi. Det kan säkert fastslås, att hennes namn är HEDWIG CHRISTINA (den felaktiga uppgiften, att hon hetat Hedvig Sophia, vilken letat sig fram till HAGSTRÖMS *Strängnäs stifts Herdaminne* och SIMONSSONS avhand-

Även bröderna till Erik Johan Stagnelius sägas ha varit mer eller mindre excentriska. N. Kristersen meddelar i »Några Stagnelianska notiser» (G. H. T., d. 14 okt. 1893), att Carl Ulrik och Pehr Christopher lidit av hypokondriska anfall »lika mycket som den berömdvordne brodern». Den mest begåvade, näml. Pehr Christopher, blev slutligen alkoholist och »rubbad till förståndet» (Simonsson, a. a., s. 36; Böök, monografien, s. 23 noten). Också den äldste brodern Nils Magnus, konsistorienotarien, tyckes ha varit rätt besynnerlig. Det berättas, att han varit en »smulgråt» (ibidem), och att kan en gång tegat ett helt år (Bööks monografi, s. 22, not 1).

Stagnelii mödernesläkt är mindre känd än hans fädernesläkt. Hans morfader, kyrkoherden Nils Bergstedt, död d. 14/2 1798, har i dödboken för Österåker fått ett det allra vackraste eftermäle (se K. A. Hagström, Strängnäs stifts herdaminne, II, s. 224). Han måste nog dock vara identisk med den pastor Bergstedt, som vid gravölet efter greve Ulrik Nils Gyldenstolpe år 1768 jämte greve Gabriel Gyldenstolpe förde »så obscena samtal, att alla menniskor rodnade därvid». »Mais de quoi un officier débauché et un prêtre ne sont ils pas capables», tillägger Johan Gabriel Oxenstierna, som relaterat deras upprörande beteende i sin dagbok.[1]

Samtliga hans fem söner studerade teologi och blevo alla utom den äldste präster i Strängnäs stift. Den nämnde äldste sonen, Nils Gustaf, född d. 29 juni 1752, synes på något sätt ha misslyckats i livet. Enligt Hagströms Herdaminne (a. a. II, s. 275) skall han ha studerat i Åbo år 1772. En anteckning i dopboken i Österåker upplyser om att han »prädikade på gången d. 20 Junii 1773».

ling, beror på förblandning med en hennes släkting (född 1781), som bar detta namn. Hedwig Christinas födelsedag är den 1 sept. 1760. Sin tillkommande make, Magnus Stagnelius, har hon antagligen träffat i sin hemsocken. Efter vad fil. d:r Carl Santesson benäget meddelat mig, har Magnus Stagnelius enligt sockenstämmoprotokoll fått i uppdrag att söka bringa reda i församlingens tilltrasslade räkenskaper. Magnus Stagnelius torde ha varit informator hos greve Nils Philip Gyldenstolpe på Torsby i Österåkers socken, vilken hade flera barn. Att döma av att denne och hans fader Ulrik Nils Gyldenstolpe enligt församlingens dopbok brukade vara »vittnen» vid barnen Bergstedts dop, bl. a. vid Hedvig Christinas, tyckes umgänget ha varit rätt livligt. Greve Ulrik Nils Gyldenstolpe hade också som patronus kallat Nils Bergstedt till församlingens kyrkoherde. Första lysningen för Magnus Stagnelius och Hedwig Christina Bergstedt ägde rum d. 25 maj 1788, vid tredje lysningen har fadern-kyrkoherden till lysningskartan fogat ett »med trognaste tillönskan af allsköns sällhet och välsignelse» (den präntade skönstil, som kyrkoherden alltid användt i kyrkböckerna, då det gäller hans barn, vittnar också om hans faderliga sinne). Vigseln förrättades midsommardagen år 1788.

[1] Här citerat efter O. ENEROTH: *Herregårdar i Södermanland* (Sthm 1869), s. 170.

Men sedan har han ej kunnat bli något. I Österåkers förhörsbok 1781—1797 står han upptagen som boende i prästgården utan yrke eller titel. Församlingens dödbok för febr. 1805 upptar »*Hr*»[1] Nils Gustaf Bergstedt som död av lungsot. Man kan våga en förmodan, att han varit mindre vetande. — Också sonen Carl Wilhelm, som efter en »i sanning ganska omväxlande färd genom hela stiftet på konsistorii skjutskärra» omsider efter 22 år som obefordrad blev kyrkoherde i Gåsinge, har tydligen haft sina egenheter (Hagström, a. a., III, s. 56).

Trots materialets knapphändighet och obestämdhet, kan man konstatera vissa anlag för själssjukdom i Stagnelii familj och släkt.

Till en mera bestämd uppfattning av det patologiska i Stagnelii själsliv har jag kommit huvudsakligen genom studiet av Bror Gadelius' stora verk Det mänskliga själslivet (Sthm 1921—1924).

Gadelius urskiljer liksom en del andra psykiatrici tre huvudarter av sinnessjukdom: den mano-depressiva, den paranoida (egocentriska) och den schizofrena. Man måste dock, som Gadelius gång på gång inskärper, medge, att de atypiska fallen otvivelaktigt äro vanligare än de typiska, och ha blicken öppen för de flytande övergångarna, korsningen och bastardbildningen mellan olika reaktionssätt.

Om också Stagnelius i sin inre dualism har vissa beröringspunkter med den schizofrena (den inom sig söndrade) typen, så företer dock hans själsliga struktur enligt min mening övervägande manodepressiva och paranoida drag.

Den manodepressiva sinnessjukdomen kännetecknas av den våldsamma växlingen mellan mani (exaltation) och melankoli (depression). Gadelius karakteriserar detta labila själstillstånd på följande sätt (a. a., I, ss. 94, 95):

De allmänna drag, som tillhöra maniens och de maniska tillståndens symtombild, äga sitt utflöde ur den sjukliga förhöjning av själslivets funktioner, som korteligen sammanfattas i uttrycket *exaltation*. På ett alldeles omvänt sätt förhåller det sig med den melankoliska *depressionen*. Mani och melankoli äro de begge polerna på den självdynamiska skalan, och vad, som i den maniska bilden utgör ett *plus*, motsvaras i melankolien av ett *minus*. Den intellektuella gestaltningsförmågan och dess känsloton äro därvid samtidigt förändrade. Snabbare tempo, subjektivt större lätthet och fart i manien, och över det

[1] Kursivering av mig.

hela en känsla av lust, glädje och psykiskt utrymme, som oavlåtligt bereder plats åt alla framstormande tankar under en förnimmelse av obegränsad frihet och otvungenhet. I melankolien däremot rinner tankeströmmen sakta och sinande, som vore dess källa uttorkad. Det dynamiska tempot är långsamt och tvekande med en tendens till stagnation och stillastående, och dess känsloton är en stegrad olust. Det melankoliska tillståndet är dessutom ofta förenat med en känsla av mattighet och allmän svaghet, och melankolikern är ofta medveten om det sjukliga i sitt läge. Även i detta avseende röjer sig olikheten med maniakern, som vanligen i sin högt uppdrivna självkänsla känner sig på höjden av subjektiv hälsa och välbefinnande och i en sinnesförfattning, som omöjliggör all självbesinning och sjukdomsinsikt. Men melankolikerns självbesinning är missfärgad av den motsatta tendensen att måla allt i svart, att framställa sig själv som oförmögen och oduglig, som en moraliskt ovärdig och usel människa; hans självkänsla befinner sig alltså i det motsatta ytterlighetsläget.

Växlingen mellan mani och melankoli är hos Stagnelius liksom hos Tegnér en slitning mellan övermod och självförakt. Ena dagen kan poeten i sin självhärlighet kalla sin *Wladimir den Store* för »det yppersta, som blifvit skrifvet på svenska», några dagar senare kan han icke nog nedsätta det. Han säger om sitt samtal med en svensk författare: »Hm! Vi talte om Wladimir, och jag bekände för honom huru ofulländadt och dåligt hela poemet är! Du kan icke tro hvad det är misslyckadt!»[1] Det vore ej svårt att ur den ärelystne poetens diktning framleta liknande uttalanden av både över- och underskattande av den egna diktarbegåvningen: han har självmedvetet tillägnat sig den romantiska uppfattningen av skalden som det benådade, allförstående geniet, och han har i ögonblick av modstulen självkritik, då han känt sig »blödande, magtlös, slagen i fjättrar», erkänt sin oförmåga att tävla med de samtida storheterna i diktningen.[2]

Också i den kärlekshistoria, varav hans dikter till Amanda ge en mer eller mindre trogen spegelbild, kan man avläsa hans kastningar mellan självhävdelse och missmodigt självförakt.

Men manien och melankolien ha växlat i Stagnelii själsliv också under formen av berusande extas och dött verklighetsliv. Det är den typiskt romantiska och mystiska upplevelsen, som kan närma sig det patologiska. När Goethe karakteriserade det klassiska som

[1] Efter *Svenskt Pantheon* 1833, s. 98.
[2] Se mina *Studier i Stagnelii romantik*, ss. 154—168.

hälsan och det romantiska som sjukligt, har han kanske haft dessa stämningslägen i sikte.

Denna extas och denna uppvaknandets beklämmande tomhet beteckna punkterna för de yttersta pendelslagen mellan glädje och smärta i Stagnelii inre — i det följande skall den mystiska trancens och depressionens väsen mera ingående analyseras. Ytterst intensivt men ofta också mycket hastigt har Stagnelius upplevat de våldsamma stormkastningarna. Hans lyrik är alltid patetisk, fylld av högt jubel eller nedtryckt klagan. Hans lynne betecknas av fadern (i brev till Hammarsköld av den 22 mars 1824) såsom »stundom sombert, stundom glädtigt».

För att undvika missförstånd bör man kanske framhålla, att här berörda drag i Stagnelii psyke icke nödvändigt behöva anses vara patologiskt betonade. Men gränsen mellan normalt och sinnessjukt hos människan är ej lätt att draga. Det patologiska består oftast av en sjuklig hypertrofi av det normala. Så igenkänner man i den oroliga rörelsen mellan mani och depression lätt känslans vanliga böljegång mellan lust och olust. Gadelius yttrar sällsynt klargörande härom (a. a., III, s. 4):

Liksom *exaltation* och *depression* (upprymdhet och förstämning) äro de båda polerna på den emotiva skalan, äro *idéflykt* och *hämning* de båda motsatserna på den intellektuellt-dynamiska. Mellan dessa ytterligheter, *upprymdhet* — *idéflykt, förstämning* — *hämning,* och på behörigt avstånd från desamma ligger det normala livets »lagom», en minskning eller ökning av dess gyllene mått leder till någon av de mano-depressiva ytterligheterna. Det är på detta sätt och med denna utgångspunkt den normala människan har så lätt att förstå de mano-depressiva abnormtillstånden; vi känna alla, att fröet till desamma finnes hos oss, och vi kunna inom normallivets breddgrader studera de förskjutningar av det psykiska befinnandet, som omärkligt glida över till de patologiska ytterligheterna.

Stagnelii i hög grad affektiva själsliv rörde sig säkerligen i stor utsträckning på de farliga gränsområdena mellan det normala och det abnorma. Stagnelii tendenser åt mani med ty åtföljande förstämdhet ha givetvis förstärkts av hans alkohol- och opiebruk. Att spritmissbruket lösgör och förvärrar maniska och melankoliska anlag, och att motsatsparet rus — bakrus nära korresponderar med mani — melankoli, är självklart, och det har också kraftigt framhållits av exempelvis Gadelius (a. a, I: s. 95; II: ss. 221, 222; IV:

s. 348) och Kræpelin (a. a., III: s. 1366). I ännu högre grad gäller det sagda om opiaternas verkningar.

Med sitt labila själstillstånd, som lätt och häftigt rördes upp på djupet, påminner Stagnelius om Tegnér. Båda sletos mellan exalterad självkänsla och deprimerat självförakt. Men vid närmare granskning upptäcker man också vissa karakteristiska skillnader. Gadelius, som ägnat Tegnérs sjukliga själsliv en förstående studie,[1] framhåller som det ödesdigra för Tegnérs själshälsa hans alltför stora intellektuella rörlighet. Hos Stagnelius åter är ej sinnets rolösa rörelse i så hög grad intellektuell, den är fastmera en känslans oroligt snabba rytm. Peripetien sker hos Stagnelius vida snabbare och plötsligare än hos Tegnér. I de dikter av Tegnér, där den jublande elevationen eller den starka skaparglädjen fått sitt inspirerade uttryck *(Skaldens morgonpsalm, Sången)*, bär den utan att förtröttas upp dikten till dess slut. Hos Stagnelius däremot händer oftast mot slutet av dikten, att den fantasiburna lyckostämningen plötsligt liksom går tvärt av.

I fråga om Tegnér beteckna depression och exaltation i stort sett ebb och flod i den poetiska inspirationens flöde. Detsamma gäller dock icke om Stagnelius, hos vilken även den tryckta stämningen är diktskapande. Det är något av det mest geniala hos honom som diktare, att han kunnat dikta också i de ögonblick, då känslorna nått sin största intensitet, under en fas i känslolivet alltså, då vanliga dödliga ej förmå att i ord, att artikulerat uttrycka, vad de känna.

Stagnelius företer dock icke enbart mano-depressiva sjukdomssymptom, man spårar också med dessa sammanhängande paranoida. Paranoian (förrycktheten) är den till det patologiska stegrade egocentriciteten.

Också i fråga om paranoian visar det sig, att det abnorma själslivet icke är något från det normala artskilt utan blott en sjuklig stegring av naturliga instinkter. Vad är mera mänskligt naturligt än intresset för det egna jaget? Och dock synes här den gamla hellenska måttfullhetsregeln: »ingenting för mycket!» gälla med obeveklig stränghet, och ett överskridande av metron straffar sig självt. Den som alltför exklusivt sysslar med sitt eget själv, får lätt sin syn på sin ställning till sina medmänniskor »förryckt».

[1] *Om sinnessjukdom, diktning och skapande konst,* Ord och Bild 1915, ss. 337 ff.

Överdriven människoskygghet (förföljelseidéer) och storhetsvansinne äro två sidor av samma sak: den abnorma egocentriciteten.

Det har redan i inledningen framhållits, att Stagnelii mest utmärkande karaktärsdrag, hans skötesynd och hans största fara är hans egocentricitet, hans narcissitet. Här må inledningens ord något utförligare motiveras.

Stagnelii moral är fullkomligt individualistisk. Det finns knappast något spår av social etik i hans skrifter. Det gör ett nästan skrämmande intryck, att han aldrig ägnat en tanke eller rad åt kärleken till nästan, åt kravet, att det kristliga sinnelaget bör få sitt uttryck i uppoffrande välgärningar mot andra. För honom står ständigt själens renhet som det ideala. Med själens renande menar han dess befrielse från sinnlighetens neddragande makt och från lidelserna. Människans »stormande passioner» böra besegras i hjärtat (II: 100), vreden och den sinnliga åtrån måste offras, därför att de hindra själens uppgående i Gud. Stagnelius förkunnar undergivenheten under prövningen och den renande smärtan, bjuder själen att »tåligt vandra i pröfningsbanans grus» (II: 315). Vid allt detta är det blott fråga om den *egna* själens frälsning. Det är helt och hållet i sin diktares anda, som Perpetua prisger de sinas lycka för att själv vinna den eviga saligheten.

Också Stagnelii religiositet är egocentrikerns, m. a. o. mystikerns. Han spekulerar visserligen över en allena saliggörande kyrka (IV: 333 ff.), men biskopssonen tillägger omedelbart, att denna kyrka existerar endast som idé. Dess uppgift vore blott att tjäna den enskilda religiösa kontemplationen. Enligt hans mening »äga endast Snillet och Dygden rättighet att konstituera en Kyrka», vilket kan ske, först då de »ändtl. hunnit besegra dumhetens och egoismens månghöfdade hydra». Man möter hos Stagnelius romantikens religiösa, asociala individualism i dess högsta potens. Hans snillearistokratiska förakt för massan, i detta fall närmast för församlingsmedlemmars andakt, är den åt mystiken hängivne eremitens, den andlige stylitens. Hans själ »känner sin egen gudom». Den som lever i omedelbar kontemplation av det gudomliga försmår all yttre organisation av det religiösa livet och all gemensam uppbyggelse. Men denna religiösa isolering kan »förrycka» hans uppfattning av förhållandet till nästan och till samhället. Mystikens historia är fylld av exempel härpå.

Stagnelii drömliv är egentligen liksom romantikernas över huvud

ett utslag av individualism. Den som drömmer vaken är fri från andra människor och deras intrång, han härskar suveränt i den värld, han själv skapat åt sig själv.

Stagnelius är självupptagen, självbespeglande ända till sitt eget fördärv; han har också sett, att hans och Narkissos' öde var ett och detsamma — härom mera i det följande. Hans narcissitet närmar sig det abnorma. De altruistiska känslorna ha en förmåga att bevara själens hälsa, som ingen kan saklöst undvara.

Att gränslinjen mellan det manodepressiva och det paranoida är omöjlig att dra för Stagnelii vidkommande, ligger i sakens natur. (Det har funnits psykiatrici — G. Specht t. ex. — som velat räkna paranoian som en mano-depressiv art av själssjukdom.) Den som är gripen av stark känsla, vare sig glädje eller smärta, blir mer eller mindre bunden vid sitt eget jag, och detta dess mera, ju restlösare han går upp i sin känsla. »*Affektivitet* och *egocentricitet* äro begrepp, som på det mest intima sätt höra samman, ja, man vore frestad påstå, att de strängt taget äro samma sak sedd ur olika synpunkter» (Gadelius, a. a., II, s. 361). Särskilt de pessimistiskt färgade själstillstånden förutbestämma till självupptagenhet.

När det gäller att förklara den Stagneliska nevrasteniens genesis erbjuder sig ju den Freudska psykoanalysen liksom självmant. Egentligen skulle en rättrogen Freud-lärjunge kunna begagna Stagnelii nevros som ett skolexempel på Freuds teorier om nevrosernas uppkomst ur undanträngningen av den sexuella driften. Det står också i god överensstämmelse med Freuds härledning av det religiösa ur det sexuella, att Stagnelius började drömma om en himmelsk värld, där all kärleksåtrå skulle stillas, när han fann, att hans plågsamt intensiva njutningstörst aldrig skulle få sin fulla tillfredsställelse i detta livet och i denna världen.

Stagnelii sensuella religiositet och särskilt hans heta drömmar om den fulla kärleken i en annan värld förneka icke sitt ursprung ur hans rent sinnliga njutningstörst — jag förutskickar dock, att jag aldrig kan finna en sådan förklaring fullt uttömmande.

Det har av många själsforskare framhållits, att Freud och hans lärjungar överdrivit och alltför ensidigt betonat det sexuellas betydelse för nevrosernas uppkomst.[1] Vissa av Freuds lärjungar ha

[1] Min första bekantskap med Freud och hans skola går ganska långt tillbaka i tiden, innan ännu atmosfären blivit så genomsyrad av psykoanalys som nu.

också givit en så vidsträckt tolkning åt det sexuella (libido), att nästan varje fysiskt behov fått sexuell karaktär. Härigenom har väl Freuds sexualteori förlorat i stringens. Det har ibland föresvävat mig, som om man finge byta ut det nu kuranta libidobegreppet mot det gamla vanliga begreppet lyckobegär och i allmänhet söka de nervösa rubbningarnas upphov i ett hämmande av den fysiska och psykiska personlighetsutvecklingen över huvud. Andra drifter som tröghets- och självbevarelsedriften spela nog en minst lika stor roll som könsdriften.

Stagnelii inre upprivenhet beror nog inte blott på att hans erotiska behov blivit otillfredsställt utan väl så mycket på att hans sexualliv ej harmonierade med hans etiska krav. I en tid med mildare och slappare syn på det erotiska hade säkerligen denne självplågande asket bedömt sina förvillelser med mera tolerans. Han levde nu under en tid, då en kristet-nyplatonsk asketism uppställde oeftergivliga krav. Möjligheten att göra sina laster till dygder med litterär användbarhet förelåg inte för honom, en tryckande syndkänsla följde njutningen tätt i spåren. Skiljegränsen mellan honom och senare dekadenter är i detta fall klar och skarp.

En som enligt min mening har mera än Freud att ge åt den som söker förstå den sjuke romantikerns själsliv är Alfred Adler. Han har i min tanke fördjupat problemställningarna och dragit fram många av Freud förbisedda men beaktansvärda faktorer. Huru genomdränkt av sexualitet Stagnelii själsliv än var, synes mig Ad-

---

Den förmedlades av Freud-adepten O. RANKS *Das Incestmotiv in Dichtung und Sage* (Lpz. & Wien 1912). Vid mina efterforskningar angående *Riddartornets* huvudmotiv stötte jag på denna bok, av vilken jag intet ont anande väntade mig en välkommen motivhistorisk utredning. Jag fann i stället strax i början följande resumé av författarens resultat av en genomplöjning av världslitteraturen: »Da ergab sich als Endergebnis die überraschende Thatsache der Ubiquität des Inzestmotivs in der Weltliteratur.» Uttalandet kom något överraskande för den, som inte träffat på detta allestädes närvarande motiv vare sig i Psaltaren, hos Horatius eller i Frithiofs saga. Till sitt slutresultat hade författaren kommit blott genom en ända till bristning pressad bevisföring och genom flitig drömtydning i Freuds anda. Sedan har jag funnit, att en freudian genom ett slags filosofi »als ob» kan bevisa vad som helst. De tvivelsmål, som jag dilettantmässigt anlade på Freuds läror, återfann jag sedermera hos sakkunskapen (Gadelius, Frey Svenson, Poul Bjerre). I annat fall hade detta försök till psykiatrisk analys varit oskrivet. På ett och annat ha nog Freud och hans efterföljare kunnat ge förklaring — särskilt i fråga om »undanträngningen», »konversionen» och förvandlingen av libido i ångest — men den allmängiltighet och allförklaring, varpå deras system gör anspråk, tror jag inte på.

lers mindervärdighetsteori ge mera av förklaring till Stagnelii casus än Freuds psykoanalys.[1]

Adler har närmare utfört Janets hypotes, att nevrastenikerns disharmoni beror på en »sentiment d'incomplétude». I känslan av att på något sätt vara underlägsen söker den själssjuke kompensation genom en ledande fiktion, och nevrosen är beroende på ett fingerat slutändamål.

Am Anfang der Entwicklung zur Neurose steht drohend das Gefühl der Unsicherheit und Minderwertigkeit und verlangt mit Macht eine leitende, sichernde, beruhigende Zwecksetzung, um das Leben erträglich zu machen.[2]

Sin utgångspunkt har denna nevrastenialstrande mindervärdighetskänsla vanligen i någon organisk svaghet eller missbildning. Nevrastenikerns hela strävan går nu ut på att erövra känslan av mervärdighet. Även i förhållandet könen emellan spårar Adler denna strävan efter att bli den överlägsne, den starkare, vilket han framhåller i polemik mot Freud; härvid går han kanske väl långt i att som avsiktsbetonat framhålla det instinktiva, driftartade.

Intet medel lämnar nevrastenikern oförsökt för att förvärva känslan av mervärdighet. Han söker psykisk kompensation för vad som brister i den fysiska konstitutionen. Karaktären hypostaseras, karaktärsdaningen blir ett mål. Personligheten söker han göra självständig, tack vare sin originalitet skall han kunna känna sig förmer än andra. »Eine Art von Heiligung verschafft ihm Unabänderlichkeit und Ewigkeitswert. Der neurotische Charakter ist unfähig, sich der Wirklichkeit anzupassen, denn er arbeitet auf ein unerfüllbares Ideal hin» (a. a., s. 8).

Ju intensivare känslan är av brist, dess starkare blir den ideala strävan, dess högre, ouppnåeligare ställes idealet.

Både i nervös strävan efter idealitet och i självförakt och självförebråelser söker nevrastenikern en stegring av sin personlighetskänsla. (Även människohat, människoförakt, nedsättande tal om kvinnan o. s. v. kunna betraktas som avigsidor av samma försök till självhävdelse.) Vad som plägar utmärka den nervöse är »das überspannte Persönlichkeitsideal . . ., das in starker Fixierung, in

[1] I POUL BJERRES *Studier i själsläkekonst*, finner man en ypperlig introduktion i ADLERS neuroslära liksom i FREUDS psykoanalys. Sedan denna min studie först utarbetades, ha några av Freuds och Adlers skrifter kommit ut i svensk översättning (bokförlaget Natur och kultur).

[2] ALFRED ADLER, *Über den nervösen Charakter*, dritte Aufl., München und Wiesb. 1922, s. 6.

die Nähe einer Gottähnlichkeit gerückt, dem Wesen und Verhalten der Neurotiker und Psychotiker so oft einen leicht oder ausgesprochen hypomanischen Zug verleiht», — — — (a. a., s. 47).

Den nervöses strävan från osäkerhet till säkerhet uppenbarar sig i motsättningen mellan hans förnimmelse av underlägsenhet och hans självöverskattning; dessa båda själstillstånd motsvara uppenbarligen depression och exaltation i det manodepressiva sjukdomstillståndet. Men mindervärdighetskänslan är också en betingelse för paranoian. Gadelius framhåller (a. a., III, s. 11), huru paranoian är en sjuklig missbildning av jagkänslan, »komplexernas komplex». Han utvecklar vidare i ordalag, som för den med Stagnelius förtrogne kunna tyckas myntade på diktaren, huru en känsla av underlägsenhet måste ingå i paranoian:

Den mest hänsynslösa egoism och brutalaste egocentricitet räcka icke till att skapa en paranoiker. Härtill fordras ett drag av *inferioritet* i kampen för tillvaron, som gör att egenskaper, vilka i den starkes ägo äro vapen för egen framgång, i den svages bliva veka känslospröt, som böja sig förgiftande mot det egna jaget, omsättande en vanmäktig och förfelad ambition i sjukliga drömmerier. Vad som icke vinner avsättning i det verkliga livet, den månhet om egna fördelar, som aldrig tillfredsställes, vänder sig inåt och verkar befruktande på fantasien. Egocentricitetens krav, som i kontakt med verkligheten ej motsvaras av den aktiva styrka, att de kunna göra sig gällande, taga ut sin rätt i aning och dröm. Svedan i det egna skinnet av tusen hopade förtretligheter omsättes i misstankar; förfelad ambition i patologiskt högmod. Kronisk misstämning och instängd harm verka förgiftande på omdömet, och såsom förklarande och kompenserande fantasiprodukter, uppträda *förföljelse- och storhetsidéer*. Därmed har naturen åt sig genom sjukdomen skapat ett slags konstlad jämvikt och åt den sjuke ett tillfredsställande svar på livets pinsamma frågor.

Man behöver ej känna så mycket av Stagnelii liv, dikt och skaplynne för att finna, hurusom tillämpningen av Adlers nevroslära och Gadelius' utredning av paranoians betingelser ger sig nästan själv.

I hans allmänna kroppsliga svaghet och i hans ovanliga fulhet ligger den yttersta orsaken till hans disharmoni. Pinsamt medveten om sitt missbildade utseende har han varit allt från den tid, då kvinnan fick något att betyda i hans liv, Amandas föraktfulla avvisande har upprört honom mycket djupt. När han jämför sig med näktergalen, »den förkastade», som ej glimmar med svanens eller påfågelns prakt, utan måste dölja sig i trädens mörka skuggor, och ber Amanda att ej begära mer än hans hjärta och hans sång,

så är här i indirekt form och med ädel återhållsamhet en bekännelse avgiven om hur han plågats av sitt deformerade yttre, av sin mindervärdighetskänsla. Man märker dock, hur han sökt trösta sig med sin visshet om sin överlägsenhet som skald. Han ställer sig själv på ett högre plan, då han vill förklara hennes likgiltighet med orden:

Ty ej himlen gaf åt qvinnan
Skaldens heliga förmåga
Att i ödets gyldne taflor
Blickar sända, — — —

(II: 46).

Ett mera typiskt exempel på Adlers sats, att det även i könskärleken ytterst gäller att förvärva känslan av överlägsenhet, kan man knappast begära. Stagnelii förakt för kvinnan, hans ivrigt förfäktade övertygelse, att könsakten är själva dödssynden, är egentligen den avvisades självhävdelse.

För allt det, som han häftigt åtrått och som förvägrats honom, har han hållit sig skadeslös med hjälp av fantasiens omätliga rikedomar. Sin torftiga tillvaro och sitt ekonomiska betryck byter han i inbillningen ut mot en härskares resurser. I drömmen är skalden »en konung lik, som kring sitt rike tågar», mött av flickor i varje stadsport (I: 360), i verkligheten, d. v. s. med bestämdare lokalisering på Stockholms gator, har han med vanmäktig avund stirrat på den lycklige, som i lyktskenet förde flickan med sig hem »till kärlekens fest» (IV: 381).

Också i ett annat fall kan man följa Stagnelii försök att tillvälla sig känslan av att vara förmer än andra. I många dikter har han bekänt en brinnande ärelystnad. Han säger i *Till Äran* (I: 31):

Dig, Ära! mitt hjärta sitt offer bär,
Vid harpans väldiga röst.
Hur brann Din låga ej, ren och skär,
I gossens eldiga bröst!

Gossen drömde om »svajande fanor» och »mäktiga härars gång». Men den drömmen skulle lika litet som någon annan gå i uppfyllelse. I några dikter från 1813 [*Dygdelära* (I: 15), *Krigssång* (I: 18)] klagar han över att han bär »klagolutan» i stället för svärdet, och år 1814 blev han för sin svaga hälsas skull befriad från påbörjade vapenövningar.[1] Den som nu vill tillämpa Adlers teorier kan peka på att Stagnelii mindervärdighetskänsla hade sin grund i

[1] Se härom Bööks monografi ss. 50—52.

hans fysiska svaghet och spåra försök att erövra vissheten om mervärdighet i hans senare med stor iver hävdade tro på skaldskapets höghet. Att han finner sin enda tröst i sången, skulle i så fall bl. a. bero på att diktandet stärkte hans personlighetskänsla. Hans diktning vore från denna synpunkt sett vad som av Adler kallas »der männliche Protest» mot livet.

»Er [der Neurotiker] stellt Ideale auf, um die Wirklichkeit zu entwerten», säger Adler (a. a., s. 180). Det paradoxalt fordrande, det krampaktigt nervösa i Stagnelii asketiska idealism förråder nevrastenikerns starka behov att tro på sitt eget värde.

Mysticism och sinnessjukdom — denna sammanställning ser man i modern psykiatrisk litteratur nästan lika ofta som den vanliga av geni och vansinne. Även sambandet mellan mystik och sexualitet har varit föremål för psykologernas uppmärksamhet, ja, man har — enligt min mening, som jag nedan skall utveckla, förhastat nog — velat reducera den mystiska religiositeten till sublimerad erotisk drift och själens förbindelse med det gudomliga till ett utslag av autoerotism.[1]

Stagnelii omvändelse till mystiken står givetvis i nära sammanhang med att han på grund av sin svaga hälsa och sitt anskrämliga utseende måste vända sig från ett yttre liv till ett inre. I mystikernas levnadslopp finner man ofta, huru de, hindrade från att spela en roll i denna världen — ej sällan av ett lyte — vänt sig bort från ett verksamt eller njutningsrikt liv till inre betraktelse — det mest drastiska exemplet erbjuder m:me de Guyons betydelsefulla vårta, som bidrog att avstänga henne från världens nöjen och stärkte hennes böjelse för inåtvändheten. Redan före det teosofiska genombrottet i Stagnelii liv finner man hos honom drag, som påminna om mystikerna: tendenser mot isolering från människorna, lust att stänga sinnenas fönster mot yttervärlden, asketism. Då hans förhoppningar att vinna en kvinnas kärlek gått all världens väg, har han vänt sig från jorden till himlen, m. a. o. från det yttre till det inre — själv har han ställt detta »högre liv» i samband med sin frigörelse från kärleken till Amanda. Wladimirs försjunkande i självbetraktelse avspeglar troget hans diktares egen

[1] Så t. ex. F. MOREL, vilken liksom en del andra schweiziska forskare är en lärjunge till CHARCOT, JANET och FREUD och eklektiskt kombinerar resultaten av både fransk och tysk forskning (*Essai sur l'introversion mystique*, Genève 1918).

tilltagande introspektion. Hos Stagnelius liksom hos andra mystiker möter man ofta maningen att i det inre söka upplysningen, lyckan, det sant varande, att i hjärtats mikrokosmos återfinna makrokosmos. En sådan centripetal narcissitet är utmärkande för mystikerna, och det är denna mystikernas egocentricitet, som Freud, Jung, Morel och deras efterföljare fatta som autoerotism (»Introversion der Libido») — det är väl dock ej nödvändigt att se något speciellt sexualbetonat i detta själstillstånd.[1]

Valet mellan jordens njutningar och himlens skedde ej utan smärtsam slitning:

Ve den hvars själ sin egen gudom känner
Och idealets verklighet begär!
För honom jorden inga rosor bär.
(*Narcissus*, 1: 382).

I Stagnelii författarskap från Saronsliljornas tid (1819—1820) är det ej blott den teoretiska åskådningen, som till sin art och litteraturhistoriska upprinnelse är mystisk, också hela det personliga känsloliv, vari Stagnelii världs- och gudsuppfattning bottnar, är mystikerns. Stagnelii teosofi är icke lättköpt. Hans världsåskådning är visserligen frukten av studier i samtida romantisk filosofi och i gnosis, men den är också vunnen genom religiös själskamp. Framför allt är den framgången ur den intensivt kända erfarenheten av den mystiska trancen.

Henri Delacroix, som i sitt verk Études d'histoire et de psychologie du Mysticisme (Paris 1908) med mera intim analys än kanske någon annan sökt klarlägga mystikernas själsliv, urskiljer (a. a., s. 346) i deras själstillstånd fyra faser: 1) en period av oro och tvivel, 2) en plötsligt inbrytande extas, fylld av outsäglig lycka, ett visionärt tillstånd, då själen skådar Gud och den högre världen samt upplever föreningen med det gudomliga, 3) ett skede av djupt plågsam depression, då den nyss hänryckte vaknar upp och känner sin övergivenhet och nöd, samt 4) en stämning av oändlig frid.

I Stagnelii teosofiska poesi möta dessa själstillstånd. En del dikter innehålla ett av dem, andra rymma flera, många skildra övergången mellan dessa själstillstånd. En av de dikter, som skildra,

[1] Narcissiteten behandlas av FREUD, *Zur Einführung des Narzissmus* (Jahrbuch der Psychoanalyse, Lpz. u. Wien 1914), och av MOREL, a. a., s. 321.

hur orons och tvivlets mörker förjagas av den visionära extasens klarhet och salighet, är *Aftonen* (II: 134). Dikten börjar i dov förstämning. Aftonens ängel, klädd i högblå mantel, har kommit från andarnas värld. Han delar ut blomster, som vuxit vid Edens floder. Åt betraktelsens vän skänker han en viol, åt samvetsfriden en lilja och åt smärtan en vallmo. Endast åt den sömnlöse diktaren har han intet att ge, intet svar på hans fråga, om hans namn står tecknat i livets bok. Skalden klagar över att de budskap, som besöka själen i häktets natt, äro evigt stumma, symbolerna dunkla, gåtlika, han frågar förgäves kväll och morgon, vår och höst,

Frågar förgäfves
Alla naturer,
Söker förgäfves
Tröst och råd
I den gränslösa rymden.

Dock får han äntligen ett svar men ej utifrån utan från hjärtats djup, som plötsligt upplyses av det inre ljuset:

Dock klingar, o fröjd!
I hjertats djup
Försoningens stora
Mystiska ord,
Och silfverklart
Flämtar i själens
Natt det sanna,
Odödliga ljuset.
Lutad mot korset,
Af törnen prydd,
I en himmelsk syn
Står för mitt öga
Den evige Guden.
Med förlåtelsens blick
Han ömt mig betraktar.

Säreget mystisk är denna övergång från det oroliga mörka tvivlet till extasens strålande visshet, likaså den inre rösten, ljusuppenbarelsen i mörkret — en typisk fotism — vilken slutligen gestaltar sig som en syn av den korsfäste, den outsägliga lyckan under hänryckningens ögonblick. Samma själsliga förlopp företer också dikten *Kyrkogården* (II: 431) där en seraf uppenbarar sig för den tvivlande och betryckte frågaren och ger honom del av den högsta kunskapen.

Liknande själsrörelser upplever också Perpetua i *Martyrerna*, vars själsliv med sin passivitet inför den gudomliga makten, sina svängningar från kaotisk förtvivlan till salig, klargörande trance är så representativt för mystikern Stagnelius. Samma plötsliga andeuppenbarelse i mörkret, som Stagnelius säger sig ha upplevat i *Aftonen*, visar sig också för Perpetua i fängelset.

Gud, rädda mig! beröfva ej mitt öga
Den gyllne strålen af din nåd och sanning,
Den höga känslan af din Andes kraft!
Hvart skall jag fly? All verlden sig beväpnar
Emot min kärlek och min tro. Naturen
Och stjernorna besluta mitt förderf.
Gud hör min röst! ur frestelsernas storm
Till dig jag ropar, ur förtviflans böljor!
O Evige! din starka hand mig räck,
Och lyft mig frälsad ur de svarta djupen!
Jag bönhörd är. O, sväfvade en Engel,
I ljustalar, med fridens palm i handen,
Ej mig förbi? o, hviskade en röst
Ej i mitt öra med koralleläppar,
Ömt varnande: förvara dina kläder!
Håll lampan tänd, snart är din brudgum här.
»Jag kommer, jag, den förste och den siste,
Ditt A och O!» från sina himlar ropar
Min älskling så, och Andens milda röst
Och brudens suckar svara: amen amen!
(II: 406, 407.)

Perpetuas panna glänser stundtals av ett saligt lugn, men detta överjordiska sken kan nästa ögonblick vara försvunnet. Hon frågar:

Hvad är vårt lugn, vår glädje och vår frihet?
Ack! ett besök af högre väsen blott,
Guds uppenbarelse i Mamres lundar.
Ja! lik en fackla lågade mitt hjerta
Af fröjd och kärlek, klara vattenkällor
Mig vederqveckte. Nu i öknens sand
Jag vandrar, höljd af ett Cimmeriskt mörker.
(II: 382).

Om denna av smärta och fröjd så nervöst vibrerande religiositet, detta utplånande av jaget inför den högstes makt, denna självuppoffring åt det gudomliga, som dock för till livets fullaste njut-

ning och personlighetens rikaste upplevelse, om dess höjdpunkt i smärtsamt salig korsextas ger följande monolog av Perpetua den livligaste föreställning:

O kärleks sol! från höjden mig bestråla,
Tänd Andens lif och hjertats is försmält!
Hvad är min andakt? blott en luftig fradga
På blodets vågor, när Guds kärlek susar
Med kraft deröfver. Hvad min bön, min lofsång?
Blott återskallet ur en jordisk klyfta
Af högre väsens milda symfoni.
Hvad är jag själf? ett kaosvatten blott,
Mörkt, öde, kallt. O fläkten dufvovingar!
O, klinga gällt, du nådens skaparord!
När skall en gång, Förbarmare! det rena
Medvetandet i själens grund sig spegla,
Likt solens ljus i härmande kristaller?
När hvilar barnet i Marias famn?
Dock fåfängt hopp om felfri dygd på jorden!
Sig sjelf förneka och i korsets skygd
Sin trygghet söka är all lefnads vishet.
Välan, o Gud! så vill jag, rankan lik,
Kring detta kors min kärleks armar fläta
Och, månan lik, mot Andeverldens sol,
Det svarta lefnadsklotet evigt vända.

(II: 366, 367).

Men Stagnelius har också såsom ingen annan svensk diktare utom Almquist skildrat den mystiska kontemplationens ogrumlade frid, inför vilken all världens både fröjd och sorg och hot bli till intet.

Hell fängelset och bojorna och döden!
O mörkrets söner! sjelfve mildt J leden
Till himlens port den suckande martyren.
En tillflyktsort mot lifvets alla qval
J honom bjuden i de skumma hvalfven.
Guds kärlek der i det fördolda andas,
Betraktelsen sin gyllne lampa tänder,
Och tystnaden det nya lifvets frö
Med hulda, moderliga vingar täcker.
I mörkrets famn det sanna ljuset ler
Mot själens blickar, och då kroppen fängslas

Af hårda jernband, o då skakar Anden
Vid jubeltoner sina kedjor af.
— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —
— — — när det inre lifvet
En gång på hjertats helga altar brinner,
Hvad är allt yttre? Angår det en kropp,
Om, klart bestrålad af sin purpursol,
Han morgon- eller aftonskugga kastar?
(II: 376, 377).

Med extatiska tillstånd har Stagnelius varit väl förtrogen. I *Liljor i Saron* ser Anima liksom Perpetua i fängelset himmelen öppen. Med all rätt har Böök (monografien, s. 219) velat se en personlig bikt i Timons ord i *Bacchanterna* (IV: 238).

— — — Blott i drömmar
Förrinner dagen och i syner natten

Hela *Bacchanterna* är ett drama om den extatiska inspirationen. Skarpsynt av egen erfarenhet och med stöd av G. H. Schuberts analys av drömmens väsen har Stagnelius funnit, hur förvillande lika till sin yttre form men hur olika till sin inre art och halt det sinnliga dionysiska ruset och den apolliniskt gudomliga inspirationen äro.[1]

Att Stagnelius är mystiker ej blott i teorien utan också med hela sitt väsen framgår av att han gjort till sin personliga egendom, vad den klarsynte psykologen Emil Lucka anser som det positivt betecknande för mystiken och mystikerna, nämligen den omedelbara upplevelsen av föreningen med tingens gudomliga urgrund, vissheten, att mångfalden upphäves i enheten, kärleken till det gudomliga, inför vilken allt annat svinner hän.[2]

Det kan i förstone synas, som om denna självuppgivelse inför en högre makt innebure ett upphävande av diktarens romantiska individualism. Men detta är en synvilla. Just genom att låta sitt liv vinner man det, genom att offra sin individualitet inför något som är högre än det mänskliga stärkes man i sin personlighetskänsla. Mystikerns högmod gent emot andra dödliga har sin grund i hans förvissning att vara benådad och utkorad, genom sin för-

[1] Se *Romantikern Stagnelius*, I, Samlaren 1923, ss. 38 ff.
[2] E. Lucka, *Die Phantasie*, Wien und Leipzig 1908, s. 128.

ening med det gudomliga höjd över andra dödliga. Hos Stagnelius märker man detta högmod, såsom redan framhållits i en del uttalanden, och även i hans didaktiskt hieratiska ton.

Djupt och fast rotad i Stagnelii egen religiösa erfarenhet är således hans tro på det inre ordet, det inre ljuset, drömmens sanningsvärde, »hjertats eller fantasiens, eller, om man så vill, en ännu högre organs lefvande åskådning af det Gudomliga Ordet» (IV: 347).[1]

Fastän de fysiologiska effekterna av ett visst levnadssätt blott kunna ge en bråkdelsförklaring av de mystiska själstillstånden, så vore det dock oriktigt att lämna dem ur räkningen. Det egendomliga är ju, såsom mystikernas historia alltid och allestädes avslöjat och som Stagnelius genom *Bacchanterna* visat sig kunna genomskåda, att såväl asketisk försakelse som orgier kunna föra till samma slutmål (Delacroix, a. a., s. 425; A. Lehmann, Mystik, Sthm 1915, ss. 9, 10). Den ganska rimliga orsaken härtill är enligt Delacroix (ibidem) den, att båda vägarna leda till fysisk utmattning och nervös överspändhet. För Stagnelii del ha nog bägge faktorerna spelat in. Särskilt hans bruk av stimulantia, såsom alkohol och opium, har stegrat exaltationens rus och depressionens bitterhet, vilket ovan framhållits. James tillmäter alkohol och andra eggande ämnen ganska stor betydelse för framkallandet av visionära tillstånd och har egendomliga fall att anföra (Den religiösa erfarenheten, uppl. 2, Sthm 1923, ss. 449 ff.). I anslutning till vad som förut nämnts om att opierusen kunnat bidraga till att Stagnelius tog det som vi benämna verklighet för en dröm och drömmen för verklighet, kan betonas, att också för mystikerna extasens höjdpunkt ter sig »comme une vue panoramique, comme une beauté supérieure», m. a. o. som kosmiskt medvetande,[2] ett drag, som

---

[1] Stagnelius har säkerligen med sina sista ord åsyftat SCHELLINGS intellektuella åskådning. Trots allt, som invänts däremot, är det svårt att särhålla denna Schellings uppfattning från den rena mystikens kunskapsteori. År 1795 skriver Schelling (Philosophische Briefe über Dogmatismus und Kritizismus):

Uns allen nämlich wohnt ein geheimes, wunderbares Vermögen bei, uns aus dem Wechsel der Zeit in unser Innerstes, von allem, was von aussenher hinzukam, entkleidetes Selbst zurückzuziehen, und da unter der Form der Unwandelbarkeit das Ewige in uns anzuschauen. Diese Anschauung ist die innerste, eigenste Erfahrung, von welcher allein alles abhängt, was wir von einer übersinnlichen Welt wissen und glauben. (*Sämmtl. Werke*, Stuttg. und Augsburg 1856, I, s. 318).

[2] DELACROIX, a. a., s. 386, noten. Delacroix citerar här en studie av P. JANET, »*Une extatique*», som jag icke lyckats få fatt i. Jfr JAMES, a. a., ss. 462 ff.

också framhävts såsom karakteristiskt för narkotiska tillstånd. Tilläggas må, vad De Quincey har att yttra om opieruset (a. a., s. 384):

> The opium-eater — — — feels that the diviner part of his nature is paramount — that is, the moral affections are in a state of cloudless serenity, and high over all the great light of the majestic intellect.

Av vida större intresse är emellertid en undersökning av i vad mån de mystiska tillstånden äro sexuellt betingade och färgade. Vissa moderna forskare: Freud, Morel, Théodore Flournoy m. fl. se i den extatiska religiositeten endast och allenast sublimerad sexualdrift. Säkert är, att det sexuella hos så gott som alla mystiker (den heliga Theresa, Birgitta, Swedenborg m. fl.) intar en bred plats, att det genomträngande inmänger sig i det religiösa livets yttringar. Om Stagnelius gäller detta — möjligen för den narcissiska självkontemplationen, säkerligen för hans brudmystik. Perpetuas och Animas drömmar om brudgummen och det himmelska bröllopet äro genomdränkta av het sensualism.

Ville man nu med en psykoanalytisk undersökning i Freuds stil söka avslöja och belysa förbindelselederna mellan den erotiska åtrån och den religiösa, mytskapande fantasien, så borde man välja ut detta fall. Däri att Stagnelius ser själens förhållande till Gud under brudmystikens form som Animas och Perpetuas trånande kärlek till brudgummen Kristus, kan man spåra, huru en av hans erotiska älsklingsfantasier sublimerats. Varför har han, ehuru man, tänkt sig själens kärlek till Gud som en bruds till brudgummen? En förklaring härtill finner man i hans tidigare kärlekslyrik, som — med undantag av Amanda-dikterna, där den biografiska verkligheten hindrade inbillningens fria lek — företer ett otal exempel på att poeten funnit en njutning i att söka tänka kvinnans tankar och tolka hennes känslor. Kvinnan uppbär nästan alltid den intresserande huvudrollen, är den talande, tänkande, kännande, handlande och avgörande. I sin senare diktning har Stagnelius ofta gjort en kvinna till sitt språkrör (Perpetua, Anima, Mathilda, Julia). Animas och Perpetuas än stilla trånande, än stormande hängivna kärlek till brudgummen avspeglar en av de typiska former, som Stagnelii dröm om den jordiska kärleken antog. Över brudmystikens utformning i *Liljor i Saron* faller en sidobelysning från *Riddartornets* behandling av incestmotivet: dotterns förhållande till fadern jämföres med själens förening med Gud (IV: 177).

Men om också det sexuella kan träda fram med nästan vämjelig ohöljdhet i Stagnelii brudmystik, om också hans överspända religiositet har en sin grund i gäckat njutningsbegär, så kan man dock hysa berättigade tvivel på att teorien om religiositetens upprinnelse ur den sexuella åtrån är uttömmande. Man kan med Høffding tro, att förekomsten av starkt sexuella element i mystikernas extas beror på att den starka betagenheten, den religiösa hänryckningen griper hela människan, både själ och kropp, »saa at ogsaa 'Indvoldene' er komne med».[1] Också står den möjligheten öppen, att detta tal om själens kärlek till Kristus, brudgummen, är mera ett bildspråk än ett direkt utslag av sinnlighet. När det gäller att finna ord för själens fullkomliga uppgående i det gudomliga, har man ej kunnat finna ett mera adekvat uttryck än jämförelsen med ett kärleksglödande famntag, vari det egna medvetandet försvinner.

Om också den mystiska religiositeten kan ha sina yttersta rottrådar nedsänkta i sinnenas liv, så tör man icke undgå att finna, att den i mycket är väsensskild från sexualiteten, i lika hög grad som blomman eller frukten från roten. Under metamorfosen från sensuell åtrå till religiös trängtan har så mycket nytt och omvandlande kommit till. Av mystikerna själva har ofta det religiösa fattats som det sinnligas motsats och fiende.

Den naturalistiska psykologien ger ingen hel och tillfredsställande förklaring. Man kan beundra skarpsinnet i t. ex. Morels tydningsförsök av fotismen (a. a., s. 110). Under den mystiska extasen vänder sig enligt Morel den hänryckte från allt yttre, i viss mån t. o. m. från vissa förnimmelser av sin egen kropp, till det inre. Vad som förut var medvetet tränges ned i det omedvetna eller undermedvetna, vad som var omedvetet blir medvetet. Medvetandet, som upptäcker fenomenen i det omedvetna, ter sig som ljuset, vilket lyser i mörkret. Detta resonemang ger snarare en analogi än en förklaring. Att mystikern i sitt inre verkligen kommer i förbindelse med det universella livet, med tillvarons innersta gudamakt i de ögonblick, då sinnenas portar äro lyckta, det kan man visserligen betvivla men knappast bestrida. Religions-

[1] *Oplevelse og Tydning,* Kbhn 1918, s. 66. Høffdings skarpsinniga analys ansluter sig till fall ur mystikens historia och utmynnar i en del reflexioner angående en av Théodore Flournoy, lärjunge till Freud, beskriven nutida kvinnlig mystiker och hennes själs historia.

psykologer som Delacroix, James och Høffding hålla det icke för otroligt. Delacroix (a. a., s. 342) tror sig utan att förneka det patologiska hos de stora mystikerna kunna från de nevrasteniska fenomenen särhålla ett själstillstånd av högre art.

Idéernas och över huvud taget föreställningslivets makt har på ett betänkligt förenklande sätt undervärderats i modern psykologi, åtminstone i skönlitteraturen. Det är långt ifrån alltid, som de många instinktiva önskningarna segra över de få principerna. Frågan om idévärldens objektiva verklighet må lämnas öppen, och den besvaras väl ej med litteraturhänvisningar hit eller dit. Men även förutsatt, att det ideala är en subjektiv mänsklig skapelse, så verkar det dock, när det en gång hypostaserats, med egen makt och dragningskraft: det sköna som skönt, det rätta som rätt, det sanna som sant. Den som skymtat glimten av något övermänskligt, lever ej sitt liv som förr. I en sonett *Evigheten* (I: 382), enligt Albert Nilsson diktad senast sommaren 1815, erkänner Stagnelius, att han i »tankens barndomsvilla» frågat sig, om »söta nektarviner» och »blomsterkrönta tärnor» funnes i himmelen,

Till dess en slutlig kamp med grymma öden
Mig känna lärt den himlaborna själen.

Vad denna kännedom om den himlaborna själen betytt för Stagnelius, låter sig icke vägas eller mätas, kan heller knappast överskattas. Den förmådde Stagnelius att taga upp kampen mot sin egen sinnliga natur, en strid, som förödde hans lycka men räddade hans värde, man må för övrigt dela hans livssyn eller icke.

I samband med det ovannämnda kan också Stagnelii hat mot sinnligheten få sin förklaring. Det grundar sig väl delvis på blygselkänsla över förvillelserna, såsom framgår av en mängd bekännelsedikter, och delvis på hans hat till själva livet — det skymtar fram i hans filosofiska teser (IV: 333), att han anser parningsbegäret för den största och första synden, emedan det medför, att intelligenserna genom födelsen förmälas med materien.[1] Men det ges en tredje och icke oviktig förklaring. Glädjen består, om man bortser från de rent sensuella njutningarna, i en känsla av sammanhang, endräkt, i personlighetens frigörelse från sin smärt-

[1] Jfr Albert Nilsson, *Svensk romantik*, Lund 1916, s. 272 och mina *Studier i Stagnelii romantik* (s. 214).

samma enslighet. Detta gäller glädjen åt naturen, åt umgänge, i viss mån åt konst och studier, sist men icke minst den religiösa friden. Stagnelius isolerade sig andligen från sina medmänniskor och slöt sig inom sitt inres helgedom för att där uppleva den högsta fröjden: uppgåendet i det gudomliga. Men harmonien stördes av den jordiska begärelsen, av »hjertats stormande passioner». Först sedan dessa besegrats, når själen friheten från det jordiska,

Och inför Gud som för sin älskling Bruden
Står själen i sin oskuld klädd allena.
(II: 101).

Den sinnliga åtrån hindrade Stagnelii religiösa kontemplation. Därav hans lidelse- och ångestfulla hätskhet mot sinnligheten.

Mot det sagdas bakgrund kan man ock inställa Stagnelii skräck- och grymhetsfantasier.

I Stagnelii produktion intar skräckromantiken en bred plats alltifrån hans tidiga balladdiktning till och med *Albert och Julia.* Till en början verka dessa spökfantasier mest såsom litterära motiv, en sensationslysten lek med det hemska.

Äfven skuggornas dans och förgängelsens grinande bilder
Lagrade Dottren af Zeus skyr ej att dväljas ibland,

konstaterar han i en elegi (I: 206). I hans ungdomsdikt finnas blixtsken i mörka nätter, Lidnerskt månljus silande mellan brustna moln ned över kyrkogårdens grifter, uggletjut, pseudotragiska skildringar av den älskades död, just då han hoppas att få sluta sin kära i famnen (*Skridskofarten* I: 79), »förfärliga bröllop», vålnader, sist men icke minst fantasier om skaldens egen död, antingen begråten av en flicka eller (oftast) icke — kort sagt allt man kan önska och tänka sig av »förgängelsens grinande bilder». Men denna kärlek till det makabra är ingen vanlig akut pubertetssjukdom. Överallt i Stagnelii författarskap, i hans jaglyrik, i baletten *Narcissus*, i *Sigurd Ring* och *Visbur*, i *Wladimir den Store* lurar det lugubra. Denna ständiga förekomst av hemska motiv tyder på en bestämd psykisk läggning. Den som diktat *Till Förruttnelsen* (II: 15) och skildrat den »förödelsens stund», då det inre »av mörker betäckes» (II: 54), har känt ångestens kvävande grepp om strupen. Under Saronsliljornas tid märker man ofta huru hela världen för

honom ligger i mardrömmens spöklika belysning.[1] Livsångesten smyger sig in i hans natursyn och bildar med en del andra element den vittförgrenade komplexen »kreaturens suckan». Men särskilt mot slutet av hans liv tilltaga skräckstämningarna. Ohyggligheterna i *Glädjeflickan i Rom*, *Riddartornet* och *Albert och Julia* bekräfta Hammarskölds ord om Stagnelii lidanden i minnesskriften (s. 6), att »de rysligaste bilder framkallades för hans inre syn».

Denna teatraliska spökromantik med sina dånande tolvslag och punktliga andeuppenbarelser isar icke längre blodet. Men själva det själsliv, som den avslöjar i all dess vederstyggliga nakenhet, gör ett plågsamt intryck. Ett söndrigt och sjukligt sinne har i skräckfantasierna funnit en hemlig lisa, ett uttryck och ett avlopp för sin inneboende ångest.

Stagnelii stadiga inriktning mot det makabra kan ju egentligen blott konstateras men icke förklaras. Några betydelsefulla faktorer må dock nämnas. Hans ångest står, som nämnt, givetvis i samband med hans hjärtfel. — Vissheten om att vara förutbestämd åt en tidig död har givit ständig näring åt hans dödstankar. Om sina snart bekräftade dödsaningar har han talat gripande ord. För hans tanke aktualiseras alltid döden, just när livet ter sig i sin skönhet och fullhet. Därför följes alltid kärleken skugglikt av döden, brudnatten av »dödsnatten», förnimmelsen av världens skönhet av tanken på förgängelsen. — Har Stagnelius, såsom troligt är, använt opium till övermått, så har detta missbruk givetvis sin del i hans skräckstämningar. — Adler ser i ångesten och skräckbilderna hallucinatoriskt förstorade utslag av föreställningen om fysisk mindervärdighet, av den svages oro för livets strid (a. a., ss. 18 ff.). Freud åter gör gällande, att libido lätt kan förvandlas i ångest, och påfallande är, att sensuellt betonade människor ofta ha en inhärerande böjelse för skräck- och grymhetsfantasier.[2] Även Freuds starka betonande av barndomsintryckens betydelse kan intressera i Stagnelii fall.

Enligt Wimmerstedts trovärdiga berättelse (a. a., s. 332) skulle nämligen Erik Johan Stagnelius som liten med förtjusning ha lyssnat till »vidunderliga sagor och spökhistorier», vilket gav hans två år äldre broder, Carl Ulrik, lust att skrämma honom genom

---

[1] *Romantikern Stagnelius* I, Samlaren 1923 (ss. 31—33).
[2] Gadelius har (a. a., II, ss. 340—342) ingående diskuterat hithörande frågor.

att berätta om »orimliga tilldragelser». Det heter vidare hos Wimmerstedt:

Den unge gyckelmakaren fann för sina upptåg en förträfflig, fastän ofrivillig bundsförvant uti en lika besynnerlig som begåfvad yngre prästman och fil. d:r B., hvilken vistades hos professor Stagnelius såsom ämbetsbiträde och samtidigt lämnade undervisning åt hans söner. Denne man led af någon nervsjukdom, som förorsakade sömnlöshet och hallucinationer, och måhända var han tillika sömngångare. Sålunda vandrade han omkring nattetid med eller utan ljus samt genomsökte vindar och uthus, letande efter ting eller personer, som han förmenade vara undangömda. Därvid åtföljdes han troget af sin favorit, Carl Ulrik, som här hade ett fruktbärande fält för sitt spelande lynnes löjliga påhitt.

Vid dessa nattvandringar medtog han emellanåt i tysthet den yngre brodern Erik, som med blandad förtjusning och rädsla således blef vittne till åtskilliga besynnerliga uppträden, hvilka otvifvelaktigt måste hafva djupt berört gossens lifliga inbillningskraft — om till skada eller fördel, är ovisst.

Frågan i meningsslutet är nog inte svår att besvara; däremot är det ej lätt att avgöra, till vilken grad sådana upplevelser i barndomen kunnat ha farliga efterverkningar.

Besläktade med skräckstämningarna äro grymhetsfantasierna, som i Stagnelii dikt ha fritt och otyglat spelrum — egentligen äro ju de nervpinande skräckmålningarna ett slags grymhet mot läsaren. Böök har i sina Studier i Stagnelii ungdomslyrik (ss. 139 ff.) med stöd av expressiva exempel från Stagnelii första diktning framhållit det orientaliskt färgade grymhetsbegär, som bodde i den spenslige poeten. Även i *Wladimir den Store* har skalden fråssat i lik och blod. I Stagnelii skräckdramatik är grymheten ej så blodtörstig men dess mera raffinerad.

Stagnelii grymhetsfantasier kunna betraktas som den svages hämnd i inbillningen för de oförrätter, han anser sig ha lidit i livet. Människorna voro honom en plåga. (Förklaring i Adlers anda.)

Men Stagnelii grymhetsbegär står säkerligen genom lönngångar i hans inre i förbindelse med hans erotiska driftliv. I den sexuella driften och i könsakten ingår ett moment av djurisk grymhet, vilket kan växa till sadistisk brutalitet, i synnerhet om behovet länge lämnas otillfredsställt. I *Kärleken och Landet* har Stagnelius naivt förrått, hur lätt hans erotiska lust tar sig uttryck i våldsamhet. Ur en ohöljd skildring kan det vara tillräckligt att citera följande verspar:

Men vid dess sida strax jag som en blixt mig ter
Och störtar gammen lik på skogens dufva ner.
(I: 159).

Vällust och grymhet i nära förening äro också huvuddragen i Rheinfels' karaktär. Hade månne Stagnelius skapat denna gestalt, den passionerade cynikern, som ställde sin dotter inför valet att hänge sig åt honom eller låta sin moder dö, om han inte haft böjelsen för sensuell grymhet gemensam med honom?[1]

Innan denna psykiatriska undersökning avslutas, torde det vara skäl att peka på vissa hypomana drag i Stagnelii psyke, som kunna lämna en förklaring till en integrerande beståndsdel i Stagnelii teosofiska åskådning, nämligen till hans föreställningar om »minnet», hans platoniska anamnesislära, som oupplösligt är förknippad med hans tro på människosjälens avfall från och återförening med det gudomliga.

[1] Jag använder för detta fall försiktigtvis frågeformen. Det torde knappast finnas mera svårbesvarade spörsmål än frågorna, om och till vilken grad och i vilka avseenden en författare är identisk med sina figurer. Endast den fullkomligaste förtrogenhet med författaren i förbund med den varsammaste och mest skarpsynta intuition för härvid till resultat, vilka dock alltid måste bli svårbevisade. I studien *Den nyaste Stagneliusforskningen* (Nord. Tidskr., 1924, s. 503) har ALBERT NILSSON ifrågasatt riktigheten av min mening, att Stagnelius med *Albert och Julia* sökt förhärliga den sinnliga kärleken. »Stagnelius har snarare velat visa, huru den sinnliga kärleken bevarar sitt välde över den människa, som är dess slav, även efter döden och störtar henne i avgrunden». Det torde vara omöjligt att fastställa, vilken tolkning som är den riktiga, Albert Nilssons, enligt vilken Stagnelii andescen snarast är en objektiverad exemplifikation av en Swedenborgsk tes, eller min, som låter skalden mera ivrigt och helt delta i de älskandes kärleksrus. Den som läser Stagnelii danssånger, exempelvis *Polskan* (II: 18) och *Valsen* (II: 20), torde kanske bli mera böjd för min tydning. Här återfinnes Alberts och Julias likgiltighet för himmel och helvete — de älskande önska blott att få uppleva den himmelska sällheten i varandras famn — och hela den hektiskt blossande stämningen från andedramat. Man behöver blott citera en strof ur denna den mest glödande och allförbrännande kärlekslyrik på svenskt tungomål:

Rös ditt hjerta vid Brudens hjerta?
Bor en själ i din varma hand?
Himmelsk vällust och afgrundssmärta
Bli till intet vid denna brand.
Solarne af himlen falla må,
Verldarne till kaos återgå,
Endast på ruinerna vi två
Tumla förente ned.

Jag är alltså fortfarande snarast böjd för att tro på Stagnelii meddelaktighet i kärleksparets syndafall i andevärlden. Härpå tyder också, att han i *Albert och Julia* inlagt en dikt, *Rolig den är* (II: 17), som härrör från samma tid som *Polskan* och *Valsen*. Den av kvinnorna försmådde har drömt hetare drömmar om hädiskt jordisk kärlek än någon annan. Med min mera subjektiverade tolkning står jag i detta fall på samma linje som Böök.

Till grund för hela sin följande filosofiska framställning (IV: ss. 315 ff.) lägger Stagnelius den platoniska läran om själens glömska av sin ursprungliga tillvaro i en högre värld och hennes vaknande minne av sin forna skönhet, renhet och salighet.[1] Vad som väcker människans minne är antingen anblicken av det sköna, särskilt i kvinnogestalt, eller också hågkomsten av det första brottet, som bestod i själens avfall från det gudomliga och förmälning med det materiella. Denna hågkomst väckes av den sinnliga kärleken, i vilken Stagnelius ser en symbol, som pekar ut över denna världen. Men med minnet av den första synden vaknar också erinringen om själens forna paradis.

Stagnelius drager slutsatsen, att en högre värld än sinnenas existerar, därav, att han tycker sig förr ha upplevt och sett detsamma som det som möter honom i detta livet — detta är vad man med en psykologisk fackterm kallar ett déjà-vu-fenomen. Dessa sensationer höra tillsammans med överretade och uttröttade själstillstånd (Gadelius, a. a., II: s. 225), med en känsla av främlingsskap i denna världen, vanlig hos nevrasteniska naturer (Adler, a. a., s. 49).[2] Av betydande intresse är, att James satt detta »falska igenkännande» i samband med mystiska upplevelser, Han skriver (a. a., s. 445):

Ett mera tydligt steg vidare på mystikens trappa finna vi i en ytterst ofta förekommande företeelse, nämligen denna plötsliga känsla, som ibland kommer över oss, av att ha »varit här förut», då det förefaller, som om vi redan vid något obestämt förflutet tillfälle, på just detta ställe, i närvaro av just dessa personer, hade sagt just dessa saker. Det är som Tennyson skriver:

Moreover, something is or seems,
That touches me with mystic gleams,
Like glimpses of forgotten dreams —

Of something felt, like something here;
Of something done, I know not where;
Such as no language may declare.

Också Stagnelius tycker sig i världen se liksom »glimtar av förgätna drömmar». Bäckens sorl, näktergalens toner, rosens och

---

[1] Se Bööks kommentar, ss. 241, 465.

[2] Se härom också Ebbinghaus-Dürr, *Grundzüge der Psychologie* II, uppl. 1—3, ss. 236 ff.

liljans skönhet synas honom som dunkla minnen från »försvunna vårar» i Eden (*Längtan*, II: 170, m. fl. dikter).

Dikten *Blommorna* (II: 171) är en dialog mellan skalden och blommorna. Vid deras åsyn gripes han av en »underbar känsla», och diktens andra strof återger en undrande drömstämning av den egendomliga art, som enligt psykologerna nästan undantagslöst åtföljer »la sensation du déjà vu»:[1]

O, säjen hvad underbar känsla det är
Som ömt till Er fägring mig drar?
Med hjertat, som klappar försmäktande här,
Säj, blomma! hvad slägtskap Du har.

Han tycker sig ha sett dem förr »i fjerran, i sällare trakt» — han minns dock ej var. Blommorna be honom rycka bindeln från sina ögon:

Ryck bindeln, o Vandrare, bort från din syn,
Bjud hogkomsten gry i din själ!
I forntida dagar, i land öfver skyn
Vi kände hvarandra så väl.

Sin övertygelse, att minnet av det första syndafallet i föruttillvaron väckes av den jordiska kärleksakten, har Stagnelius givit lyrisk form i *Rodnaden* (II: 174), en dikt, härrörande från tiden före sommaren 1820 och ungefär samtidig med *Längtan* och *Blommorna* enligt Albert Nilssons kronologiska bestämningar (a. a., s. 59) samt inspirerad av Swedenborg. En gång hade skalden som »ett menlöst barn» mött en »bildskön flicka» på ängen.

Hon såg på mig, och underbart mitt hjerta
Vid hennes blickar darrade och slog.
En pinsam fröjd, en ljuf, oändlig smärta
Med dunkla känslors brand min själ betog.

Hon nämnde mig och våldsamt tändes bloden.
Hon kysste mig, och sansen mig förgick.
Ned i den blåa, spegelklara floden
Stum och förvirrad sänkte jag min blick.

---

[1] Henri Bergson yttrar i *Le souvenir du present et la fausse reconaissance* (Revue philos. 1908, 2, s. 561) om denna företeelse: »Il n'est pas rare qu'on aperçoive alors le monde extérieur sous un aspect singulier, comme dans un rêve; — —.»

Då såg jag purpurn mina kinder måla,
Såg blygselns färg och undrade därpå.
Re'n aftonstjernan började att stråla
Och näktergalen sina drillar slå.

Vilken biografisk realitet, som till äventyrs kan dölja sig i denna skildring, är ej gott att säga. I alla händelser är det hela fantastiskt romantiserat.

För Stagnelius står landskapet i dikten i hög paradisisk färg:

Och blodröd öfver Oceanen glödde
Den höga Månans underbara ring,
Och ångorna, dem nattviolen strödde
Af västanvädret spredos ljuft ikring.

I detta jordiska Edenlandskap slår det honom plötsligt, när han ångerfullt betraktar blygselrodnaden på kinderna, att han upplevt alldeles detsamma en gång förr:

Då mindes jag min sista dröm i Eden
Begynnelsen till lifvets svåra dröm,
Förr'n evigt skild från sällheten och freden
Jag glömska drack ur tidens dunkla ström.

I menlös fröjd jag lekte med Guds Änglar
På himlens plan, tills vid en källas rand,
Omnickad huldt af rika liljestänglar
Jag fängslades i sömnens blomsterband.

Då såg jag, ack! den samma hulda Tärna
Som nyss mitt hjerta sänkt i känslors haf
En brudlig natt vi firade så gärna
Och Tidens sfer hon mig i hemgift gaf.

Ljuft brände hennes kyssar. Högt slog barmen
Emot mitt bröst i salig harmoni.
Ur dvalan väckt jag fåfängt sträckte armen
Ut efter fostret af min fantasi.

Det berättas vidare i den sällsamma dikten, att han bett »Andars Gud» förbyta hans »gulldröm» i verklighet. Så störtades han till jorden, där han glömde »de hvita syskonen i himlens salar».

Först när den huldas läppar mina rörde,
När i dess blick jag nöjets eld såg gry,
Kom jag ihog den skuggbild mig förförde
Och ångrens purpur glödde på min hy.

Också Anima har stundom en förnimmelse av att annorstädes och förr ha sett, vad hon ser i denna världen.

I dikten *Jesus* (II: 155) tycker sig Anima känna igen den herde, som kommer till hennes häkte. Hon vet först ej var hon mött honom, men så småningom blir det klart för henne, att herden är Jesus, som hon en gång sett i Pleroma.

I *Dialog* (II: 270) kommer »en strålande yngling» till Animas fängelsegaller. Hans ansikte synes henne egendomligt bekant. Hon undrar:

Mig tyckes som ofta
Jag hörde din rena,
Melodiska stämma;
Mig tyckes som ofta
Jag hänryckt betraktat
Ditt glänsande anlet.
Dock vet jag ej hvar.

Ängeln svarar henne, att hon fordom sett honom i Guds himmel.

Min mening, att Stagnelius stärkts i sin platoniska tro på själens föruttillvaro och idévärldens existens av sina förnimmelser, att någon gång förr ha sett och upplevt, vad han mötte i sitt liv (av sina »sensations du déjà vu, du déjà vécu» m. a. o.), kan ju icke tas för mera än en hypotes. Emellertid torde fallet icke vara så sällsynt. Hos en modern författare Georges Duhamel har jag funnit en snarlik tankegång. Han får vid åsynen av aldrig sedda trakter den bestämda förnimmelsen av att ha sett dem förr och drager hastigt slutsatsen, att han sett dem i en föregående tillvaro.[1] Likaså Verlaine, som haft samma sensation av något déjà-vu, som den Tennyson givit uttryck åt i sin ovan citerade dikt:

Dans une rue, au cœur d'une ville de rêve
Ce sera comme quand on a déjà vécu
Un instant à la fois très vague et très aigu.
— — — — — — — — — — — — —

[1] *La possession du monde,* Paris, 17 uppl., 1920, s. 189.

Ce sera comme quand on ignore des causes,
Un lent reveil après bien des métempsychoses.
(Kaléidoscope)[1].

Också Verlaine får av sin sensation en förnimmelse av att ha haft en annan tillvarelseform före sin mänskliga.

Ett citat ur Axel Herrlins Minnet (Sthm 1909, s. 228) kan belysa en sådan utveckling:

Hos fullt normala personer gör sig inkongruensen mellan det faktiska förflutna och det närvarande ögonblicket mycket snart påmint. Men icke så hos själssjuka individer. För dem existerar ofta ej mera någon skarp gräns mellan inbillning och verklighet. Mera permanent kunna hos dem intrycken från yttervärlden bära öfver sig en slöja af overklighet, så att lifvet ter sig som en gycklande eller hemsk dröm. Och omvändt träda reminiscenser och fantasibilder upp med full verklighetsprägel, så att de t. o. m. såsom illusioner och hallucinationer blanda sig med de verkliga intrycken. Begynner hos en sådan person en identifierande minnesvilla drifva sitt spel, och dyker också hos honom tanken upp: »Allt detta har jag upplefvat förut», så blir det ej blott en hastigt övergående stämning, utan väcker hos honom tro på *verkligheten* af en dylik upplevelse — kanske rent af i en föregående inkarnation! (Själavandringsidéer höra icke till sällsyntheterna på hospitalen.)

* * *

3.

I det föregående ha vissa konstanta grunddrag i Stagnelii psyke isolerats och analyserats; i denna sista avdelning må behandlas några *själsliga komplex* och subjektivt *lyriska motiv*, vari berörda väsensdrag ingå som komponenter.

En människas inre avslöjar sig sällan tydligare, än vid ett betraktande av hennes ställning till verkligheten. Så ock i Stagnelii fall. Frågan om Stagnelius och verklighetsproblemet är nu så oupplösligt hopspunnen med hans biografi, religiositet, natursyn o. s. v., att den strängt taget berörts på varje sida av det föregående. Här kan den alltså blott behandlas i stora drag.

I sin ungdomsdiktning menar Stagnelius med verklighet ungefär

[1] Citerat efter L. Dugas, *Observations sur la fausse mémoire,* Revue Philos., n:r 37, 1894, s. 35.

detsamma som man i allmänhet gör: den yttre, för sinnena fattbara omgivningen, det kroppsligt påtagliga, detta livet. Med vilka känslor och tankar han betraktade verkligheten, framgår kanske bäst av en analys av en av hans elegier, *Blommornas tid har flytt* (I: 201), som är typisk.

Dikten är en höstdikt:

Kyliga vindar ren bebåda den stundande vintren,
Lönnen med klagoljud ristar sitt fallande hår.

Så gott som undantagslöst i Stagnelii höstskildringar fly tankarna från hösten till sommaren eller våren. »Blommornas tid» har värme, fågelsång, blomdoft, färg och glans, allt vad poetens sensuella fantasi älskade och åstundade. Så följer ett av de vanliga klagande utropen:

O! hvad Du ändrats, Natur! min älskarinna och Moder!
Rosor och gyllene ax kransa Din hjässa ej mer.
Ej berusar mig längre Din varma, balsamiska anda.
Ej för min irrande fot skiftande blommor Du sår.
Blek och färglös slumrar Du nu mot kommande vårar
Och från en härjad jord stiger mot himlen min blick.

Den sista raden rymmer Stagnelii hela ungdomsutveckling, sammanfattar hans ställning till verkligheten under lång tid.

Stagnelius blickande mot stjärnorna! Den fule poetens attityd synes sentimentalt romanesk och i varje fall omodern för oss, som leva i reaktionen mot romantikens översvinnelighet, men är lika fullt buren av äkta känsla och har säkerligen varit hans vanliga under ensliga nätter. Himlen, månen och stjärnorna skildrar han nämligen med den känsligaste realism, den rikaste polyfoni och den mest växlande subjektiva tydning.[1] Ståtlig är i elegien skildringen av den stjärnrika natthimmelen:

Klarare där än fordom i sommarns hesperiska nätter
Månan kring rymderna nu gjuter sitt darrande sken.
Tätare glimmar af gyllene stjärnor den blåa Olympen.
Upp till sällare land vinka de vänligt min själ.

Då verkligheten tedde sig höstligt mörk, började himmelens stjärnor lysa med högre och klarare sken.

[1] Se Böök, *Studier i Stagnelii ungdomslyrik*, ss. 114 ff., där en praktfull provkarta gives på Stagnelii skildringar av stjärnhimmelen.

I elegien symboliseras, som nästan alltid i Stagnelii diktning, verkligheten av hösten med dess storm och mörker och vissnade blomster. Våren med lundar, som »hviska om njutning och hopp», är drömmen. »Verkligheten höstligt ryter», heter det i kanzonen *När trött af Ödets ilar* (I: 359) men i drömmen »grönska nya vårar». I Stagnelii drömda paradis härskar också en evig vår. Stagnelii flykt från verklighetens höst är den överkänsliga njutningsmänniskans och drömmarens.

Intet referat och ingen analys kan mera koncentrerat och målande återge hans syn på verkligheten än en hans sonett från år 1818 (I: 386),[1] där han också använder ordet verklighet i den betydelse, som nu är den vanliga. Sonetten lyder:

Grymt verklighetens hårda band mig trycka
Af törnen blott en efterskörd jag samlar
På glädjens fällt och lik ett korthus ramlar
Hvar väntad jordisk fröjd, hvar dröm af lycka.
Allena stödd vid tålamodets krycka
Jag i en vild en nattfull öcken famlar
Och i mitt spår den tunga kedjan skramlar
Hvars länkar döden blott kan sönderrycka.
Dock tröstar mig den himlaburna sången.
Från himlens borg en rosenkransad Ängel
I gyllne flykt han sig till jorden svingar.
Mildt han mig vidrör med sin liljestängel.
Straxt falla kopparkedjorna af fången
Och vingen höjs och silfverrösten klingar.

Den mäktigt förhärskande känslan hos den, som ser så mörkt och misstroget på livet, blir längtan. Det är sagt många gånger förr, men det är därför icke dess mindre utan dess mera sant, att Stagnelius framför varje annan är längtans sångare. Hans ungdomsdikt visar honom framför allt som den kvalfulla kärleksåtråns diktare. Men besviken och gäckad i sina starkaste begär har han vänt sig från jordens njutningar till det som ovanefter är. Liksom Timon i *Bacchanterna* har han, den »tvinsjuke svärmaren», »med oändlig trånad» sträckt sin famn mot stjärnorna (IV: 238). Om intensiteten av hans längtan vittnar vältaligt, att allt, som han ser eller tänker på, ter sig som symboler för denna känsla: havets och vindens suckar, flodens lopp mot havet, blommornas strävan mot

[1] Enligt ALBERT NILSSONS datering i *Kronologien i Stagnelius' diktning* (s. 16).

ljuset, flyttfåglarnas flykt mot södern, näktergalens lidelsefulla sång, eldslågornas himmelsfärd, månens trånad efter solens kärlek. I allt ser han sinnebilder för sin trängtan från jorden till en högre och lyckligare värld.

På grund av sin starkt subjektiva läggning har han ej tvekat att ansluta sig till Fichtes uppfattning, att världen är en skapelse av jaget: »Utsidan af oss sjelfve blott är verlden» (II: 100), varom se Bööks kommentar (s. 138). Denna övertygelse har säkerligen underlättat den radikala omgestaltning och omvärdering, som hans senare syn på verklighetsproblemet företer. Så småningom förskjuter sig nämligen hans uppfattning av sken och verklighet, tills den blir raka motsatsen till hans förra tro och den populära. Målet för all hans längtan, »ljusets och frihetens zon», kommer att te sig som det verkliga, varemot jorden, denna världen, blott blir en väsenslös skuggbild. På höjden av sin Saronsdiktning klänger sig Stagnelius med krampaktig iver fast vid den platonska uppfattningen, att idévärlden, för honom liktydig med det kristna paradiset, är det sant varande, att allt yttre, synligt och sinnligt blott är sken och villa. Hilarianus i *Martyrerna* (II: 341) anger skillnaden i livssyn mellan hedningar och kristna med orden:

— — — — Hvad för oss är skugga
Är verklighet för dem, för dem en skugga
Vår verklighet.

Hilarianus' ord bekräftas genom den kristne åldringen Amatus' (II: 369):

— — — — Ej denna jord
Är själens hemland, är ej ljusets rike.
Med jernets spira thronar mörkret här,
En nattlig, hemsk, sjuhöfdad vildjursbild,
Och alla tungomål dess välde hylla.
Evander, ja! det helga ljus vi söka,
Ur solens urna strömmar det ej ned,
Lifgifvande, på jordens friska majfält.
I ängens blommor, grufvornas metaller
Det speglar ej sin fägring och sin prakt.
Hvad är den verld, som våra sinnen dårar?
En skugga blott af det försvunna Eden,
Der själen föddes. Bortom stjernförlåten,
Först der gå verklighetens scener opp.

I samband med denna platonskt kristliga spiritualism står Stagnelii enträget förkunnade tro, att födelsen och livet är död och döden själv det sanna livets gryning.

Psykologiskt sett kan denna paradoxala världs- och livsåskådning förklaras ur Stagnelii visionära erfarenheter. Det är symboliskt, att det är efter en drömsyn, uppenbarande den högre världens mysterier, som Orfeus förklarar jorden för en skugga, solen för ett spöke och »allt hvad som vi vakne tänka» för en rök (IV: 241, 242), att det vidare är i en vision under en »feberdröm», som en seraf säger tvivlaren:

Blott det är lif, som namn af död du gifver,
(*Kyrkogården* II: 431).

Genom sina extatiska upplevelser, då alla band mellan honom och yttervärlden föllo av som bojorna från apostlarna i fängelset, trodde sig mystikern Stagnelius få vissheten. Den stegrade livskänsla, han i extasen erfor, den hallucinatoriskt vunna tron på verklighetshalten av vad han sett i syne, framtvingade hos honom övertygelsen, att han i drömmen nådde förbindelsen med livets liv, med det gudomliga, himmelska, verkliga.

En sådan utveckling är långt ifrån ovanlig i mystikens historia. James anför i sitt bekanta verk Den religiösa erfarenheten (s. 448) ett liknande fall ur den kände kulturhistorikern J. A. Symonds liv. Denne berättar om sina extatiska upplevelser och fortsätter:

Denna »trance» upprepades, efter hand allt mindre ofta, till dess jag uppnådde tjuguåtta års ålder. Den tjänade till att giva min i utveckling stadda själ den föreställningen, att allt, som ingick i vårt fenomenella medvetande, blott var dröm och overklighet. Ofta har jag, vid uppvaknandet från detta formlösa tillstånd av blottad, skarpt känslig tillvaro, i ångest frågat mig själv: Vilketdera är det overkliga? — »trancen», varunder det framträder, detta eldiga, fria, skarpsynta, tvivlande jag, från vilket jag utgår, eller dessa mig omgivande företeelser och vanor, som beslöja det inre jaget och bygga upp ett konventionellt jag av kött och blod? Och åter: Äro människor själva blott drömbilder, framställningar av denna drömlika väsenslöshet, vilken de genomskåda i sådana skickelsedigra ögonblick?

James tillägger, att det i denna framställning utan tvivel finnes »något, som tyder på ett patologiskt tillstånd».

Naturligtvis har icke denna övertygelse om sinnevärlden som

den onda eller väsenslösa materiens värld behärskat alla stunder i Stagnelii liv ens under hans teosofiska skede. Den yttre verkligheten tvingar sig oemotståndlig och oförneklig på även den mest extreme romantiker. Inte heller har han kunnat förneka sinnevärldens skönhet. Mot Amatus' ovan citerade ord vågar Evander en gensaga, som visserligen sedan vederbörligen näpses:

Skön är likväl vår jord. Amatus, skåda
Hur dagens guld på nattens azurslöja
Olympiskt blänker! Se hur månan stiger
Med rosig kind ur vattnets spegelsalar!
Skön är vår jord. Se, dunkelgrön hon hvilar
Vid himlens bröst, af nardusfläktar vaggad
I paradisisk slummer.
(II: 369).

Evander och Amatus företräda tillsammans dubbelheten i Stagnelii verklighetsuppfattning. Han förnimmer med sinnena jordens berusande skönhet, men han måste säga sig, att denna skönhet blott är ett sken. Ögat ser, huru jordens mantel ler av rosor och hyacinter, men »tanken» genomskådar detta bländverk och finner därunder endast »natt och vinter» (*Jorden*, II: 289). Av denna Stagnelii dubbelförnimmelse har hans tro på denna världen som det skönt förklädda fängelset framgått. Det säges i Stagnelii ofullbordade epos *Maria* (III: 108):

Ryslig är dödens minut, förfärlig den timma då larfven
Ryckes från lifvets anlete bort. Dödskallen därunder
Grinar oss vildt emot. Ty själen sitt fängelse älskar
(Trodde det länge ett gyllne palats, en retande lustgård).

Givetvis har Stagnelius ofta glömt sin livsfientliga mörka syn på verkligheten. I *Riddartornet* förekommer sporadiskt en förvånande ljus uppfattning av yttervärlden. När Mathilda håller på att överväldigas av inre kval, får hon av sin förtrogna rådet:

Fly i det yttre. Drick narcissens doft,
Hör fogelns sång och le mot solens strålar!
(IV: 173).

Det ligger i orden något av Wildes recept att bota själen genom sinnena — man erinrar sig, huru Dorian Gray vid tillfället i fråga begärligt insöp syrenblommornas doft. I Stagnelii författarskap är denna praktiska blick för sinnevärldens helande makt ena-

stående, men denna art av levnadskonst grundar sig nog på prövad livserfarenhet. Själv hade han ju enligt Hammarsköld och andra sökt bot för sin kroppsliga och själsliga plåga genom »sinliga medel», antagligen av mera farlig natur än de, som anbefallas i *Riddartornet.* Betecknande är dock, hurudant detta »yttre» är, till vilket Stagnelius vill »fly»: det är en värld av blomdoft och fågelsång, förvillande lik hans drömda arkadiska och paradisiska ängder. Att uppsöka en kärv, doftlös eller kanske illaluktande verklighet, därom är det ej tal. Och dock — det är ganska eget, att den, som så ivrigt »flytt» in i sitt eget inre, mot slutet av sitt liv kan ge rådet att »fly i det yttre». Böök säger fint och träffande (monografien, s. 426): »Stagnelii attityd år 1821 är den af en Narcissus, som lyckats bryta förtrollningen, som lyfter sin blick från själfbetraktelsens källa och med glad förvåning låter den sväfva kring blomsterfälten.»

Detta nyvaknade verklighetssinne, avspeglande sig i större realism i uttrycket, anser Böök utmärka särskilt Stagnelii sista tid, och han stöder sin mening på analysen av *Blenda* och *Thorsten Fiskare.* Emellertid synas Risbergs och Albert Nilssons kronologiska undersökningar[1] giva vid handen, att *Blenda* åtminstone delvis vore att hänföra till en äldre tid. Denna omdatering och en del realistiska inslag i andra äldre dikter tyckas tyda på att realismen och verklighetssinnet ej äro att hänföra till en bestämd period av Stagnelii liv, utan kunna uppdyka när som helst såsom avbrott i hans romantiska världsfrånvändhet. Å andra sidan förefaller det, som om min uppfattning, att Stagnelius hållit fast vid romantiken som livsåskådning även mot slutet av sitt liv, vunnit i sannolikhet genom Albert Nilssons nya kronologi, enligt vilken *Albert och Julia* skulle härröra från Stagnelii sista tid, närmare bestämt från år 1822. Stagnelius har visserligen, som naturligt är, med tilltagande ålder fått blicken skärpt för tillvarons realiteter. Men av någon försoning med verkligheten synes intet spår.

En människas naturuppfattning är naturligtvis i själva verket blott en sida av hennes ställning till verkligheten. Detta gäller helt och hållet om Stagnelius, varför mycket redan är sagt om hans natursyn och naturkänsla.

Om Stagnelius verkligen någonsin älskat naturen för dess egen

[1] *När diktades »Blenda»?* (Nysv. studier 1925), *Kronologien i Stagnelius' diktning* (ss. 84 ff.).

skull, som natur, är icke gott att säga. Han älskade den, därför att den skänkte enslighet och ostörd dröm, befrielse från människorna och livets vardagligheter. Det berättas både hos Wimmerstedt (i Nord. tidskr. 1894) och hos Böttiger (a. a., s. 67—68) en del drag, som tyda på att denna romantiska böjelse fanns hos honom redan under barndomen. Wimmerstedt omtalar, att han föga deltog i jämnårigas lek men ofta anträffades »på någon hög sten eller kulle, som lämnade utsikten fri öfver det jämna landskapet och det vida hafvet, som här icke brytes af skär eller holmar». Böttiger förtäljer: »Sommartiden satt han gärna hela timmar uppe i något högt träd, så nära skyarna som möjligt.» Wimmerstedt och Böttiger ha med sina i sin enkelhet expressivt formulerade ord tillvaratagit några drag, som tyda på huru ursprunglig Stagnelii längtan efter oskymd oändlighet är, en kosmisk längtan, som slutligen tog sig uttryck i extatiska syner.

Stagnelii kärlek till naturen tycks ha växt under intrycket av hans motvilja mot Stockholm. Uppvuxen på Öland och i småstaden Kalmar tyckes han liksom den unge Almquist ha känt sig illa till mods i Stockholm. I några omkring år 1815 avfattade dikter träder detta tydligt fram, särskilt i elegien *Till Naturen* (I: 202). Han liknar sig där vid seglaren, som räddad från skeppsbrottet »sträcker sin famn mot den leende nejden»:

Så, i ditt modersköt, med sträckta armar jag ilar,
  Blomstrande, hulda Natur! ilar med offrande gråt.
Mänskor ej gifvas för mig. Bland det nerflösa, djuriska släktet,
  Andas mitt hjärta så tungt, himlen i gruset, o ve!
Alldrig förmås jag kan att flärdens smyckade apa
  Tillbe; för pärlor och guld, köpes jag alldrig till slaf.
Ditt var ju barnet, Natur! I dina himmelska armar
  Sög det ju Gudalif, lärde ju oskuld och Dygd.

Han berättar vidare, huru muserna kommo till honom i hans barndom som till Hesiodos och sjöngo »mången förtrollande sång».

Då af längtan betogs mitt svällande bröst att förlåta,
  Dina parker Natur! höjder och blomstrande fällt,
Lämna min saliga ro och, på verldens stormande vågor,
  Kämpa för ära och namn kämpa för njutning och lif.
O! förlåt det, Natur! förlåt den flyktiga villan!
  Se Din förlorade Son vänder med ånger igen.
Ingen Teseus mer mot bofvar och glupande monstrer

Kämpar; ingen Pylad följer i Döden sin vän.
Andra med frustande spann, i vapenmålade charer
Följde af hopens blick rulle kring dånande torg!
Hölje i purpur och skrytande guld af njutning förtärda
Lemmar och Furien sjelf döfve med Ungerska rus.
Mig på en blomstervall än källans lockande cittra
Söfve! violerna mig offre sin rökelse än!

Trots alla schablonmässiga pseudoklassiska omskrivningar och trots det traditionella i själva det gamla horatianska temat med motsättningen staden och landsbygden förnimmer man något lidelsefullt i tonfallet, som förråder personlig upprördhet och framkallar antagandet, att Stagnelius verkligen upplevt denna stämning i Stockholm, blivit besviken på världen och längtat till landets ro från stadens larm och jäkt — genom de antikiserande vändningarna tränger gatubullret fram från stadens »dånande torg», vid vilket småstadsbons öra inte kunnat vänja sig.

I Stagnelii ungdomsdikt dominera naturskildringarna. Men man märker sällan någon omedelbarhet i hans natursyn. Vad som på en gång drager honom till naturen och skiljer honom från den är hans starka sensualism. Denna sensualism orsakar också, såsom nedan skall visas, den starka stiliseringen i hans uppfattning och beskrivning av naturen.

Att det är det sinnesberusande i naturens skönhet, som lockat honom, har Stagnelius ofta bekänt, kanske allra omedelbarast i några ord om naturen i den tidiga dikten *Kärleken och Landet* (I: 153):

Med tusen milda lån hon mina sinnen kjusar,
Och ur sin nektarbål mig lifvets sällhet rusar.

I en annan dikt (I: 128) är skildringen mera preciserad:

Ja, rik och gifmild är Naturen —
O! hasta i dess sköte ned
Och under hvälfvande Azuren
Ett yppigt läger dig bered,
Där täckt af blomsterrika lindar
I dalens famn den klara ån
Sig mellan krumma stränder vindar
Med stilla musikaliskt dån.

Så »rik och gifmild» är nu näppeligen den svenska naturen. Av en annan strof i samma dikt framgår, att det förvisso inte

varit ett bestämt landskap, poeten avtecknat, utan ett sydländskt litterärt, som mera tillfredsställde hans njutningstörstande fantasi:

För dig, o Yngling! jorden prålar
I höstens guld, i vårens krans.
För dig af stjernor himlen prålar
Och Eos ler i purpurglans.
För dig de blomstra fältets tufvor
Och parkens häckar, — se för dig
Hur Backi ranka, tyngd av drufvor,
Om almen trofast lindar sig.

Denna vinranka kring almens stam kunde icke den apostroferade ynglingen få se, om han lyfte upp sina ögon någonstädes i Sverige, men väl om han slog upp sin Horatius. Stagnelii landskap är här som nästan alltid drömt, en produkt av litterär inspiration och skönhetstörstande sensualism, i ringa grad av omedelbar iakttagelse.

Realism finner man egentligen blott i Stagnelii höststämningar och i hans skildringar av dagrar och andra celesta fenomen, av solen, månen och stjärnorna. Det har redan (ovan ss. 61, 62) framhållits, att denna realism är i hög grad psykiskt betingad.

Men skulle naturen kunna stilla Stagnelii njutningstörst, så måste den helt förvandlas efter hans temperament. Det sätt, varpå han stiliserat naturen efter sina böjelser, förråder den mest praktälskande sensualism. Alla dofter ha blivit vällukter, alla ljud toner och harmonisk musik, all färg hög och djup samt lysande med de ädla metallernas och ädelstenarnas glans. Luften är mättad och kvav av rosendoft, liljeångor, violers rökelse, ambra; lunden »klingar» av duvokutter och näktergalssång, »silverbäcken» »tonar»; skimret av guld och silver, av kristaller, smaragder och jaspis har skänkt en obeskrivlig färgprakt åt hans målningar men stundom också gjort naturskildringen kall, stel, onyanserad, monoton. I denna sin färgskala står Stagnelius i samklang med förromantikens och romantikens smak, men hans törst efter sinnlig skönhet har förmått honom att oavlåtligt sträva efter allt utsöktare effekter, och ofta påminner han genom sitt artistiska raffinemang mindre om seklets början än om dess slut.

Att Stagnelius med sådan omsorg och förtjusning målade sina landskap arkadiskt och paradisiskt, sammanhänger med att han nästan alltid tänkte sig naturen som ett hägnande staffage för

sina kärleksscener. Han yppar i en elegi, huru han ständigt följes av »kärlekens gycklande drömmar»:

Ser jag i fredliga dälders famn en lockande hydda
Tätt vid en speglande flod skuggad av lindarne stå,
Strax i dess lugna sköt en kjusande Flicka jag tänker
Och vid dess svallande barm, drömmer jag, leende, mig,
Under hvart susande träd en rosig Herdinna jag skådar,
Och i hvar grottas famn hvilar en blomstrande nymf.
(I: 213).

Det är för att förhöja stämningen vid sina drömda kärleksfester, som Stagnelius färgar och förgyller så grant och stiliserar sina naturskildringar i så hög grad.

Stagnelii naturskildring förnyas under den kris, som för honom in i mystisk teosofi. Detta sker framför allt genom tillkomsten av två nya element: den romantiska allbesjälningen och natursymboliken. Redan förut har jag framhållit,[1] att hans kärlek till Amanda gjutit glans över världen, kommit honom att förnimma något av själ i allt, som möter hans sinnen; såväl honom som Kellgren och Atterbom har den överströmmande erotiska känslan skänkt vissheten om att naturen är fylld av liv och känsla. Men ännu viktigare än denna hans förälskelse har den sammansmältning av religiositet och naturkänsla varit, som i hans senare liv och dikt uppträder som mystik.

Typiskt förebådande Stagnelii senare natursyn med sin blandning av gammalt och nytt är *I denna mörka skog* (I: 308). Dikten börjar med en hyperboliskt vild tavla i förromantisk stil med »jättelika tallar» och en skummande fors över öde branter. Skalden söker som vanligt ensligheten och friheten:

Här skall jag kjust Dig åter finna
O gyllne Frihet! min Gudinna!
Mitt hjärtas eviga begär!
Passionens kedjor jag ej bär,
När mänskior för min blick försvinna
Jag i ditt rike genast är.
O! fick bland dunkla skuggor här
Mitt lif i helig ro förrinna!
På veka mossor sträckt, vid trastars gälla quäden,

[1] *Romantikern Stagnelius*, Saml. 1923, s. 28.

Af friska vindar smekt i vällust dör min kropp
Och till de blåa land som vinka ofvan träden
Min kjusta ande sväfvar opp.

Man möter här i skarpt präglad form de ursprungliga elementerna i Stagnelii naturkänsla: människohatet, den frihetsälskande individualismen, lusten att domna bort i ljuvliga sinnesförnimmelser och egocentrisk dröm; som något nytt har dock tillkommit den religiösa tendensen i hans stämning. I fortsättningen preciseras den ytterligare:

Sig sjelf den fria själen njuter
Och hembär Skaparen en tacksam offergärd.
På modersarmar af Naturen
Vid hennes milda hjärta buren
Mot Andars Fader opp jag ler.
Hans ljufva anda mig förfriskar,
Hans röst i trädens kronor hviskar
Och mellan dunkla skuggor ner
Hans kärleksfulla öga ser.

När poetens tacksamhet mot »Andars Fader» mänger sig med hans njutning av världens sinnesberusande skönhet är han nära att glida över i panteism, den världs- och Gudsuppfattning, som mer än någon annan är poetiskt skapande och en förutsättning för den stora naturlyriken. I diktens slutparti närmar han sig även natursymboliken:

Som fjäriln väckt av Solens gyllne strålar
Ur larfvens tvång på lätta vingars par
Dem purpurns glans, dem guldets skimmer målar
I dans kring fältets rosor far,
Min Ande så på födda vingar
Kring eterns sälla rymd sig svingar,
Han inga hinder vet han känner inga band
Han svärmar fritt i salighetens land.

Det är här blott fråga om en subjektiv analogi mellan själsrörelse och naturfenomen, men steget till den romantiska symboliserande tydningen av företeelser och föremål kan inte vara så långt. För romantikern var naturen en helgedom, smyckad med tingens bildskrift. Ännu då han diktade *I denna mörka skog*, stod Stagnelius dröjande på tröskeln. När det yttre för honom bleknade bort för

det inre, när formen fick mindre att betyda än väsendet, gestalten mindre än meningen, när han trängt in i platonsk och schellingsk filosofi, i romantisk naturlyrik och kosmogonisk myt, kunde han själv delta i tydningen av naturens hieroglyfer. *Liljor i Saron* är till stor del och i väsentlig grad en tolkning av tingens symboliska betydelse och därmed också livets mening; man behöver blott bringa i åtanke några av diktrubrikerna: *Stjernorna*, *Jorden*, *Floden*, *Källan*, *Liljan*, *Flyttfåglarne*.

Denna förändring av Stagnelii natursyn är ej så mycket frukten av en natursvärmares iakttagelser och upplevelser som fastmer ett uttryck för omgestaltning av hela hans livs- och världsåskådning.[1] Den bör alltså betraktas som samhörig med hans allmänna utveckling och kan icke behandlas isolerad utan måste ses i samband med hans litteraturhistoriska nyorientering och hans personliga kris under åren 1816—1820, varför jag hänvisar till min föregående framställning i mina Studier i Stagnelii romantik och i min första studie Romantikern Stagnelius. I den panteistiska Kristusuppfattning, som jag i min avhandling framhållit såsom en med stor men ensidig konsekvens genomförd förening av tron på Ordets uppenbarelse i naturen med övertygelsen om dess historiska framträdande enligt den heliga skrift, rymmas i en storslagen syntes nästan alla tendenser i romantiken och i Stagnelii själsliv; där finnes sensualism, panteistisk kontemplation, längtan till en högre värld, kristen religiositet, naturmystik, mytologisk fantasi, kosmiska perspektiv, djärv spekulation, subjektiv symbolism, ja, även den inre dualismen kommer där helt till uttryck.

Också i den lyriska natursymboliken, med vars hjälp man i världen återfinner *sin* »andelevnads spår», förråder sig narcissiteten: naturbetraktelsen blir ej annat än självbespegling. Hand i hand

[1] Å andra sidan har jag nog begått ett misstag, när jag i min avhandling (a. a., s. 273) påstått, att Stagnelii panteistiska Kristusuppfattning icke utbildats »under samvaro med naturen». För mig syntes nämligen *Liljor i Laron* vara diktade under Stagnelii Stockholmsvistelse. Men Albert Nilsson har i sin studie över Stagneliusdikternas kronologi (a. a., ss. 50 ff.) visat, att Stagnelii teosofiska åskådning och diktning härröra från tiden februari 1819 till hösten 1820, då skalden antagligen uppehållit sig i Kalmar eller i sin faders prebendeförsamling Dörby utanför staden. Låt vara, att man icke finner några spår av naturobservation i denna verklighetsfrämmande dikt, så faller det dock över Stagnelii Saronsliljor ett annat ljus, om man tänker sig dem koncipierade på ensamma vandringar ute, än om man tror dem vara diktade på en vindskammare i Stockholm. Drömmande och frånvarande har väl Stagnelius gått i naturen, men han har nog förnummit naturen som ett obestämt välbehag, känt vindens »balsamiska anda» och upplevt Gud i världen.

med personifikationen i Stagnelii naturskildring går en allt större sensibilitet i hans syn på ting och varelser.

Samma starka subjektivism trycker också sin prägel på den romantiska allbesjälningen i Stagnelii dikt. Den världssjäl, som skalden trodde sig möta i naturen, bär de omisskännliga dragen av hans egen psyke. Hela världsalltet genombävas av en kärlekstrånad, hopplös, kvalfull och stark som hans egen. Elementerna och himlakropparna längta blott efter att famna och famnas. Havets vågbrus mot stranden, vindens sus i lundens kronor äro suckar av gäckad kärleksåtrå (*Suckarnes Mystèr*, II: 439). Han säger om vinden:

Hör du? växande hans suckar tala,
Liksom trånsjukt han en kropp begärde.

Det är den hjärtsjuke skaldens egna suckar. I sömnlös oro och sexuell längtan har han i sin ensamma bädd dragit sina »eldsuckar» (I: 372).

Stagnelii sinne rymmer dock ett patos, som är starkare än hans erotiska åtrå. Det är hans frihetsbegär. I slutstrofen av *Suckarnes Mystèr* låter han elementernas kärlekstrånad symbolisera själens längtan efter friheten, en frihet, som vinnes endast genom befrielsen från materien, d. ä. från tidens och rummets begränsning, och som förverkligas endast i idéernas värld. Även sin längtan efter denna frälsning i ordets ursprungliga betydelse av frigörelse har Stagnelius tilldelat naturen (motivkomplexen och dikten *Kreaturens suckan*, II: 87).[1]

I Stagnelii sista verk *Thorsten Fiskare* träder en mera verklighetstrogen natursyn fram, visande en förut sällsynt blick för den pittoreska detaljen, vilket ofta framhävts.[2]

Ett drag, som tryckt sin outplånliga prägel på Stagnelii liv, karaktär och diktning, är hans inre dualism, inbördeskriget mellan kött och ande, sinnlighet och självskhet, jordiskt och himmelskt. En sinnebild av själens okuvliga ljuslängtan och dess hjälplösa jord-

[1] Jag finner det sannolikast, att såväl rubriken som de från den bevarade handskriften avvikande versraderna i HAMMARSKÖLDS upplaga härröra från Stagnelius. Det är svårt att tro den »redlige» Hammarsköld om den poetiska ingivelse, som kommer till synes i omarbetningen. Några andra skäl lämnar jag här onämnda.

[2] Se BÖÖKS monografi, slutkapitlet, och min studie *Romantikern Stagnelius* I, Samlaren 1923, de sista sidorna.

bundenhet såg han i solrosen. Sonetten *Solrosen* (II: 72), ger med spegelbildens trohet ett uttryck åt hans väsen.

Se Clytia där i blomstergården höja
Guldlockigt hufvud smäktande ur gruset.
I solens spår kring blåa himlahuset
Dess ömma blickar lågande sig böja.
Ej fjärilns dans dess kjusta sinnen röja
Ej röda syskons prakt, ej västansuset,
Orörligt fästade på gudaljuset
Eldögonen med namnlös trånad dröja.
Så själarne, i kroppens fjättrar slagna
Förgäfves traugta hem till fosterlandet,
Af andeverldens Sol magnetiskt dragna.
Den mörka kraft som dem till jorden tvingar
Är starkare än gyllne kärleksbandet
Och endast döden löser deras vingar.

Med sin vanliga patetiska subjektivism har Stagnelius återfunnit sin naturs tvedräkt i världsalltet. Klart belyses sammanhanget mellan hans själsliga beskaffenhet och hans världsuppfattning av en passus i hans filosofiska prosafragment (IV: 321). Stagnelius utreder först äktenskapskärlekens betydelse för uppkomsten av ett högre sedligt medvetande och knyter härtill några karakteristiska reflexioner:

Men i samma ögonblick menniskans ädlare andliga natur hunnit till [hennes] medvetande, i samma ögonblick äfven den lägre, djuriska naturen; kärlekens äpple har på en gång gifvit henne kunskapen om både det onda och det goda. Härigenom uppkommer i menniskans inre en strid, hvilken som fenomen betraktad hon förgäfves söker att bilägga, [hvadan den fortfar] genom hela hennes jordiska lif. Utvecklom närmare naturen af denna strid. Sinnlighet och förnuft, mörker och ljus, materia och ande kämpa i hennes inre med oförsonlig vrede, och kampens föremål är ingenting annat än menniskan sjelf, hvilken hvar och en af de stridande magterna, för att åtminstone på denna punkt erhålla öfvervigten, vill tillegna sig och med sig införlifva. Så kämpa i luftkretsen värma och köld, så kriga eld och vatten om hvarje frö i jorden, så regeras alla organiska kroppar ömsevis af natten och dagen.

Stagnelius betonar icke blott med manikeisk skärpa den djupgående motsättningen och väsensolikheten mellan ljus och mörker, gott och ont. Vad som utmärker hans dualism är också övertygelsen, att de båda principerna överallt i denna världen, i det stora

som i det lilla, äro lika oskiljaktigt och nära förenade som i en människosjäl. Perpetua säger:

Hvad skaparn sjelf i tidens gryning skilde,
Hvad himmelen till helvetet förkastar,
Och helvetet i sina kulor saknar,
Uppväxer här i broderlig förening —
En evig jemvigt mellan ljus och mörker,
Ett kunskapsträd på godt och ondt är verlden.
(II: 399).

Tanken utvecklas i fortsättningen genom en mängd exempel. Perpetua uttrycker säkerligen Stagnelii egna känslor, hans sömnlösa längtan, då hon utbrister:

O klara ljus, af ingen blandning skuggad!
Du högsta goda, för hvars blick det onda,
Förintadt, flyr i evig natt tillbaka,
Hur längtar jag att dina borgar nå,
Der kärlek spiran i Äoner för,
Och allas salighet är vinst för alla!
(II: 400).

På känslolivets område kan däremot Stagnelius, vorden vis av djupgående upplevelser, se enhet, där de flesta finna en skärande motsats. Glädje och smärta syntes honom innerst identiska eller åtminstone besläktade såsom syskon eller moder och barn, såsom blommor, växande på samma stam, spirande ur samma frö.

Denna den stora glädjens och den stora smärtans innersta väsensenhet eller frändskap är insedd av många samtida diktare, drömmare och tänkare, vilket givetvis sammanhänger med den mera skärpta sensibilitet och psykologiska analys, som romantiken innebar.[1] Emellertid är Stagnelii mening så levande personlig, att en psykologisk undersökning ger vida mer än en litteraturhistorisk.

Stundom möter i Stagnelii dikt tanken, att smärtans sår läkes av livets egen helande kraft, vilken är densamma som den gudomliga skapande och världsuppehållande makten. I en mäktig elegi (II: 54) skildras, hur »förödelsens stund» av kaotisk natt och för-

[1] Hos ATTERBOM finnas några centrallyriska uttryck för samma erfarenhet. I G. H. SCHUBERTS *Symbolik des Traumes* (uppl. 2, Bamberg 1821, ss. 38 ff.) — en bok som på Stagnelius gjort djupt intryck (se *Romantikern Stagnelius* I, Saml. 1923, ss. 39 ff.) — förefinnes övertygelsen om smärtans och lustens inre blodsförvantskap teoretiskt hävdad och med talrika exempel belyst.

tvivlan såsom genom ett under avlöses av en harmonisk lycka och klarhet. Med ännu större enkelhet tolkas samma förnimmelse i *Sigurd Ring:*

När hjärtat grymmast svider
Det läks af eget blod.
— — — — — —
— själfva smärtan ger i smärtan tröst.
(IV: 30, 47).

Vanligare än detta betonande av att smärtan av sig själv går över i sin egen skenbara motsats är dock temat, att smärtan rår på den flyktiga glädjen och länge överlever den, ofta uttryckt under bilden av den vissnande rosen och det övervintrande törnet, vuxna på samma gren. Detta lyriska ledmotiv — rikt varierat i Stagnelii dikt — har i *Glädjeflickan i Rom* fått sitt mest fulltoniga uttryck:

Samma frö och samma hjerta
Ros och törne, fröjd och smärta
I sitt dunkla sköte hysa —
Månar vexla, solar lysa,
Och de syskonväxter två
Ut från mogna grenar slå.

Purpurrosen snart försvinner;
Törnet hösten öfvervinner,
Genom vintrarna det varar,
Hotar än, då Progne svarar,
Frälst ur Oceanens tvång,
Systerns milda klagosång.

Glädjeblommor på det gröna
Lifvets träd, elysiskt sköna!
Af en frostnatt J förödens;
Men, till dess omsider dödens
Bittra frukt hon burit har,
Sitter smärtans blomma qvar.
(IV: 152).

Denna övertygelse om smärtans och glädjens frändskap är till en del njutningsmänniskans, som funnit, »att tårar fylla nöjets tömda bål». Stagnelii livsglädje får också en mörk färgton genom sjuklingens aningar om en tidig död, in i njutningen smyger sig

en tärande förgängelsekänsla, ej sällan åtföljd av ett hädiskt trots. Man finner också den romantiske melankolikerns insikt av hur skör och flyktig lyckodrömmen är. Men framför allt är Stagnelii åskådning framvuxen ur den intensivt upplevda erfarenheten av känslolivets rytm, dess lagbundna växling mellan lust och olust.

Det finnes väl knappast någon litteratur, som kan visa en så rik och trägen behandling av Narkissosmotivet som den svenska — ett vittnesbörd om dennas lyriska karaktär. En obruten tradition sträcker sig i detta fall från Johan Gabriel Oxenstierna över Atterbom, Stagnelius, Almquist, Rydberg och Wikner fram till Strindberg och Fröding. För nästan alla får myten en högst personlig innebörd, men det kan ifrågasättas, om icke Stagnelius står främst i skapande originalitet — han har också bestämmande inverkat på både Almquist och Rydberg. Liksom hela sin generation av självupptagna romantiker återsåg han sitt öde i Narkissos'. Klarare än någon har han sett de möjligheter myten erbjöd att i symbolisk förtätning uttrycka den verklighetsblinda självbespeglingens tragik.

Det gäller om Narkissosmotivet i allmänhet och om Stagnelii tolkning i synnerhet, att man kan särhålla två slag av mytbehandling. Den ena tolkningen är metafysiskt spekulativ och har förnämliga anor från Platon och Plotinos. Den träder fram i Stagnelii lärodikter *Idealismen* (II: 177) och *Kärleken* (II: 256). I denna form är motivet redan utförligt behandlat.[1] Men myten kan också få en mera psykologiskt personlig tydning. Här må analyseras de Stagnelii dikter, som grunda sig på den subjektiva upplevelsen av Narkissos' öde. Innan Stagnelius trängt djupare in i Platons och Plotinos' idévärld och givit konkret gestaltning åt den spiritualistiska idealismen med Narkissosmytens hjälp, hade han lärt känna Ovidii livfulla skildring i Metamorfoserna av Narkissos' självkärlek, död och förvandling. Han har levt sig in i den sköne ynglingens öde med hela sin häftiga känslointensitet. I sin *Elegi* (I: 225) apostroferar han Narkissos:

Klagansvärde! ej som barn jag tänkte
Att Din lott min skulle bli en dag.
När jag tårar åt Ditt [öde] skänkte
Vid Nasonska harpans ömma slag.

---

[1] Av Böök, *Kommentaren* (s. 199), Albert Nilsson, *Svensk romantik* (ss. 364 ff.), Risberg (*Nysv. studier* 1921, s. 200) och senast av mig, *Studier i Stagnelii romantik* (ss. 128 ff.).

Över innebörden i denna strof faller ett klarare ljus, om man ser den i samband med vissa andra partier i den något heterogena dikten. Denna är fylld av Lidnerskt blödiga stämningar. Skalden vandrar ensam mellan grifterna »i blixt och töcken» och frågar sig likt andra kyrkogårdspoeter:

O! hvem lär mig lösa lifvets gåta?
Hvem beskär i ödets bok en blick?
Föddes mänskan endast hit att gråta?
Var för smärtan blott hon känsla fick?

Inbillningens »rosenkrönta drömmar» hade lovat honom

Tärnans kyssar, vänskaps hulda möte
Bygdens frid och snillets lagerkrans

Men han vaknade upp och sträckte sig fåfängt efter drömmens bilder:

Nu med blygd jag finner mig [ha] jagat
Återskenet af min fantasi.

Det är denna smärtsamt nyktra iakttagelse, som öppnar hans ögon för den inre likheten mellan hans eget och Narkissos' öde. Båda sökte med samma dårskap lyckan i yttervärlden i stället för i sitt eget inre, i fantasien:

Innom mig den verld af sällhet myste
Som jag dårligt sökte utom mig.
Mildt i hoppets gyllne dröm han myste —
Och jag förde mot Naturen krig.

Så Narciss, vid källans silfvervågor
Satt från alla lifvets fröjder skild
Så förtärd af öde kärlekslågor
Log han sorgligt mot sin sköna bild.

Just i den originella tolkningen av Narkissosmyten får den delvis efterklangsartade dikten en personligt Stagnelisk klang med sin skarpt dragna skiljegräns mellan dröm och verklighet och med sitt sentimentala men patetiska partitagande för njutningarna i inbillningens bedrägliga värld framför mödorna i verklighetens. Stagnelius skulle senare söka lyckan inom sig i världsfrånvänd själv-

betraktelse. Men det var ej med lätt hjärta han sade farväl åt denna världens njutningar. Det framgår av sonetten *Narcissus* (I: 382), där motivet är lika personligt fattat men har en annan gestaltning och tolkning. Sonetten återges här oavkortad:

Narcissus gick att släcka törstens brånad
I källans tysta, spegelklara våg,
Sin egen skuggbild han i vattnet såg
Och intogs genast af en mystisk trånad.
Från glädjen skiljd i lifvets blomstermånad,
Med våta kinder och förvirrad håg
Vid källans spegel suckande han låg
Och snart till ända löpte Parkens spånad.
Ej ärans lager blomstrat i hans hår,
Han gladdes alldrig i en krets af vänner
Och ingen Flicka kysste borrt hans tår.
Ve den hvars själ sin egen gudom känner
Och idealets verklighet begär!
För honom jorden inga rosor bär.

Stagnelius har träffat sitt val mellan himmelens fröjder och denna världens, han begär »idealets verklighet» men kastar klenmodigt sin blick tillbaka till jordens försakade rosor. I sonetten, som enligt Albert Nilsson (a. a., s. 13) härrör senast från sommaren år 1815, kan man spåra Stagnelii hänvändelse till den mystiska introspektionen, hans själ har lärt känna sin egen gudom.

Ännu djupare och allvarligare fattad är narcissiteten i Stagnelii »ballet» *Narcissus* (III: 333—347). Verket företer en ganska egen förening av Stagnelii personliga patos och allvar och den glättighet och dansstegslätta lekfullhet, som är en koncession åt genren — balettformen valdes säkerligen av teaterhabituéen Stagnelius under intrycket av det livliga intresse för denna musikaliskt koreografiska form av dramatik, som utmärker tiden 1816—1820 i Stockholm.

I baletten ligger tyngdpunkten förlagd till den oavlåtliga självbespeglingens egen tragik. Det tragiska ligger här ej däri, att Narkissos sökte lyckan utom sig i stället för i sitt eget inre, ej heller i att han på grund av sin hängivenhet åt idealet, åt sin egen själs gudom, skiljes från jordens retelser och nöjen. Liksom hos Ovidius klagar Narkissos över att vara sin kärleks föremål så nära och dock därifrån så obönhörligt skild:

O himmelska gestalt! o evigt kära hamn!
Ur källans djup du sträcker mig din famn.
Så nära, ack! kan jag dock ej dig hinna.
Lik en som skeppsbrott gör i sjelfva resans hamn,
I nöjets gryning re'n jag nöjet ser försvinna.

Förgäves söker Liriope, hans moder, upplysa honom om att det blott är sin egen själlösa skugga och spegelbild, som han ser i vågen. Narcissus vill till sin sista stund betrakta sin älskade och vissna ned med våren. Efter Liriope kommer Sömnen som en välsinnad gud och sluter hans ögon. I en smältande melodiös aria siar Sömnen om att Narkissos även i underjorden skall förtäras av samma eviga och oföränderliga kärlek:

Din kärlek ej försvinner,
Släcks ej af Lethens elf;
Ty Anden återfinner
I evighet sig sjelf.

Hårdheten i detta öde betonas ytterligare av najadernas körsång:

De blicka mot en afgrund ner,
Som evigt sig beskåda.

Orden förråda, att Stagnelius upptäckt narcissitetens våda. Om något moraliskt utdömande av självbespeglingen är däremot aldrig tal. Den kärlek, som finner sig kränkt av Narkissos' självupptagenhet, är Cupidos, som före ridåfallet återtager sitt välde, såsom sig bör i en traditionell opera.

I najadernas kör spåras rent spekulativa element. Den kärleksfyllda självbespeglingen får karaktären av kosmisk lag. Narkissos' betraktande av sin egen bild motsvarar sinnebildligt den högstes självåskådning, solens återspegling i havet och daggdroppen och najadernas flyktiga ögonkast i böljeglittret.

Det är så typiskt Stagneliskt och narcissistiskt, att han i universum återfinner t. o. m. sin egen narcissitet. Överallt ser han blott spegelbilden av sitt eget jag. Hans världsbild är blott en avbild av hans psyke.

Slutligen några få ord om Stagnelii stil — en genomförd analys skulle ju bli en hel avhandling. Det är här blott de mest

markanta stildragen, som skola belysas ur psykologisk synvinkel, d. v. s. med utgångspunkt från den uppfattningen, att stilen är personlighetens, i Stagnelii fall närmast fantasiens, projektion på ett bestämt material.

Vad som mer än något ger Stagnelii stil dess originella prägel är dess sinnliga suggestibilitet. Denna uttryckets konkretion är sällan resultatet av genomförd realism eller naturalism utan vunnen genom troheten mot fantasiens syner.

Den sporadiskt förekommande realismen med sin måttfullhet i återgivandet förekommer på det hela taget blott i tre fall — och det är intressant att se, inom vilka områden Stagnelius har iakttagit och återgivit utan förändrande stilisering — nämligen i skildringen av celesta fenomen, hösten och kvinnan.[1] Ävenså kan realismen vara betingad av den strikta observansen av genren (elegierna, vissa partier av de episka dikterna och sagospelet *Thorsten Fiskare*, hans Bellmanska sällskapsvisor). Naturalismen med sina karikatyristiska överdrifter uppträder ofta i sällskap med Stagnelii mer eller mindre lyckliga skämtlynne (*Dialog*, I: 61, *Spindelen*, I: 200, *Quinnan*, I: 237, *Blenda*). Denna konstellation beror på att verkligheten i Stagnelii världsbild representerar det banala och löjliga.

Men som sagt det är med fantasiens hjälp, som Stagnelius nått den konkreta skönhet, som präglar hans stil. Hans fantasi är kanske icke så rik — den kretsar alltför exklusivt kring vissa älsklingsidéer eller tvångstankar — men den är genialt intensiv. Ju mer jag studerat Stagnelii förhållande till sina källor, dess större har häpnaden blivit över hans fantasis styrka. Hans fantasi är visionär; ej underligt för övrigt, då åtminstone under hans teosofiska period hans inspiration är liktydig med mystikerns extas. Och likväl är den, när den söker sig uttryck i dikt, i förvånande hög grad logiskt och konstnärligt behärskad. Fabuleringen har ytterst sällan hindrat det konsekventa genomförandet av tankegången. Även i dikter, som först synas bestå av associativt hoptråcklade bildserier, upptäcker man en bärande grundtanke, liksom man under ett yppigt bladverk finner grenens fäste.[2] — Led vid den omgivande verkligheten har också Stagnelius i sin inbillning

---

[1] I fråga om de båda första fallen se ovan; för det sista Bööks livliga skildring i monografien, s. 176!

[2] Det mest typiska exemplet härpå bildar »Se blomman! På smaragdegrunden». Se *Studier i Stagnelii romantik*, ss. 120 ff.!

sökt sig hän till det exotiska, med särskild förkärlek till det mest lustbetonade exotiska: det österländska. — Över huvud är hans fantasiliv sensuellt. Han drömmer om fabulösa skatter, kulörta världar utan grått, vällukter och viner, ädelstenars glans, kristallers sken, danserskors behag, kvinnors gränslösa hängivenhet. Även under tider, då Stagnelius bekänner sig till asketismen, råder i hans fantasi och stil ingen asketism. Stilistiskt visar sig hans fantasis tendens mot det sinnligt fascinerande däri, att hans diktion blivit på en gång så målerisk, plastisk och musikalisk, vilka egenskaper i vanliga fall utesluta eller åtminstone inkräkta på varandra.

Om den Stagneliska stilens måleriska karaktär och plasticitet är förut mycket ordat. Hans dikt lyser av färg och glans. Stundom har denna lust att måla och förgylla kommit honom att äventyra uttryckets äkthet (»Fyris silfverbölja», »musslans gyllne skal»). Till allt det förr nämnda må blott fogas några ord om vissa stilmedel, som bidragit till diktionens verkningsfullhet. En expressiv kontrast utgör ofta i Stagnelii poesi motsättningen konkret — abstrakt, en motsättning, som sällan framträder som en så skarp antites, att man tvingas att reflektera över den, men som säkerligen i alla fall gör sin verkan: De abstrakta, mera konturlösa begreppen och orden ge liksom djup och rymd åt skildringen, medan de konkreta göra intryck genom sin verkan på sinnena. Jag väljer ur *Riddartornet* ett exempel, som skulle kunna kompletteras med många andra:

Ack! skön är jorden. Ljuft att ögat lyfta
Mot solbefolkad ändlöshet, att vinkas
Af Sirii fackla, af Orions hand
Till gudafesten i det blåa höga.
Skön är den öfre jorden. Himlens armar
Omfamna den så ömt. Ur tusen ögon
Nedstrålar kärlek. Vädrens tusen läppar
Den rosenröda barmen evigt kyssa.
Men, o, hur mörk är underjorden ej!
Hur grufligt att i grafven evigt blunda!

(IV: 203).

Man må först fästa sig vid uttrycket »solbefolkad ändlöshet», där det konkret bestämda attributet liksom ger vilo- och hållpunkter för fantasien, som ett ögonblick svindlar inför substantivet. »Det

blåa höga» är likaså en expressiv sammanställning av konkret och abstrakt. Skildringen av den oändliga stjärnhimmelen är nära att övergå i mytiska scener av neoantik karaktär. Tendensen till plasticitet är omisskännlig.

Stagnelii kärlek till färg och fast kontur träder också fram i hans rika bruk av bilder. Näst Tegnér och jämte Levertin är han den, som slösat mest med bildliga uttryck, och ofta uttrycker han liksom Tegnér samma idé i en följd av metaforer. Över huvud är den ständigt rikare varierade upprepningen av samma tanke ett av hans mest älskade och anlitade stilmedel. Ett slående exempel ge Perpetuas ord i *Martyrerna* (II: 400):

En evig jemvigt mellan ljus och mörker,
Ett kunskapsträd på godt och ondt är verlden.
Dag förutsätter natt, hvar rosig vår
En sorglig vinter, och en helsoblomma
Uppspirar ej i tidens mulna dal,
Att ej dess motsatts, giftets hemska ört,
Sin dunkla krona vid dess sida höjer.
För hvarje ros som jag i gruset bryter,
En tagg jag trycker i min likes hjerta,
Och fridens Genius, i mitt famntag sluten,
Är orons Demon vid den andras barm.

Trots att Stagnelius rönt intryck av Tegnér för sitt bildspråk,[1] kan man dock spåra en karakteristisk olikhet dem emellan. Visserligen förråder sig i Tegnérs metaforer hans konstitutiva kärlek till det lysande och skimrande,[2] men han älskar dock bilden framför allt därför, att den förtydligar, hans kärlek till metaforen grundar sig på en intellektuell glädje över det träffande, exakta, ja, drastiska i uttrycket, han skyr icke att lägga ett stycke »granit i dikten» och ej minst i sitt bildspråk. Vad Stagnelius åter söker uppnå genom sina bilder är utom åskådlighet en sinnligt betagande skönhet. Det ligger något av romantisk flykt från verkligheten i Stagnelii uppsökande av bilder. Den som låter sig gripas av sina egna metaforers glans flyr till den »estetiska harmoniens» värld.

Att Stagnelii bildspråk framför allt frapperar genom sin sensuella skönhet, innebär dock icke, att det saknar pregnans. Han

---

[1] Se BÖÖK, *Studier i Stagnelii ungdomslyrik*, ss. 63 ff.

[2] Jfr Ljunggrens nästan klassiska utredning i studien *Esaias Tegnérs bildspråk* (Smärre skrifter III, Lund 1881).

hade fantasimänniskans förmåga att tänka i bild. I sin lärodikt *Tingens Natur* har han givit mästarprov på sin konst att ge bildens sinnligt konkreta form åt de mest abstrakta idéer. Man kan som exempel citera följande passus, där han velat uttrycka sin mening, att det mänskliga särhållandet av begreppen vara och handla blott beror på en optisk villa:

Vara och handla är ett: ty kan väl ett handlande tänkas
Hvilket ej ägde i ett som redan vore sitt upphof
Eller ett Varande kraftlöst och dödt, som genom en handling
Aldrig förrådde sitt lif och gaf sig tillkänna i verlden?
Väl i tankarne vi åtskilja handla och vara
Men i tankarna blott, och att vi dem skilje, det härrör
Af vår begränsnings tvång som oss nödgar i dröjande former
Skåda det eviga Varandet an: vi se ej hur Solens
Strålande glob på fästet, ej hur timvisarens skugga
Flyttar sig gradvis fram på taflans glattade marmor
Utan sluta därtill af främmande märken allena.
Ej vi se hur blomstren i sommarängarne strida
För sitt organiska lif med den råa yttre Naturen
Eller hur axets frö, det gyllne, mystiska kornet
Öfver vintrar och död triumfer firar i mullen.
Ägde vi sinnen blott, nog skarpa att följa i minsta
Skiftningar tingens lopp och ägde ett öga som trängde
Intill sakernas rot och ej stannade endast vid ytan
Liksom en stråles sväfvande blick på den mörka graniten,
Eller såge vi dem ur Vishetens heliga synglas
I det Evigas ljus, ej af Tiden och Rummet bestämde
Skulle vi finna att allt hvad som är det handlar nödvändigt
Och är allt hvad det är i kraft af en handling allena.
(II: 118).

All denna visuella skönhet i Stagnelii stil gör ett intryck av pompös prakt. Hans kärlek till det praktfullt bildrika är ett svenskt drag, ett sensuellt drag och ett mystikerdrag tillika. Det är svenskt, såsom Brandes och många andra litteraturkännare betonat; det är sensuellt, såsom ovan framhållits — aldrig får i Stagnelii ungdomsdikt skildringen en så blossande glans och yppighet som i de breda målningarna av brudnatten —; det är slutligen ett mystikerdrag, ty Stagnelius är mystiker även däri, att han söker tömma språkets ymnighetshorn på färgrika ord, då han vill ge ett uttryck åt de obeskrivliga extatiska upplevelserna.[1]

[1] »Je ausgebildeter eine Form der Mystik ist, je tiefer sie sich in die Idee des Absoluten versenkt, umso reichhaltiger ist sie an grossartigen Anschauungen, an

Men Stagnelii språk är också musikaliskt, är välljud och rytm. Vilket smältande bel canto i näktergalens sång:

Jag när violernas doft ur ängarne stiga och Luna
Darrar med rodnande hy sagta ur vågorna fram
Börjar i skogen min sång och med himmelska tårar på kinden
Cyprias leende ros, liljan i dälderna står.
Drömmande lutad mot ekens stam mig vandrarn belyssnar
Älskarn i bokarnes skygd ömmare kysser sin brud.
(I: 208).

Det kunde ges en mängd exempel på den systerliga likheten mellan känslans rytm och versens i Stagnelii diktning: *Hvad suckar häcken* (II: 87) en musikalisk komposition, där man först hör frågorna, »Hvad suckar häcken? Hvad Nordans storm?» o. s. v. som korta satser, följda av pauser av andlös tystnad, tills svaret kommer, spelat med fullt verk, i brusande ackorder, *Hymn till Vattnet* (II: 109) likaså ett versifikatoriskt och musikaliskt mästerstycke. med sina växlande tempi byggt som en sonat, *Suckarnes Mystèr* (II: 439), där såsom Böök framhållit (kommentaren, s. 281) rytmen så omedelbart återger suckarna, korförerskans ord till kören i *Bacchanterna* (IV: 256), som med sina häftigt stigande, liksom sig stegrande anapester utomordentligt väl skildra den backantiska yrseln.

Med sin nästan enastående formtalang har Stagnelius bäst behandlat de svåra invecklade versarterna. Särskilt framträder hans mästerskap i sonettformen — han är utan gensägelse vår främste sonettskald före Snoilsky. I de versslag åter, som ställa mindre krav på formell fasthet och konst, exempelvis i orimmade och oregelbundna, blir hans vers nästan för lättglidande, för monoton, hans flöde av känsla och tanke behöver stundom liksom dämmas upp av språkliga hinder för att få den starka strömmens styrka. Fasta och begränsade strofformer framtvungo en knappare pregnans i uttrycket.

»Le style, c'est l'homme». Den gamla nötta satsen hör till dem, som man alltid måste vända på, som inte kunna bevisas men som man ej heller kan komma ifrån eller vederlägga — i själva verket vore ju motsatsen, att stilen *icke* vore ett adekvat uttryck

---

Bildern, Symbolen und Mythen, in welchen sie den allgemeinen Lebensprocess, in welchem das individuelle Leben begriffen ist, in den verschiedenen Gestaltungen darstellt. Diese bildliche, anschauliche Phantasiefülle giebt der Mystik ihr eigenthümliches Interesse.» (LUCKA, a. a., s. 128.)

för personligheten, ännu mera orimlig. Om aforismen också är långt ifrån undantagslös, gäller den dock fullt ut i Stagnelii fall. Stundom kan stilen till och med stå i ännu närmare kontakt med skaldens innersta än innehållet. Så förråder Stagnelius ofta under sin teosofiska tid, då han med frenetisk iver predikar sin asketism, sina undertryckta sinnliga böjelser i ord- och bildval. I den stilistiska antitesen konkret—abstrakt ligger i själva verket dualismen i hans själsliv fördold: man kan däri avslöja svängningarna i hans fantasiliv, som pendlade mellan det sensuellt retande och en abstraherande spekulation.

Att Stagnelius i sin dikt gav ett omedelbart uttryck åt sin personlighet, därpå tyda några ord av hans fader i brev till Hammarsköld (av den 29 maj 1823 och den 22 mars 1824). Biskopen säger bl. a.: »Han öfvertänkte alltid först sitt ämne, och sedan pennan var satt på papperet, skrefs merendels utan någon förändring — — —.» Yttrandet ger en klar föreställning om det intuitiva i Stagnelii sätt att dikta. Hans poesier ge också i allmänhet det bestämda intrycket av att vara koncipierade och utformade »uno tenore».

Visserligen har Stagnelius ej varit så likgiltig för sina handskrifters öde och för publiken, som man tidigare föreställt sig — Böök har fastslagit detta (monografien, ss. 212 ff.) — men i jämförelse med sina medbröder i Apollo har han i sitt diktande varit sällsynt fri från de många ängsliga hänsyn till adressaten-allmänheten, som förmå så många att anpassa sig efter omständigheterna och hindra dem från att vara sig själva fullt ut. Denne slutne man har diktat för diktandets egen skull eller rättare nödgad av sitt inre tvång att få ge utlopp av sitt övermått av känsla, att projiciera sitt eget jag och sin inre värld, att helt vara sig själv. Människan och skalden voro hos honom ett, hans verkliga jag möter man i hans dikt, icke i hans umgängesliv eller hans verksamhet som tjänsteman. Det finns inte en rad eller ett ord i hans omfångsrika produktion, som ger en antydan om hans civila befattning. Endast den extreme romantikern kan med så rätlinjig konsekvens särhålla sin dagliga gärning och sitt diktarkall.

* * *

I helhetsintrycket av Stagnelius som diktare och människa står jag ej så långt från den forskare, mot vilken jag sett mig

tvungen att i många fall opponera. Det säges mot slutet av Bööks Stagneliusmonografi (s. 547): »Det var nerv och eld i hela hans väsen; han var genomskärande, en intelligens och en karaktär, icke en stämningsfull eolsharpa. Denna våldsamma *impetus* var ett med själfva hans genialitet, och kanske var det också den, som förbrände hans genialitet.» Jag instämmer helt i dessa sanna ord. Men arten av denna Stagnelii »impetus» ter sig för mig annorlunda. Böök ser dess manifestation däri, att han »kväfde all den sentimentala romantiken hos en hjärtsjuk svärmare — hos sig själf». Den uppfattning jag förut framställt, att romantiken som livsåskådning och själsliv följde Stagnelius till hans levnads slut, synes mig ha vunnit i sannolikhet genom Albert Nilssons kronologi, vars förnyande verkningar på uppfattningen av Stagnelii själshistoria säkerligen komma att allt tydligare träda i dagen. Ännu under den sista tiden var Stagnelii fantasi upptagen av det romaneska (skräckdramerna). Han synes heller aldrig ha övergivit lyriken. Till hans sista tid höra bland andra dikter *Bil och Bjuke* (II: 30), där de båda syskonen trötta av vardagens slit och släp önska sig vingar och bjuda jorden farväl, den eldigt romantiska sången om drömmens salighet *Endymion* (I: 353), slutligen den gnostiskt inspirerade dikten om försoningen *Se blomman! på smaragdegrunden* (II: 143). Sagospelet *Thorsten Fiskare* förråder, ju mer man ser det som ett helt, sin inneboende romantik: i den gode fiskarens dubbelexistens i sagovärld och verklighet ser man den tydliga manifestationen av en obotlig romantikers livserfarenhet. Romantiken är hans rikedom och hans »livs elände».

För att kursivera slutresultatet måste jag bringa i åtanke några ord i företalet till min avhandling Studier i Stagnelii romantik. Där framhålles att ännu ingen i en koncis formel kunnat uttrycka innebörden av ordet romantik:

»Man kan blott, såsom ofta skett, peka på en del sidor av det utomordentligt mångsidiga begreppet romantik och uppvisa, hurusom dessa gränsa till varandra. Men vare sig man nu ser det för romantiken konstitutiva i dess hänsynslösa individualism, i dess kärlek till det hemlighetsfulla, i den metafysiska mystikens genombrott i livsåskådningen, i dess tendens att söka enheten i mångfalden, det sant varande med hjälp av alla själskrafter ej minst på överförnuftig väg, i dess förkärlek för syntetiserande spekulation framför empirisk detaljforskning, i dess böjelse att fly från sinne-

världen till det översinnliga, från den vardagliga verkligheten till fantasien och drömmen, från nuet till det förflutna och det kommande — i dess kärlek till det fjärran är i tid och rum med ett ord — i dess obalanserade sjuklighet, orsakad av brytningen mellan det inre och det yttre livet och bjärt kontrasterande mot den klassiska jämvikten o. s. v. — visar det sig, att man lyckas fånga det väsentliga hos Stagnelius både som människa och diktare med det vittfamnande ordet romantiker, vilket ofta kan preciseras till romantisk mystiker.»

Stagnelius har älskat det hemlighetsfulla, vilket för honom framstod som det sanningsinneslutande. Man behöver ej anställa någon statistisk beräkning för att fastställa, att orden »mystisk» och »magisk» äro hans vanligaste adjektiv. Deras täta förekomst är icke något slumpens verk. Stagnelius har vandrat längre och djärvare in i mystikens länder än någon annan svensk diktare utan att väja och vända vid de ställen, där Atterbom försiktigt sett sig om och sökt sig tillbaka till common sense. Det är nödvändigt att så ingående, som skett, behandla Stagnelii mystik. Den som i allra möjligaste mån vill förstå honom måste litteraturhistoriskt och psykologiskt följa honom in i mystikens ytterligheter, till dess »lysande ensidighet». Först efter en sådan vandring får man en aning om hur livet tedde sig för hans blick.

Stagnelii romantik var väl till en början och stundtals senare släkt med den lilla, blödiga och värdelösa romantiken, med det sentimentala svärmeriet, denna »förruttnelsens svamp på lifvets träd» enligt Tegnérs utdömande ord, med det romaneska, som länge outrotligt överlevt romantikens verkliga och bortslarvade livsvärden. Dock blev den småningom allt närmare befryndad med den stora och ursprungliga romantikens anda, den var eller rättare blev en outtröttlig strävan hän mot den allfamnande syntesen, ett modigt försök att lyfta Isisslöjan, att nå det sant varande, tingens blottade väsen, Gud. Hans verklighetsflykt hade visserligen sin första upprinnelse i livsbesvikelse och skygghet, dock tedde den sig för honom icke som en flykt från verkligheten utan som en strävan från skenet hän till det evigt bestående och varande.

Hans hänförelse för det ideala har varit så stark, att han utan tvekan och självförskoning tagit upp kampen mot sin naturs obändiga sinnlighet. Därför att det förmenades honom att uppleva kärleken som en syntes mellan andligt och kroppsligt, såg han en

oförsonlig motsats, där en senare tid och även hans romantiska samtid kunde finna en förmedlande harmoni. Det är något tafatt Don-Quixote-artat över hans strid mot begärelsen, men den får sin spännkraft av den idealt vända viljans heroism.

Hans romantiska obändiga individualism ger sig starkast till känna i hans längtan efter frihet. Ty, som nämnt, hans starkaste patos är icke hans kärleksåtrå, huru smärtsamt intensiv denna än var, utan hans frihetsbegär. Han försjunker visserligen gärna i drömmar om ett swedenborgskt paradis, som skänker evig, ostörd och oblandad kärleksnjutning, men himmelen är dock framför allt »frihetens zon». I sonetten *Evigheten* (I: 382) frågar han sig, om ej i himmelen pressas »söta nektarviner», om där ej finnes någon »älskvärd tärna». Men dessa jordiska njutningar kunna ej stilla hans lyckotörst:

Så tänkte jag i tankens barndomsvilla,
Till dess en slutlig kamp med grymma öden
Mig känna lärt den himlaborna själen.
Blott friheten dess eldbegär kan stilla.
Till den jag längtar och är viss att Döden
Som bojan krossar, lyckliggör ock trälen.

Den frihet, mot vilken han sträcker sig med all sin själs eldiga iver, är friheten från tidens och rummets stora fängelse, en frälsning, som endast döden kan ge. Hans frihetslängtan är ett med hans evighets- och oändlighetslängtan., Längre kan icke den romantiska individualismen drivas. Ordet »romantiker» visar sig här som eljest vara »hans innersta väsens monogram».

»Det stora hos en människa är, att hon är en bärare» av något som är förmer än hon själv.[1] Det ter sig först som en ödets ironi, men det visar sig sedan som något djupt meningsfullt och många ting förklarande, att den stora, ideala, snillearistokratiska romantiken burits upp av denne skygge, flärdlöst hemlighetsfulle enstöring och sjukling, hos vilken dekadans och idealitet så oupplösligt sammansmält.

Mot slutet av sitt liv sysslade Stagnelius med ett drama om Phaëthon. Att detta verk ej blev mer än ett fragment, må be-

[1] Ord av Hugo von Hoffmansthal i ett föredrag.

klagas framför allt av det skälet, att man nu ej kan veta, i vad mån det var känslan av inre frändskap med solgudens son, som fängslat skalden. Det är mycket i livet och karaktären hos denne de stora önskningarnas man, som föra tanken till »magnanimus Phaëthon». Stagnelii djupaste tragik har fått sin mest förtätade, uttömmande och exakta formulering i Helios' ord till sin son:

Sors tua mortalis, non est mortale, quod optas.

Den inskrift, som Ovidius låter de hesperiska najaderna rista på den döde Phaëthons gravsten, kan gälla även om Stagnelius:

»currus auriga paterni,
Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.»

AMANDA I DIKTEN OCH VERKLIGHETEN.

Av

SVEN CEDERBLAD.

Stagnelii dikter till Amanda äro enastående i vår så fattiga erotiska lyrik. Man möter i dem den passionerade och stora kärleken i all dess outtömliga rikedom på känslor: naivt svärmeri, blyg försagdhet, förhoppningar och melankoli, heta begär, eterisk dröm. Denna diktning rymmer blodets hastiga puls, hjärtats snabba slag, extatisk översvinnelighet, eftertankens klara, svala ro och vida överblick. Kring Amanda står all den glans av »rosendimmor», som en sinnesbetagen diktare kan skänka sin älskades gestalt.

Genom Stagnelii dikter kan man dock, som jag förut visat (Samlaren 1923, ss. 10 ff.), steg för steg följa hans kärleks historia, vars förlopp icke innebär någon som helst psykologisk orimlighet.

Frågan, om Amanda motsvarats av en verklig kvinna eller icke, har diskuterats ända till leda. Vare det nog sagt, att de skäl, som anförts för att Amanda varit uteslutande eller huvudsakligen en fantasiskapelse, icke ha visat sig hållbara. En hänvisning till Stagnelii exklusivt polygama böjelser vederlägges redan av Amandadikternas egen karaktär. De bestridanden av Amandas existens, som gjorts av Stagnelii anhöriga i Kalmar, äro icke mycket värda, då hans liv i Stockholm synes ha varit dem så gott som okänt. Det är nog ytterst sällan, som föräldrar och syskon äro noggrant underrättade om vad deras respektive son och broder haft för kärlekshistorier på annan ort. Det sagda gäller också om den Wimmerstedtska traditionen, som ytterst utgått från skaldens syster och hennes man, lektor N. H. Wimmerstedt i Kalmar. En erinran om

---

Det är mig en kär plikt att meddela, att ett anslag ur Längmanska fonden möjliggjort utarbetandet av denna studie.

att Johan Wimmerstedts uttalande (Nord. Tidskr. 1894, s. 342) ej är mycket att bygga på, har jag f. ö. fått genom ett brev från fru Signe Nordenstam, f. Wimmerstedt, som välvilligt meddelat mig bl. a. följande:

Fröken Maria Carlander — vars mor var uppvuxen som fostersyster till Johan Magnus Wimmerstedt hos hans föräldrar Hedda Stagnelius och prosten, f. d. lektor Wimmerstedt i Högsby — säger, att Erik Johan Stagnelius skaldemö ej var fingerad utan endast till namnet.

Föreställningen, att skalden i sin lidelsefulla diktning till Amanda blott skulle röra sig med en abstraktion, för till en förvirrande oklarhet i uppfattningen. Tänker man sig däremot Amanda som en verklig flicka — så kallar ju Stagnelius henne många gånger, när han glömmer att kalla henne gudinna — för vilken poeten suckar, för vars skönhet han ej kan finna ord nog stora och granna, som han drömt om att vigas vid, vars hårdhet, förakt och avslag han bittert klagar över, till vilken han resignerad säger farväl, ja, då blir det hela enkelt, klart, mänskligt, trovärdigt.

En sak, varom forskare från senare tid, trots alla meningsskiljaktigheter för övrigt, tyckas ha enats, är att Stagnelii Amanda måste ha varit ett Stockholmsbarn, en uppfattning, som Eichhorn redan år 1868 framställt och väl motiverat (i sin Lefnadsteckning för Stagnelii Samlade Skrifter, s. xxxv).

Och dock kan man knappast, så underligt det än kan synas och låta, få riktigt klart för sig, att den så hängivet besjungna verkligen existerat och gått på samma gator som poeten, förrän man vet ett bestämt namn. En lycklig slump och en välvillig fingervisning av bibliotekarien dr Oscar Wieselgren ge mig dock en möjlighet att namnge en bestämd person.

I Chr. Eichhorns svårtillgängliga papper förekommer följande anteckning om Stagnelius, som härmed meddelas med benäget tillstånd av hans efterlevande maka och dotter:

Bodde 1815, 16 i Fiskaregränden vid Mosebacke och var vid den tiden alldeles förtjust i Fredrique Almgren, en utmärkt vacker men slamsig flicka, dotter till en enkefru A., som sedan blef gift med kyrkoh. Sodenstjerna. 1818 flyttade familjen till Järlåsa, då äfven

St. flamma följde med dit. Hon dog ung. (Uppg. af V. Planckh hvars far var med i dessa förhåll. 16 nov. 70).[1]

Hur mycken tilltro förtjäna nu dessa Eichhorns och Planckhs uppgifter? Ja, man lägger först märke till att Eichhorn, som i företalen till sina upplagor med erkännansvärd saklighet och grundlighet förfäktat, att Stagnelii kärlek gällt en verklig kvinna,[2] har tillerkänt sin vän Victor Planckhs uttalande en så stor betydelse, att han t. o. m. daterat det. »Jfr i öfrigt min lefnadsteckning», har Eichhorn tillagt till ovanstående meddelande. Han har tydligen funnit den uppfattning om Stagnelii kärlekshistoria, som han två år förut framställt i sin biografi, bestyrkt. Enligt några biografiska uppgifter av Eichhorn om Planckh, även de befintliga i Eichhorns efterlämnade anteckningar, hade också Eichhorn umgåtts med Planckh från år 1868 till dennes död 1877 och bör således ha haft många tillfällen att få Planckhs ord bekräftade. Men frågan om sanningsenligheten av uppgifterna om skaldens förälskelse står och faller med spörsmålet: »Äro Planckhs övriga uppgifter tillförlitliga?» — Det må då redan från början sägas, att de lämnade upplysningarna samtliga till punkt och pricka, med undantag för ordet om »slamsigheten», bekräftats av kyrkböckernas och andra »publique handlingars» knappa annotationer, av biografiska handböcker och en del släkttraditioner.

Först några ord om sagesmannen, Victor Planckh, vilka inte torde falla alltför långt på sidan om ämnet. Denne Planckh började sin bana som tjänsteman; i den första mantalslängd (Maria församling 1846), där man spårar hans namn, uppger hans fostermor Margreta Regina Block honom som e. o. kontorsskrivare vid Postverket. I sina privata anteckningar omtalar Eichhorn honom som vice assistent i byggnadsskolan i Stockholm. Emellertid måtte han ha haft motgångar i sin karriär, ty han blev sedermera elev vid de kungl. teatrarna och sökte anställning vid de kringresande tea-

[1] Uppgiften om förefintligheten av detta EICHHORNS uttalande har benäget lämnats mig av dr O. WIESELGREN, som även i andra fall visat mig stort tillmötesgående. Av sin farbroder, HARALD WIESELGREN, som också känt bemälde Planckh, har dr Wieselgren enligt egen utsago fått liknande upplysningar om Stagnelii förälskelse i mamsell Almgren.

[2] Så t. ex. har EICHHORN klart insett den ringa beviskraften i faderns förnekande av att sonen Erik Johans svårmod sammanhängde med en olycklig och obesvarad kärlek. Eichhorn förklarar (s. XXXIII): »Det är ej för en åldrig far, dertill en vördig andans man, som ett ungt hjerta, vore det än en sons, biktar sina ömtåligaste hemligheter; och allraminst skall en karaktär af Stagnelii halt göra det.»

tersällskapen. Han blev sedermera enligt Eichhorn (ibidem) skådespelare hos Pierre Deland, Oskar Andersson och Lars Elffors. Som aktör lär han ha varit synnerligen medelmåttig. I Stockholms Adresskalender från de senare åren av Planckhs liv står han upptagen som litteratör, och i själva verket har han översatt och bearbetat en hel del teaterpjäser och romaner. Mot slutet av sitt liv blev han sekreterare hos teaterdirektör Alberg under en tid, då Djurgårdsteatern i alla avseenden, ekonomiska, organisatoriska och moraliska, tycktes gå en säker upplösning till mötes. Fjorton dagar före sin död avskedades han från sin befattning vid Djurgårdsteatern. Den 4 november 1877 sköt han sig en kula för pannan och avled samma afton på ett lasarett efter en lång och svår dödskamp.

Det måste sägas, att Victor Planckh förefaller som en i hög grad tvivelaktig, bisarr och förkommen existens.[1] Den som studerar hans biografi får många inblickar i det lössläppta och trasgranna bohemliv, med högt spel och dåliga affärer, som levdes bakom kulisserna i den tidens Stockholm.

---

[1] Nästan alla de många uttalanden, man finner om honom, äro för honom ytterst ofördelaktiga. Enligt fru Eichhorn hade han dock varit kvick och glad i umgänget och frikostig, när han så kunde. Det säges i ett odaterat privatbrev av P. E. Bergstrand (i Wernerska samlingarna): »P. var en av de mest gåtlika menniskor jag känt och jag har aldrig hört någon menniska mer än Eichhorn tala väl om honom. Han hade en förmåga att intressera och dupera som man tog för entusiasm.» I samma brev karakteriseras han som en »matfriare» och det heter vidare: »Goda, oförargliga menniskor ha på den aflednes mull sagt att han var elak, och jag tror det tyvärr också. Att han var i hög grad fräck och krypande är säkert.» När man förebrådde direktör Alberg, att han anställt en person med Planckhs dåliga rykte, svarade denne skämtare: »Jag är sjelf en så god menniska, att jag behöver någon förtrogen vid min sida, som kan motsvara den onda principen — för jämviktens skull.» (Minnen från Djurgårdsteatern, s. 141). — Över Planckhs liv vilar samma mystifierande halvdunkel som över hans karaktär. Han gav sin tids cronique scandaleuse mycket att beställa. Han gifte sig år 1856 med aktrisen Eleonora Wigström, »hvilket väckte så mycket mera uppseende, som hon var utmärkt vacker och han en liten mager fuling» (anteckning i Wernerska samlingarna, Stockholms stads arkiv). En aptitbit för sensationspressen blev sedermera den hans »affär», som bestod i att han i Helsingfors »för klingande imperialer» (i svenskt mynt 20,000 kr.) sålde sin hustru till ryska titulärrådet Petroff. Om orsaken till hans självmord föreligga också olika versioner. Påståendet, att han skjutit sig av olycklig kärlek till en bekant skådespelerska, då hon gifte sig med en grosshandlare, bestrides mycket ivrigt av andra, som i stället skylla på hans dåliga affärer.

Om Planckh se vidare *Minnen från Djurgårdsteatern af en teatervän* (= »Fergus», Aug. von Schéele), Sthlm 1882, ss. 141, 144, 159, 161. *Ill. Tidn.* 1865, n:r 35 o. 38; *Dagens Nyheter* 6/11 1877; *Fäderneslandet* 28/7, 7/11, 10/11 s. å. *Stockholmsbladet* 11/8 1904, en hel del anteckningar i K. F. Werners samlingar i Stockholms Stads arkiv och Eichhorns papper.

Av betydligt större intresse för föreliggande ämne är ju frågan om Planckhs vederhäftighet som sagesman om Stagnelii förälskelse i mamsell Fredrica Almgren, m. a. o. frågan om hans faders förhållande till Stagnelius. Men även i detta fall stöter man på en mörk punkt i Victor Planckhs liv. Det har varit omöjligt att fastställa, vilka hans föräldrar varit.

Victor Planckh har nämligen varit av oäkta börd. Han föddes d. 23 augusti 1826. Namnet Planckh synes icke ha varit moderns.[1] Man får vara ytterst försiktig med gissningar, men jag kan icke undgå att påpeka, att vid den tid, då Stagnelius enligt Eichhorns och Victor Planckhs uppgift bodde vid Fiskaregatan intill Mosebacke, näml. åren 1815 och 1816, funnos flera med namnet Planck bosatta på Södermalm.[2] Vid Götgatan (i huset n:r 1), alltså i omedelbar närhet till Fiskaregatan, där icke blott Stagnelius utan också familjen Almgren bodde, efter vad som senare skall visas, hade åtminstone t. o. m. första halvåret 1814 en burgen ämbetsmannafamilj Planck sitt hem, som sedan någon gång före år 1817 flyttade från Katarina till Maria församling och bosatte sig vid Högbergsgatan icke långt från Götgatan.[3] I familjen funnos två söner: Edvard Johan (född år 1786), som år 1814 var revisor och sedermera blev kassör i Riksens ständers bank, och Gustaf Adolph, vid samma tid fanjunkare, senare kapten, född år 1793 och alltså ungefär jämnårig med Stagnelius.[4] På 1820-talet var även Stagne-

---

[1] Dopboken över oäkta födde i *Maria Magdalena förs.* 1820—1850 har följande annotation för år 1826:

(Aug.) 24. Döptes (21) Son Victor Emile Eugene född den 23 Augusti. Fadd:na Hustru Sophia Pettersson och Barnmorsk. Margr. Lemon. Modren bor vid Besvärsg. Qw. Ugglan Större N:o 1 — — —.

Det har icke varit möjligt att med ledning av kyrkböcker avgöra ens, vem som varit hans mor. Att nämnde Victor Emil Eugene är identisk med VICTOR PLANCKH framgår först av att senare mantalslängder ha samma uppgift om hans födelsedag, vidare av att mantalsuppgifterna för år 1846 uppta samma förnamn i samma ordning.

[2] Den ortografiska olikheten mellan Victor *Planckhs* efternamn och de här nämnda personernas namn *Planck* kan icke anföras som argument mot släktskap, enär Victor Planckhs namn, då han först nämnes i kyrkböcker och mantalslängder, stavas utan *h*. Naturligtvis är likväl teorien om Victor Planckhs släktskap med dessa en högst osäker gissning.

[3] Bouppteckning d. 4 maj 1814 efter Kammarrevisionsrådet CARL EDVARDSSON PLANCK (i *Rådhusarkivet*, Stockholm, liksom alla här nämnda bouppteckningar); Mantalslängden för Maria förs., södra delen år 1820; Husförhörsboken för Katharina förs. 1817.

[4] 1820 års mantalslängd och ovannämnda bouppteckning, liksom bouppteckningen efter modern MARIA SOPHIA PLANCK.

lius bosatt i Maria församling (se Bööks mon., s. 518). De unga männens vägar kunna mer än väl ha korsat varandra.

Hur det än må förhålla sig med Victor Planckhs fader och Stagnelius, så är det likväl möjligt att bevisa, att Victor Planckh haft nära beröring med andra personer, som förtroligt umgåtts med Stagnelius, ja, bott i samma hus som den unge poeten och den ändå yngre flicka, som synes ha varit Amandas förebild.

Var Victor Planckh varit i sin barndom, står i vida fältet. Fru Eichhorn har talat om för mig, att han uppfostrats på landet. I sin ungdom har han dock återkommit till Stockholm och i 1841—1843 års husförhörsbok och 1846 års mantalslängd för Maria församling står han upptagen som fosterson till »grosshandlareänkan» Margreta Regina Block. Att Margreta Block år 1815 bodde i samma hus som poeten, därpå kan man få svart på vitt genom ett intyg från Victor Planckh rörande en för övrigt ganska vacker, utfällbar mahognybyrå, som hamnat i Eichhorns och hans familjs ägo. Då varje nytt dokument om Stagnelius, om också aldrig så torftigt, har sitt intresse, meddelar jag det in extenso med några av mig själv gjorda kursiveringar.

Enligt hvad numera aflidna Demoiselle Lovisa Ulrika Block i lifstiden för undertecknad berättat, lärer skalden Erik Johan Stagnelius, *hvilken vid tiden omkring år 1815 bott i samma hus som hon och såsom umgängesvän umgåtts med henne och hennes familj*, flerfaldiga gånger vid klaffen till en dem tillhörig mahognybyrå affattat mindre skriftliga uppsatter [sic!]. — Detta får jag på begäran af Biblioteks-Amanuensen Herr Doktor Christoffer Eichhorn, hwilken utaf mig, i egenskap af utredningsman uti förbemälda mamsells Blocks Sterbhus, inköpt samma byrå, härmed intyga.

Stockholm den 17 November 1870.

Victor Planckh.[1]

Uppgifterna i detta Planckhs intyg bekräftas av en annan anteckning i Eichhorns papper:

Den fruntimmersbyrå i mahogny med messingsbeslag, *som jag eger*, och som tillhört m.ll. Block, har af Stagnelius ofta begagnats att skrifva vid åt fruntimren i den slägten. (Uppg. af Pl. s. d.).[2]

[1] Att Planckh varit utredningsman i boet, framgår av bouppteckningen d. 26 april 1870.

[2] Kursivering av Eichhorn. Med »s. d.» avses d. 16 nov. 1870; Eichhorns anteckning bildar näml. en fortsättning på hans ovan (s. 002) citerade uttalande om Stagnelius.

»Fruntimren i den slägten» utgjordes väl närmast av Lovisa Ulrika Blocks moder, den ovannämnda änkan efter grosshandlaren Johan Gottfrid Block, och hennes tre systrar, Johanna Gustafva, Charlotta Wilhelmina och Maria Sophia. Lovisa Ulrikas tre systrar föddes respektive åren 1790, 1792 och 1796, Lovisa Ulrika själv den 1 okt. år 1794; de voro alltså ungefär jämnåriga med den år 1793 födde poeten.[1] Tillsammans med modern bodde sannolikt år 1815 och säkerligen år 1819 blott två av barnen, näml. Maria Sofia och Lovisa Ulrika; tillflyttningsboken för Maria församling för åren 1818—1820 upptager som inflyttade d. 23 jan. 1819 blott »Enkefru Block, f. Ljungberg», och nämnda båda döttrar.[2] Denna familj, där den inbundne och kantige poeten synes ha trivts väl, förefaller att ha varit andligt sinnad. Åtminstone tyckes detta gälla modern, som enligt nyss citerade tillflyttningsbok har fått vitsordet »christelig» för sin »fregd», och dottern Lovisa Ulrika, vars kristendomskunskap betecknas med »berömlig» och vars frejd kallas »dygdig, gudfruktig», vilka höga vitsord äro sällsynta i tillflyttningsboken i fråga. Systern Maria Sofia har fått »berömlig» för sin kristendomskunskap och »hedrande» som betyg i »fregd».

Enligt husförhörslängden för Katharina församling, norra delen, för år 1815 — d. v. s. under den tid, då Lovisa Ulrika Block enligt egen uppgift bodde i samma hus som skalden Stagnelius — var »enkefru Blåck, 4 pers.» bosatt vid Stora Fiskaregränd, no 8, kvarteret Höga Stigen, Större. Husförhörslängden upptar också under samma adress »enkefru Almgren, 7 pers.». Äldsta dottern i hennes familj var Fredrica Elisabet, den flicka, som den tydligen välinitierade Planckh betecknat som föremålet för Stagnelii känslor under den tid, då poeten bodde vid Fiskaregatan intill Mosebacke, åren 1815, 1816. Härmed äro vi åter inne på frågan om Stagnelii älskade och hennes familj.

Fredrica Elisabet Amalia Almgren föddes i Stockholm d. 4 eller 7 mars 1800.[3] Hennes moder hette i sig själv Maria Elisabeth Ahlstubbe

[1] Uppgifterna äro lätta att fastställa genom bouppteckningar, mantalslängder och kyrkböcker.

[2] Om äldsta dottern JOHANNA GUSTAFVA, † d. 8 sept. 1834, upplyser bouppteckningen, att hon »vistades i lifstiden hos Grosshandlaren Carl Norman, boende på Ladugårdslandet».

[3] Den 4 mars uppges av Finska församlingens kyrkbok för åren 1811—1820 som hennes födelsedag. I samma församlings konfirmationsbok 1808—1900 och i Järlåsa församlings husförhörslängd 1819 träffar man den 7 mars angiven. Saken är ju en fråga av underordnat intresse.

(urspr. Stubbe). Hon uppgives i olika källor ha kommit från Finland, och Finska församlingens kyrkbok 1811—1820 anger »Kuhmå» som hennes födelseort och den 15 april 1774 som hennes födelsedag.[1] Antagligen har hon varit dotter till en »kapellan» i Kumo »kapell», Johan Stubbe († 1775), och dennes maka Catharina Ahllund, dotter till Johan Stubbes företrädare i Kumo församling.[2] Hon stammade alltså både på fäderne och möderne, åtminstone så långt tillbaka jag kunnat spåra, från finlandssvenska prästsläkter. Enligt nyss citerade kyrkbok har hon sedan år 1795 tillhört Finska församlingen i Stockholm.

Maria Elisabeth Ahlstubbe har försökt försörja sig med en »nipperhandel», varom mantalslängden för år 1800 (Katarina, norra delen) upplyser. När nämnda mantalslängd uppgjordes, var hon tydligen ännu ogift. Hennes förmälning med d. v. livdrabanten Johan Fredrik Almgren bör ha ägt rum kort därefter.

Även Johan Fredrik Almgren härstammade från Finland. Han föddes i Helsinge socken år 1774, var först mönsterskrivare vid Finska artilleriregementet, blev sedan furir och erhöll transport till Livdrabantkåren den 29 mars 1798. I samband med denna transport har han väl flyttat till Stockholm. Han blev fänrik vid Kungl. Södermanlands regemente d. 5 sept. år 1806, deltog i 1808 års fälttåg i Norge, blev i mars 1809 tillfångatagen på Åland men måste på något sätt ha befriats ur fångenskapen, ty han medföljde senare 1809 års undsättningsexpedition till Västerbotten.[3]

Om fänrik Almgren säger Finska församlingens kyrkbok 1811—1820 helt kort: »Mannen Skuten vid Säfvar». Genom en del

---

[1] I några senare skrivna och tryckta källor förekommer i stället 1778 som hennes födelseår, vilket av flera skäl måste vara felaktigt. I Finska församlingens bok över »födde, vigde, döpte» 1781—1810 angives hennes ålder d. 13 dec. 1809 som 35 år.

[2] Se C. H. Strandberg, *Åbo stifts herdaminne,* Åbo 1832—1834, II, ss. 227, 228, och O. I. Colliander, *Suomen Kirkon Paimen-Muisto,* Helsingissä 1918, II, s. 59. Ingendera av dessa källor uppger dock Maria Elisabeth Ahlstubbe (Stubbe) som dotter till Johan Stubbe — det senare herdaminnet behandlar blott 1800-talet — men det omtalas, att en son Johan till Johan Stubbe och Catharina Ahllund genom att sammanslå föräldrarnas båda namn bildade sitt eget: Ahlstubbe. De dubbla namnformerna Stubbe och Ahlstubbe, varmed Maria Elisabet oftast betecknas i tryckta och otryckta handlingar, ställa dock utom allt tvivel, att hon varit yngre syster till den Johan Ahlstubbe, som sedan blev »kapellan» i Oravais.

[3] *Svenska arméens rang-rulla,* 1807, s. 110: Karl K:son Leijonhufvud, *Kungl. Södermanlands regementes historia* 1771—1915, Uppsala 1914—1919, III, s. 129. Uppgiften om fångenskapen på Åland härrör från hans hustru och förekommer i hennes ansökan om urarva d. 29 sept. 1810; se nedan!

historiska verk är det oss möjligt att få en något livligare bild av fänrik Almgrens deltagande och död i striden.

Vid början av slaget riktades ryssarnas första häftiga stötar mot första bataljonen av Södermanlands regemente, som »med yttersta mandom», understödd av andra bataljonen, försvarade en höjd Krutbrånet vid landsvägen Umeå—Sävar samt tre gånger förlorade och återtog sina positioner, ända tills allmän reträtt över Sävar anbefalldes av general Wachtmeister. Under hela striden slogos de båda bataljonerna »som ursinniga människor» och »ledo mycken skada». Kaptenen Trolle sände under slaget enligt sin egen rapport »halfva Vesterrekarne kompani under Fändriken Almgrens befäl att förstärka venstra flygeln; efter ytterligare ordres afgick grefve Wrangel med hälften af sitt kompani — — —».[1]

Wrangel rapporterar, att han måste retirera på grund av fullständig brist på ammunition. »Sedan jag fått ny ammunition», heter det i fortsättningen, »beordrades jag till kanonbetäckning, hvarvid Lieutenant Petré begärde att vi skulle återtaga hans föreställarelåda med ammunition, som var i höjden i backen, som fienden innehade. Fänrikarne Silfversvan, Munck och jag framsprungo då med några man och återtogo föreställaren. Fänrik Almgren som qvarblef för betäckningen blef derunder dödskjuten.» Enligt en släkttradition, till vilken jag senare återkommer, hade Almgren före sin död sänt en hälsning till maka och barn genom den, som sedermera skulle bli hustruns andre man.

Den döende fänriken hade sannerligen skäl till oro för de sina. Änkan fick det mycket svårt. I makarna Almgrens äktenskap hade redan förut fötts två söner och två döttrar,[2] och när fänrik Almgren stupade d. 18 augusti 1809, bar hans hustru ett barn under hjärtat. Den 9 december s. å. föddes en son. General Wachtmeister, kapten Trolle, greve Wrangel, under vilkas befäl fänrik Almgren stått, och de båda förstnämndas fruar stodo några dagar

[1] Citerat efter AD. LINDSTRÖM, *Öfveramiralen, friherre Pukes expedition till Vesterbotten år 1809,* Sthlm 1893, s. 72. I övrigt är framställningen också baserad på Generalstabens stora verk: *Sveriges krig åren 1808—1809,* del 9 och LEIJONHUVUD, a. a., I, ss. 251 ff.

[2] Dessa voro utom FREDR. ELISABETH, JOHANNA ULRIKA GUSTAFVA, född d. 24 juni 1803, JOHAN FREDRIK MAURITZ, född d. 24 febr. 1805 och CARL ISAK GUSTAF, född d. 2 febr. 1808. I *Upsala Ärkestifts herdaminne,* 1842—1845, II, s. 158 uppgivas de oriktigt som prosten SODENSTJERNAS barn, ehuru de i själva verket blott voro hans styvbarn.

senare fadder åt den nyfödde, men om denna vackra gärd åt den fallnes minne även åtföljts av någon kontant erkänsla, är icke gott att säga.[1]

Ekonomiskt understöd hade annars varit mer än väl behövligt. Familjen hade länge varit hårt skuldsatt. Fru Almgrens nipperhandel vid Södermalmstorg, vilken hon synes ha innehaft sedan senast år 1800, tyckes inte ha burit sig. År 1809 synes hon ha slutat med rörelsen.[2] Bouppteckningen efter fänrik Almgren visar ett det allra svåraste läge. Summan för inventarierna, som äro av torftigaste och nödvändigaste slag och karakteriseras med de tätt återkommande orden »gammal», »söndrig», belöper sig till 12 riksdaler 30 skilling, varemot skulderna (till Riksdiskontverket och en hel del enskilda personer) gå till 1,196 rdr, 18,8 sk.

Att ställningen var förtvivlad, framgår också av ordet »concurs», tillskrivet till 1810 års mantalslängd för Maria Elisabeth Almgren med familj. I sin nöd beslöt änkan sig för att ansöka om urarva-förmån för sig och sina barn. Hennes ansökan av d. 29 sept. 1809 vittnar vältaligt om hennes svåra belägenhet.[3]

Stadd i den mäst olyckliga belägenhet med fyra små Barn genom min i lifstiden käre mans Fändriken vid Kongl. Södermanlands Regementet Almgrens olyckliga död uti Bataillen vid Umeå d. 19 i nästledne Augusti Månad nödsakas hos Högädla Rådhus Rätten jag i ödmjukhet anhålla om Sterbhusets samteliga respective Herrar Borgenärers inkallande för att till dem få afstå qvarlåtenskapen och njuta så för mig som barnen urarfva förmon. I mitt utblåttade tillstånd kan jag icke begära undantag af något, ehnär jag har ägtenskapsförord. Men jag åberopar Herrar Borgenärers medlidande hälst dem ock icke lärer vara obekant, at min man, vid fångenskapen på Åland i nästledne Martii Månad, förlorade allt hvad han ägde. Framhärdar i ödmjukhet

Högädle Rådhus Rättens

ödmjukesta tjenarinna
M. E. Almgren
föt Ahlstubbe.

---

[1] Finska församlingens bok över »födde, vigde, döpte» 1781—1810. De övriga barnen Almgren stå icke upptagna i nämnda bok.

[2] I konkurshandling 254 år 1810 *(Rådhusets arkiv)* förekommer bl. a. en kontributionssedel (av år 1809) för »Lieutenanten (sic!) J. F. Almgren, des hustru M. E. Almgren för sig och nipperhandeln». Här står antecknat: »Nota. I anseende til det at Nipperhandels Privilegierna skall wara til Högädla Handels Collegium återlämnade före upbördsåret och afskrifning tilfölje deraf följt, blir detta Debet efter afskrifnings Resolution förminskadt».

[3] Konkurshandling 254 (år 1810) i *Rådhusarkivet.*

Fordringsägarna bevakade emellertid sina fordringar, målet var före flera gånger, och först d. 15 dec. 1810 föll dom, som utföll till Maria Elisabeth Almgrens förmån.[1] Det fanns väl ingenting att få. De gnagande brödbekymren ha nog gjort sitt till för att förvärra det häftiga lynne, varav Maria Elisabeth Almgren lär ha lidit.

Under åren 1800—1815 har fru Almgren flyttat flera gånger men ständigt hållit sig i närheten av Mosebacke. År 1815 är hon, som nämnt, bosatt i Stora Fiskaregränd (= nuvarande Fiskaregatan) n:r 8. Huset är nu rivet. I dess ställe reser sig ett av de »skandalhus», som till mångas förtrytelse lära förstöra Söders silhuett genom att skymma bort Katarina kyrka. Mitt emot kvarstå dock några gamla röda snedvinkliga kåkar av Söders förr vanliga typ. Det är väl inte troligt, att änkefruarna Almgrens och Blocks hus varit så olika dem. Huset kan väl inte ha varit stort, då där år 1815 bodde blott två familjer. Vidare hade nog inte den utfattiga familjen Almgren råd att bo i något större palats. Gamla söderbor, boende i grannskapet, minnas väl den tid, då endast låga hus funnos vid Fiskaregatan.

I ett barnrikt och fattigt hem och utan större bildningsmöjligheter har Fredrica Elisabeth Almgren vuxit upp.[2] Det är alltså icke tomma ord, då Stagnelius bryter ut i förbittring mot den man,

som i kärlekens himmelska nöjen
Söker, en fåfäng narr, annat än kärleken sjelf,

och om sig själv försäkrar:

Skänkte mig himlen en ung, förförisk blomstrande Flicka,
Vore dess hjärta ock värdigt att älskas af mig
Litet mig angick då om dess mor sålt blommor på gatan
Eller af fjädrar beprydd åkt i en skimrande vagn.
Fast dess händer ej lärt att röra klaveret och cittran,
Fast hon en bokstaf ej läst af Voltaire och Rousseau,
Fast bekikad och kikande sjelf från Amfiteaterns
Bänkar ej Kotzebues rörande Dramer hon ser,
Skulle jag stolt ändå till mitt hjärta den älskade trycka
Skulle jag ömt ändå kyssa dess rosiga mund.
(I: 212).

[1] Diarium i Konkursmål 1806—1814, år 1809, sept. 29 *(Rådhusrättens arkiv)*. Finska församlingens vigselbok 1816.

[2] Bouppteckningen efter fänrik Almgren upptar ej en enda bok.

Mamsell Fredrica Elisabeth hade nog icke läst många bokstäver av Voltaire och Rousseau, ej heller hade väl hennes händer rört »klaveret eller cittran».

Den elegi, varur ovanstående citat lösbrutits, härrör enligt Albert Nilsson[1] från tiden 1816—17. Då hade Stagnelius redan sett Fredrica Elisabeth Almgren.

På våren 1815 reste Stagnelius till Stockholm. Han hade då att genomgå »vanliga Specimina Stili samt derpå följande förhör», vilket lyckades väl, varför han också antogs som e. o. kanslist.[2] Under sommaren kvarstannade han i Stockholm — prof. Albert Nilsson har benäget meddelat mig, att han funnit många kungl. brev, renskrivna av Stagnelius redan sommaren 1815. Vidare har han, som Böök fastslagit (monografien, s. 185), med säkerhet uppehållit sig i Stockholm från och med november månad 1815 till mitten av augusti 1816 — en tidsbestämning, som fullständigt stämmer med Lovisa Ulrika Blocks uppgift om den tid Stagnelius bott i samma hus som hon, med Planckhs upplysning om tiden för Stagnelii förälskelse, med Katharina församlings husförhörslängd och med några av de första Amandadikterna, som kunnat dateräs. Tidigast av alla dessa är enligt en allmän mening dikten *Mina önskningar* (I: 133). Elegien *1815* (I; 198), där Stagnelius omtalar, att han redan förut besjungit Amanda (»Henne Amanda blygt nämnde min bäfvande sång»), måste härröra från årets sista hälft.

När Erik Johan Stagnelius hyrde in sig i Stora Fiskaregränden n:r 8, kanske i en husets vindskammare — Böttigers uppgift,[3] att Stagnelius skulle ha bott i »vindskamrar på Söder», jävas åtminstone inte av vad som i denna uppsats framkommit — var han en ung man (d. 14 okt. 1815 fyllde han 22 år), tafatt, nervös, kantig och oberäknelig i sätt och gester, till figuren spinkig och allt annat än välväxt, ful med sin deformerade huvudform, sitt tunna hår och sina små djupt liggande ljusbruna ögon, en poet, som redan skrivit ganska mycken lyrik utan att ha tryckt en rad, ärelysten men ännu utan den berömmelse, som endast trycksvärtan kan ge, varför hans utsikter att vinna Amandas kärlek genom sång icke böra ha varit så stora, svag till hälsan och redan med en känsla av dödsmärkthet men ännu icke nedbruten av sin »diet», som enligt Geijer under

[1] *Kronologien i Stagnelius' diktning*, Uppsala 1926, s. 39.
[2] Efter Bööks utredningar i monografien, ss. 181 ff.
[3] *Minne af Erik Johan Stagnelius*, Sv. ak. handl. från 1796, del 47, s. 81.

hans senare tid inte lär ha varit »den bästa», överspänd och full av växlande livsleda och njutningstörst, ända till pina ansatt av sina begärelser. Han hade redan haft ett tycke, nämligen för den Constance Magnet, som den 8 mars 1813 förlovade sig och sedan år 1816 gifte sig med löjtnant Erik Johan Hummerhjelm.[1]

När Stagnelius tog in i huset med den kristligt sinnade änkefru Block och hennes döttrar och med den fattiga, hetlevrade fänriksänkan Almgren och hennes fyrtaliga barnskara, har han förälskat sig i äldsta dottern i familjen Almgren, Fredrica Elisabeth. Hon var då en vacker flicka på blott femton år. Hans första dikter avspegla all den melankoli, det tvivel på genkärlek och den osäkerhet, som merendels följer den lidelsefulla och stora kärleken i spåren.

Att Stagnelius även i mera borgerlig mening menat allvar med sin böjelse, framgår av utsagan av den enda nu levande av Fredrica Elisabeth Almgrens släkt, näml. fröken Therèse Almgren, nu sjuttiosex år, dotter till Fredrica Almgrens yngre bror, riksbanksbokhållare Carl Gustaf Almgren.[2] Hon har aldrig sett sin faster, då denna enligt hennes liksom Eichhorns uppgift dog ung. Jag citerar ett brev av den 2 okt. 1924 av kand. Zamore: »Fröken Almgren hade hört sin far tala om denna syster och sade sig även ha hört, att Stagnelius under familjens tid i Stockholm varit en omtyckt vän i huset». För mig har hon uppgivit, att Stagnelius bodde hos hennes farmor. På min fråga, om Stagnelius umgåtts i fasterns hem, svarade fröken Almgren ordagrant som följer: »Ja, det gjorde han visst. Han till och med friade till min faster».

I Stagnelii dikter möter man också spår av att poeten och e. o. kanslisten drömt om att få hemföra Amanda som sin brud. I en elegi (II: 53), odaterbar men säkerligen från en senare tid, eftersom den är färgad av teosofi och Stagnelius mot slutet av dikten nämner sin

---

[1] J. B. SIMONSSON, *E. J. Stagnelius,* Lund 1909, s. 128. Sanningsenligheten i denna tradition bekräftas av ett brev i EICHHORNS samlingar från lantbrukaren F. WIMMERSTEDT, vars mor, PELLA WIMMERSTEDT, först gift med en broder Carl Ulrik till Erik Joh. Stagnelius, bett honom lämna Eichhorn en del meddelanden angående några porträtt av skalden. Det heter bl. a.: »Om Friherrinnan Constance Hummerhjelm, född Magnet, hvilken länge varit bosatt i Kalmar, ännu lefver, torde hon vara den enda, som ännu har minne av Erik Stagnelii utseende. Mellan henne och skalden var ett närmare förhållande och hon anses ha varit förebilden för hans 'Amanda'.»

[2] Jag står i detta som i andra fall i stor tacksamhetsskuld till kandidat KARL OTTO ZAMORE, vars mormors fader, prosten ERIK ARVID SODENSTJERNA, var gift med MARIA ELISABETH ALMGREN. Kandidat Zamore har först visat mig till fröken Therèse Almgren samt därjämte införskaffat en del uppgifter, vilka jag sedan av fröken Therèse Almgren personligen fått bekräftade.

kärlek som något förflutet, talar skalden om en dröm, som lyft honom till en högre värld och skänkt uppfyllelse åt alla hans önskningar. Även Amanda syntes i drömmen skola bli hans. Med kärleksfull omsorg har han penslat ut detaljerna i sin tänkta bröllopsfest:

Stjernan, som länge af moln var betäckt, framtindrade åter.
Smyckad af rosor och myrth, under syrenernas hvalf,
Glänste mitt jordlifs drömda object, den älskade tärnan;
Ömt hon mig räckte sin hand, prydd af förlofningens ring.
Öppen var templets port. Altaret af blommor bekransadt.
Klädde till kärlekens fest, änglar, i menskogestalt,
Stodo omkring oss, en väntande här. Re'n klockorna söngo,
Och till den älskade så talte min bäfvande röst:
»Kommen, o dyrkade Vän! är den festliga stunden. O, ilom
Att i den Eviges hus svärja ett evigt förbund!» —

I samma ögonblick sänker sig en »hvitslöjad» mö ur molnet, »Amanda lik, icke Amanda likväl», och för honom till Gud.

Också av dikten *Landsbygden* (II: 140), som hör till Stagnelii teosofiska diktning och därför enligt Albert Nilssons kronologi (a. a., ss. 50 ff.) bör tänkas diktad omkring åren 1819—20, framgår med fullkomlig tydlighet, att Stagnelius hoppats på ett giftermål med Amanda. Han ber henne räcka honom sin hand, »hvars tryggade besittning» en gång varit hans »drömda himmel».

Huru denna svidande kärlekshistoria för övrigt förlupit, därom vet man föga mera än vad man utlyssnar ur Stagnelii egna dikter. Fåfängt har han försökt att med sin sång förmå henne att glömma hans missbildade yttre (*Näktergalen*, II: 32, *Näktergalen och Rosen*, II: 33), Amanda har ej insett, att deras själar en gång varit »blott ett enda gudaväsen», hon har ej förstått hans suckar eller också icke velat förstå dem, utan »med förakt» vänt bort sitt ansikte från »den lidande» (*Afsked till Lifvet*, II: 37). Fröken Therèse Almgren sade mig, att det var klart, att hennes faster inte brydde sig om Stagnelius, »så förfärligt ful, som han var».

Amandas historia i verkligheten är av mycket enklare slag än diktens. Fredrica Elisabeth har gått och »läst» samt konfirmerats under de fyra första månaderna av år 1816,[1] en tid, då Stagnelius bevisligen var i Stockholm. I mars månad s. å. inträffade också en händelse, som fick avgörande betydelse för hennes framtid.

Det berättas, att fänrik Almgren före sin död träffat magister

[1] Enligt Finska församlingens konfirmationsbok 1808—1900, år 1816.

Erik Arvid Sodenstjerna, som också deltog i slaget vid Sävar, och bett honom framföra en sista hälsning till de sina. »Sodenstjerna gjorde detta, och det hela slutade med att han gifte sig med änkan 1816» (brev från kandidat K. O. Zamore).[1] Detta skedde också mycket riktigt år 1816, närmare bestämt enligt Finska församlingens vigselbok s. å. d. 10 mars, då pastor Georg Stolpe i Finska församlingen vigde dem. Sodenstjerna, som vid denna tid var vik. rektor i Tyska skolan, slog sig sedan ned hos sin hustru vid Stora Fiskaregränden; husförhörsboken för Katharina församling år 1817 uppger som boende i huset n:o 8 »Scholemäster Sodenstjerna, 5 pers.» — familjen Block och säkerligen även Erik Johan Stagnelius ha flyttat under tiden. Om icke förr, så har han väl flyttat, när Sodenstjerna slog sig ned i sin hustrus hem; husförhörslängden för 1815 upptar sju personer som boende i lägenheten, längden för år 1817, som nyss nämnt, blott fem. När bröllopet stod, var dock Erik Johan Stagnelius bevisligen i Stockholm. Fjorton dagar senare har han skrivit ett brev till fadern, som Böök i sin kommentar (s. 490) daterat till d. 24 mars 1816. Den 28 mars 1818 utnämndes rektor Sodenstjerna till kyrkoherde i Järlåsa, och den 9 oktober samma år flyttade fru Almgren-Sodenstjerna med sina fyra barn — yngste sonen hade avlidit år 1812 — till Järlåsa.[2] Eichhorn-Planckhs uppgift, att familjen 1818 flyttade till Järlåsa, »då även St. flamma följde med dit», har liksom så gott som alla de övriga bekräftats genom andra källor.

Också när flyttningen skedde, var Stagnelius i Stockholm. Den 5 oktober 1818 har han efter ett längre uppehåll, omfattande de föregående månaderna av året, åter utkvitterat en expedition i ämbetslokalen (Bööks monografi, ss. 185, 186). Har han tiden förut, som troligt är, vistats i Kalmar eller utanför staden i sin faders prebendeförsamling Dörby, så skulle han alltså ha hunnit tillbaka tids nog för att bevittna flyttningen.

Från denna tid eller åtminstone från samma år härrör antagligen Stagnelii förtvivlade dikt *Afsked till Lifvet* (II: 37). Ännu i elegien *Om kring Stadens dånande torg* (I: 213), enligt Albert Nilssons

[1] Prosten Erik Arvid Sodenstjernas dotter, fru Henriette Sodenstjerna, har berättat detta för sin dotterson kandidat Karl Otto Zamore, som sedan benäget vidare befordrat berättelsen till mig. Om data i E. A. Sodenstjernas liv ge Anrep, Svenska Adelns Ättartaflor och Uppsala Ärkestifts herdaminnen naturligtvis upplysningar. Om hans personliga egenskaper kunna ännu underrättelser inhämtas av de gamla i församlingen Järlåsa (enligt pastor Arvid Hallenberg).

[2] Enligt Finska församlingens kyrkbok 1811—1820.

datering (a. a. s. 39) diktad åren 1816—17, talar Stagnelius om Amandas kyliga likgiltighet i presens: »Fåfängt, Amanda! min sång Du försmår, mitt brinnande hjärta». I *Afsked till Lifvet* omnämnes hennes avslag såsom något förflutet: »Derför med förakt du vände / Från den lidande ditt anlet / Och förstod ej mina suckar, / Eller ville ej förstå dem». Under detta år har Stagnelius diktat några av sina allra lidelsefullaste dikter, fyllda av den häftigaste förtvivlan och den mest tygellösa och hädiska sinnlighet (*Till Förruttnelsen*, II: 15, *Och sänker*, II: 16, *Rolig den är*, II: 17, *Polskan*, II: 18, *Valsen*, II: 20, *Kadrillen*, II: 23).[1] Med sin åskådning och stämning sluter sig *Afsked till Lifvet* nära till denna »förteosofiska» grupp.

Kyrkoherde Sodenstjernas äktenskap skall icke ha varit lyckligt. »Hustrun lär ha haft ett häftigt och svårt lynne, som ofta föranledde slitningar. Ännu på 1840-talet lära i prosten Sodenstjernas hem ha funnits diverse spräckta eller på annat sätt skadade föremål, som hans första fru under sina vredesutbrott misshandlat. — — — En källa till tvister mellan makarna var otvivelaktigt hustruns barn med Almgren» (citat ur ovannämnda brev från kand. Zamore). Enligt vad pastorn i Järlåsa, författaren Arvid Hallenberg och kand. Zamore hade att berätta, skulle också Sodenstjerna ha varit icke blott en duktig och företagsam prästman, som blev prost och med tiden tämligen fet, utan även en myndig och hård herre. Kyrkoherde Sodenstjernas egenhändiga anteckningar i husförhörslängden för Järlåsa 1819 och närmast följande år (landsarkivet i Uppsala) upplysa om att styvbarnen sökt ge sig bort från det nya hemmet — så sonen Johan Fredrik (år 1820) och dottern Johanna Gustafva, vilken dock snart återkom. Om Fredrica Elisabeth står antecknat i kanten: »Flyttar till Stockholm».

I varje fall har Fredrica Elisabeth lämnat Järlåsa vackert lantliga prästgård. I socknens följande husförhörslängder eller dödböcker träffas icke hennes namn. Fröken Therèse Almgren har för mig berättat, att Fredrica Elisabeth Almgren mot slutet av sitt liv flyttat från Järlåsa till Adolf Fredriks församling i Stockholm. Där hade hon haft plats som sällskapsdam hos »en fin dam» — namnet kunde fröken Almgren icke erinra sig — boende på Drottninggatan. Liksom Planckh och Eichhorn uppgav fröken Almgren, att Fredrica Elisabeth dött ung. Uppgifterna ha bekräftats av kyrkböckerna i Adolf Fredriks församling. Tillflyttningslängden för år 1824 upp-

[1] Datering efter ALBERT NILSSON, *Kronologien i Stagnelius' diktning*. 1926.

tar »Demoiselle Fredrica Elis. Amalia Almgren» som inflyttad i maj från Järlåsa och bosatt i kvarteret Islandet n:r 5, 6. Man kan gissa, att den »fina dam», hos vilken hon var anställd, var en fröken Lovisa Fleming, som enligt husförhörslängden för år 1825 bodde i huset i fråga. I begravningsboken för samma församling uppges, att »Fredrika Almgren, mamsell, ogift», dött av slag den 17 juni 1825 i en ålder av 25 år och begravts den 21 i samma månad. Hon hade då överlevt sin skald med något mer än två år. Enligt sin brorsdotters uppgift skall Fredrica Elisabeth Almgren ha jordats på Adolf Fredriks kyrkogård. Någon minnesvård har jag icke kunnat finna, men inskrifterna äro också ofta förvittrade ända till oläslighet.

Erik Johan Stagnelius, vars heta känslor under tiden svalnat, förandligats och förflyktigat, såsom hans dikter utvisa, har nog aldrig återsett henne efter avflyttningen till Järlåsa. Efter vad det vill synas, har Stagnelius ifrån februari eller mars månad 1819 till och med augusti 1820 varit i Kalmar och Dörby (Bööks monografi, s. 186). Till åren 1819—20 förlägger Albert Nilsson (a. a., ss. 50, 55) Stagnelii teosofiska diktning och bland andra även dikterna *Månen* (II: 204) och *Månflickan* (II: 82, 83). Skalden har alltså varit långt borta från sin älskade, då han lugnt tillbakablickande säger:

O aningens och Minnets bleka stjerna,
Du i hvars sken, i nattens dunkla timma,
Vårt hjertas blyga Idealer simma,
Vid näktergalars melodi så gärna!

O tankens ljus! o magiska lanterna!
Gjut rikare ur skyn din midnattsstrimma
Och själen lyft ur jordens låga dimma
Upp till den höjd, dit känslorna sig ärna!

Skön ur din ring Amanda fordom lyste.
Mild som en Ängel, blek af salig kjusning,
Hon medlidsamt från nöjets himlar myste.

Mitt forna Sjelf från dig nu strålar åter.
Tyst hviskar det med löfvens aftonsusning
Och pärlors dagg på markens liljor gråter.

Kanske är det också från Kalmartraktens horisont, som Stagnelius i dikten *Landsbygden* (II: 140) tänker tillbaka på Stockholm

och den tid, då »Mälarns alla grottor» genljödo av Amandas namn. Dikten har samma svala skönhet som sonetten *Månen*, och skalden ser det förflutna belyst av minnets dämpade, milda och försonande ljus:

Räck likväl nu, förutan tvekan, handen.
Min verld är dömd. Ej är du qvinna längre,
Och jag ej man. Guds barn vi äro båda,
I snöhvit oskuld klädda begge två.
Rent är mitt hjerta. Qvalens långa skärseld
Till himlens altar det ånyo invigt,
Och öfver stoftet svänger döden snart
Förlåtelsens och fridens ljusa fana.
Ja, kom att menlöst vid min sida dröja,
På gräsets bäddar under poppelskjulen,
Att dricka blomstrens nardusdoft och lyssna
Till bäckens sorl, till fogelns bröllopssång.
Med flärdens lyra jag ej mer dig helsar.
Flydd är den tid, då hvarje träd i skogen,
Då nymferna i Mälarns alla grottor
Genljudade, vid harpans klang, Amanda!
Och jord och himmel buro hennes drag.

Som synes, är det högst sannolikt, att den kvinna, som Stagnelius under åren 1815—1820 besjungit under namnet Amanda, är identisk med Fredrica Elisabeth Almgren. Å andra sidan är det omöjligt att med det ganska knappa material, som står till buds, när det gäller den kvinnliga huvudpersonen i denna kärlekshistoria, skönja några mera markerade drag i detta kvinnoansikte. Att Amanda varit »utmärkt vacker», som Eichhorn efter Victor Planckhs utsago säger, har Stagnelius ofta bedyrat med svärmisk och naiv överdrift. Han har fåfängt prisat hennes »blåa ögon, svarta lockar, rosenkinder». Fröken Therèse Almgren har bekräftat, att »faster Fredrique» varit »mycket vacker».

Fredrica Elisabeth Almgren har vidare kallats »slamsig», den enda uppgift i Eichhorns anteckningar, som icke kunnat bestyrkas från annat håll. Man kan dock erinra sig, att Stagnelius liknat Amanda vid purpurrosen, som är döv för näktergalens klagan,

Och åt falska vestanväder
Och åt yra papilioner
Barmens skatter överlåter.

Å andra sidan är redan en flyktig tanke på hennes ålder — hon var ju en flicka på blott femton till aderton vårar vid den tid, då Stagnelius var tillsammans med henne — nästan tillräcklig, för att man inte skall ta saken och epitetet allt för allvarligt. Vidare motsäges denna Planckhs uppgift av fröken Therèse Almgren, vilken av sin fader och sin andra faster, Johanna Gustafva, som också »såg utmärkt bra ut men nog var en mera enkel människa», hört, att hennes »faster Fredrique» var »fin och behaglig och hade ett gott huvud». Syskonens omdöme bör väl ha vitsord gent emot den obalanserade och besvikne poeten samt mot Planckhs fader. För sin frejd har hon fått betyget »anständig» (enligt tillflyttningslängden år 1824 för Adolf Fredriks församling) — ett gott betyg.[1]

Att Stagnelii älskade haft »gott huvud» förefaller troligt. För sin konfirmationsläsning har hon fått betygat, att hennes »begrepp» voro »goda» (= a som betyg), varemot hennes kamrater i allmänhet måst nöja sig med vitsorden »hjälpliga» eller »försvarliga». Också i innan- och utanläsning har hon fått vackrare betyg (ab) än de flesta (Finska förs:s konfirmationsbok 1816 och tillflyttningslängden för Adolf Fredrik 1824). Detta säger väl något men icke så mycket. I sitt bittra *Afsked till Lifvet* (II: 37) förebrår skalden Amanda icke blott hennes stolthet och hårdhet utan också en kvinnlig oförmåga att fatta kärlekens och världens väsen. Att den vackra flickan skulle förstå, att hennes och poetens själar en gång i paradiset varit de båda hälfterna av ett och samma gudaväsen, vilka i sin jordiska tillvaro skulle träffas vid Mosebacke, var dock väl mycket begärt. Helt har hon väl icke förstått sin uppvaktande poet och hans kärlek, men vem har det?

Hurudan Fredrica Elisabeth Almgren än lär ha varit, kommer man dock lätt att tänka på hur mycken skön och odödlig vers har diktats om ganska vardagliga människor, hur betydande inkongruensen är mellan den stora känslan och dess föremål. Åter och åter tränger sig det gamla, ständigt bekräftade Goethe-ordet på: »Deine Liebe ist höher als was Du liebst».

---

[1] Prosten Edv. Leufvén har haft vänligheten att giva mig följande upplysningar ang. de dåtida frejdebetygen: 1) någon fast betygsskala fanns icke; 2) prästerna formulerade betygen efter gottfinnande; 3) »anständig» hade högre stilvärde och även annan innebörd i dåtida kyrkospråk än nu. Dess betydelse stod nära tyskans Anstand; 4) »anständig» var ett gott betyg, men, väl att märka, det angav en viss social ställning: ungefär lägre medelklass.

Den växlingsrika kärleks- och själshistoria, som den högst subjektive skalden och romantikern genomgått, har redan förut blivit ingående behandlad.[1] Här må blott ges en sammanfattning, sedd mot bakgrunden av den verklighet, som i det föregående avslöjats.

Om man också inte kan tro, att Stagnelius ständigt suckat i självvald ensamhet och försmått att trösta sig med andra kvinnor, så har å andra sidan hans tycke sannerligen icke varit flyktigt. Hans första dikter till Amanda härröra från år 1815, hans sista från 1819—20. Ännu så sent som år 1820 har han (enl. Albert Nilsson, a. a., s. 61) renskrivit en dikt till Amanda: avskedsdikten *Uppoffringen*. Under flera år har Amanda varit i hans tankar.

Redan en tanke på långvarigheten av Stagnelii böjelse uppvisar, på huru lösa grunder man velat förringa betydelsen av hans upplevelse. Själv har han aldrig gjort det. Ett nytt skede i sitt liv har han räknat från den dag, då han såg Amanda första gången; livet har blivit förtorkat och ökenlikt, då hon föraktfullt vände sig bort från honom; när hans lidelse för henne slocknat och förkolnat, synes det honom, som om det sista bandet, som fängslade honom vid jorden, var brustet.

Om intensiteten i hans lidelse liksom också om hans geniala förmåga att känna djupt vittnar även, att hela hans livsåskådning förvandlats i nära sammanhang med hans böjelse. Hans intensivt och helt upplevda kärlek förvandlar och besjälar hans natursyn: överallt tycker han sig se Amanda, och den romantiska allbesjälningen i hans senare naturuppfattning växer, som jag förut visat,[2] fram ur hans svärmeri (*Amanda*, I: 149, elegien *Omkring stadens dånande torg*, I: 213).

Men även i övrigt står Stagnelii utveckling hän mot metafysisk mystik i nära samband med hans kärlek till Amanda. Den romantiska spiritualismen har han närmat sig på den platonska Eroslärans väg. De tre stora dikter, i vilka Stagnelius klarast framställt de romantiskt platoniska lärorna om kärleken, föruttillvaron och idévärlden, näml. *Afsked till Lifvet*, *Kärleken* och *Uppoffringen*, äro alla kärleksdikter, som inspirerats av hans passion för Amanda. Hans romantiserande sinnesbetagenhet och hans lust att idealisera

[1] Av BÖÖK: 'Stagneliusfiguren' i *Stridsmän och sångare* (Sthm 1910, ss. 185 ff.) och i monografien (ss. 248 ff.); av ALBERT NILSSON i *Svensk romantik* (Lund 1916, passim), och av mig: *Romantikern Stagnelius* (*Samlaren* 1923, ss. 16 ff.).

[2] Se mina *Studier i Stagnelii romantik*, s. 306, och *Romantikern Stagnelius*, *Samlaren* 1923, ss. 29 ff.

ha kommit honom att se sin älskade i ett allt högre ljus. I *Afsked till Lifvet* fantiserar han om Amanda som idealet från en högre värld, som sin brud i föruttillvaron, med vilken hans själ efter döden skall återförenas. Sedan har han funnit, att Amanda icke svarat mot hans ideal, en upptäckt, som väl kan förklaras av att han måst trösta sig i sin bedrövelse men också av att hans kärlek inneslöt en ideal trängtan och strävan, som ingen jordisk kvinna kunde motsvara. I några strofer av dikten *Kärleken* (II: 265), som ensamma äro tillräckliga för att vederlägga allt tal om att hans erotik är renodlad från själsliga sensationer, framskymtar, att skalden funnit, det hans kärlekstrånad syftade till något högre än sinnlig njutning. Han frågar sig:

O Amanda! när din bild sig målar,
Krönt af liljor eller helgonstrålar,
Stilla månskensnätter för min själ:
Hvadan då så öm, så gränslös trånad?
Dessa tårar? dessa suckars brånad?
Denna önskan att vid dina fötter
Offra lif och hvarje jordiskt väl?

När i dalen, der oss skuggan gömmer
För hvart lystet öga, jag mig drömmer
Tryckt, o Ängel! till ditt hulda bröst.
Hvadan då mitt hjertas milda tjusning,
Skimret lik af evighetens ljusning,
Balsamflägtarne ur Edens lundar
Och Serafens kärleksfulla röst?

Han besvarar sin egen fråga, vadan den evigt otillfredsställda trånaden kommer:

Sköna flicka! ej ditt öga tände
Dessa lågor. Samma eld mig brände
Innan härlig för min blick du stod.
Samma vällust intog mina sinnen
När omsväfvad af en forntids minnen
Ännu barn jag upp till stjerneborgen
Såg ur andaktsrika tårars flod.

Ej Amanda! dig min trånad söker.
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
Blott mig sjelf jag älskar i Amanda,
Blott symbolen av mitt fordna jag.

I nära anslutning till Goethes ovan citerade ord skulle man kunna säga, att Stagnelius föredrog sin kärlek framför sin älskade. Kärleken blir för honom kärleken till det ideala.

Som föremål för denna sin kärlek har Stagnelius av fantasiens stoff skapat månflickans ljusgestalt, och till henne har han riktat några av de mest verklighetsfrämmande och eteriskt sköna vers, som diktats på svenskt tungomål. Allt är starkt romantiserat. Och likväl — alla dessa högt i rymden svävande och mot himlen stigande drömmar ha ett fast underlag av jordisk verklighet.

De stora dikterna, ävan de mest fantasiburna, äro inga i luften hängande trädgårdar. Också i detta sällsamma fall av dikt och verklighet visar det sig, att den blommande dikten har sina rötter i realiteternas mark, att dikt och verklighet visserligen äro skilda riken men gränsande till varandra och förbundna genom ett rikt förgrenat vägnät.

EN NYFUNNEN DIKT AV STAGNELIUS.

Av

ALBERT NILSSON.

Calmar-Posten d. 22 mars 1817 innehåller följande dikt

Öfver
Fru Doctorinnan
Emerentia Brita Maria Bäckerströms
Död

Från himlens boningar den helga timman klingar
Till jordens mörker ned: hon slutat har sitt lopp.
På morgonrodnans gyllne vingar,
En morgonrodnad sjelf, den rena Själen svingar,
Till Skaparns thron, ur grusets verldar opp.
Ren ser hon strålarne af Kärleks Solen spridas
Kring evighetens ljusa strand:
Ren glorian åt sin hjässa vridas
Och palmen blomstra i sin hand.

Slocknadt, slocknadt är det öga,
Som i vällust och i smärta,
Tacksamt lyftadt mot det höga,
Religionens tårar grät.
Brustet, brustet är det hjärta,
Som vid människors elände,
Blödde, flammade och kände —
Dödens köld har isat det.

Flyktad är den sköna Anden,
Mästerverket af Naturen:
Sjunken är den milda handen,
Som de uslas tillflykt var.

Men af änglavingar buren,
Själen, lik en hvitklädd Tärna,
Öfver portens sista stjärna,
Hänryckt mot sin brudgum far.

Där, beprydd af helgonkransen,
Där i gyllne Sabats-hvila,
Ömt tillbedjande i glansen
Af Guds anlete hon står.
Barn och Make glädtigt ila
Där den kommande till möte,
Gråta i den Högas sköte
Kärlekens och fröjdens tår.

Allt hvad Månans ljus beskiner,
Allt hvad dagens öga röjer
Skall förvandlas. I ruiner
Sjunker hvarje byggnad här.
Hvarje ros sig vissnad böjer:
Släkter uppstå och försvinna,
Sekler quälla och förrinna —
Endast dygden evig är

Den i detta gravkväde besjungna doktorinnan Emerentia Bäckerström, f. Hoppenfeldt var vid sin död 72 år gammal och sedan mer än trettio år änka efter prosten i Ljungby pastorat Anders Bäckerström. Denne tillhörde stiftets mest bemärkta prästmän och hade bakom sig en ganska egendomlig levnadsbana. Utgången ur ett soldathem i Åby socken, sattes han tidigt i skola i Kalmar, men måste efter faderns död på grund av bristande medel avbryta skolgången. Sedan modern gift om sig med skräddarmästar Hans Lindmeyer i Kalmar, fick sonen återvända till skolan, dock endast för en kort tid, ty styvfadern arrenderade Kölby herregård och sonen måste hjälpa till vid gårdsarbetet med att köra mjölsäckar från Kölby kvarn till Kalmar. Emellertid uppsade gårdens ägare brukspatron Balzar Georg Hoppenfeldt arrendet och härigenom bereddes pojken ånyo möjlighet att återupptaga studierna. Han kunde då ej ana, att han en gång i framtiden skulle bli brukspatronens svärson och ärva hans stora förmögenhet.

Efter slutad skolgång inskrevs Anders Bäckerström 1745 tjugoett år gammal som student vid akademien i Uppsala. Här försörjde han sig genom konditioner. En tid var han med sin discipel

inackorderad hos den bekante wolffianske filosofen Nils Wallerius och hade förmånen av hans personliga umgänge. År 1753 försvarade han en kuriös latinsk avhandling Om spöken, vilken den lärde filosofen författat och vari denne efter den wolffianska filosofiens stränga metod bevisade spökens existens.[1] Efter att ha förvärvat magistergraden i Greifswald tjänstgjorde Bäckerström ett par år vid domkyrkan i Kalmar som predikobiträde till biskop Beronius. Därefter utnämndes han 1759 till amiralitetspastor och tjänstgjorde som sådan på örlogsflottan under det pommerska kriget.. År 1765 erhöll han Ljungby pastorat i Kalmar stift och verkade där till sitt livs slut 1786.

Prosten Bäckerström var tvenne gånger gift, första gången med en dotter till biskop Beronius, sedermera Sveriges ärkebiskop, andra gången med Emerentia Hoppenfeldt. Det senare giftet välsignades med tre barn, vilka alla dogo vid unga år. I N. Löfgrens år 1836 utgivna *Tjenstemän vid församlingarne och läroverken uti Kalmar stift*, varur ovanstående biografiska data hämtats, ges följande slutkarakteristik av prosten Bäckerström: »Han var en nitisk och rättsinnig själasörjare, predikade gammal och oförfalskad christendom samt gynnade och försvarade med kraft yngre prester, som i detta fall tänkte lika med honom. Han införde, först af alla i detta stift, nattvardsungdomens konfirmation uti sina församlingar, hämtande anledning dertill af Kongl. Br. d. 19 Febr. 1718.»

Prostinnan Emerentia Bäckerström prisas för sin stora välgörenhet och sitt fromma kristliga sinnelag. Det heter om henne i den nyss nämnda skriften: »Enkefru Doktorinnan E. B. M. Bäckerström ... bodde på Kölby gård, der hon afled d. 11 mars 1817, altid oförgätlig, icke blott för den betydliga förmögenhet hon ägde, utan äfven för dess frikostiga användande till fattiges understöd och andra christliga ändamål. Westrums nya kyrka i Tjust, det prydliga socknemagazinshuset i Ljungby, ett förträffligt orgelverk i denna kyrka och andra varaktiga minnesmärken af hennes gifmildhet, skola länge erinra en tacksam efterverld om hennes tillvarelse. Hon ligger begrafven jemte sin man i en murad och hvälfd graf under golfvet på norra sidan i koret af Ljungby kyrka. Grafven är tillsluten af en masiv jerndörr och nyckeln inkastad. Doct. Bäckerströms contrefait förvaras i sakristian.»

---

[1] Jfr min uppsats *Jakob Fredrik Neikter*, Samlaren 1913, där det lämnas en redogörelse för denna avhandling.

Ett vältaligt vittnesbörd om fru Bäckerströms nobla personlighet och varma medkänsla för de fattiga utgör det gåvobrev, varmed hon 1804 skänkte Ljungby pastorat det här ovan nämnda sockenmagasinshuset. Ur det vidlyftiga gåvobrevet, som är avtryckt i *Calmar-Posten* 1818 n:r 32, 34, 37, meddelas här ett par utdrag:

Måtte intet mitt wälmenta hjerta, min redeliga Själ blifwa misskänd eller misstydd af någon för sådane afsickter, som äro att förena med egenkärleken, med ett tomt Lofljud, med den swagheten, att under utöfningen af något godt, förborga egennyttans alster, eller söka anseendet i den obestämda Ärans fåfängeliga glants. Måtte afundens, aggets eller hämndlystnadens dålda eller synliga pilar alldrig såra den oblide bedömmarens öfwer andras gerningar egna hjerta, alldrig träffa mitt, alldrig störa Edert, som nu ären ägare af detta *förrådshus för hungroga medbröder wåra behöfwande likar, Behofwets barn, både innom och utom oss.* Emottagen då, älskade Sockneboar! detta Huset som ett förnyadt vedermäle af min Saliga Mans Herda-Nit och Embetstrohet ibland Eder, såsom en minneswård öfwer hans arbete och åsyftade nytta ibland Eder, såsom en wärkan af hans första började Magazins-Inrättning härstädes och min sedermera önskade fortsättning dermed! Emottagen det, *med Edert allmänna samtycke och Bifall,* till desse af mig upgifne och till Edert enhälliga och framtida efterlefwande föreslagne Reglor.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

§ 8. Till de usle och olycklige i Församlingen af Socknarnes egne Barn och Infödingar, som af Sjukdom, Ålderdom, wärkbrutne lemmar äro Sängliggande eller i annan nöd, utan egit förwållande äro så tryckte af jordiskt elände, att de hwarken med arbete eller bedjande wid andras dörrar, förmå skaffa sig något till uppehälle, bör af den årligen inflytande Ränte Spannmålen lemnas såsom understöd till hwar och en sådan olycklig och begråten Korsdragare en half Tunna Spannmål, och på det att intet Magazinets tillwäxt må härigenom hindras eller minskas, så gifwer jag i sådant ändamål, och till sådane nödlidande som förut äro nämnde, Tjugo Tunnor Råg, hwilka wid nästkommande Allhelgonatid, på Magazinet skola blifwa inlemnade, och emottagas på Magazinets öfwerste wåning, som alltid kommer att förblifwa sådane fattigas Spannmålsrum af hwilka Tjugo Tunnor, äfwen utläningar årligen komma att ske för de fattigas räkning, emot lika Ränta som den öfrige Låne-Spannemålen, nemligen en half Skeppa på Tunnan.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Allt talar för att gravdikten har Stagnelius till författare. Det är det enda hittills kända fall, då han lämnat ett poetiskt bidrag

till någon tidning. Den gamla doktorinnan Bäckerström hörde till familjen Stagnelius' umgängeskrets. Stagnelius hade en gång förut besjungit henne i ett ungdomligt namnsdagskväde, varur reminiscenser återfinnas i gravdikten. Att poemet *På Emerentias Dag* utgör en hyllning till prostinnan Bäckerström har Böök redan påpekat i monografien (s. 67). Från vilket år detta tidiga alster av Stagnelius förskriver sig, är en fråga, till vilken jag längre fram återkommer.

Prostinnan Bäckerström avled den 11 mars 1817; den 22 mars står poemet att läsa i Calmar-Posten. Om Stagnelius vid denna tid tjänstgjort i Ecklesiastik-expeditionen, skulle han knappast kunna vara författare till dikten, ty det är föga sannolikt, att han under de få dagar, som förflyta mellan prostinnan Bäckerströms död och poemets tryckning i Calmar-Posten, skulle ha hunnit att i Stockholm få underrättelse om hennes död, skriva dikten och sända den till Kalmar. Stagnelius har emellertid vid denna tid befunnit sig i Kalmar. Expeditionsdiarierna visa, att han fr. o. m. september 1816 till juli 1817 icke mottagit några kungliga brev till renskrivning. Han har dessa månader vistats i hemmet och han skrev då både Eröfringen af Ceuta, som spelades i hemmet, och Wladimir den Store.

Prostinnan Bäckerström var känd för sin stora välgörenhet, och varje poet, som besjöng henne, måste naturligtvis prisa hennes givmildhet, men det är icke troligt, att två olika poeter skulle ha valt samma uttryck och bilder. I poemet *På Emerentias Dag* heter det:

Hör tacksamhetens språk ur rörda bröst,
Se bönens offer-rök i bygdens dalar.
Ur helgedomen af en gränslös själ
Med tårens vällust i ett hänryckt öga
En räddad usling anförtror Ditt väl
Åt Dygdens Brudgum, Hjelten i det höga.

Gravdikten skildrar den dödas himmelsfärd, huru hon, som varit »de uslas tillflykt», föres till sin brudgum — Gud:

Sjunken är den milda handen
Som de uslas tillflykt var.
Men af änglavingar buren,

Själen, lik en hvitklädd Tärna
Öfver portens sista stjärna
Hänryckt mot sin brudgum far.[1]

I nästföljande strof förekommer det äkt-stagnelianska uttrycket »gyllne Sabats-hvila»:

Där beprydd af helgonkransen,
Där *i gyllne Sabats-hvila,*
Ömt tillbedjande i glansen
Af Guds anlete hon står.

Man erinras om ett motsvarande uttryck i dikten *Amanda*, som med all sannolikhet förskriver sig från ungefär samma tid — år 1817 eller möjligen 1818.

Se! själarne ila
Vid dödsängelns bud
Till *gyllene hvila*
I famnen af Gud.

Man jämföre även en strof i den senare teosofiska dikten *Brudgummen:*

När höjs jag, frälsad öfver tingen?
När skimrar jag i syskonringen?
När famnar mig *i gyllne ro,*
Han, mina tankars A och O.

Huru stagneliansk är icke även förgängelsekänslan i sista strofen, motsatsen mellan de jordiska tingens flyktighet och dygdens eviga värde:

Allt hvad Månans ljus beskiner,
Allt hvad dagens öga röjer
Skall förvandlas: I ruiner
Sjunker hvarje bygnad här.
Hvarje ros sig vissnad böjer:
Släkter uppstå och försvinna,
Sekler quälla och förrinna —
Endast dygden evig är.

---

[1] Det dunkla uttrycket »portens sista stjärna» får sin förklaring i namnsdagspoemet, som börjar:

Österns Portar! öppnen Er!
Delos' Tärna lampan släcker etc.

Man kan finna parallellställen till denna strof både i odet *Till Dygden*, som är skrivet 1817, och i dikten *Stjernorna*, som härrör från Stagnelius' teosofiska period.

Calmar-Posten innehåller ofta poem, men de äro i allmänhet mycket medelmåttiga; somliga av dem äro rena pekoral. Stagnelius' vackra gravdikt verkar som en aristokratisk främling i denna skara. Men hans dikt skiljer sig från dem även till stavningen. Uppenbarligen går Stagnelius' egen stavning igen i trycket. Det är utmärkande för Stagnelius att ända till 1818 stava orden hjärta, stjärna och hjässa med ä. Alla tre orden förekomma i dikten stavade med ä. I andra dikter i samma årgång stavas ordet hjärta regelbundet med e; ofta förekommer även i dessa dikter bokstavstypen w i stället för v.[1]

Jämför man det ungdomliga namnsdagspoemet och gravdikten, så förete de båda poemen vissa likheter, men det ligger emellan dem en rad av år, som beteckna en oerhörd poetisk utveckling. När är namnsdagspoemet skrivet? Böök yttrar därom i sin monografi (s. 67): »Skulle man gissa vad som vore det äldsta av de nu

---

[1] Ur N:r 3

Må hoppets öga på en mild försyn
Få winka lugnet fram till Edert *hjerta,*
Få winka motgift för hwarenda smärta

N:r 14 *Mitt hem*

— — — — — — — — — — — — —

Se! ren hon flätar armen så fast kring mig
torkar min panna med Cheveluren,
hviskar ett välkommen! uti mitt öra, ned till mitt *hjerta*

Himmelska drömmar! gäcken ej mera mitt blodsqualda
hjerta

N:r 23 *Efter Therup*

Han som en dag skall werlden dömma,
Mildt leende wårt *hjerta* böd — — —
— — — — — — — — — — — —
Wet, Domarn ser, från fästets band
Till *hjertat* förr, än till din' hand

N:r 36 *Tante Barbros klagan*

Högmodsandan hwarje själ besitter,
Den i allas *hjertan* insteg fått;
Man sig spökar ut med flärdens glitter
Liksom wore man en docka blott.

bevarade dikterna, så stannar man inför det blott i en avskrift bevarade namnsdagskvädet *På Emerentias Dag* (I: 217), ägnat den rika och välgörande prostinnan Bäckerström i Ljungby. Den oerhört svulstiga efterbildningen av tidens granna och högtidliga kantatstil förråder närmast gossen.»

Poemet meddelas här in extenso:

På Emerentias Dag

Österns Portar! öppnen Er!
Delos' Tärna lampan släcker,
Natten bäfvar, Dagen bräcker,
Fosfor öfver hafvet ler;
Morgonrodnans gyllne lågor
Föda Snillet i mitt bröst;
Sångens rökelse min röst,
Andas genom luftens vågor.

När dagens härold nyss sin rosenprydda char
Med purpurfålars spann kring Österns skyar svängde,
På gyllne Sköldens rand, från jätteskuldran hängde,
Han Emerentias namn i hulda strålar bar,
Och Natten flydde hemsk, och dagens rika Brud
Ur vågens famn sin hjessa sträckte.
Men, Festens blomsterkrönta Gud
Ej Du, — Polymnia ej i Pindens lagerskrud
Mig Diktens elfenlyra räckte;
En helig känslas magt, vid morgonfoglens ljud
Min röst till glada sånger väckte:

O Du! hvars själ, i helga rosenband,
Vid jorden dröjer, att vår kärlek röna;
O! quarblif sent, i lifvets skumma land,
Och skänk Ditt namn att vinterns dag försköna.
När Dygdens känsla, glödande och öm
Min svaga hand på Zitrans strängar förde,
Hvad fröjd, om Snillet i en febrisk dröm
Med Gudastrålen af sin glans mig rörde.
Men harpans silfverljud och Sångens röst,
Hvad magtlös samklang! högre stämma talar:
Hör tacksamhetens språk ur rörda bröst,
Se bönens offer-rök i bygdens dalar.
Ur helgedomen af en gränslös själ,
Med tårens vällust i ett hänryckt öga,
En räddad Usling anförtror Ditt väl
Åt Dygdens Brudgum, Hjelten i det höga.

Förlorad rinner ej den fromma tår,
Som rörda minnen vid dess altar pressa,
Han kallar Änglars vård i Dina spår
Och gjuter glädjens olja på Din hjessa.
Med fjedern sänkt i morgonrodnans glans,
Och sången lärd i Kastaliders gille
Och locken krönt af Snillets murgrönskrans,
Jag glansen af Din ära måla ville.
Men själens lyftning fåfängt känslan dref
Mot Diktens zoner. Ack! ur druckna händer
Föll gyllne Harpan. Sången ägnad blef
Åt Helgons chor på Evighetens stränder.

Som stjernor blixtra opp i Hesperns fjät
När Vesterns moln i purpurmantlar höljas,
Skall Du i åldrens stilla Majestät
Af lugna fröjders myriader följas.
Och sist, när sent Din himlaburna själ,
I helgonstrålar krönt af Samvetsfriden,
Ur Mamres lundar höjs, till evigt väl,
Höjs öfver ödet, vanskligheten, tiden,
Skall tacksamheten, höljd i Sorgens skrud.
I känslotårar till Din grafvård skrida,
Och Minnena, vid lutans klagoljud,
Kring helga Urnan, hjertats lager vrida.

Redan B. J. Simonsson har anmärkt, att man i detta poem kan höra en fosforistisk klang, och Cederblad har sedan ytterligare understrukit, att man i poemet märker intryck av Phosphoros-prologen. Helt säkert ha de rätt. Sådan poesi skrevs i Sverige omkring 1810 endast av fosforisterna, och den unge Stagnelius hade tvivelsutan gjort bekantskap med tidskriften Phosphoros, då han diktade sitt granna bombastiska födelsedagspoem. Även den berömda Phosphorosprologen är ett födelsedagspoem; den skildrar den nya poesiens födelse under bilden av en soluppgång.

Om denna uppfattning är riktig, kan Stagnelius' dikt dateras till något av åren 1811 eller 1812. Den måste vara senare än första häftet av Phosphoros, som utkom 1810. Emerentia-dagen, som var prostinnan Bäckerströms både namns- och födelsedag, inföll den 23 jan. Dikten bör rimligtvis ha tillkommit vid någon familjefest i Kölby, där Stagnelius deltagit, då han vistades i Kalmar. Till stiftsstaden flyttade Stagnelius' familj från Gärdslösa på Öland först på våren 1810. Höstterminen 1811 tillbragte Stagnelius i

Lund, men har med all sannolikhet vistats i Kalmar under julferierna; vårterminen 1812 har han nämligen förlagt studierna från Lund till Uppsala, dit han ankom först i mars (Bööks Monogr. s. 44). Man har alltså att välja mellan januari 1811 eller 1812 som diktens tillkomstdatum.

Man lägge f. ö. märke till att Stagnelius även i gravkvädet har bevarat spår av kantatformen och att han även här utgår från soluppgångsmotivet, fast det fattas symboliskt.

Från himlens boningar den helga timman klingar
Till jordens mörker ned: hon slutat har sitt lopp.
På morgonrodnans vingar,
En morgonrodnad sjelf, den rena Själen svingar,
Till Skaparns thron, ur grusets verldar opp.
Ren ser hon strålarne af Kärleks-Solen spridas — — —

Stagnelius tänker sig i gravkvädet döden som en morgonrodnad till ett nytt liv.

STAGNELIUS OCH ENSLINGSKAPET

Av

HENRY OLSSON

De nyfunna biografiska uppgifter om Stagnelius, som meddelas i det följande och som alla avse hans förhållande till yttervärlden, förändra icke den hävdvunna uppfattningen av hans personlighet men kunna möjligen bidraga till att göra den gamla bilden av hans enslingskap mera livlig och markant. De visa honom som en intellektuellt vaken student, vilken noga tager vara på de akademiska bildningsmöjligheterna och med intresse följer tidsströmningarna, och de ge en glimt in i hans Stockholms-liv, som erinrar om att han därunder icke alldeles avskurit sig från personligt umgänge. Men däremot ha de ingenting att förmäla om något Stagnelius' brytande av den förtegenhet med vad han upplevde, som synes vara hans personliga signatur och som kring hans gestalt dragit dess otillgänglighets trollring.

Om Stagnelius' universitetsstudier, som började i Lund höstterminen 1811 och sedermera förlades till Uppsala, har Böök utrönt och i sin stora monografi över diktaren meddelat, att han i Lund studerat teologi samt dessutom bevistat den berömde latinaren Johan Lundblads offentliga föreläsningar över Ciceros De Oratore. Om hans studier i Uppsala konstaterar anförda framställning (s. 52), att ingenting är bekant utöver de nakna fakta, att desamma pågingo vårterminen 1812 t. o. m. vårterminen 1814 samt förde fram till en jämförelsevis slät kansliexamen 10 juni 1814. Det förmodas emellertid, att Stagnelius drivit de vanliga, mycket lättvindiga studierna för kansliexamen samt att han måhända har begagnat föreläsningarna i latin och historia, detta dels därför att fadern var gammal vän till historieprofessorn E. M. Fant, dels tydligen därför

att Stagnelius i sin kansliexamen betygas ha givit prov av »god och försvarlig insigt med berömlig flit i Jus Naturae, Historien, Politiken, Statistiken och Latinska språket».

Rörande Stagnelius' Uppsala-studier kan man emellertid erhålla säkra underrättelser, om man vänder sig till de akademiska föreläsningsdiarier och åhörareförteckningar, som av respektive lärare inskickades till universitetskanslern och numera förvaras i Riksarkivet. Dock äro dessa icke i sin helhet bevarade, och för 1812 saknas tyvärr alla uppgifter. För de tvenne följande åren har man däremot goda hållpunkter i detta material, varigenom man dels kan bekräfta Bööks antaganden, dels även konstatera studiernas ytterligare omfattning. Sålunda har Stagnelius vårterminen 1813 bevistat professor Fants offentliga föreläsningar, vilka denna termin behandlade allmänna historien fram till österrikiska successionskriget 1740, men dessutom även skytteanske professorn Olof Kolmodins enskilda föreläsningar i statshistorien och statskunskapen. Särskilt grundlig har den underbyggnad varit, som Stagnelius vid akademien förskaffat sig i latinska språket och litteraturen. Den har, så vitt tillgängliga uppgifter visa, börjat vårterminen 1813 med den mera korpralsmässiga handledning i »Exercitia Stili», vilken gavs av docenten Jakob Edfelt såsom enskild undervisning. Därefter har Stagnelius höstterminen 1813 gått på latinprofessorn C. J. Lundvalls offentliga föreläsningar, vilka innefattade »öfversättning och commentation af Ciceros 1ste Bok om en fullkomlig Orator, samt af Virgilii Æneis, 1sta sången». Slutligen har han vårterminen 1814 åtnjutit akademiadjunkten Johan Tranérs enskilda undervisning, vilket icke är det minst intressanta momentet, då denne som bekant var en skicklig poeta, som både åstadkom eleganta carmina på romarnes språk och mycket lovordade översättningar av klassiska diktare. Det kan förtjäna nämnas, att Tranér speciellt beundrade Ovidius och att han enligt Palmblad i Biographiskt Lexicon (17, s. 300) efter denne, som också var Stagnelius' älsklingsskald, bildat sin svenska hexameter. Att Stagnelius haft sin uppmärksamhet riktad på Tranérs översättningsprinciper finnes också ett direkt vittnesbörd om i en passus av Gunlög, som påpekats av Böök (a. a. s. 158 f.).

Den antika och speciellt ovidianska inspirationen i Stagnelius' författarskap är, som Böök påpekat, starkt märkbar i den till ungefär 1814 daterade Gunlög samt i den icke mycket senare Cydippe. Men över huvud äger det ett icke obetydligt intresse att kunna

konstatera, hurusom Stagnelius' klassiska skolning och säkra orientering särskilt i latinska auctores även är akademiskt förmedlad, genom de frejdade latinarna Lundblad, Lundvall och Tranér.

Även åt de levande språken har Stagnelius ägnat intresse under sina universitetsstudier. Höstterminen 1813 har han nämligen deltagit i den undervisning, som privatim meddelades av tyske språkmästaren Isr. Strömberg, och vårterminen 1814 har han gått på franske språkmästaren M. de Béthunes övningar. I den omständigheten, att han börjar med tyskan, torde man ha rätt att se en yttring av det romantiska tidsintresset för tysk litteratur — i synnerhet om man därmed sammanställer hans samtidigt inledda studium av filosofi. Vad angår franskan är det f. ö. att märka, att godkänd skrivning i »Fransyska språket» liksom även i latin hörde till inträdesfordringarna i kansliet (jfr Böök, a. a. s. 182).

Återstå de studier i filosofi, som Stagnelius bedrivit i Uppsala. De ha skett under professor Bibergs ledning. Höstterminen 1813 bevistar han dennes både offentliga och privata föreläsningar, de senare behandlande rättsläran, de förra sysslande med antika filosofem, delvis under jämförelse med moderna, t. ex. under nov.—dec. »Aristotelis Politiska System; samt den Epicureiska Philosophiens theoretiska och i synnerhet Practiska grunder: de sednare paralleliserade dels med Aristippi föregående, dels med nyare tiders Lycksalighets systemer». På Bibergs enskilda föreläsningar har Stagnelius närvarit även vårterminen 1814. Det är således knappast med rätta, som Böök synes frånskriva hans universitetsstudier all betydelse för hans filosofiska orientering (a. a. s. 128 o. pass.). Tvärtom kunde man vara frestad att tilldela desamma en mycket stor roll i hans utveckling. Biberg var som bekant djupt engagerad i den tyska idealistiska spekulationen och torde vid denna tidiga tidpunkt ha stått Schelling mycket nära. Att hans kritik av eudämonismen i varje fall varit ett viktigt ferment i omdaningen av Stagnelius' världsåskådning, finnes ingen anledning att betvivla, och såsom första eggelsen för denne till närmare bekantskap med den tyska idealismen bör denna undervisning också vara minnesvärd.

Genom de åberopade åhörareförteckningarna kan man med lätthet konstatera, vilka som varit Stagnelius' studiekamrater i Uppsala. Man finner där som åhörare av samma föreläsningar så gott som hela den yngre romantiska generationen, sålunda Almquist, Sondén, Gumælius, J. H. Schröder, Börjesson, Grafström o. s. v. — däremot

ej, så vitt bevarade listor visa, t. ex. Atterbom och Palmblad. Ett särskilt intresse tilldrager sig ett namn S. Fryxell, vilket man jämsides med Stagnelius' möter å förteckningen från Tranérs enskilda undervisning vårterminen 1814. Denne är nämligen ingen annan än den Samuel Fryxell, vilken sedermera såsom försupen avsatt präst utgav den roman »Pehrmässefärden eller Daniels Resehändelser», där Böök i en av personerna trott sig återfinna ett Stagnelius-porträtt. Då det nu kan visas, att Stagnelius och Fryxell suttit i samma kollegiesal, måste ju denna hypotes anses få ett betydligt ökat sannolikhetsvärde.

Från Stagnelius' Stockholms-tid kan man från en ny källa, Hartmansdorffs almanacksanteckningar för 1822 (RA.), framdraga ett par mycket stereotypa notiser, som emellertid förtjäna en smula uppmärksamhet. Den 26 juli har denne antecknat: »Besök af Adlerbeth Stagnelius». Den 29 juli s. å. meddelar han på sitt lakoniska vis, att han på förmiddagen varit vid Tomteboda för att träffa Erik Gustaf Geijer — som kort förut anlänt dit på besök hos sin broder Carl Fredrik — samt att dit kommo »Fru Silfverstolpe, Frök. Wrangel, Stagnelius m. fl.».

Det är det mycket omtalade mötet mellan Geijer och Stagnelius, till vilket Hartmansdorff sålunda kommit att bli vittne. Man har tidigare antagit, att det ägt rum »på sensommaren» 1822, men av nu citerade anteckningar framgår, att det följt i direkt anslutning till Geijers ansträngningar att få fatt på Stagnelius. Att initiativet utgått från Geijer visas nämligen av den skildring av förhistorien, som Böök givit på grundval av Jacob Adlerbeths dagbok (a. a. s. 505 ff.). Geijer hade enligt denna källa den 21 juli för dagboksskrivaren, som var Stagnelius' förman i ecklesiastikexpeditionen, uttalat sin entusiasm över dennes Martyrerna. Adlerbeth har tydligen erhållit i uppdrag att arrangera ett sammanträffande mellan de tvenne diktarne och nedtecknar 23 juli, att Stagnelius anmodats besöka Geijer på Tomteboda, och 26 juli, att han förgäves sökt bereda Geijer tillfälle att träffa Stagnelius. Om besöket hos Hartmansdorff meddelar Adlerbeth ingenting. Men tydligen har även detta varit ett led i hans fruktlösa försök att ordna det önskade mötet, ty det framgår av Hartmansdorffs följande anteckningar för denna dag, att Geijer senare på dagen verkligen infann sig hos honom. Detta är också den enklaste lösningen av det annars inte

enkla problemet, vilka gemensamma intressen Stagnelius och Hartmansdorff skulle ha haft. Emellertid ha Adlerbeths ansträngningar för mötet genomgående misslyckats 26 juli, men tre dagar senare har Stagnelius tydligen självmant infunnit sig hos Geijer.

Det är i detta sammanhang ett par reflexioner, som osökt tränga sig på. Enligt en brevuppgift av Geijer hade Stagnelius vid sitt besök avlämnat första arket av Bacchanterna. Manuskriptet därtill, vilket anses vara fullbordat under den föregående Kalmar-vistelsen, måste i så fall ha befordrats till tryckeriet som en mycket brådskande åtgärd dagarna efter hans ankomst till huvudstaden, ty denna måste ha inträffat mycket kort före nu omtalade tidpunkt. Möjligt vore, att de båda diktarne träffats flera gånger under sommaren 1822, men Geijer synes dock ha lämnat Stockholm redan 12 augusti. Vad angår Bacchanternas tryckning framgår f. ö. av en nedan citerad brevuppgift, att denna måste ha blivit färdig redan i september.

En omständighet, som förtjänar att beaktas, är också bekantskapen mellan Stagnelius och Adlerbeth, som, den må ha varit hur flyktig som helst, dock kommit att sträcka sig till gemensamma promenader på Stockholms gator. Det förefaller då verkligen orimligt antaga, att den av götisk entusiasm upptände Adlerbeth, som få dagar förut hört varma lovord av Geijer över Stagnelius' diktning, icke skulle ha gjort sig underrättad om dennes nordiska intressen. Att de verkligen haft *ett* gemensamt dylikt intresse, nämligen Blenda-sagan, har tidigare observerats av forskningen, ehuru man därur dragit den av kronologiska skäl omöjliga slutsatsen, att Adlerbeths först under senare delen av 1822 ådagalagda entusiasm för denna saga skulle ha kunnat inspirera Stagnelius' diktverk. Från den angivna utgångspunkten kunde man emellertid tänka sig ett incitament i motsatt riktning — alltså Stagnelius som upphovsmannen till Blenda-sagans popularitet 1822. Därav skulle emellertid också följa ett litet indicium rörande detta diktverks plats i Stagnelius' produktion. Har nämligen sagan vid denna tidpunkt varit aktuell i hans medvetande, så bör den åtminstone inte vara det tidigaste av hans götiska ämnen eller, om den är av mycket tidigt datum, — i samband med en överarbetning?[1] — ånyo ha börjat sysselsätta hans fantasi.

Att hypotesen om Blenda-sagan som överläggningsämne mellan

[1] Teorien om en överarbetning är i själva verket den av ATTERBOM företrädda (*Litt. Kar.* II, s. 52).

Stagnelius och Adlerbeth i varje fall har ett sannolikhetsvärde, skall jag söka visa genom en sammanställning av data. Den 26 juli 1822 är det, som de tillsammans ströva omkring på Stockholms gator. Den 10 aug. s. å. skriver Adlerbeth till Tegnér och anhåller om en Blenda-dikt; (i samma brev talar han om Stagnelius' diktning). Tidigare hade han under resa ned till sin Smålands-gård Ramsjöholm enligt dagboken den 4 augusti i Linköping råkat sin skyddsling fornforskaren J. H. Wallman, vilken omedelbart därifrån begav sig på en antikvarisk exkursion till Värend. Rääf meddelar i brev till Adlerbeth 15 aug. 1822 (UUB.), att Wallman då passerat hans gods och därifrån begivit sig »utan vidare omvägar, till Wärend, hvars Jungfrurs kämpa-art han hade föresatt sig att pröfva». Den 8 nov. skriver Adlerbeth till Tegnér och vill ställa Wallmans Värends-beskrivning till dennes förfogande som orientering i ämnet i och för en dikt om Blenda.[1]

Bland de icke alltför talrika källuppgifterna om den samtida opinionen emot Stagnelius' diktning förekommer i Atterboms avhandling om diktaren 1848 en underrättelse om Martyrernas mottagande, vars sanningsvärde Böök har bestritt (a. a. s. 240 ff.) men som dock åtminstone är förtjänt av en närmare diskussion. Som bekant utkom detta diktverk ungefär samtidigt med Tegnérs Axel. Den uppmärksamhet, som av den stora allmänheten ägnades dessa respektive verk, gjordes i Swensk Litteratur-Tidning till föremål för en, visserligen förstucken, bitter betraktelse och är även underlaget för en anekdot, som Atterbom återger i anförda arbete. Då densamma antyder en mera utbredd fosforistopinion i denna sak, har frågan en viss principiell betydelse. Vid den tid då Martyrerna utkom, berättar Atterbom, vistades han i Stockholm och var där ofta med förtjusning vittne till en scen, som »i hufvudstadens förnäma och vittra societeter» utspelades av den fosforisterna närstående greve Fr. B. von Schwerin. Alla salonger genljödo just då av lovord över Tegnérs Axel. Schwerin skulle emellertid ha gått omkring med det stagnelianska häftet i fickan, och sedan han med mulen panna åhört panegyriken över Tegnér hade han vid första paus tagit fram den medförda dikten och läst upp denna från början till slut. Atterbom säger sig flera gånger ha bevittnat detta uppträde och tillägger, att Schwerins ypperliga föredrag värvade »icke få Stagneliska proselyter».

[1] Böök, a. a. s. 495. Jfr *Ur Esaias Tegnérs papper,* Sthlm 1882, s. 182.

Böök synes nu vilja utmönstra denna anekdot från de tillförlitliga Stagnelius-källorna, detta därför att den verkar fosforistiskt arrangemang och dessutom luktar av den atterbomska animositeten mot Tegnér. Att den i huvudsak är riktig — den effektfulla utformningen kan ju i någon mån vara gjord — bestyrkes emellertid av ett Tegnérs eget brev till Martina von Schwerin. Genom Brinkman och friherrinnan har han erhållit underrättelse om Axels mottagande i Stockholm och skriver härom 3 maj 1822: »Det tillkommer icke mig att yttra mig öfver alla de särskilda omdömen som stackars Axel erfarit i Stockholm. I afseende på Grefve Schwerins yttrande kan jag likväl icke afhålla mig ifrån den anmärkningen att det anförda troligtvis är det enda bibliska uttryck som undfallit honom sedan han blev prestvigd.»[1] Har Schwerin sålunda klandrat Axel som mindre kristlig, finns det givetvis ingen anledning betvivla, att han som mera kristlig på dess bekostnad framhållit Martyrerna.[2] Tegnér yttrar sig även i ett något senare brev — till friherrinnan 24 april 1823 — hånfullt om Schwerin. Man erinrar sig, att Tegnér senare på året 1822 även ytterst kritiskt uttalar sig om Stagnelius. Jag kan inte finna annat, än att den skarpa dom över Martyrerna såsom en fosforistisk produkt, som han denna tid framför, blir betydligt naturligare, om man tänker sig den mot bakgrunden av fosforisternas jämförelse mellan Martyrerna och Axel.

Vad angår Litteraturtidningens recension av Liljor i Sarons andra och tredje häfte är f. ö. att märka, att den icke är av Palmblad ensam utan av Hammarsköld och Palmblad. I brevväxlingen dem emellan (KB.) utför den senare redan 21 mars 1822 den parallell mellan Liljor i Saron och Axel, som senare sticker fram i recensionen. Hammarsköld är dock icke riktigt nöjd med vissa reservationer i Palmblads brev, varför denne 4 april måste försäkra, att han »tycker så mycket om» Liljorna »som Du om icke mer». Resultatet blev emellertid, att vardera skrev sin recension och att delarna sedan sammangötos av Palmblad. Bacchanterna framkallade icke lika stor

[1] *Saml. Skrifter* utg. af E. WRANGEL o. F. BÖÖK IV, s. 206. Jfr ib. s. 505, där BÖÖK i kommentaren till *Axel* gör en hänvisning till samma brev, som jag först under korrekturläsningen har uppmärksammat.

[2] Den enda omständighet, som kan föranleda en invändning mot ATTERBOMS relation, är det intryck man därav möjligen kan erhålla, att han på föråret 1822 skulle varit bosatt i Stockholm. I motsats till de tvenne föregående åren var detta nämligen ej fallit under 1822. Man finner emellertid av HARTMANSDORFFS almanacksanteckningar, att han under året avlagt längre besök i huvudstaden, så t. ex. vid midsommartiden.

förtjusning. Palmblad skriver till Hammarsköld 8 okt. 1822: »Jag har läst Bacchanterne. En god idé, men lamt utförd, mångenstädes uselt. Ho recenserar den?» Som bekant kom aldrig någon recension. — Även av andra fosforister finnas från denna tid omdömen om Stagnelius' diktning.

Ett så vitt jag vet icke observerat brevfragment av Stagnelius, det utklippta slutet av ett brev utan underskrift, finnes i Göteborgs Stadsbibliotek — Dickson-Bukowskiska autografsamlingen n:r 799. Det har tillhört skriftställaren Svante Ströhm, som 1847—48 var redaktör av Kalmar-tidningen Barometern och 1850—64 av Kalmarposten, och är försett med följande påskrift: »Egenhändigt af skalden Stagnelius intygas af L. E. Schiött Handlande i Calmar gift med Stagnelii systerdotter». Den Sophie, som omtalas i brevet, torde väl vara hans äldsta syster, gift Engzell, och möjligen har detsamma varit ställt till den yngre älsklingssystern Hedvig, gift Wimmerstedt. De rader och enstaka ord, som kunna urskiljas å papperets båda sidor, äro följande:

spatsera, och hwarifrån stundom om aftnarna Fäst- och Harmonimusik låter höra sig. — — — Min Wärdinna — — — Löjtnant — — — [oc]h rifwan[de] — — — vidlyftig — — — Jag får ej tid, eller, kanske rättare, jag orkar ej att skrifwa mera. Hälsa Sophie, jag skall med det första skrifwa henne till.

Som slutvinjett till dessa anteckningar synes alltså detta obetydliga brevfragment ge bilden av Stagnelius som en enslig, men för de omgivande fenomenen icke ointresserad kvällsvandrare på Stockholms gator. Det vore frestande att göra en sammanställning med den enda dikt av honom, som ger en realistisk skildring av hans Stockholms-liv, elegien »Allt sen människor först bebygde den blomstrande Jorden».[1] Det är som bekant den dikt, där han beklagar sin lott att icke vara fängslad vid en enda flicka utan vara upptänd av begär till varje »gungande barm» och »strålande blick», som möter honom — vare sig han sitter en afton i Thalias hus »vid kronornas sken och fiolernas ljud från orkestern» eller han gör sina iakttagelser på hemvägen »vid lycktornas gullröda skimmer» på gatan.

[1] *Saml. Skrifter* (Sv. Förf. utg. af Sv. Vitterhetssamfundet) IV, s. 380 f.

FÖRBUNDET RUNAS PROTOKOLL

Av

TORSTEN EKLUND

Runaförbundets protokoll, som vid föreningens upplösning överlätos åt Arvid Vikström ha efter dennes död 1924 skänkts till Kungl. Biblioteket. Då dessa protokoll ha intresse både för kännedomen om den tidigare Strindberg och såsom dokument rörande det litterära och sällskapliga livet i 1870-talets Uppsala, meddelas de här i ett ordagrant avtryck. I de till texten fogade noterna anges de fall, då hithörande dikter varit synliga i tryck. De arbeten, som härvid komma i fråga äro utom Strindbergs skrifter Ernst (E. Nilsson): Minnen från skolåren (1869), Run (A. Jäderin): Diktförsök (1870), Horatio (A. Vikström): Herr Åke och stolts Ellen (1871), Qväden (1872), A. Vikström: Dikter (1896) samt slutligen Vitter Kalender, utgifven af Upsalastudenter 1872, där åtta av Runamedlemmarna medverkade: Strindberg (Arnkel Ofeg), E. Fahlstedt (Ee), E. Nilsson (Ernst), R. Lundgren (Hagel), A. Vikström (Horatio), J. Linck (Jago), J. Josephson (Rim-Turs), A. Jäderin (Run).[1]

Protokollen och de bevarade dikterna bekräfta i det stora hela den skildring Strindberg i sin självbiografi givit av förbundet. Efterromantikens anda går ännu igen hos dessa poetiserande ungdomar. I Runs Diktförsök frodas den tegneriserande chauvinismens pompösa retorik, hos Horatio träffar man på den Nybomska kraftdiktens

[1] Uppgiften om signaturerna i Vitter Kalender har vänligen meddelats av lektor I. Fehr. De övriga medarbetarna voro: R. Geete (Egder), F. Fehr (F. A. F), K. A. Melin (Georg), K. Warburg (Hakon Jarl), E. G. J. Lilljebjörn (Hjalle), H. Montgomery-Cederhjelm, I. Fehr (Icke), J. P. Wallin (J. P. W), R. Montgomery-Cederhjelm (Rob Roy), G. Ribbing (—st—), T. Eriksson (Thore), G. Meyer (—y—).

svulstiga uttryck, och inte heller Ernst, den talangfullaste och minst dilettantiske i kretsen, är helt fri från de sentimentala och deklamatoriska tonfallen. Men i sin mest sympatiska och mest typiska form visar dock Runapoesien hän på samma mentalitet, som man brukar förknippa med signaturernas lyrik; man återfinner här den äldre generationens smånäpna naturstycken och fromma idyller, elegiska och serafiska stämningar. Redan titlarna äro i regel nog för att röja dikternas litterära hemortsrätt: Vid skogsbrynet, Sof hjerta, Tårar, Den slumrande fågeln, Lilla blomma, Aftonens frid, Ljufva minne etc. Och protokollen tyckas visa, att Namnlösa Sällskapets estetiska principer åtminstone teoretiskt hyllats inom Runan. I allmänhet tar kritiken sålunda avstånd från alltför klingande fraser och patetiska utgjutelser — på Josephsons poem Afsked anmärkes t. ex., »att flere svulstiga och dunkla uttryck förekommo i detsamma samt att det på det hela taget var något onaturligt. Förbundet fann sig med anledning af denna dikt föranledt att uppmana dess förf. att icke sjunga om något, som han ej upplefvat eller haft någon erfarenhet om» (1 sept. 1870). Men man håller också mycket strängt på det »sköna, poetiska» ämnesvalet, och all kraftigare realism med vardagliga eller alltför konkreta uttryck bannlyses. Betecknande är kritiken över Vikströms dikt Natt, som anses å ena sidan överlastad med bilder och »bålstora fraser», å andra sidan vittnande om en »krass realism», då ordet »tall» användes i stället för det mera poetiska »träd» (23 okt. 1870).

En sida hos Runaförbundet, som genom protokollen får sin rätta belysning, är förhållandet till det fornnordiska. Vid denna tid var ju skandinavismens verkligt eller förment politiska roll utspelad, men den strävan att uppliva den gemensamt nordiska fornålderns språk och kultur, som rörelsen tagit i arv från göticismen i århundradets början, levde kvar med oförminskad styrka och vann synnerlig popularitet i de vidaste kretsar men framför allt naturligen bland studenterna. Det isländska språkstudiet kom på modet, översättningar från isländskan och nydiktningar över gamla nordiska motiv blev en särdeles omhuldad och omtyckt litteratur. I självbiografien ställer Strindberg Runaförbundets namn i samband med denna nynordiska renässans, och enligt hans egen utsago skulle det götiska programmet ha föresvävat honom, när han höll sitt inträdestal. Måhända kan man vidare i uttrycket »ett förbund för språkren vitterlek», som förekommer i sällskapets stadgar, se ett utslag av

den språkliga nationalism, som vid denna tid predikades; enligt protokollen skall också Strindberg ha uttalat »sina medkänslor för de fornnordiska formerna» (23 okt. 1870). Men om man bortser från Strindberg själv, som nu författade och i Runan uppläste sina dramer Blotsven och Den fredlöse, tycks det fornnordiska intresset knappast ha spelat någon större roll inom förbundet utan endast sträckt sig till vissa yttre former, runsignaturerna, de inhemska månadsnamnen o. d. Ernst Nilssons Starkotters envig (uppläst 19 okt. 1871) är troligen den enda dikt, som direkt upptagit ett fornnordiskt ämne.

FÖRBUNDET RUNAS PROTOKOLL.

Den 28 Februari 1870 sammanträdde undertecknade och bildade ett förbund för språkren vitterlek, och beslöt förbundet att kalla sig *Runa*, hvarefter följande stadgar uppsattes:

Första stadgan. Förbundets ändamål är att verka för uppodlandet af sina medlemmars författareanlag, och åligger det dessa derföre att vid sammankomsterna föredraga sina vittra alster, hvarjemte inom förbundet öfverläggningar om vitterhet och konst må hållas. Medlemmarnes antal vare högst nio. Medlem skall senast en månad efter det han i förbundet ingått hålla ett inträdestal, helst i bunden form. Förbundet allmängöre, så ofta tillfälle dertill gifves, genom tryck sina arbeten.

Andra stadgan. Förbundet sammanträder en gång i veckan hos någon af medlemmarne, och utväljes för hvarje sammankomst en ordförande, som tillika skall skrifva redogörelse för hvad som vid sammankomsten förefaller samt hos sig förvara förbundets handlingar.

Tredje stadgan. Medlem af förbundet erlägge i hvarje vecka en lämplig afgift som användes till förplägning vid sammankomsterna.

Upsala år och dag som ofvan.

Johan August Strindberg
af Stockholms landskap.

Ax. W. Jäderin
af Uplands landskap.

Joseph Josephson
af Stockholms landskap.

Undertecknade, sedermera invalde medlemmar af förbundet, gilla och antaga ofvanskrifne stadgar.

Carl Oscar Larsson
af Stockholms Landskap
Invald den 28 februari 1870

Arwid Wikström,
fil. stud. af Stockholms landskap,
invald 1870, februari 28.

Frans Eugène Fahlstedt
af Stockholms landskap
Invald d. 28 Februari 1870

Joseph Linck
fil. st. af Gestr.Hels.
Land. d. 19 Nov. 1870.

Rafaël Lundgren S. N.
inv. d. 15 Oktob. 1870.

Ernst Nilsson
af Göteb. nation invald
d. 15 Oct. 1870.

* * *

Redogörelse för förbundet Runas sammankomst den 28de Februari 1870.

Närvarande: Strindberg, Jäderin och Josephson.

---

1. Valdes Strindberg till ordförande.
2. Invaldes till medlemmar Karl Oskar Larsson, Arvid Wikström och Eugène Fahlstedt, alla af Stockholms landskap.
3. Beslöts, att nästa sammankomst skulle hållas den 3dje Mars klockan 6 e. m.

Upsala år och dag s. o.

J. A. Strindberg.
Ordf.

Granskad och godkänd vid sammankomsten den 3 Mars 1870.

Ax. W. Jäderin.

*

Redogörelse för förbundet Runas sammankomst den 3 mars 1870.

Närvarande: Strindberg, Jäderin, Josephson, Larsson och Wikström.

1. Upplästes stadgarna och undertecknades af led. Wikström.

2. Föredrogs och godkändes redogörelsen för föregående sammankomst.

3. Valdes undertecknad till ordförande för sammankomsten.

4. Höll led. Wikström sitt *inträdestal* och uppläste derefter några skaldestycken: *En sommarmorgon vid hafvet*[1], *Vid skogsbrynet*, *På strandklippan*[2], *Förr och nu* samt *Till Agnes*, en epilog till förf:s erotiska dikter. Öfver poemet *På strandklippan* yttrade sig ledamöterna, och ansågo de detsamma innehålla verklig poësi samt berömde såväl innehållet som den mot detsamma väl svarande formen. Led. Josephson framstälde likväl en anmärkning mot en, såsom han tyckte, haltande bild, i hvilken anmärkning såväl förf. som de öfriga ledamöterna instämde. — Poëmet *Förr och nu* berömdes i sin helhet, ehuru några ledamöter mot detsamma framstälde några mindre väsentliga anmärkningar. — Äfven öfver poëmet *Till Agnes* yttrade sig ledamöterna lofordande, och betonades särskildt det värdiga slut, som detsamma bildade till den öfriga samlingen.

5. Uppläste led. Larsson ett skaldestycke, kalladt »*Nattens under*», hvilket allmänt berömdes, och lofvade led. Josephson att vid följande sammankomst yttra sig öfver detsamma, emedan han för tillfället blott kunde beundra det.

6. Föredrog led. Strindberg första handlingen af en dramatisk studie, *Hermione*[3], och beslöts, att ledamöterna först då skulle yttra sig, när förf. hunnit föreläsa hela skådespelet.

7. Uppläste undertecknad några poëm: *Roma*[4], *På fjällets topp*[5], *Floden*[6], *I skogen*[7] och *Skogssjön*[8]. Poëmet *Roma* kallades af några ledamöter kyligt och »klassiskt», hvarjemte några anmärkningar mot formen gjordes, hvilka bemöttes af led. Josephson. *På fjällets topp* och *Skogssjön* berömdes — ävenså *Floden*, ehuru både förf. och led. Strindberg ogillade den i slutet af detta poëm befintliga såkallade

[1] Horatio, *Qväden* (1872), s. 17.
[2] Horatio, *Qväden*, s. 13.
[3] Av *Hermione* ha tvenne versioner funnits. Den tidigare tillkom november—december 1869 och inlämnades under titeln *Det sjunkande Hellas* i januari 1870 till *Kungliga teatern*, den senare förelåg färdig i augusti 1870 (se anmärkningarna till Strindbergs *Samlade Skrifter*, 1:a delen). Huruvida ändringarna sträckt sig längre än till titeln och namnet på huvudpersonen, när dramat lästes i Runan, är omöjligt att avgöra.
[4] Run, *Diktförsök* (1870), s. 16.
[5] Run, *Diktförsök*, s. 37.
[6] Run, *Diktförsök*, s. 43.
[7] Run, *Diktförsök*, s. 45.
[8] Run, *Diktförsök*, s. 39.

»spetsen». Vid poëmet *I skogen* anmärktes några »tyskerier» i formen.

8. Föredrog led. Josephson några dikter: *Fångens julafton*, *Daggen*, *Slädfarten* och *Vaktrop*. *Fångens julafton* berömdes enhälligt, ehuru några små anmärkningar gjordes mot detta poëm. *Daggen* förklarades innehålla en vacker och väl utförd tanke. *Vaktrop* lofordades, men ansågs vara för kort.

9. Uppläste led. Wikström ett par stycken af E. Fahlstedt: *Ynglingafantasier* och *Dödsruna*, hvilka tillvunno sig lifligt bifall af ledamöterna.

10. Föreslogs M. Simon, göteb., till ledamot af förbundet.

11. Beslöts, att följ. sammankomst skulle hållas Thorsdagen den 10 Mars kl. 6 e. m., hvarefter sammankomsten upplöstes.

Upsala år och dag som ofvan.

Ax. W. Jäderin,
ordförande.

Granskad och godkänd vid sammankomsten den 10 Mars 1870.

Joseph Josephson.

*

Redogörelse för sammankomsten d. 10 Mars kl. 6 e. m.

Närvarande: Strindberg, Jäderin, Larsson, Vikström, Fahlstedt och undertecknad.

1. Granskades och gillades redogörelsen från föreg. sammankomsten.

2. Uppläste August sitt inträdestal.[1]

3. Uppläste Eugène sitt inträdestal.

4. Granskades och berömdes Oscars »Nattens under».

5. Beslöts att de på en sammankomst upplästa styckena skulle förvaras hos ordföranden för denna sammankomst.

6. Uppläste Eugène en dikt kallad »Vårvindarne». Utom några anmärkningar af mindre vigt mottogs stycket med bifall och beröm.

7. Uppläste Arvid »Besviken vänskap», »På Åreskutan»[2], »Vill du älska mig?» (Öfvers. fr. Roug) och uppsköts granskningen af dessa stycken.

8. Uppläste und. ett af kand. Simon författ. stycke: »Min verld».

---

[1] Detta Strindbergs inträdestal citeras i *Tjänstekvinnans son*, I, s. 361—364.
[2] Horatio, *Qväden*, s. 6; Arvid Vikström, *Dikter* (1896), s. 42.

9. Uppläste Oscar »En Novemberqväll»: Granskningen deraf uppsköts.

10. Uppläste und. ett stycke »Till en ung flicka efter ett samtal om de högre tingen» och ansågs stycket ega flera fel såsom haltande bilder och tung vers å några ställen, hvilka fels storlek ansågs blifva minskad af styckets art af tillfällighetsdikt. För öfrigt erhöll dikten bifall.

11. Uppläste August andra handlingen af »Hermione».

12. Upplöstes sammankomsten.

Uppsala d. 26 Mars 1870.

Gransgad och gilladt. Joseph Josephson.
Ax. W. Jäderin.

*

Redogörelse för förbundet Runas sammankomst onsdagen den 16 Mars 1870.

1. Upplästes ō gillades redogörelsen för föregående sammankomst.

2. Framställdes af Wikström förslag om stadga i afseende på ledamots inval. Förslaget innehöll, att blott den person, som vid valet erhållit *alla* afgifna röster, skulle antagas till ledamot af förbundet. Såsom förnämsta skälet för detta förslag anfördes enigheten, som talaren ansåg vara den grund, hvarpå förbundet hvilade. Förslaget antogs; men ledamöterna ansågo att någon särskild paragraf härom ej behöfde införas i stadgarne, utan att det nu gillade förslaget skulle antagas som gifven regel.

3. Framställdes af Larsson ett betänkande öfver en vid föregående sammankomst antagen regel, att den i stadgarne ingående bestämningen att ledamöternas antal ej finge öfverstiga talet 9, skulle tydas så, att blott 9 *närvarande* ledamöter finge i förbundet finnas. Larsson ansåg, att, då frånvarande ledamot återkomme, skulle på detta sätt förbundet komma att i sig upptaga flere än 9 ledamöter. Frågan hvilar, tills behofvet åter framkallar densamma.

4. Granskades en af Larsson författad sång: »Novemberqvällen». Anmärkningar: af Strindberg mot styckets slut, som enligt hans åsigt innehölle en aftonsångspredikan. Wikström motsatte sig vildt denna Strindbergs åsigt — af Josefson, att man till följe af sångens början väntade sig få höra *månen* vara vikens älskling, i hvilken väntan

Josef dock fann sig sviken — af Jäderin mot formen *hörer*. Stycket berömdes i öfrigt.

5. Granskades en af Wikström författad sång: »Besviken vänskap». Anmärkningar — af Strindberg, att på några ställen spondéer begagnats istället för daktyler i pentameterns senare del, hvilket bör undvikas — af Josefson att stycket qvarlemnade ett pinsamt intryck. Den skildrade vänen vore ej sådan, att hans affall vore värdt en klagan — Wikström ansåg, att Josef på grund af bristande erfarenhet ej kunde döma härom. Josef ansåg att hans subjektiva tycke ej kunde öfverbevisas, hvilket allmänt erkändes. Fahlstedt ansåg stycket vara dubbelt så långt, som det borde vara. Sången berömdes såsom innehållande god, ja fin poesi.

6. »På Åreskutan» af samme författare — afberömdes och afgillades allmänt.

7. »Vill du älska mig» af samme författare öfversatt från danskan — Anmärkningar — af Jäderin mot flertalsformen *egg*, samt ordet *slägt*, i hvars ställe borde stå *slägte* — af Larsson mot formen *är vorden*, hvilken bör heta *har blifvit*. — Stycket afberömdes allmänt.

8. En af Jäderin författad sång: »Den grönskande ön»[1]: prisades såsom högst förtjenstfull.

9. En af Josefson författad sonett: »Ling ō den nya tiden», berömdes.

10. En af Wikström författad dithyramb: »Mitt fädernesland».[2] Anmärkningar: — af några »röda» mot det talet om konungen — af Josef mot »snöfjällen hota *i* dig fädernesland», ehuru fäderneslandet förut liknats vid en person — Fahlstedt ansåg dithyrambformen böra sparsamt begagnas. Stycket afberömdes i öfrigt.

11. »Amanda» af samme författare — Josef anmärkte att förf. hotar qvinnan att öfvergifva henne då hon ej längre vore skön. — Sången berömdes mycket.

12. »Då stormen ryter och åskan går»[3] af same författare. — Anmärkn. — af Strindberg: ansåg naturskildringen här berättigad — Josef ansåg att sångens förtjenst hade ökats, om deri ej funnits ett genomgående drag af psalmsång. Stycket ansågs praktfullt.

---

[1] Run, *Diktförsök*, s. 50.
[2] Jfr *Vitter Kalender*, s. 4.
[3] *Vitter Kalender*, s. 29.

13. Beslöts att nästa sammankomst skulle hållas thorsdagen den 24 mars kl. 6 e. m. hos Jäderin.

Upsala den 24 mars 1870 Carl Oscar Larsson
Ordförande.

Granskad och gillad.
Arwid Wikström.

*

Redogörelse för förbundet "Runas" sammankomst 1870, mars 24.

Samtliga förbundets medlemmar voro närvarande. Sammankomsten hölls hos ledamoten Jäderin.

1º Sedan sammanträdet af den afgående ordföranden, Larsson, blifvit öppnadt, upplästes, granskades och gillades redogörelsen för föregående sammankomst.

2º Efter det undertecknad derpå blifvit vald till ordförande,

3º uppläste han en dikt: *Till Elma,* hvilken allmänt berömdes. Dock anmärkte Jäderin att på ett ställe i poemet borde ordet »ömma» begagnas i s. f. »ömmande».

4º Larsson föredrog nu sitt *inträdestal,* hvilket var särdeles anslående,

5º och Jäderin uppläste ett skaldestycke: »*Jag satt uti djup begrundan*», som vann stort bifall såväl för det vackra innehållet som för den passande formen.

6º Äfven det derpå anförda poemet af Jäderin: *Min vän* lofordades.

7º Derefter deklamerade Strindberg *Glädjeflickan,* en dikt af Wikström. Förbundet fann denna vara af sådan betydelse, att en sorgfällig granskning var af nöden, hvadan nu genast ej något bedömande eller några anmärkningar afgåfvos.

8º Sjelf uppläste sedan Wikström en elegi: *På Agnes graf,* hvars granskning uppsköts,

9º en sak, som äfven blef förhållandet med Fahlstedts minnesruna öfver *August Blanche.*

10º Larsson föredrog härpå *En sommarqväll,* hvilket poem ansågs för mycket vackert. Josephson yttrade sin mening vara, att detta stycke borde afdelas i tvenne sånger, emedan det uttryckte två på hvarandra följande stämningar. Denna mening bestreds dock af Larsson sjelf samt af Strindberg och Wikström. Jäderin tyckte att ordet »sjöytan» var orätt användt i en vers.

11º Efter detta uppläste Strindberg 3die handlingen af sin dramatiska studie: *Hermione*. Enligt ett af förbundet förut fattadt beslut företogs häraf ingen granskning, utan skulle bedömande af hela dramat afgifvas på nästa sammankomst. Nu fann likväl förbundet författaren vara värd en allmän tacksamhets- och hyllningsskål, hvilken tömdes.

12º Mot ett härefter följande ode af Josephsson med titel *Jerusalem* gjordes den anmärkningen, att spondéer oriktigt användes i åtskilliga pentrametrars senare del. För öfrigt uppsköts granskningen af detta poem.

13º Josephssons dikt: *Skalden* förskaffade sig derpå lifligt bifall af flertalet.

14º Anklang vann också samma författares *Värme och köld*. Larsson och Strindberg yttrade, att de funno detta poem vara »smånätt, men intet vidare».

15º Larsson uppläste därpå en dikt, kallad: *Naturens röst*, hvars slut ej ansågs öfverensstämma med styckets öfriga skaplynne. Dock gjorde poemet ett ganska godt intryck.

16º Sista poemet, som anfördes, var *Blomman* af Larsson, ett särdeles vackert qväde, som ock omnämndes med stort beröm. *Spetsen* i slutet (d. v. s. tillämpningen, sens moral'n) ansågo Strindberg, Fahlstedt och Wikström böra utstrykas. Josephsson anmärkte att mellan orden »kalla, svara» i första strofen borde vara ett »och», ty, som nu var, vore uttrycket tungt.

17º Sedan nu nästa sammanträde blifvit beslutadt att hållas hos ledamoten Josepsson nästa torsdag kl. 6 e. m., upplöstes denna angenäma sammankomst.

Uppsala; 1870 i mars.

Enligt uppdrag
Arwid Wikström,
ordförande för sammankomsten.

Granskadt och gilladt
E. Fahlstedt.

*

Redogörelse för förbundet "Runas" sammankomst den 31 mars 1870.

Sammankomsten hölls hos Josephson och bevistades af samtlige medlemmarna.

1. Redogörelsen för föregående sammankomst upplästes och gillades.

2. Undertecknad valdes till ordförande.

3. Josephson uppläste sitt inträdestal.

4. Jäderin föredrog likaledes sitt.

5. Härpå skred man till granskning af Wikströms sedan förra sammanträdet hvilande poem »Glädjeflickan». Josephson tyckte att det upprepade talet om afgrunden borde inskränkas, samt att flickan först borde ha framställts i glädjerus; berömde isynnerhet återblicken på barndomen; klandrade hennes filosofiska verldsförakt; gillade slutet. — Strindberg vände sig emot den krassa framställningen af helvetesqvalen, ogillade det disharmoniska slutet, hvilket han ville godkänna såvida stycket betraktades ss. en lösryckt del af ett drama, i hvilken egenskap förf. också förklarade att det borde fattas. Larsson försvarade stycket och fann det »förbannadt bra». — Jäderin ansåg att versen saknade klang och att den borde varit rimmad, samt yttrade jemte Fahlstedt den mening att förf. skulle ha kunnat göra framställningen betydligt finare, utan att den skulle förlorat i gripande kraft. Wikström och de andra talade till försvar för stycket i dess helhet, och det berömdes ss. storartadt i anläggningen. —

6. Undertecknads äfvenledes öfverliggande »Minnesruna öfver August Blanche» berömdes. Dock tyckte Jäderin att poemet förlorade något i helgjutenhet i följd af de särskilda afdelningarna. Josephson och Wikström ville att begreppen *hjerta* och *snille* i första strofen skulle byta plats, något, hvari förf. ej instämde.

7. Den till denna sammankomst utsatta granskningen af Strindbergs dramatiska studie »Hermione» uppsköts; dock uppläste Jäderin ett längre skriftligt bedömande. —

8. Nu föredrog Josephson en monolog »Den fallna vid vaggan», öfver hvilket poem Fahlstedt sade sig vilja uttala en förkastelsedom. Stycket i sin helhet vore vidrigt, ej poetiskt; ty moderns beslut att döda barnet motiverades ej tillfyllest af hennes farhågor för dess framtid, utan fick ovillkorligen en stark bismak af onaturlig egoism. Vidare var formen på flera ställen ej tillfredsställande, ss. t. ex. modersglädjens upprop till »natur», »jord» och »verldar». — Jäderin ansåg att formen led af smaklöshet. — Under den diskussion, som utspann sig, bemötte författaren de framställda anmärkningarna, dervid Strindberg delvis ställde sig på hans sida. Man beslöt att nästa gång fortsätta granskningen.

9. Vidare uppläste Josephson ännu ett poem, »Enkan» benämdt, samt en »Sång», hvilka äfven beslötos skola qvarligga till nästa sammankomst.

10. Härefter uppläste Wikström tvenne naturmålningar på prosa. »Soluppgång» och »En åsknatt». Josephson fann sig mycket tilltalad af dem, hvilket ej i lika hög grad var förhållandet med Fahlstedt, Strindberg och Larsson. Strindberg förklarade att de skulle passat förträffligt i afkortad form ss. episoder ur någon roman, men att de ej kunde tillmätas något högre värde om de gjorde anspråk på att vara sjelfständiga poesier, i hvilket omdöme Fahlstedt instämde. Strindberg utlofvade till nästa gång en skriftlig dom öfver styckena i fråga liksom öfver beskrifvande poesi i allmänhet. Förf., Jäderin och Josephson talade till styckenas förmån.

12. Beröm tillföll Wikströms derefter anförda poemer »Norrskensnatten» och »Bön».

13. Larsson uppläste nu tvenne poemer, »Dagsländan» och »Kyrkogården», hvilka allmänt lofordades, med undantag af att Josephson ogillade det senare i dess helhet.

14. Undertecknad uppläste en dikt »Glädjens tårar», hvaraf granskningen uppsköts.

15. Slutligen upplöstes sammankomsten sedan man beslutat att samlas härnäst Thorsdagen den 7 April.

Upsala år och dag som ofvan

Eugène Fahlstedt
Ordf. för sammankomsten.

Granskad och gillad:
Arwid Wikström.

*

Redogörelse för sammankomsten i förbundet "Runa": den 8:de April.

Samtliga medlemmar närvarande. Sammankomsten hölls hos Josephson.

1º Granskning af Redogörelsen för förra sammankomsten.

2º Utsågs Strindberg till ordf.

3º Josephsons och Fahlstedts kritiker öfver Hermione upplästes — hvarefter en längre diskussion bragtes till stånd i hvilken samtl. led. deltogo.

4:o Föredrog Larsson en dikt: »Vårtankar». — Vann bifall. Wikström anmärkte att formfel förefunnos — men påpekade dock vid anfordran inga sådana.

5:o Uppläste Wikström »Vårtoner» hvilka vunno genklang hos samtliga Ledam. Jæderin gjorde i anledning af det upplästa stycket några anmärkningar om metrikens vård i moderna versformer.

6:o »Sång» af Josephson upplästes. Jæderin ansåg stycket stillastående ehuru för öfrigt ej saknande förtjenst. — Härpå uppstod en ytterst liflig diskussion angående Mythologiens användande i poesien —.

7:o »Bondgossen» af samme författare vann bifall — Strindberg anmärkte styckets brist på natur och sanning.

8:o Fahlstedts »Glädjens tårar» bedömdes: Joseph var förtjust; Wikström ansåg stycket svagt emedan det tarfvade kommentar; Jæderin: ansåg stycket innehålla utmärkt fin lyrik.

Sammankomsten upplöstes — nästa gång onsdagen den 13de d. skulle man åter träffas på samma ställe kl. 4 e. m.

Tillägg — Fahlstedt uppläste »Drömmarne»

Granskningen uppsköts till nästa sammankomst.

Johan August Strindberg.

Granskadt och godkändt vid sammankomsten den 13 April 1870.
Arwid Wikström.

*

Redogörelse för förbundet Runas sammankomst den 13 April 1870.

Närvarande: Strindberg, Josephson, Larsson, Wikström, Fahlstedt och Undertecknad.

---

1. Upplästes redogörelsen för föregående sammankomst och godkändes densamma, ehuru Wikström inlemnade följande invändning: »Mot n:o 4 af redogörelsen får jag anmärka, att jag visserligen påpekat att formfel förefunnos i Larssons »Vårtankar», men att, då förf. sjelf erkänt detta och jag ej kunde läsa hans manuskript, förbundsbröderna ej begärde vidare upplysning om de af mig anmärkta formfelen. — Någon anfordran fick jag ej att påpeka dem hvart och ett för sig, hvilket i sammankomst-redogörelsen omnämndes.

Uppsala; 1870, april 13.
Arwid Wikström.»

2. Föredrog Josephson *Den fallna vid vaggan*, omarbetad och öfversedd. Öfver detta poem yttrade sig först

Fahlstedt, som ansåg moderns beslut att mörda barnet ej vara nog motiverat, utan trodde, att af samma skäl, som de hon andrager för sin handling skulle man kunna mörda hvilket barn som helst.

Josephson försvarade sig dermed, att ett mord aldrig kan tillfullo ursäktas, och att en mördares logik alltid måste vara oklar. I detta stycke sade tal., vore det ej moderns tankar och förstånd som talade, utan hennes hjerta, och hennes sätt att tänka måste vara grumligt för att kunna vara natursant.

Strindberg uttalde sin förkastelsedom öfver monologen i allmänhet och sitt missnöje med ifrågavarande dikt.

Fahlstedt, som åter yttrade sig, framstälde mot formen den anmärkning, som han redan vid förra sammankomsten gjort, att den lede af smaklöshet.

Larsson instämde häri, och tyckte tal. att det slumpvis nämnda ordet »likpsalm» vore det, som föranledde modern till hennes handling, och denna anledning vore svag och sökt.

Josephson afslöt diskussionen med det yttrande, att han erkände bristerna i formen, men alls icke kunde inse det berättigade i de anmärkningar, som af åtskilliga talare blifvit gjorda mot innehållet.

3. Företogs granskningen af Josephsons qvarliggande dikt: *Vänner kring högarnes sagrika kummel* etc.

Wikström tyckte, att versen på sina ställen var tung och *Fahlstedt* samt *Strindberg* ogillade, att en dativ utan föregående præposition i stycket fans.

De bägge sistnämnde talarne äfvensom *Larsson* och *Jäderin* uttalde för öfrigt gillande omdömen öfver stycket.

Wikström ansåg detsamma vara författadt på ett klangfullt språk.

4. Upplästes ett qvarliggande poëm af Josephson: *Enkan*.

Wikström framstälde anmärkningar mot formen, och *Fahlstedt* samt *Strindberg* ogillade en bild: »blommor födas af älskade namnen».

För öfrigt ansågs dikten vara vacker och innehålla sann poësi.

5. Öfverlemnade Josephson till förbundet en »förbundsark» att deri förvara förbundets handlingar, och hembar ordföranden till honom medlemmarnas tacksamhet för denna gåfva, hvarefter en skål dracks för honom och ett fyrfaldigt lefverop höjdes.

6. Uppläste Larsson ett poëm: *Ynglingen.*

Wikström, *Strindberg* och *Fahlstedt* ansågo formen i detta stycke mindre tillfredsställande, i hvilket omdöme *författaren* instämde.

På yrkande af *Fahlstedt* beslöts att stycket skulle qvarligga till nästa sammankomst.

7. Företogs granskningen af Josephsons poem *Jerusalem*, qvarliggande sedan en föregående sammankomst. — Angående detsamma yttrade

Wikström: »Jag anser Josephsons stycke ganska vackert; men åtskilliga formfel har jag der anmärkt. Vidare vill jag säga, att Josephsons religiösa patriotism — för att så säga — är i högsta grad öfverdrifven och nästan väl mycket egoistisk.»

8. Föredrog Josephson en dikt: *Årstiderna.*

Jäderin framstälde en mängd anmärkningar mot formen och ogillade stycket i dess helhet.

Fahlstedt anmärkte några formfel, men fann stycket för öfrigt »ganska bra».

Strindberg ansåg ämnet nog utslitet och

Larsson ogillade den hela stycket genomgående tillämpningen samt förklarade, att stycket för den skull ej sloge an på honom.

9. Uppläste Josephson en sonett: *Skalden.* Stycket vann bifall, ehuru »spetsen» ansågs skada detsamma, såsom han här var anbragt.

10. Beslöts, att nästa sammankomst skulle hållas Måndagen den 25 April kl. 6 e. m.

Upsala år och dag som ofvan

Ax. W. Jäderin,
Ordförande.

Granskad och gillad.

Arwid Wikström.

Uppsala; 1870, april 28.

*

Redogörelse för förbundet Runas sammankomst d. 28 April 1870.

1. Upplästes och godkändes redogörelsen för föregående sammankomsten.

Valdes undertecknad till ordförande.[1]

*

---

[1] Protokollet är ofullständigt. Se det omedelbart följande utkastet.

Protokoll [$\frac{28}{4}$].

Strindberg, Sonetter, »Några blad ur en sonettkrans»[1], »*Ulfåsa*», [ ][2], formen har bundit förf. för mycket, Josef och Fahlstedt berömde det, »*Vettern*», bifölls! »*Trollhättan*» berömdes af Fahlstedt o. Josef, som dock ej ville erkänna den ss. sonett; Wikström, vackert. »*Kattegatt*», afberömdes.

Josef, »Natten», sonett: bifölls

Jäderin, förslag till pseudonymer uppsköts

Wikström, »*Mina lifsönskningar*», Josef fann klangfullt språk, i allmänhet bra, Strindberg, bra, Fahlstedt, likaledes. »*Fröjd o. smärta*», Josef, ganska godt intryck, Strindberg, poesi deri! Fahlstedt, ganska godt dock ej formen riktigt fylld af innehållet. »*Magdalena*», Fahlstedt berömde, de andra ungefär likaså. »*Nattliga drömmar*», Josef bravo! »*Min liljas saga*», Fahlstedt bravo! ō Ynglinga sång, bravo.

Josefson, »Vintren», Fahlstedt anmärkte svåra formfel.

*

Redogörelse för förbundet Runas sammankomst den 11 juli 1870.

Närvarande: ᚠ (Strindberg), ᚢ (Jäderin), ᚱ (Wikström) och ᚴ (Fahlstedt).

1.

Valdes ᚢ till ordförande för sammankomsten.

2.

Beslöts på hemställan af ᚱ, att de felande redogörelserna skulle till nästa sammankomst vara i förbundets bok inskrifna.

3.

Föreslogs, att utgifvandet af förbundets dikter skulle tillsvidare uppskjutas, hvilket förslag bifölls.

4.

Föredrog ᚱ en dikt: *Den ringe sångaren.* ᚢ yttrade åtskilligt ogillande öfver idéen i stycket. Han påstod, att verlden har orätt

---

[1] Dessa sonetter liksom även *På Nikolai ruin* ha tillkommit i samband med den resa STRINDBERG företog till Köpenhamn 1869. I *Samlade Otryckta Skrifter* II återfinnas Ulfåsa, Vettern, Kattegatt; dessutom förekomma där tvenne dikter tillhörande samma serie: *Sundet, Stegeborg.*

[2] Oläsligt.

om den fäller en sådan dom, öfver hvilken förf. här uttrycker sitt ogillande, emedan en person, som har ett godt hjerta men saknar snille och likväl uppträder såsom sångare icke kan beklaga sig öfver att han ej blir rätt uppskattad, då han ej förmår att låta verlden känna sitt inre eller ge åt rörelserna inom sig ett motsvarande uttryck i dikten. Fann formen något missvårdad, ehuru han ansåg några verser vara mycket vackra.

ᚴ förfäktade äfven samma uppfattning utaf frågan och ansåg författarens omdöme om verldens domslut alltför pessimistiskt i en tid, då kritiken i allmänhet går i en sundare riktning. Berömde för öfrigt utförandet.

ᚠ fann inkonseqvens i tankarne, då förf. på ett ställe i dikten är bitter af samma anledning, som sedan likväl tillåter honom vara förnöjsam.

ᚱ yttrade, att förbundsbröderna helt och hållet missförstodo diktens mening. Här talades om medelmåttiga sångare, som ej gjorde anspråk på konstnärsnamn, men endast sjöngo för att måhända hos några nedlägga sitt ädla säde. Dessa sångare hånades af verlden, och mot denna kärlekslöshet opponerade sig författarens dikt. Verlden och kritiken borde fästa afseende vid den impuls, som drifvit sångaren — hvilket de nu för tiden nästan aldrig gjorde.

5.

Uppläste ᚠ *På Sankt Nikolai ruin*[1], hvilket poëm vann allmänt erkännande af de förbundsbröder, som yttrade sig om detsamma.

6.

Beslöts, att nästa sammankomst skulle hållas måndagen den 25 i denna månad.

Stockholm som ofvan

ᚢ

ordförande för sammankomsten.

Granskad och gillad

ᚴ

Stockholm d. 25 Juli 1870.

*

[1] *På Sankt Nikolai ruin* förekommer i fyra kända versioner. Äldst är troligen den, som avtryckts av Zetterlund i *Stockholms Dagblad* $^{22}/_{12}$ 1919 och som författats i juni 1870. Redan samma år har Strindberg företagit en lättare omarbetning, som nu återfinnes i *Samlade Otryckta Skrifter* II. Nästa gång förekommer dikten tryckt i *Najaden* 1874 i väsentligt nytt skick. Slutligen ingår i *Dikter* (1883) den sista versionen, som bygger på 1870 och 1874 års redaktioner.

Redogörelse för förbundet Runas sammankomst den 1sta dagen af höstmånaden 1870.

Närvarande voro: ᚠ, ᚦ, ᚼ, ᚱ och ᚴ. Sammankomsten hölls i Stockholm hos brodren ᚦ.

1º Sedan sammanträdet blifvit öppnadt af den afgående ordf. ᚴ, upplästes, granskades och gillades redogörelsen för föregående sammankomst,

2º hvarefter undertecknad valdes till ordf.

3º Förbundet uttryckte derpå sin glädje att se brodern ᚼ i sin krets, efter att på flere af de sista sammankomsterna det der måst sakna honom.

4º Ordf. uppläste nu ett litet poem benämdt *Tröst*. — ᚼ yttrade att han betraktade stycket såsom en tillfällighetsdikt. ᚦ fann det mycket matt. ᚠ ansåg det beteckna ett steg framåt af förf., emedan denne deri visade sig fri från den »weltschmertz», som annars genomklang hans flesta poetiska alster.

5º Ordf. föredrog *I skymningen*, en dikt på orimmade anapaester, — ᚴ ansåg att det var till skada för stycket att det ej var rimmadt. ᚦ instämde häruti, och ansåg dessutom att det religiösa elementet borde vara aflägsnadt för qvädet. Häremot talade ᚠ, ᚼ och ᚴ.

6º Derefter fick man höra en dikt af ᚦ kallad: *Förr och nu*. — Samtlige ledamöterne (förf. naturligtvis undantagen) funno den något krystad och onaturlig. Förf. anmärkte, att hans stycke borde uppfattas såsom humoristiskt. ᚠ förnekade att någon humor funnes i poemet, hvilket likväl ᚱ erkände.

7º Mot ett följande poem af ᚦ, *Afsked*, anfördes, att versen på många ställen var tung, att flera svulstiga och dunkla uttryck förekommo i detsamma samt att det på det hela taget var något onaturligt. Förbundet fann sig med anledning af denna dikt föranledt att uppmana dess förf. att icke sjunga om något, som han ej upplefvat eller haft någon erfarenhet om.

8º Härpå uppläste ordf. det qväde, han på högtidsdagen låtit förbundet höra nämligen *Morgonrodnad*[1], en sång ur en erotisk diktsamling. Orsaken hvarföre det nu för andra gången föredrogs var, att förf. önskade erhålla kritik öfver det. — Poemet vann ett ut-

[1] HORATIO, *Qväden*, s. 10.

märkt loford af ledamöterna. Endast den anmärkningen framställdes af ᚼ, att det var mindre poetiskt, att det i en strof omnämdes, det förf. »tog sin hatt». ᚠ och þ sökte vederlägga denna anmärkning.

9º Det sista föredraget under sammankomsten var en *Inledningssång* till en mindre lyrisk diktsamling af þ — ᚱ påpekade i densamma ett meterfel och några felaktigt accentuerade ord. För öfrigt berömdes sången.

10º Förbundet åtskiljdes nu, sedan man beslutat att nästa sammanträde skulle hållas i Uppsala.

Stockholm; 1870 i höstmånaden.
Enligt uppdrag:
ᚱ
Orförande för sammankomsten.

Granskadt och gilladt
August Strindberg.
ᚠ

*

Redogörelse för förbundet "Runa"s sammankomst den 15de i slagtm. 1870.

Närvarande voro ᚠ, ᚱ och ᚴ. Sammanträdet hölls i Uppsala hos ᚱ.

1º Efter sammankomstens öppnande omvaldes undertecknad till ordf.

2º *Studenten af Söderm: och Nerikes landskap, Rafaël Gustaf Ferdin. Lundgren* föreslogs af ᚱ till ledamot af förbundet och blef enhälligt invald. Ordf. tillkännagaf, att den frånvarande brodern þ gaf sin röst för hr. Lundgrens inväljande.

3º Derefter föreslog ᚴ *studenten af Göteborgs landskap Ernst Gustaf Nilsson* till ledamot af förbundet. Sedan ordf. förklarat, att þ äfven röstade för hr. Nilsson, invaldes denne enhälligt.

4º Förbundet beslöt härpå, att nästa sammankomst skulle hållas i midten af följande vecka. Sedan detta var afgjort, åtskildes ledamöterna.

Uppsala; 1870 i slagtmånaden.
Enligt uppdrag:
ᚱ
Ordf. för sammankomsten.

Granskad och gillad
E. F. ᚴ

*

Redogörelse för förbundet Runas sammankomst den 23 i slagtmånaden 1870.

Närvarande: ᚠ, ᚦ, ᚱ, ᚴ, ᚼ och ᛏ. Sammankomsten hölls i Upsala hos brodern ᚦ.

Valdes ᚠ till ordförande.

Upplästes stadgarne för de sist invalde hvarpå deras namn inskrefvos. — —

ᚱ uppläste en *prolog* till en samling kärleks-qväden —

ᚴ frågte om det var vers —

ᚦ innehållet vackert — ville att ᚱ skulle vinnlägga sig om formen —

ᛏ varnade för Topelii exempel att skrifva poetisk prosa — stötte sig på Madonna —

ᚴ Kan icke kallas dithyramb

ᚦ instämmer —

ᚴ för lång —

ᚱ uppläste *natt.*

ᚼ ansåg förf. hafva hemtat ingifvelsen — på sina ställen äfven orden af Nybom — ansåg stycket vidrigt och onaturligt —

ᚦ talade om raseriet — bildhopandet o. s. v.

ᛏ trodde först att det skulle vara en parodi — påpekade att sorgen förlorar sin kraft i uttrycket genom utdragning — slutet bra —

ᚴ nämnde om bålstora fraser —

ᚦ ansåg omnämnandet af den tall mot hvilken sångaren lutar sig efter utbrottet — vara krass realism — borde vara — träd — hvarpå

ᚱ svarade att minnet om nämnda tall tydligen föresväfvat honom då han qvad —

ᚱ uppläste *Sof hjerta* — stycket vann bifall —

ᚦ kände sig tilltalad — ansåg att författaren verkligen hade erfarit slika känslor i motsatts mot de i förra qväd

ᚴ hade fordringar på att få höra mera manliga sånger af den eljest omtyckte sångaren — hvilken saknade den friskhet som man vill af en ung man — talade något litet om Weltschmertz och krystadt pjunk.

ᚼ ansåg stycket ha poetiskt värde —

ᛏ yttrades sig emot »*solighet*» borde vara »*frid*» —

ᚼ *Ode till Julius Caesar* Berömdes allmänt —

ᚦ Ett vackert ode — og. afguderiet och pådiktandet af förtjenster —

ᚠ formen förträfflig — og. despotismens försvar —

ᚼ ode = låfsång. historiska tvister rör oss inte —

ᛐ det för långt — Caesar tragisk —

ᚱ ville att förf. skulle qväda om Brutus i st. för Caesar — Odet bör hållas i andra person — anm: Romerska örnen breddes ut — slutet bort

ᚼ tragik tillhör drama — (riktadt mot ᛐ)

ᚦ episkt — måste vara lyriskt —

ᛐ *Snödropparne*[1] —

ᚦ verklig poesi — anm: den folkliga ändelsen -e — och allt min fötter — sista visan förstör intrycket — omqvädet kunde vara sin väg eller ock stå oförändrad

ᚱ Knorrade mot ᚦ:s sista utlåtande

ᚠ »välförsedd port» ansåg han svagt — »*förfrusen*» —

ᛐ *Flickan med höstbladen*

Mottogs med mycket bifall —

ᚦ knorrade dock mot någon löslighet i bilddaningen —

ᚠ *Eros*[2] — allmänt bifall —

ᚦ ansåg stycket vara öfver all kritik som här fördes — (riktadt mot ᚠ, som begagnade ett måhända olämpligt tillfälle att uttrycka sina medkänslor för de fornnordiska formerna —)

ᚱ författ: ställer sig på en alltför modern ståndpunkt

ᚦ ett stycke — *den 23dje i slagtmånaden 1870* —

ᛐ eternell —

ᚼ främmande ord —

Förbundet tog en bottenfock för Blanche och Kjellberg —

ᚠ *Blotsven I*[3]

ᚱ Thorer skald — fornnordisk vers. (instämdes allm.) Blotsven bör ej tala rimmadt — (allm. knorr) Ulfs skildring af [ ][4] ingående alltför romantisk (knorr)

II

ᚱ ansåg flickans sång olämplig emedan det ej är antagligt att hon i ett ryck huru kär hon än månde vara, kunde bli skaldinna —

[1] Ernst, *Minnen från skolåren* (1869), s. 9.

[2] *Vitter Kalender*, s. 90.

[3] Om *Blotsven* se *Tjänstekvinnans son*, I, s. 385 ff. och anmärkningar till Strindbergs *Samlade Skrifter*, 1:a delen.

[4] Oläsligt.

ᚼ knorrade —

(Som ᚠ icke sjelf förde skrifningen under det förb. yttrade sig om hans arbete — förbisåg han detta ᚱ:s infall — och begagnar tillfället att bemöta denna ᚱ:s anmärkning — hvilken han finner djefligt pueril — för det första emedan det är ett sorgligt faktum att en hel del unga sångare just hemta sin ingifvelse och blifva om icke skalder eller skaldinnor dock poeter och poetissor — utur och på grund af den första kärlekens vaknande — för det andra emedan — hvarje språkets utsmyckning skulle vara förkastlig och onaturlig då ingen skald talade i egen person — ifall ᚱ:s påstående skulle ega full giltighet — hemställes föröfrigt till bröderna huruvida ᚱ:s yttrande anses böra stå som regel — då ingen mer än ᚼ knorrade —

ᚴ uttryckte sin förhoppning att arbetet skulle bli ännu bättre när förf. omarbetat detsamma —

ᚱ ansåg Signe »djefligt stilfull» —

Sammankomsten slöts — sedan nästa blifvit besluten att hållas i midten af påföljande vecka —

Upsala den 4de i vintermånaden

ᚠ
Ordförande

ᚱ
Biträdande Redogörelseupprättare
genom
ᚠ

Granskadt och gilladt af
ᚱ

Tillägg:

På ᚱ:s uppmaning tömde förbundet en hyllningsskål för ᚠ med anledning af hans upplästa tvenne första »handlingar» af hans sorgspel — i denna skål inneslutande en hjertlig önskan att ᚠ måtte få sin *Blotsven* värdigt och godt fullbragt.

ᚱ

Granskadt och gilladt:
ᚴ

*

Redogörelse för förbundet "Runas" sammankomst 1870, 4de dagen af vintermånaden.

Närvarande voro: ᚠ, ᚦ, ᚱ, ᚴ och ᚼ. Sammanträdet hölls i Uppsala hos ᚦ.

1:o Sedan redogörelsen för förra sammankomsten blifvit uppläst af ᚴ, gillades densamma, efter det likväl först några tillägg dertill blifvit vidfogade och några ändringar däri vidtagna.

2:o þ valdes till ordförande för sammanträdet.

3:o Ordf. begärde en skrifvare till sitt biträde, för att uppsätta redogörelsen. Förbundet utnämnde ᚱ dertill.

4:o ᚽ uppläste sitt *inträdestal*, hvilket ordföranden besvarade med några lämpliga ord.

5:o ᚱ föredrog qvädet *En leende.*

ᚴ: yttrade, att öfverskriften borde ha varit ett namn; att prosaiska uttryck förefunnos i dikten, hvilken lika väl skulle kunna varit en tidningsnekrolog; att teckningen af den *leende* vore gjord så, att man ej fick någon klar bild af honom, att förf. visserligen gjort aktningsvärda bemödanden med afseende på formen, men dessa hade misslyckats.

ᚽ: anmärkte, att formen var för litet poetisk, för att stycket skulle kunna kallas poem; att i allmänhet qvädet var för mycket realistiskt; att hos en äkta humorist borde ej blott leendet utan äfven tåren skönjas.

ᚴ: ansåg formen vårdslösad, realismen oriktig och att personen borde ha försatts i dramatiska situationer, för att stycket skulle blifva njutbart med afseende på innehållet.

þ: förstod ej, hvad det var för slags leende, som spelade kring den *leendes* mun;

uppmanade förf. att ej vårdslösa formen utan i stället så mycket som möjligt »polera ytan».

ᚴ och þ: sade till slut sin mening vara, det qvädet var alldeles misslyckadt.

6:o ᚱ uppläste trenne öfversättningar af Salom. Gessners metriska dikter, nämligen *Vexelsång ur herdespelet Evander och Alcimna, Till Amor* samt *Morgonsång.*

þ och ᚴ: ansågo att öfversättaren illa valt sitt ämne.

þ tyckte, att »den första dikten förhölle sig till *Höga visan* såsom diskvatten till köttsoppa».

Samtliga ledamöterna berömde sjelfva öfversättningarna såsom synnerligen goda.

7:o ᚽ anförde sitt poem *Tårar*[1].

---

[1] Ernst, *Minnen från skolåren*, s. 13.

ᚠ berömde den sanna lyriska stämning, som genomgick stycket.

ᚦ instämde härmed, men anmärkte, det mindre lämpliga deri, att på ett ställe i dikten det stod, att blommornas smycken voro deras föda.

ᚠ fann fin stämning i poemet.

8º ᛏ föredrog *Gustaf II Adolf på Lützen natten före slaget — Monolog.*[1] —

ᚦ frågade om det verkligen var Gustaf Adolf som talade i monologen.

ᛏ svarade härtill: ja!

ᚦ anmärkte, att han i stycket blott fann menniskan, ej konungen och härföraren; att förmycket bön skämde styckets innehåll; att med afseende på formen ett »öra» ej kunde finnas i »hjertegrunden»; att monologen öfverhufvud var för stillastående.

ᛏ invände mot ᚦ: att härföraren väl uppenbarade sig i slaget, men ej derutom; att här på Lützen natten före slaget var Gustaf Adolf helt och hållet menniska, och såsom sådan bad han till sin Gud, helst som han inom sig kände dödsaningar.

ᚠ trodde monologen ej berättigad utanför ett drama,

fann denna i allmänhet vacker.

ᚱ yttrade, att han ansåg hvarje monolog såsom naturvidrig, absolut förkastlig.

Allmänna omdömet öfver ᛏ:s dikt var godt.

9º ᚦ uppläste ett poem *Till en ung flicka.*

ᚠ: och ᛏ: funno det ganska bra.

ᚱ: sade, att formen stundom var knagglig.

ᛏ: ansåg det något onaturligt att lyckan personligen uppenbarade sig.

10º ᚦ anförde vidare ett annat qväde *Till samma flicka.*

ᚱ: talade mot det sjelfsvåldiga i att rimma »alf» med »hvalf».

ᚠ och ᚠ: funno stycket icke alls originellt.

ᛏ: ansåg, att poemet egde stor förtjenst, men att bilderna voro något vanliga.

ᚠ: kallade dikten: namnsdagsverser.

11º ᚦ föredrog *Förr och nu* — »ett *icke* qvasi-humoristiskt poem» —

ᚱ: anmärkte det egna i bilden: »lifvet är ett ogräs i andens lustgård».

[1] ERNST, *Minnen från skolåren,* s. 51.

Förf. förklarade sin mening med bilden.

ᚠ: ansåg, att stycket alltför starkt påminde om Runeberg.

ᚾ: knorrade deremot.

12º þ: uppläste en dikt »*Jag satt vid den gamlas sida*». — ᚱ yttrade, att han trodde detta qväde vara det bästa þ: skrifvit.

Några formoegentligheter anmärktes.

Stycket berömdes allmänt.

13º ᚱ: reciterade *Nattliga drömmar.*

Dikten vann enhälligt utmärkt beröm.

14º ᚠ: deklamerade största delen af 3dje afdelningen af sitt sorgespel *Blotsven.*

þ: tyckte om slutet, ansåg för mycket »teologi» finnas i stycket.

ᚠ: undrade, af hvad skäl kung Sven stannar qvar på scenen, se'n han bortskickat Torer Skald.

ᚠ: svarade, att detta var för att trotsa sin dotters önskan och för att ej synas feg.

ᚾ: trodde, att en hedna-kung aldrig gick obeväpnad.

ᚱ: prisade dialogens raskhet.

Det upplästa vann lifligt bifall.

15º Sammankomsten upplöstes härefter.

Uppsala, 1870 i vintermånaden

ᚱ

Utnämd skrifvare af redogörelsen.

Gillas

þ

Utnämnd ordförande vid sammankomsten.

*

1870 vinterm. 23.

Sammantr. öppnades.

Ordf. þ helsade Linck och underrättade honom att hans förbundsbroders-namn var ᛁ.

Valdes ᚱ till ordf.

Upplästes stadgarna och undertecknades af ᛁ.

ᛡ: inträdestal.

Besvarades af ordf.

ᛁ: inträdestal.

Besvaras af ordf.

ᚱ uppläste »*Epigrammer*».[1]

ᚠ yttrade att då epis nästan enda förtjänst är [ ][2] ej en sådan daktyl borde förekomma som »hogkomst af».

ᛁ omnämnde med anledning af 6te epigr. den likheten det har med ett epigram af Goethe.

Några ledamöter ansågo att för mycket weltschmerz genomklang några af epigr.

ᚠ: ansåg epigrammet ej kunna räknas till poesin, uppmanade förf. att vända sig från denna diktart.

ᚴ, ᛁ, ᚿ opponerade sig deremot.

I allmänhet lofordades epigrammen.

Utspann en vidlyftig diskussion om huruvida åtskilliga diktarter borde räknas till poesien eller ej, t. ex. sonetten, epigrammet, salmen det poetiska kåseriet m. fl. Olika meningar yppades.

ᚠ uppmanade förf. att skrifva lyrik i st. f. usla epigrammer.

ᚿ: *den 6 november 1870*, — vinterstämning i Uppsala —

ᛁ opponerade sig mot dikten såsom beskrifvande och reflekteradt.

ᚿ: *Vårdrömmar.*[3]

ᚴ, ᛡ ingen helgjuten stämning.

ᚦ: borde vara trokéer öfverallt i hvarje strof.

ᚱ berömde det omätliga svårmodet som genomandades stycket men erkände att det var något reflekterande.

ᚴ: *Goda föresatser.*

ᛡ ansåg stycket såsom poesi i viss mån misslyckat.

ᚦ tyckte om det.

ᚱ ansåg att i en dröm ej en bild kunde tänkas.

ᛡ: *Till fogeln i skyn.*

ᚱ fin lyrik. Alla instämde.

På ᚦs uppmaning drack förbundet en hyllningsskål för författaren.

ᛡ: *Aftonens frid.*

ᛁ ansåg att något teatraliskt låge i uttrycket »drömmande jag står».

Allmänt bifall.

[1] Horatio, *Qväden*, s. 30.
[2] Oläsligt.
[3] Ernst, *Minnen från skolåren*, s. 15.

ᛁ: *Elegi.*
ᚼ: en udde kan näppeligen kallas högtidlig.
Berömdes.
ᛁ: *Elegi.*
ᚼ formen fulländad.
Berömdes.
Sammankomsten upplöstes.

*

1:o) Brodern ᛁ uppläste ett företal eller en Inledning till en samling sonetter Variationer öfver kärleksthemat i den lättare genren

ᚼ ansåg det hela såsom företal alldeles för långt —

ᛁ anmärkte att det hela blott begärde att få anses såsom ett rigtigt skoj inledande ett ännu värre.

ᚱ anmärkte uttrycket »ligga öfver» såsom mindre väl valdt och opassande —

ᚴ skänkte sin beundran åt formen, ansåg dock stycket lida af en ej så liten orimlighet.

ᚱ ansåg det ständiga begagnandet af adjectivet *efter* subst. såsom mindre lämpligt.

ᛁ förklarade det hela såsom ett hån uppkommet på en kall vintermorgon, då man fryser — ett hån, som oskuldens öga, tillhörande en pensionsflicka, triumferar öfver. poesien ett naturbarn, derföre vågade ᛁ skrifva det — ett causerie, derföre frihet i rim — en flanering i krokarne.

Allmänna omdömet: Att skalkaktigheten fått i poemet ett ganska träffande uttryck.

2:o) ᚦ uppläste en liten berättelse »Bakelsegumman» — född i Wisby — tryckt i Min. Alm. för 1871 —

ᚱ ansåg stycket ha många förtjenster — dialogen bra — några ställen puerila

ᚼ ansåg stycket vara ett utmärkt godt alster af ffs penna.

ᛁ ansåg isynnerhet sednaste delen — gummans död — utmärkt —

ᚴ ansåg grefven i berättelsen alltför allmänt anlagd — dussingrefve —

ᚼ anmärkte särskildt såsom ett originelt drag gummans begäran att hennes likkista skulle förfärdigas af hennes gamla bakelsestånd.

ᛁ anmärkte särskildt gossens fråga: »Är det slut nu farbror?» —

3:o) ᚾ uppläste poemet »I Mörkeklef».[1]

ᚱ ansåg »seglet dör» ej lyckadt — likaså »källan silar» —

ᛁ anmärkte till svar, att det, som försvinner för åskådaren, kan sägas »dö» —

ᚦ anmärkte att landsk.skildringen var för allmän — hvilket landskap som heldst — stämningen ej nog lokal.

ᚾ svarade att utsigten från stallet vore alltför inskränkt för att den skulle kunna få namn af ett landskap

ᛁ stämningen hör till författaren ej till landskapet — han vill ej säga »så ser Kinnekulle ut» utan »så drömde jag på Kinnekulle».

4:o) ᚾ uppläste äfven poemet »Aftonstämning» Det ringer i Husaby»[2] — Allmänna omdömet: bättre än det förra.

5:o) ᚾ uppläste slutligen poemet »Den slumrande fåglen».

ᚱ »löser den fångne fåglens tömmar» — ej vackert

ᚴ ansåg att någon tillämpning på författaren sjelf ej varit nödvändig —

ᛁ detsamma —

6:o) Sexa intogs på gillet — hvarefter sammankomsten upplöstes och förbundets verksamhet för året afslutades.

Upsala Julmånaden den ?
1870 — å förbundets vägnar
ᚾ

Obs protokollsföraren heter
ᚾ

*

Runans smträde den 2:dra Febr. 1871.

1. Till ordf. för smkomsten utsågs undert.

2. ᚦ tillkännagaf att den frånvarande brodern ᚢ i bref till honom bringat förbundet sin helsning.

3. ᚱ anmälde med anl. häraf att ᚢ hos förbundet anhållit derom, att förbundet skulle på ett eller annat sätt gifva honom något meddelande af sina förhandlingar. På ᚱ:s förslag beslöts till följd häraf, att den för hvarje smträde utvalde ordf. skulle om hvad dervid förefallit i bref underrätta brodern ᚢ.

[1] *Vitter Kalender,* s. 20.
[2] *Vitter Kalender,* s. 27.

4. ᛡ *föredrog: Sångarns hämd* efter Uhland.

anm.

ᚴ originalet bör förevisas: förföll

ᚱ att st. ss. öfversättn. borde gillas: antogs

ᚾ berömde formens mjukhet.

5. ᚠ *föredr. Den Fridlöse*[1], dramatiserad digt, scenen Island. Detta stycke gjorde på förb. medlemmar särdeles gynsamt intryck och på förslag af ᚱ beslöt förbundet författaren till ära enligt häfdvunnen sed dricka honom till i samfäld skål.

anm.

ᚦ erkände stycket dramatiskt lif och många skönheter, men ogillade det myckna hopandet af bilder, ish. i början. Tackade förf. för hans korta repliker.

ᚾ och ᛡ tilltrodde sig icke omedelbart kunna kritisera ett stycke sådant som detta. Begge uttryckte sin åsigt att författaren gjort märkbara framsteg.

ᚱ berömde likaså stycket, ansåg blott att »Torfin» var ngt dunkelt tecknad.

ᚾ deremot ansåg att detta alls icke var fallet.

ᛁ bad förb. ish. beakta den fina lokalfärgen. Hvad recensionen betr. ansåg han att stycket om möjligt borde utlemnas till genomläsande. Häri instämde ᚱ. Detta lät sig dock ej göra i anl. af författarens bortresa.

6. ᚦ *föredrog åtskilliga »Blandade sånger».*

Neml.

a) »*Estetik*»

anm.

ᛡ trodde sig efter åtskilligt funderande begripa andemeningen, ansåg dock att den tanke, som låg till grund för benämningen vore något dunkel.

ᚠ: ehuru namnet visserligen vore för mängden onjutbart, fick stycket dock just härigenom en viss lyftning; ansåg dock att styckets plan kunde förändras i en viss rigtning, framst. ett förslag härtill, hvilket ᚦ dock icke var benägen att antaga ss. enligt hans åsigt grundat på missförstånd af den egentliga afsigten med st.

ᛁ kallade stycket en liten nätt genrebild.

---

[1] *Den fredlöse,* som skrevs i början av år 1871, inlämnades på våren till Kungliga Teatern, men omarbetades något, innan det uppfördes i oktober samma år.

Styckets förtjenster erkändes likaså af ᚱ och ᛚ, som dock icke ville tillerkänna det namnet Estetik.

b) ᚦ föredrog härefter några små visor *Till Henne.* Af dessa fem små erotiska dikter tillerkändes i synnerhet odeladt bifall åt det första och det fjärde af de upplästa styckena.

anm.

ᛏ framst. anmärkn. mot uttrycken »dum» och »nacke», hvilka förekommo i dessa digter, trodde att man bör akta sig om möjligt för alltför vulgära uttr. i poësi.

ᚱ anm. med anl. häraf, att s. k. »fula» och vulgära ord ej alltid i poesi äro oberättigade. Mycket beror på, i hvilken sammanställning de förekomma.

Hvad nu särskilt beträffar de olika styckena gjordes anmärkn. af ᚼ och ᛏ mot formen i det andra af de upplästa styckena.

af ᛚ mot det sista poemet, att afslutningen häri vore alltför otydlig och ej fullt naturlig.

ᚱ opponerade sig mot denna anm.

ᛏ anm. med anl. af de i detta stycke förekommande uttrycken perlor, rosor och diamanter, att rosor ej väl harmonierade med perlor och diamanter.

7) ᛏ *föredrog*

a) *Kinekulle*[1], romans. Mottogs med mycket bifall.

ᚱ och ᚦ berömde det vackra versslaget.

ᚦ anm. i afs. på formen för öfr. att Lidköping förekom honom något trivialt midt upp i himmelriket.

ᛁ: fästade uppm. på svårigheten att skildra en sjöresa poetiskt, ansåg att förf. lyckats. I afseende på den formella behandl. anm. ᛁ uttr. »månljusa» och »högkullens ås» olämpliga.

b) vidare föredrog ᛏ

I Kiosken

och

c) *Syrsans visa*[2].

Begge dessa stycken isynnerhet det sistnämda, vackra poemet mottogos, man skulle kunna säga, med jubel af samtl. medlemmar i förbundet.

På förslag af ᚱ drack förbundet broder ᛏ till.

8) ᛁ föredrog slutligen

[1] *Vitter Kalender,* s. 18.
[2] *Vitter Kalender,* s. 34.

Orangeriet, allegori.

ᚱ sade sig icke fullt fattat styckets andemening, föreslog att stycket borde utlemnas till genomläsn., hvilket äfven af förbundet beslöts.

Smkomsten upplöstes
In fidem
ᚼ

*

28/2 71

22 smkster.

Förbundets hyllningsskål:

ᚠ för »Hermione»
» »Blotsven»
» »Den fredlöse»
ᚱ för »Mary»
ᚼ för »Till fogeln i skyn»
ᚿ för »Syrsans visa»

*

Redogörelse för förbundet "Runas" sammankomst den 7:de i slagtmånaden 1871

Sammanträdet hölls i Uppsala hos brodern ᚱ.

Närvarande voro: ᚾ, ᚱ, ᚠ, ᚼ, ᚿ och ᛁ.

ᚱ öppnade sammankomsten och blef vald till ordförande.

Ordföranden: några ord om förb:s närvarande tillstånd, om intresse-slöhet inom detsamma, bad medl. yttra sig om förb:s verksamh. borde fortvara, hvila eller förklaras afslutad. sinande skaldeådra.

ᛁ anförde 2:ne skäl för slappheten, hvaribland nya ledamöters inval, brödernas trägnare studier.

ᚾ bad förbet pröfva noga innan det beslöte sig, kunde ej bifalla ordförands skäl och trodde, att ᛁ:s skäl om nya led.:s inval ej var något skäl, enär en nödig samverkan emellan borde och kunde tid fattades — detta var ett vigtigt skäl och det hufvudsakligaste.

ᛁ knorrade mot att tiden kunde hindra, ansåg att poesien såsom samband vore ganska vanskligt, emedan hvars och ens poetiska utveckling troligen blefve mer eller mindre väsentligt olika; trodde, att estetiska diskussioner var att sätta främst bland förb.:s sysselsättningar, men om någon ville läsa ett skaldestycke skulle detta mottagas med tacksamhet.

ᚼ oppon. mot det skäl att förb.ˢ slöhet under en föregående termin vore anledning att upplösa det; ville att förb. nu samladt skulle med nya krafter verka; ville ej rösta för förb.ˢ upplösning — aldrig och åtminstone ej nu. (varmt föredrag)

ᛐ yttrade sig mot upplösning eller hvila; ville att bröderna skulle göra allt för att fortfara.

ᚱ mot upplösning

ᛚ mot upplösning

Enhälligt beslut om förb.ˢ fortfarande

ᚱ föreslog beständig redogörare

ᚼ att protokollen mycket skulle inskränkas

Förb. beslöt att redogörelserna förkortas.

» » att Jäderin uppmanas att bli redogörare — i annat fall W—m.

» » att förb. skulle sammanträda hvarannan torsdag kl. 7. Om några led. ej hade tid denna dag skulle efter anmälan hos föreg. smkst ordf. ega rättighet att efter led.ˢ hörande utsätta en annan smkstdag i samma vecka

Nästa smkst utsättes torsdagen den 19ᵈᵉ kl. 7 hos ᛚ

ᚱ ett namnlöst qväde — »Han slet sig varsamt»[1]

ᚱ »Älskogstankar»

» »Hasslidalen»

» Visa[2]

ᚼ *Lilla blomma*

» *Ljufva minne!*

ᛐ På stranden

» Gossen på grafven (obs »ljusa hästar»!)

*

Redogörelse för förbundet Runas sammankomst den 19 i slagtmånaden 1871,

då närvarande voro följande förbundsbröder: Strindberg, Jäderin, Vikström, Fahlstedt, Nilsson och Linck samt Josephson under senare delen af sammankomsten.

1. Sedan Vikström tillkännagifvit, att han ej hunnit skrifva någon redogörelse för förra sammankomsten, valdes undertecknad till ordförande.

---

[1] Jfr Horatio, *Qväden*, s. 27; A. Vikström, *Dikter*, s. 44.
[2] *Vitter Kalender*, s. 44.

2. *Linck* föredrog en sonettcykel, öfver hvilken ledamöterna yttrade sina omdömen. Josephson begärde, att den skulle få hvila på bordet till nästa gång.

3. *Samma förf.* föredrog ett stycke ur ett större arbete, hvilket utdrag af några granskare tillvann sig lofordet »genompoetiskt».

4. *Vikström* föreläste: »Herr Åke och Stolts Ellen. Berättelse i åtta romanser. Studie i folkvisans art.»[1] I anledning af detta stycke uppstod ett längre meningsbyte angående det berättigade i en slik härmning.

5. *Josephson* uppläste två poem: »För ljuset», sonett, samt ett annat utan titel.

6. *Nilsson* föredrog »Starkotters envig».

7. Sedan Josephson anmält, att han ur förbundet utträdde, anhöll undertecknad, som vid förra sammankomsten blifvit nämnd till förbundets ständige redogörare, att blifva från detta uppdrag befriad, hvilken begäran bifölls, och valdes derefter Vikström till ständig redogörare med uppdrag att tillika tillsvidare föra ordet vid sammankomsterna.

Gilladt Upsala den 19 i slagtmånaden 1871.
1871 vinterm. 3. Ax. W. Jäderin.
Arvid Vikström.

*

Redogörelse för förbundet "Runas" sammanträde den 3dje i vinterm. 1871.

Sammanträdet hos ᚱ.

Närvarande: ᚠ, ᚢ, ᛁ, ᚱ, ᚠ, ᚼ och ᛁ.

§ 1. Sedan smträd. öppats, ᚢs redogörelse gillades.

§ 2. Ordf.s förslag till stadgar.

§ 3. Jæderin uppläste Strindbergs betänkande om förbundets närvarande tillstånd och förslag att genom nya ledamöters inval stärka förbundets verksamhetskraft.

Meningsutbyte om stadgeförslaget.

(Afslaget. Antaget.)

(§ 4. Alla bestämda stadgar afskaffades.

§ 5. Beslut om att för inval behöfves erhälligt jakande.

§ 6. K. J. Warburg, göteb. föreslagen till ledamot — *nej!* —)

---

[1] Horatio, *Herr Åke och stolts Ellen* (1871).

Ordf. — Jæderin enhälligt vald. Afsäges.
Ordf. Fahlstedt.
Warburg invald.
Linck, Ophelia, maskeradskämt.
Omdömen om Lincks poesi.
Jäderin utträdt.
Strindberg »
Fahlstedt »
Larsson »
Nilsson »
Vikström ordf.
Varburg betraktas såsom icke invald.

Förbundets verksamhet hvilar till dess förbundet, (d. v. s. led. Vikström, Lundgren och Linck) kommer fulltaligt tillsammans.

Dato som ofvan

Arvid Vikström,
förbundet »Runa»s ständige ordf.

Stadgar för förbundet »Runa».

1 §. »Runa» vare ett förbund för språkren vitterlek och ege till ändamål att genom öfverläggningar om skönhetslära och konst utbilda sina medlemmars smak och omdömesförmåga samt att medelst oväldig granskning af förbundsbrödernas vittra alster uppodla deras författareanlag.

2 §. Förbundet utser bland sina medlemmar en ständig ordförande, hvilken åligger att i förbundet föra ordet, att upprätta redogörelse om hvad under sammanträdena förefaller och att hos sig förvara förbundets handlingar.

3 §. Om vid val till ordförande flere erhålla lika många röster, afgöre dessa genom inbördes lottning om företrädet.

4 §. Förbundet samlas till sammanträde på kallelse af ordföranden så ofta det sjelf eller denne finner lämpligt.

5 §. Uppstå stridiga tankar vid de måls pröfning som angå förbundets angelägenheter, afgöres det genom omröstning. Blifver rösternas antal på begge sidor lika, bestämme ordförandens röst beslutet.

6 §. Förbundsbrödernas antal vare högst sexton.

7 §. Vid sammanträde ege hvar och en förbundsbroder rätt att till nya medlemmar föreslå män, lämpliga för förbundets syften.

För att i förbundet upptagas, fordras de vid omröstningen närvarande brödernas enhälliga bifall.

8 §. Förbundsbroder antage namn efter en bokstaf i runoföljden, hvar och en i den ordning han i förbundet inträder.

9 §. Nyvald medlem tage säte i förbundet genom ett inträdes tal, helst i bunden form.

10 §. Vid sammanträde erlägge hvarje medlem en lämplig afgift, som användes till förplägning för tillfället.

11 §. Pröfvar förbundet att någon medlem genom utmärkt nit eller framstående egenskaper gjort sig väl förtjänt om detsamma, egnas åt denne förbundsbroder en välgångsskål manngrannt drucken ur fyllda bägare.

12 §. Tillägg till eller ändring af dessa stadgar kan endast ske genom de vid beslutet närvarande brödernas enhälliga bifall.

1.) Ett obestämdt antal personer sammankommer till ett förbund »Runan», för gemensam sysselsättning med ädlare, helst ästhetiska värf.

2) Till upptagande af nya medlemmar fordras enhälligt bifall.

3) Hvarannan vecka samlas förbundets medlemmar så många som komma tillsammans; och enär inga stadgar vidare gifves, kan ingen fråga bli om en minoritets undertryckande af majoritetens beslut.

Obs! 4) Förbundet litar på sina medlemmars lifaktighet och constituerar sin förhoppning om tillvaro, äfven om flera medlemmar från förbundet utträdt.

*

Redogörelse för förbundet Runa's sammankomst 1871, den 15de i vintermånaden.

Med anledning af vidfogade skrifvelse från brodern ᛡ sammankommo undertecknade och fattade följande beslut:

1o att förbundet skulle upplösas

och 2o att dess »ark» och handlingar skulle såsom gåfva öfverlemnas till förbundets ständige ordförande, A. Vikström.

Såsom skäl för det första beslutet anfördes,

att sedan de flesta bröderna utträdt förbundets verksamhet ej, utan att upptaga nya medlemmar, kunde fortvara,

att förbundet ej fann skäl eller utväg att rekrytera sig

och att förbundet borde kunna anse sin mission vara fylld sedan det verkat det goda, som dess medlemmar lifligt erkändt.

Det andra beslutet härledde sig från tanken,

att förbundets handlingar ej borde skiljas åt utan, förvarade hos en enda, vara tillgängliga för »Runa»s forna medlemmar, och från erkänslan, förbundet ville bevisa brodern ᚱ för hans förtjenster om »Runa».

Efter att ha tömt en festpokal för förbundets minnen och för hoppet om att de forna förbundsbröderna i lifvet skulle verka vidare på den bana, »Runa» utvisat, bestämdes att förbundets upplösande skulle betraktas såsom skedd allt från den stund, brodern ᚼ genom sitt namn undertecknande godkänt denna redogörelse.

Uppsala; ofvanskrifne dag.

Arvid Vikström, Joseph Linck.

ᚱ ᛁ

förbundets ordförande.

Undertecknad medlem af förbundet »Runa» gifver sitt bifall till, att förbundet må upplösas och att dess »ark» och handlingar må såsom gåfva öfverlåtas till förbundets ständige ordförande, Arvid Wikström.

Stockholm d. 9 Nov. 1871

Rafaël Lundgren, ᚼ.

Som undertecknad numera hyser den tanken, att förbundet »Runa» både »har skäl och utväg att invälja nya ledamöter», och som förbundets »mission ej ännu kan anses vara fylld», enär det försports, att åtskilliga af de utträdda ledamöterna genom bildandet af ett nytt sällskap med hufvudsakligen samma syfte som »Runa» ansett sig på annan väg kunna och böra fullfölja detta förbunds uppgift, och då härvid af skäl, som i mina ögon måste synas omotiverade, icke *alla* de forna förbundsbröderna anmodats att medverka — kan jag ej annat än nu återtaga mitt yttrande i den skrifvelse, som bifogas föreg. redogörelse och protestera mot beslutet om »Runas» upphörande. Jag måste förklara min pligt vara att ej med mitt namn underteckna den handling, som stadfäster »Runas»

upplösning och bortskänkandet af dess »ark» och handlingar. Jag begagnar tillfället att uttrycka min innersta önskan att ännu en gång förbundet »Runas» qvarvarande medlemmar måtte samlas för att medelst gemensamma ansträngningar fortsätta den bana, som väl ingen ännu kan anse vara fullbordad.

Upsala den 10/8 1872.
Rafaël Lundgren,
✱

TYSK KALENDERLYRIK I “LYCKSALIGHETENS Ö“ OCH NYROMANTISKA TIDNINGSFÖRBINDELSER

Av

CARL SANTESSON

Då Atterbom i Iduna-recensionen i Svensk litteraturtidning 1820 tog Tegnér i försvar för att denne icke särskilt angivit »Klosterruinerna» som en imitation från Matthisson och samtidigt hävdade konstnärens rätt att plagiera, att »begagna utifrån gifna former såsom råämnen för egna försök till nya, skönare gestalter», så låg det en god del självförsvar i hans ord. Onekligen behövde han också bevilja sig indulgens på denna ömtåliga punkt, icke minst för framtida synder. Alltsedan Risbergs undersökning av hans tyska förebilder har det stått klart, vilken oförfärad låntagare han var, och nya skuldsedlar komma ej sällan i dagen. Det följande skall ytterligare öka listan och i samband härmed även antyda en fas av vår romantiks litterära förbindelser med Tyskland.

I prosautkastet till »Fågel blå» finnes en scen, förlagd till Syriens kust, vars början skisserats på följande vis. »Lila sitter i sin trägård på en terrass under ett par blomstrande oleanderträd, och håller ett litet barn vid sitt bröst. Sjunger en vagg- eller barnvisa, hvars innehåll är ett samtal mellan en moder och dess barn, ungefär enligt Brentano's idee.»[1] Som Vetterlund observerat,[2] har det här företecknade uppslaget senare kommit till utförande i 4:e äventyret av »Lycksalighetens ö», där den unga änkan Malvina för sitt barn sjunger en sådan sång; däremot har man hittills icke utgrundat, vad som menas med »Brentano's idee». Förklaringen lig-

[1] *Fågel blå.* Örebro 1858, s. 240

[2] *Atterboms sagospel Fågel Blå.* Lund 1902, s. 52.

ger i poemet »O Mutter, halte dein Kindlein warm» i Brentanos novell »Aus der Chronika eines fahrenden Schülers», och därmed är även källan till Malvinas sång hos Atterbom funnen. Berättaren, den farande skolaren Johannes, ordar i krönikans naiva och känslovarma stil om sin moder: det är inledningen till dikten. »Ja, ich war so reich, dass ich meiner lieben Mutter Freud und Leid verdoppeln konnte, was Ihr wohl aus einem Liede vernehmen werdet, das meine Mutter oft sang, wenn sie mich in frühester Jugend einschläferte, und habe ich es nach ihrem Tode in ihrem Gebetbüchlein liegend gefunden; es ist aber gestellt, bald als rede ein Kindlein zur Mutter, bald die Mutter zu ihm; nun höret:

O Mutter, halte dein Kindlein warm,
Die Welt ist kalt und helle,
Und trag es fromm in deinem Arm
An deines Herzens Schwelle.

Leg still es, wo dein Busen bebt,
Und, leis herab gebücket,
Harr liebvoll, bis es die Äuglein hebt,
Zum Himmel selig blicket.

Und weck ich dich mit Tränen nicht,
So weck ich dich mit Küssen,
Aus deinem Aug mein Tag anbricht,
Sonn, Mond dir weichen müssen,

O du unschuldger Himmel du!
Du lachst aus Kindesblicken,
O Engelsehen, o selge Ruh,
In dich mich zu entzücken!

Ich schau zu dir so Tag als Nacht,
Muss ewig zu dir schauen,
Und wenn mein Himmel träumend lacht,
Wächst Hoffnung und Vertrauen.

Komm her, komm her, trink meine Brust,
Leben von meinem Leben;
Oh, könnt ich alle fromme Lust
Aus meiner Brust dir geben!

Nur Lust, nur Lust, und gar kein Weh,
Ach, du trinkst auch die Schmerzen;
So stärke Gott in Himmelshöh
Dich Herz aus meinem Herzen!

Vater unser, der du im Himmel bist,
Unser täglich Brot gib uns heute,
Getreuer Gott, Herr Jesus Christ,
Tränk uns aus deiner Seite.

Du strahlender Augenhimmel du,
Du taust aus Mutteraugen,
Ach Herzenspochen, ach Lust, ach Ruh,
An deinen Brüsten saugen!

Ich schau zu dir so Tag als Nacht,
Muss ewig zu dir schauen;
Du musst mir, die mich zur Welt gebracht,
Auch nun die Wiege bauen.

Um meine Wiege lass Seide nicht,
Lass deinen Arm sich schlingen,
Und nur deiner milden Augen Licht
Lass zu mir nieder dringen.

Und in deines keuschen Schosses Hut
Sollst du deine Kindlein schaukeln,
Dass deine Kinder, so lieb, so gut,
Wie Träume mich umgaukeln.

Da träumt mir, wie ich so ganz allein
Gewohnt dir unterm Herzen;
Da waren die Freuden, die Leiden dein
Mir Freuden auch und Schmerzen.

Und ward dir dein Herz ja allzu gross,
Und hattest nicht, wem klagen,
Und weintest du still in deinen Schoss,
Half ich dein Herz dir tragen.

Da rief ich: Komm, lieb Mutter, komm!
Kühl dich in Liebeswogen!
Da fühltest du dich so still, so fromm
In dich hinabgezogen.

So mutterselig ganz allein
In deiner Lust berauschet,
Hab ich die klare Seele dein,
Du reines Herz, belauschet.

Was heilig in dir zu aller Stund,
Das bin ich all gewesen;
Nun küss mich, süsser Mund, gesund,
Weil du an mir genesen.

O selig, selig ohne Schuld,
Wie konnt ich mit dir beten,
O wunderbare Ungeduld,
Ans scharfe Licht zu treten!

O Mutter, halte dein Kindlein warm,
Die Welt ist kalt und helle,
Und trag es fromm, bist du zu arm,
Hin an des Grabes Schwelle.

Leg es in Linnen, die du gewebt,
Zu Blumen, die du gepflücket,
Stirb mit, dass, wenn es die Äuglein hebt,
Im Himmel es dich erblicket.

So lallt zu dir ein frommes Herz,
Und nimmer lernt es sprechen,
Blickt ewig zu dir, blickt himmelwärts
Und will in Freuden brechen.

Bricht's nicht in Freud, bricht's doch in Leid,
Bricht es uns allen beiden.
Ach, Wiedersehen geht fern und weit,
Und nahe geht das Scheiden![1]

Poemet i »Lycksalighetens ö», »Ack, Mamma! håll varmt om ditt barn ännu», är avsevärt kortare än Brentanos och räknar blott 14 strofer mot det senares 22.[2] Atterbom sökte framför allt koncentrera och förbigick med klok beräkning ett flertal strofer hos förebilden, som icke i högre grad föra den lyriska dialogen framåt.

---

[1] C. Brentano, *Gesammelte Werke,* hrsg. von Amelung und Viëtor. Frankfurt a. M. 1923. Bd 1, s. 240 ff.
[2] *Lycksalighetens ö* II, s. 367 o. f.

Med dem försvunno också ett par upprepningar i balladens tonart liksom den efter Fader vår formade åkallan, Brentano lagt på modrens läppar. Det svarar mot en strävan att avlägsna det tidsbestämda, det i uttryckssätt och fromhetstyp medeltida i dikten och skänka denna en neutral kolorit. Eljest följer Atterbom alltifrån begynnelseanslaget sitt mönster mestadels mycket nära, översätter direkt flera strofer, omflyttar och omdiktar andra.

Varken Brentanos eller Atterboms poem kan kallas något lyckokast. Den tyske balladskaldens verser lösa sig ur krönikestilens arkaiserande känsloinnerlighet och vinna härigenom sin bestämda klangfärg. Men den känsla som här söker pejla samhörigheten mellan moder och barn förlorar sig oftast gestaltlöst i gemytets djup och rör sig i ett vaggande och trånande svall, om än enstaka strofer bevara romansens stramare linje och dikten tonar ut likt en bortdöende hornlåt i ett par sköna, sinnrikt lakoniska verser:

Ach, Wiedersehen geht fern und weit,
Und nahe geht das Scheiden!

Dylikt låg utanför Atterboms räckvidd och kom ej med hos honom. Balladstilen var aldrig riktigt hans sak — kanske lyckades han bäst då han, som i sagospelets Astolfskväde, gav en ren pastiche på medeltida folkvisa — och här avlägsnade han sig avsiktligt ifrån den. I stället kvarstod en känslosalig moders- och barnpoesi, så sentimental, att den upplöste det lyriska växelspråkets kontur och hos läsaren väcker en erinring om de falskt naiva familjebilderna hos Franzén och andra diktare vid 1700-talets slut. Att Atterbom lånade Brentanos dikt berodde naturligtvis djupast på dess förhärligande av moderlighetens livsmakt. Förhållandet mellan moder och barn bildade ett grundtema i »Aus der Chronika eines fahrenden Schülers»; det återkom på skilda håll i de kärleksfullt tecknade porträtten av tvenne fromma och sorgsna mödrar och grep säkert Atterbom med minnet av hans egen mor och hans barndom, liksom det spelade på en annan sträng hos honom, hans längtan efter hemliv och barn. De rörda ord med vilka den lyssnande Astolf tackar Malvina för hennes sång, ord som uttrycka de personliga stämningsvärden dikten äger för skalden, lämna här ett ojävaktigt vittnesbörd.

Mer än vaggvisan tog Atterbom knappast från Brentanos be-

rättelse, det skulle då vara den blitt sorgsna änkepoesien kring Malvinas gestalt och det madonneaktiga med färger av gammal målning som vackert samlar sig kring gruppen av modren och barnet. Antagligen utgjorde dock själva poemet det primära och associationsskapande vid utformningen av denna scen; kanske hade skalden redan tidigare under sitt sysslande med »Fågel blå» bearbetat det och sökte nu placera det i sitt andra sagospel.

Lånet av Brentanos dikt lämnar ett ytterligare bevis på omfattningen av de bokliga impulser, Atterbom mottog under sin utrikesresa. »Aus der Chronika eines fahrenden Schülers» utkom nämligen, då skalden befann sig på tysk botten mot slutet av 1817 i den av Friedrich Förster utgivna kalendern »Die Sängerfahrt», en stor och representativ litterär samling, genom innehåll och utstyrsel en typisk exponent för dåtida romantiks förälskelse i den tyska medeltidens anda och konst. »Die Sängerfahrt» med sin madonnebild på pärmen fanns, såsom auktionskatalogen över Atterboms boksamling visar, i skaldens ägo och har antagligen som nyutgiven kommit i hans händer, då han redan 1818 i prosautkastet till »Fågel blå» kunnat teckna sig Brentanos vaggvisa till minnes.[1]

Den tyska bokmarknaden översvämmades under åren omkring 1820 av ett otal litterära kalendrar och Taschenbücher. »Die Sängerfahrt» hör otvivelaktigt till de bästa, annars spegla de i regeln föga gynnsamt en rådande modesmak. Redan de fadda och sliskiga gravyrerna i deras början angiva ypperligt den hyperpoetiska fruntimmersstilen, som drager ned även det heroiskt-ridderliga på sitt eget känsloplan. Svärmeriet för forntyskt väsen avsatte i dem ett överflöd på trohjärtade ballader och romanser, själfullt smäktande andar utgjöto sig i tallösa sonetter och legender eller fabulerade romantiskt i långa, sötaktiga versberättelser på ottava rima. Det allra mesta av denna versflora är numera hjälplöst vissnat. Likväl gick den litterära högfloden genom dessa kalendrar, Tieck, Hoffmann och Arnim sände sina noveller till dem, och de ledande skal-

[1] Att Atterbom efter hemkomsten ytterligare studerat *Die Sängerfahrt* framgår av några obetydliga reminiscenser från WILHELM V. SCHÜTZ' i samma kalender införda mytologiska drama *Der Raub der Proserpina, eine Frühlingsfeier* till en monolog av Rinaldo i Armida-episoden i *Lycksalighetens ö*. Se *Die Sängerfahrt*, s. 164, 165 och *L. ö* II, s. 72, 73. Den mytologiska dramastilen hos Schütz har en anstrykning av festspel eller kantat, som nog vållat anslutningen.

derna bidrogo med sina dikter. Enstaka gånger framglimtar också bland allt som är machverk och papperspoesi den stora eller äkta lyriken i några verser av Uhland och Eichendorff, Rückert eller Wilhelm Müller med en nästan förbryllande verkan, därför att man upphört att söka efter den här.

En annan kalender med samma årtal som »Die Sängerfahrt» och förmodligen även den en resebekantskap har också efterlämnat ett litet spår i »Lycksalighetens ö». Det är en av de förnämsta inom genren, »Urania. Taschenbuch für Damen auf das Jahr 1818». I denna ingick en slags dramatiserad fésaga, »Die Blume. Ein Mährchen in vier Bildern» av Henriette Schubart. En av det obetydliga sagospelets huvudpersoner är en förtrollad prinsessa, dömd att om dagen leva i en blommas gestalt och som sådan avbida sin dunkelt utlovade befriare. I den 3:e scenen samtalar prinsessan med en följeslagerska om sitt öde. Under deras samtal rodnar himmelen: prinsessan ilar till fönstret och hälsar gryningen, först i en tirad på blankvers, sedan i följande strofer:

Um den fernen Reben-Hügel
Weht des Morgens Rosen-Flügel;
Fernher ziehen muntre Klänge,
Schon erwachen die Gesänge
Aus der Vögel Chor!
Neuer Ahnung junges Leben
Fühl' ich durch die Adern beben!
Lange hört' ich nicht die Klänge,
Lang' verstummten die Gesänge
Aus der Vögel Chor!

Doch es zieht mich fort von hinnen,
Leben will noch nicht beginnen:
In der Blume dunkeln Räumen,
Muss ich von der Liebe träumen
Ohne Qual und Lust!
Sage mir, o goldner Morgen,
Bothe meiner stillen Sorgen!
Werd' ich nie in lichten Räumen,
Wachend von der Liebe träumen,
Ihrer Qual und Lust?[1]

Den trånande prinsessans morgondrömmeri har vandrat över

[1] *Urania*, s. 297, 298. Leipzig und Altenburg u. å.

i Spinarosas hälsning till den nya dagen, då hon efter ovädersnatten på ön lyfter huvudet ur sin rosenkalk och stämmer in i naturvarelsernas symfoni:

Morgonvind de lena vingar
Re'n kring drufvokullar svingar;
Hvilka ljud, med fröjd, med minne,
Bringa åter till mitt sinne
Lifvets qval och lust? —
Säg mig, unga morgontimma,
Säg mig, späda glädjestrimma!
Skall ej mer för mig han ömma?
Skall jag ej få vaken drömma
Mer om qval och lust?[1]

Atterbom smälte ihop de tvenne stroferna ur »Die Blume» till en enda och borttog det som blott ägde avseende på prinsessans situation. Mera hade han icke bruk för av sagodramats lyrik, och när Spinarosa strax därpå sjunger vidare på samma versmått äro redan alla hågkomster härifrån försvunna. Man ser ju utan svårighet vad som lockade Atterbom till en anslutning. Blomfabulerandet var ett element, morgonpoesien ett annat. Men framför allt var det själva tonläget, den kvinnliga klangfärgen och den vingade stämningen, bruten mellan lycklig aning och vemod, i de lånade verserna som anslog något mycket besläktat hos Atterbom och omedelbart måste ha vunnit honom. Det hela är ingenting att dröja vid, men det visar ännu en gång, huru ytterst påpassligt han hämtar samman användbara ting för sitt sagospel och huru smidigt han där inpassar dem i ett nytt sammanhang.

Ytterligare en litterär kalender, anspråkslösare än Försters »Sängerfahrt» och »Urania», har lämnat sin tribut till den i »Lycksalighetens ö» inströdda lyriken. Det är också en publikation av senare datum, första årgången av »Orphea. Taschenbuch für 1824». Den innehöll i huvudsak bidrag på prosa men avslöts av en mindre komedi på alexandriner, »Der neue Narziss. Lustspiel in einem Aufzug» av Helmina von Chezy. Stycket var en lantlig idyll och huvudpersonen en redan åldrad, narraktig och bildningshögfärdig skolmästare, vars förälskelse i en ung flicka medför de komiska förvecklingarna. Om intrigen genomföres ytterst teaterkonventio-

---

[1] *L. ö* II, s. 113, 114.

nellt, så bäres den finslipade dialogen av en viss grace och gott humör. Av egentlig romantisk fantasi finnes i »Der neue Narziss» knappast ett spår; hela det lilla stycket har en anstrykning av pastoral från 1700-talet, och dess enda lyriska inslag, en skördevisa, verkar nästan som tagen ur ett sångspel från samma sekel, fast litet friskare i viston och naturkänsla. Denna visa inleder lustspelets 3:e uppträde och lyder med sin scenanvisning på följande vis:

»Landmädchen, Schnitter, Schnitterinnen, Röschen, Lieschen, Hans kommen vom Felde.

Lied, mit Chor.

Wann kühl die Abendlüfte wehn,
Nach schwülen Tages Drang,
Wir Schnitter paarweis heimwärts gehn
Mit Tanz und Sang und Klang!
Schön dunkle Abendzeit!
Feins Liebchen ist nicht weit.
Was liebt, Trallra!
Das liebt, Ja, ja!
Schön dunkle Abendzeit!

Die Garbe hoch zur Mittagsstund,
Schirmt uns vor Sonnenbrand,
Auf runder Garbe Mund an Mund
Uns froh der Abend fand!
Schön weicher Sitz im Gras,
Wo Liebchen bei mir sass!
Was liebt, Trallra,
Das liebt, Ja, ja!
Schön weichen Sitz im Gras!

Wie herrlich ist's um uns bestellt,
Wenn sich die Sichel regt,
Was liebt, das küsst, was reif ist, fällt,
Beim Takt, den Amsel schlägt.
Schön goldne Aerndtezeit,
Wo sich die Liebe freut!
Was liebt, Trallra,
Das liebt, ja, ja!
Schön goldne Aerndtezeit!

(Tanz)»[1]

[1] *Orphea,* s. 341, 342. Leipzig u. å.

Skördesången i 5:e äventyrets början är en imitation av denna dikt. Även inledningen ur »Der neue Narziss» medtages men med större realism i landskapsbilden: »Slätt med sädesfält. Sommarafton. Sång af skördefolk, som vandrar hemåt med sina verktyg på skullrorna.» Så följer i trenne strofer, som troget bevara originalets versflätning, visan själv:

När man i heta timmars qvalm
Har mejat dagen ut, etc.[1]

Vid första anblicken förefaller det som om Atterbom nöjt sig med att giva en ren översättning av sin tyska förebild, så intim är ofta anslutningen. Ser man närmare, uppenbara sig dock en mångfald skenbart lätta men i realiteten mycket vägande och ytterst karakteristiska avvikelser, grundade i ett annat diktartemperament och motiverade av olika konstnärliga avsikter. Sålunda utplånades det sångspelsbanala draget med sitt balettackompanjemang — »Tanz und Sang und Klang» — Atterboms skördefolk tråda icke som Helminas någon operadans. Med det åtminstone ett par nyanser äktare allmogetycket följer också en svag ansats till svensk landskapsfärg i synen av stugknuten, som blickar fram »mellan torn af ax och halm». Till sist skilja sig de båda dikterna avgörande i sin moraliska ton. Helmina von Chezy sjunger betydligt frivolt om den lantliga erotiken och antyder, icke alltför beslöjat, huru herdestunden firas i kärvarnas skygd. Naturligtvis undvek Atterbom sådant. Man kan icke finna något oskuldsfullare än kärleken i hans skördesång; inga heta kyssar som i den tyska visan, endast öm trånad med sedesamt sänkta blickar, blyg trolovning och glada förhoppningar om stundande bröllop. Epitetens stämningsvalörer, »blid», »ljuf», »nätt», förläna också den atterbomska idyllstilens särskilda signatur åt dessa svala och lätta dansrytmer.

Att skördesången ur »Der neue Narziss», då den överflyttades till svenska, lades om i ett nytt tonläge sammanhänger naturligtvis även med dess placering i sagospelet. Den konstnärliga beräkningen fordrade, att dikten stämdes samman med det efterföljande, mindre med det realistiska ordbytet mellan fogden och egendomsherrn än med Astolfs stora avskedsmonolog, då han vill återvända

[1] *L. ö* II, s. 388, 389.

till Felicias ö; den skulle höra med i »den fromma skördens tafla» och minna Astolf om enkla människors möda och glädje. Här reser sig samma spörsmål som vid Malvinas vaggvisa om förhållandet mellan slutet lyriskt inlägg och omgivande blankverspartier i sagospelet och i vidare mening om Atterboms sätt att komponera. Var man på förra hållet mest böjd att antaga lyriken som det ursprungliga, förefaller det återigen nu troligt, att Astolfs avskedsmonolog med dess av Atterboms egna sommarhågkomster genomlysta målning av skördearbetet på fälten, så väsentligt som stället är, attraherat den lilla sången och återverkat på denna. Det var ju icke svårt att infoga en dylik näpen småsak i en större helhet.

Det är givetvis ovisst om Atterbom haft »Orphea», prydd med ljuvt rörande och hemskt gräsliga stick till tidens favoritopera, »Friskytten», uti sin hand och läst skördevisan i dess sammanhang. Han kan mycket väl fått ögonen på den därigenom att den avtryckts i någon anmälan. Nu förekom just i årgången 1823 av »Literarisches Conversationsblatt», det kritiska organ som framför andra höll Atterbom och Palmblad underrättade om tysk bokmarknad, en recensionsserie, »Deutsche Taschenbücher für das Jahr 1824»: n:r 3 av denna serie behandlade »Orphea», och här (n:r 240, 17 oktober 1823) stod dikten meddelad i sin helhet. Recensenten, dold under numret »58», var ingen annan än Atterboms vän Wilhelm Müller.[1] Han utpekade »Der neue Narziss» som kalenderns pärla och föll i förtjusning över skördesången, värdig, i hans mening, att tonsättas av Weber. Atterbom måste ju också, det får till slut icke förbises, ha läst dikten, var han nu fann den, med mer än vanlig uppmärksamhet. Helmina von Chezy hörde till de skaldestjärnor av lägre rang, vars bana han korsat under sin Tysklandsfärd, i Dresden hade han umgåtts i hennes kotteri av romantiska småpoeter och han och hon hade växlat poetiska hälsningar. I skördevisan mötte honom ljudet av en bekant stämma.[2]

---

[1] I Müllers *Vermischte Schriften* Bd 5, Leipzig 1830, finnes s. 409—411 kritiken över *Der neue Narziss* avtryckt.

[2] Även en annan dikt av Helmina von Chezy har satt spår i Atterboms poetiska produktion. I mitt arbete om Atterboms ungdomsdiktning uttalades en förmodan om ett eventuellt samband mellan legenden *Johannes-masken (Poetisk kalender 1821)* och den tyska skaldinnans behandling av samma motiv (a. a. s. 411). Sedan jag nu haft tillgång till Helmina von Chezy's *Gedichte,* kan jag yttra mig bestämdare: Helminas *St. Johannes und das Würmlein. Legende (Gedichte der Enkelin der Karschin.* Aschaffenburg 1812. Bd 1, s. 15, 16) bildar uppenbart grundvalen för Atterboms legend. Beroendet är dock icke överväl-

Antagandet att just recensionen av »Orphea» i »Literarisches Conversationsblatt» och icke kalendern själv låtit Atterbom göra bekantskap med Helmina von Chezy's dikt vinner i sannolikhet genom att samma årgång av tidningen innehåller ytterligare en sak som efterbildats i »Lycksalighetens ö». Den 1 juli 1823 (n:r 151) stå här införda »Vier noch nicht gedruckte Gedichte von Schiller». Meddelaren, som undertecknar sig med siffrorna 112, förutskickar följande upplysningar: »Nachfolgende vier Gedichte schrieb Schiller während seines Aufenhaltes in Dresden. So viel mir bewusst, stehen sie in keiner Sammlung seiner Gedichte. Nr. 1. ist ein förmliches Gelegenheitsgedicht — den übrigen liegen Veranlassungen zum Grunde, über welche wohl der Hr. Geheime-Regierungsrath Dr. Körner in Berlin, auf dessen Weinberge bei Dresden Schiller einst wohnte, die beste Auskunft geben könnte.» Den första dikten, börjande »Feierlich empfangen wir die Sonne», utgör en hyllning till en 70-åring på hans födelsedag, sedan följa tvenne sonetter, »Andenken an Seifersdorf» och »Der verlorne Abend», och till sist »Gesang der Heloise und ihrer Nonnen am Grabe Abälards». Med vad rätt de fyra poemen bära Schillers namn är här överflödigt att diskutera; i en modern vetenskaplig upplaga av hans verk som den av Eduard von der Hellen utgivna Säkular-Ausgabe ha de i varje fall icke medtagits.[1] Endast det sista av dem, »Gesang der Heloise und ihrer Nonnen am Grabe Abälards», äger också nu rätt till särskild uppmärksamhet. Det lyder:

---

digande. Visserligen följer Atterbom sin förebild nära i själva huvuddragen av förloppet och i det poetiskt fraseologiska, men händelsen berättas formellt mycket olika, av skaldinnan i knappa knittelverser, av Atterbom i fylligt omständliga stanzer. Sist och viktigast är det svenska poemet i sin senare hälft, som starkt personligt uttalar legendens moraliska tillämpning, fullkomligt självständigt. Helmina von Chezy's *Gedichte* funnos i Atterboms boksamling, antagligen förvärvade under resan. Gentemot *Johannes-maskens* datering till 1816 och dess placering i cykeln *Amalia-minnen* har man flera skäl att ställa sig misstänksam. En av Atterboms yppersta centrallyriska skapelser, *Djupa-Fors*, som även ingår i samma cykel, kan likaledes, åtminstone i sin nuvarande gestalt, ej förskriva sig från 1816. Den visar sig nämligen stå i beroende av en dikt av WILHELM VON SCHÜTZ, *Am Wasserfall*, i *Frauentaschenbuch* för 1822. Huru ett poem av Helmina von Chezy, *Die Wundernacht in Arabien*, även påverkat ett ställe i *Lycksalighetens ö*, förbehåller jag mig att i annat sammanhang få utreda.

[1] Jag kan hänvisa till den här i anmärkningarna till Bd 2, s. 384, 385 förtecknade litteraturen om osäkra Schiller-dikter; själv har jag saknat tillfälle att undersöka saken.

Chor.

Ruhen mög' er von den Schmerzen,
Von der Liebe Qual im Herzen!
Nach der Sel'gen Kleinod hat
Er gerungen,
Und gedrungen
Ist er in die Gottesstadt.

In der dumpfen Grabeszelle
Strahlt dem Frommen Sternenhelle.
Leuchtend, wie des Himmels Glanz,
Wird er stehen,
Wenn er sehen
Wird den Herrn im Sternenkranz.

Heloise.

Heil, gekrönter Sieger! Freude,
Bräutigam im Feierkleide! —
Die mit tausend Thränen dein
Denkt in Demuth,
Wankt mit Wehmuth
Deine Wittw' in Nacht allein.

Den mir ewig nun Vermählten
Lieb ich reiner, den erwählten
Zeugen ew'ger Himmelslust.
Lind befreite,
Nach dem Streite,
Nun der Tod die wunde Brust.

Matt mit Dir von schweren Kummern
Will mit Dir ich Müde schlummern,
Und in Sion gehen ein.
Lös' das Kreuz mir!
Auf zum Licht führ'
Die beladne Seele mein!

Heil'ge, neigt euch den Gebeten,
Hilf mir, Paraklet, in Nöthen:
Hörst Du? — Selig jubelnd hallt
Lustgetöne,
Und die schöne
Engelscither süss erschallt.

Chor.

Ruhen mög' er von den Schmerzen,
Von der Liebe Qual im Herzen!
Nach der Sel'gen Kleinod hat
Er gerungen;
Und gedrungen
Ist er in die Himmelsstadt.

Dessa strofer klinga underligt bekanta, de äro också ingenting mer och mindre än underlaget för den härliga korsången i domkyrkan i sagospelets 4:e äventyr, Svanhvits själamässa till Astolfs minne. I allt det yttre råder den närmaste överensstämmelse. Strofernas byggnad är identisk, och de fördelas musikaliskt på samma vis. Först den inledande koren i tvenne strofer, sedan Svanhvits trenne strofer, svarande mot Heloisas fyra, och till sist ett nytt korparti, en omtagning av inledningsstrofen, nu liksom bortdöende. Häri behövde ingenting förändras, den elegiska religiösa musiken med sina olika stämmor i den påstådda Schillerdikten gav ett ypperligt motiv och rymde den bästa skala att spela på. De koralklanger som frambära Heloisas hälsning till den bortgångne Abälard kunde också tolka Svanhvits trohetskänslor för sin frände.

Men inom denna givna ram rör sig Atterbom mycket fritt. Endast anslaget till den första av »qvinnorösts» strofer översätter direkt tvenne versrader i det tyska mönstret. I övrigt bevarar skalden visserligen den poetiska huvudlinjen hos originalet, besjungandet av vilan efter jordelivets kval och uppståndelsens salighet, liksom Heloisas av smärtfyllt jubel skälvande bikt om sin av döden luttrade kärlek, men gestaltar allt med stort oberoende. Det gavs ju en betydelsefull skillnad mellan den tyska diktens Heloisa och sagospelets Svanhvit, som omedelbart betingade en viss avvikelse från förebilden. Den förra tänkes ännu bland de levande, fast slocknande som en låga i gravvalvet, då Svanhvit återigen för århundraden sedan lämnat jorden och endast ekot av hennes stämma genom korsången når lyssnaren. Här ligger också tillägnandets hjärtpunkt. Då Atterbom i ett ögonblick av genialisk konstnärlig klarsyn sammanband den tyska dikten med huvudhandlingen i sitt sagospel, väckte han liksom till liv slumrande skönheter hos det han funnit. Heloisas och hennes nunnors sång, i sig själv icke

poetiskt märklig, lyftes i sin nya omgivning till en oanad glans. Den iscensattes ej blott ytterst verkningsfullt mot en bakgrund av skymningsdunkel gotisk katedral och högtidliga historiska monument, den fördes också och framför allt in i ett enastående händelsesammanhang. Korsången vann här resonans i ett bävande bröst: skalden lät det oerhörda ske, att dess budskap genom sekler nådde fram till sitt föremål som en hälsning från en förklarad ande. Först då Heloisas solo transponerats till Svanhvits, griper det oss fullt, därför att vi tidigare lyssnat till den övergivna prinsessans stämma och följt hennes vemodigt tragiska skickelse. Men hennes röst fick även en annan själisk vibrering än Heloisas, liksom hela korsången vann nya tongångar. Med en verskonst av vida större mått än den tyske diktarens, suveränt behärskande en skala från mäktigt orgelbrusande psalmackord till svävande pianissimon, höjde Atterbom alltifrån begynnelseanslaget gravsången till det stort allmängiltigas plan och skapade den till ett uttryck för den kristna försoningstanken. Om imitationen av Brentanos vaggvisa i sagospelet resulterade i en försvagad genklang av originalet och omdiktningen av Helmina von Chezy's skördesång, om än lätt urvattnad, höll sig på förebildens konstnärliga nivå, kan man säga, att Atterbom med »Ljus, som klarnar alla öden» på fullt allvar realiserat sitt program i Iduna-recensionen att begagna utifrån givna former såsom råämnen för nya, skönare gestalter. Här är han den benådade plagiatorn.[1]

»Literarisches Conversationsblatt», där Atterbom fått den nyss studerade tyska dikten under ögonen, spelade, såsom Ruben G:son Bergs undersökning »Palmblad och Brockhaus»[2] nyligen ådagalagt, ingen ringa roll för den litterära samfärdseln mellan Tyskland och det romantiska lägret i Uppsala alltifrån 1820-talets första år. Tidigare redigerad av August von Kotzebue, övergick denna tidning 1820 till förläggarfirman F. A. Brockhaus i Leipzig och upp-

---

[1] Om den påstådda schillerska dikten givit en stöt till hela scenen i domkyrkan är omöjligt att säga. Jag har förut i en uppsats över reseintrycken i *Lycksalighetens ö* framställt antagandet, att korsången ägde sin upprinnelse i hågkomsten av en själamässa, Atterbom hörde under sin vistelse i München 1818 (*Dikt och studie* Uppsala 1922, s. 109—112). Efter fyndet av källan i *Literarisches Conversationsblatt* kan denna förmodan icke längre fasthållas så i enskildheter genomförd som i nämnda studie, men själva huvudhypotesen synes mig ingen anledning att frångå. Som mycket ofta hos Atterbom ha nog här minnesintryck och litterär inspiration sammangått vid konceptionen.

[2] *Samlaren* 1924.

rycktes nu till ett betydande recensionsorgan. Då Palmblad söker inleda förbindelser med det stora tyska förlaget, skriver han den 13 oktober 1821 till Brockhaus om »Literarisches Conversationsblatt», samtidigt som han erbjuder sig att lämna korrespondensartiklar till bladet: »Seitdem der pöbelhafte Ton aufhörte, der dort in Kotzebues Zeit herrschte, aufgehört hat [*sic!*], so interessiert sich jeder Gebildete für diese Zeitung, welche doch leider bei uns fast ganz unbekannt ist».[1] Varpå Palmblad medsänder ett litet provstycke. Medan tidningen från ungefär denna tidpunkt, varom mera i det omedelbart följande, fick den viktiga uppgiften att i Tyskland sprida kännedom om svensk diktning och vetenskap, förmedlade den å andra sidan hos oss kunskapen om nyheterna på den tyska bokmarknaden. Då Svensk litteraturtidning något år senare skall moderniseras till utgivningsformen och bland annat förses med utländska litterära notiser på sin sista sida, står »Conversat. Blatt» främst bland de källor som härför skola komma till användning.[2] På detta vis trädde den i tjänst hos vårt eget ledande recensionsorgan, och det är antagligen under en redaktionell genomläsning av dess tättryckta sidor som Atterboms blickar fallit på de fyra dikterna med Schillers namn.

Det kan vara skäl att något dröja vid de svenska, i de flesta fall uppsaliensiska korrespondenserna till »Literarisches Conversationsblatt» under 1820-talets början. De äro ett led i samma djupgående intellektuella kommunikation som från början knutit vår romantiska rörelse till den tyska men som mestadels tagit den motsatta riktningen. Liksom de visa den dager, i vilken den tongivande Uppsalakretsen önskar framträda inför utlandet, belysa de ofta utmärkt de dåtida litterära företeelserna här hemma och kunna lämna oväntade upplysningar till svensk romantiks historia.

Den för »Literarisches Conversationsblatt» avsedda provbit, Palmblad i oktober 1821 skickade till Brockhaus, är antagligen identisk med några »Literarische Notizen aus Schweden», vilka den 15 och 17 december samma år blevo synliga i tidningen (n:r 288, 289).[3] Den första artikeln berättar bland annat, att 1:a bandet av

[1] Bref från V. F. PALMBLAD till F. A. BROCKHAUS 1820—1850. R. G:SON BERGS avskrifter. K. B. Jfr BERG, *Palmblad och Brockhaus, Samlaren* 1924, s. 4.
[2] Brev från PALMBLAD till HAMMARSKÖLD 26 december 1822. K. B.
[3] Den första artikeln är osignerad, den senare undertecknad med numret »31», ett signum WILHELM MÜLLER brukade använda.

Atterboms »Vanderings Minnen» befinner sig under tryckning — en tyvärr förhastad och felaktig uppgift! — meddelar vidare, att Geijer är sysselsatt med tvenne grunddrag till Sveriges historia, det ena för skolorna, det andra för vuxna läsare, att Palmblad fortsätter med sina forskningar i Asiens historia och geografi samt fäster uppmärksamheten på »Hermes», vars ene utgivare, Almquist, presenteras såsom »ein junger, feuriger Philosoph, dessen schönes und reiches Gemüth sich herrlich zu entwickeln verspricht». Tegnér karakteriseras i största korthet i samband med de »herrliche Romanzen aus Frithiofs Saga», han lämnat till 9:e häftet av Iduna, och åt Euphrosynes dikter ägnas varma ord. Hennes sångmö säges bära mycken likhet med Helmina von Chezy's. Efter all denna mångsidiga positiva förträfflighet kommer i den senare artikeln den negativa bilden: romantikernas stridsförhållande till den förstockade och ondskefulla gamla skolan. Den tyska läsekretsen får veta, att Wallmark, det akademiska partiets synliga överhuvud, låtit trycka en tjock bok om den litterära ställningen, full av ilskna smädelser mot den nya diktarskolan och speciellt mot Atterbom. Hans hat till denne säges ha stegrat sig »zu einem fanatischen Enthusiasmus», alltför stark till och med för hans egna anhängare. Akademismens osynliga överhuvud är Leopold, »ein sehr alter und kränklicher Mann, der müde auf seinen Lorbeern ruht». Naturligtvis skildras kampens positioner som fördelaktiga för det romantiska lägret.

Strax i början av nästa år i »Beilage zum literarischen Conversations-Blatt, 1822. No. 1. Januar 6» följer en ny, över 4 spalter lång artikel, kallad »Uebersicht der neuern Schwedischen Literatur. December 1821» och signerad »66». Korrespondensen, som uteslutande ägnas åt olika tidningar och tidskrifter, har antagligen Palmblad till författare; härför talar den sakliga, ibland litet kantiga och ironiska stilen. Den 26 juni 1822 (n:r 147) läses vidare i tidningen en osignerad »Correspondenznachricht aus Stockholm». Sedan brevskrivaren berättat diverse mondänt och konstnärligt nytt, fortsätter han: »Auf Upsala bin ich sehr begierig, zumal auf die dort lebenden Repräsentanten der heutigen schwedischen Literatur, als da sind: Atterbom, Geyer, Grubbe u. s. w. Das nächstemal schreibe ich Ihnen wohl von dort.» Får man lita på dessa ord, skulle artikelns upphovsman ju ej vara att söka i Uppsala, men en liten maskerad är icke utesluten. På hösten

samma år komma ytterligare ett par korrespondenser med vetenskapliga och vittra underrättelser, ingendera av större intresse.[1]

År 1823 är tidningen fattigare på notiser från Sverige. I n:r 92 (19 april) läses en halv spalt om »Das Jubiläum Thunberg's zu Upsala» och i n:r 96 (24 april) en »Bericht, die neuesten Erzeugnisse der schwedischen Literatur betreffend. (Aus Stockholm für das Lit. Conv. Blatt eingesandt)». Mera bibliografiskt hållen, lämnar denna icke undertecknade korrespondens några meddelanden om de olika akademiernas publikationer, om Iduna, Svea och diverse nyutkomna lärda verk.

Årgången 1824 av »Literarisches Conversationsblatt» är likaledes mycket sparsamt försedd med litterärt nytt från Sverige. Frånser man en del obetydligt strögods i notisväg — sådant förekommer då och då i de olika årgångarna — läsas här endast under rubriken »Schwedische Journalistik» några likgiltiga anteckningar om svenska tidningar och tidskrifter (n:r 118, 21 maj). Då emellertid Wallmark i dem prisas för vissa goda egenskaper och Argus bedömes med välbehag, kunna de svårligen emanera från det romantiska högkvarteret i Uppsala. Under tidningens följande årgång är det däremot bättre ställt med svenska underrättelser. 1825 förekomma nämligen tvenne utförliga litterära översikter, av vilka särskilt den första förtjänar uppmärksamhet. Den läses i n:r 74 och 75 (28 och 29 mars), bär titeln »Bericht über die schwedische Literatur des Jahres 1824» och är signerad »55». Artikeln har sin förhistoria, såsom framgår av Palmblads brev till Brockhaus. Som svar på den senares begäran om litterära notiser från Sverige skriver Palmblad den 29 oktober 1824, att han, då han själv hade ont om tid och de flesta vännerna i Uppsala lämnat staden, vänt sig till Hammarsköld och bett honom om en översikt av årets vittra alstring. Brevet fortsätter: »Er gab mir auch eine solche, aber Sie befand sich fast ganz unbrauchbar. Die, welche Sie hier beiliegend finden, ist von mir, Atterbom und anderen Freunden ganz umgegossen».[2] Det är alltså denna ursprungligen av Hammar-

---

[1] Den första, *Nachrichten aus Schweden,* ingår i n:r 187 (14 augusti) samt fortsättes och avslutas i *Beilage zum literarischen Conversations-Blatt,* n:r 20 (14 augusti). Den andra, »*Literarische Notizen aus Schweden.* Den 4. October 1822», läses i n:r 273 (27 november). Båda artiklarna äro signerade »122». Åtminstone den senare artikelns proveniens från Uppsala framgår klart av PALMBLADS brev till BROCKHAUS 2 oktober 1822.

[2] Se BERG, *Palmblad och Brockhaus. Samlaren* 1924, s. 43.

sköld författade och sedan av uppsaliensarna omarbetade årsrevy som nu läses i »Literarisches Conversationsblatt». Huru väl de senare förstodo att revidera skall snart visa sig.

Den vidlyftiga artikeln — den omfattar över 6 sidor — griper ut över årsgränsen för 1824 och börjar med att redogöra för riksdagslitteraturen under 1823. Samma år säges även uppvisa tvenne politiska skrifter av betydelse, Grubbes »Om falsk och sann liberalism» i Svea och Järtas »Odalmannen». Dessa ha bragt alla efemära tidningsskribenter till häftiga gensagor, och polemiken har framkallat repliker av Biberg och Järta. Sedan omtalas 1:a delen av Franzéns dikter och Lings tragedier; de senare bli snävt bedömda. Fullkomligt olik dessa verk är 1:a avdelningen av »Lycksalighetens ö», vars senare hälft enligt uppgift skall utkomma på våren 1825. Härpå följer en analys av sagospelets idéinnehåll och ett försök till kritisk värdesättning, som i huvudsak här nedan må meddelas. Sedan det framhållits, att skalden bygger på en svensk folkbok, vars original finnes i Mme d'Aulnoy's »Hippolyte», fortsätter artikeln:

»Der Sinn des geistreichen Märchens, von welchem sehr zu bezweifeln ist, ob die gute Madame d'Aulnoy es wirklich zuerst erfunden, zeigt, dass die sinnliche Natur gerade in ihrer allerschönsten Blüthe den Wurm des schneidendsten Todes in sich trägt und dass eine ursprünglich edle, aber von dem Göttlichen sich scheu abwendende und sich selbst vergötternde Phantasie nichts vermag gegen die erwachende Angst der irregeleiteten Individualität und die fürchterliche Gewalt der Zeit, wovon sie sich vergebens zu befreien strebt durch eine ästhetische Schwelgerei, welche nur den Untergang ihrer ganzen Zauberwelt unvermeidlich beschleunigt. So wenigstens scheint der Dichter seinen Stoff aufgefasst zu haben, und das Werk, als Ganzes, auf ein 'Trauerspiel über die Poesie selber' angelegt zu sein, nämlich über jene einseitige, in der Sphäre der Sinnlichkeit befangene, die in der Natur nur sich als Gottheit huldigt. Aus den zwei Abenteuern, die in der ersten Abtheilung bekannt geworden, lässt sich indessen noch nicht einsehen, ob es mit der blossen Zerstörung jener schimmernden Welt endigen soll, oder mit einer beruhigenden Hindeutung auf ein höheres Leben und Lieben, eine wahrere Seligkeit, die allein im Gebiete der Religion und der mit ihr verschwisterten Poesie zu entdecken ist. Das Letzte liesse sich wol am ersten nach der Gemüthsart dieses Dichters vermuthen. Das Gedicht hat grosse Aufmerksamkeit erregt und verschiedene Urtheile veranlasst. Einige behaupten, dass der zwischen echtpoetischer Symbolik und reflectirter Allegorie schwebende Stoff es dem Dichter unmöglich gemacht habe,

aus dem Gegenstand etwas rein Dramatisches zu entwickeln, und dass in seinem Werke viel mehr beschrieben als gehandelt werde, ungeachtet seines Bemühens, das Symbolische entschieden hervortreten zu lassen und es lebendig und persönlich darzustellen. Andere (wie es scheint, die Mehrzahl) finden, dass ihm dieses, im Ganzen genommen, gelungen, dass aber seine Beschreibungen, seine Schilderungen oftmals zu ausgedehnt, zu übervoll von Bildern, zu überladen von Pracht und blendendem Glanze sind.»

Tycker man sig i den objektiva och välbalanserade värderingen av diktverket närmast spåra Palmblads hand — den varierar i all korthet synpunkter från hans recension av »Lycksalighetens ö» i Svensk litteraturtidning 1824 — så är det parti av kritiken som utvecklar sagospelets idé uppenbart författat av ingen annan än Atterbom själv eller direkt grundat på hans utkast. I Atterboms konceptanteckningar till »Lycksalighetens ö» finnas nämligen några på tyska skrivna meningar, började med orden »Auch in ihrer allerschönsten Blüthe», och dessa gå så gott som ordagrant igen i den nyss citerade passagen.[1] Även det som icke återfinnes i anteckningarna återgiver troget såväl i sak som form skaldens tankeschema och har endast undergått en nödvändig arrangering. Tydligen fann Uppsala-kretsen med skäl Hammarsköld brista i insikt om diktverkets andemening, han må än häri varit ganska ursäktad, och den onekligen bäst initierade fick i stället gripa till pennan till sagospelets uttolkande. Anteckningarna på tyska, som eljest icke användes i konceptets strödda tankespån, äro av allt att döma nedkastade för artikeln i »Conversationsblatt». Härigenom vinner man å andra sidan en datering för dessa anteckningar; de måste, åtminstone delvis, förskriva sig från hösten 1824. Det blev Hammarskölds lott att korrigeras så snart han yttrade sig om »Lycksalighetens ö»; hans kyliga anmälan i Svensk litteraturtidning framkallade genast en ny och beriktigande recension av Palmblad, och då verket nu skulle presenteras inför tysk publik, är det Palmblad och Atterbom som taga hand om hans opus och sörja för det riktiga förståendet. Det är för övrigt icke sista gången Atterbom på detta vis tolkar sin egen skapelse. Amalia von Helvigs stora referat av »Lycksalighetens ö» i »Morgenblatt für gebildete Stände» 1828 stöder sig likaledes vid förklaringen av sagospelets spekulativa

[1] Se reproduktionen i faksimil i SCHÜCK och WARBURG, *Illustr. sv. litt.-hist.* III, s. 320.

syftning på diktarens egna ord, förmodligen i något brev till den tyska väninnan.

Jag återvänder till översikten i »Conversationsblatt». Efter Atterbom kommer turen till Stagnelius. I den ganska utförliga redogörelsen för dennes produktion beaktas särskilt »Martyrerna» — »als geschlossenes Ganzes vielleicht das schönste Gedicht, das die schwedische Literatur aufzuweisen hat» — och Stagnelius' filosofi säges blanda gnosticism med Schelling. Sedan refereras, likaledes fylligt, innehållet i Idunas 10:e häfte. Artikelns senare hälft handlar om arbeten inom olika vetenskaper, teaternyheter i Stockholm, musik, konstutställningar, Svenska akademien och annat.

På sommaren samma år följer i n:r 172 och 173 (27 och 28 juli) en ny, kortare revy, »Bericht über die schwedische Literatur in den letzten Monaten des Jahres 1824», likaledes signerad »55». Den börjar med en redogörelse för Svenska akademiens årshögtid och prisutdelning, varvid Franzéns minnesdikt över Rosenstein totalt utdömes. Efter några ord om olika lärda verk övergår kritikern till de egentliga litterära nyheterna. Vitalis' komiska dikter omtalas med välvilja, Dahlgrens »Babels torn» med mera värme, av årets tvenne originalromaner, »Persmessefärden» och »Spader Dame», nedgöres den förra obarmhärtigt, medan den senare betecknas som ett betydande och stilistiskt förträffligt arbete. Atterboms minnesord över Kernell bedömas också vänligt, varpå korrespondenten i korthet berör teatern och förtäljer om Åkerhjelms »Waldemars» korta och bedrövliga levnadssaga på tiljorna. Här som annars i översikten tyckes den kärvt ironiska tonen tala för Palmblad såsom författaren.

Med året 1825 må sättas en gräns för dessa korta referat av de svenska korrespondenserna, ehuru de under lång tid framåt alltjämt fortsattes i »Literarisches Conversationsblatt» eller »Blätter für literarische Unterhaltung», tidningens nya namn från och med juli 1826.

Nära förenat med de svensk-tyska förbindelser som äga sin medelpunkt i Brockhaus' förläggarverksamhet är skalden Wilhelm Müllers namn, och Müllers brev till reskamraten och vännen Atterbom lämna flera bidrag till detta kulturutbytes historia. Några utdrag ur dem kunna belysa och komplettera det föregående.[1] Icke

[1] Breven, 8 till antalet och skrivna under åren 1819—1826, ha välvilligt ställts till mitt förfogande av fröken H. ATTERBOM-SVENSON.

långt efter Atterboms hemkomst från utrikesfärden är den ivrige Müller färdig att värva denna nya kraft för den tyska vitterheten och sina egna litterära planer; i brev av den 12 december 1819 beder han Atterbom enträget om bidrag till sin tidskrift »Askania» och särskilt om några av de under resan tillkomna tyska dikterna. Välkommen vore också »der in Italien besprochene Aufsatz über die schwedische Litteraturrevoluzion». Det är Müllers förhoppning att som flygelman i »Askanias» medarbetarregister få nämna »den cèleberrimo Signore Dottore e Magistro Amadeo Atterbomio, detto il Biondo», som han skriver i älskvärd erinring om gemensamma Rom-dagar. Under år 1820 knyter Müller förbindelse med Brockhaus, vilken nu börjar figurera i hans brev. Därmed begynner också Müllers roll som förmedlare mellan det tyska förlaget och Uppsala-romantikerna. Den 20 augusti 1820 meddelar han sålunda Atterbom: »Ihre litterarischen Nachrichten habe ich, mit Zusätzen, die ich Ihren mündlichen Mittheilungen verdanke, zu einem kleinen Artikel für das Litterarische Wochenblatt verarbeitet». Denna tidning, tillfogar han, utkommer nu hos Brockhaus och lever med nyväckt liv. Det står Atterbom fritt att bruka den som organ för att göra Sveriges »setta romantica» känd i Tyskland. Går man till den angivna tidningen, påträffar man även i »Beilage zum literarischen Wochenblatt. Band 6. No. 18. (July 1820)» en ungefär spaltlång uppsats, »Literarische Nachrichten eines deutschen Reisenden in Schweden», daterad Stockholm den 13 juni 1820, som uppenbart är den av Müller omtalade.[1] Framställningen i denna domineras av stridsläget mellan romantikerna och de akademiska perukerna. De förra befinna sig nu i ett bättre läge än tidigare, och Atterbom, en av deras anförare, har blivit kronprinsens lärare. Förhistorien till Markallsnätterna passerar revy, och dessas art och händelsegång skildras. Till sist bebådas Atterboms beskrivning av sin resa i Tyskland och Italien, av vilken ett brottstycke offentliggjorts i Svea. Tvärs igenom Müllers redigering av dessa bekanta fakta tycker man sig igenkänna Atterboms brevstil. Till denna artikel sluter sig en annan, likaledes spaltlång, i »Beilage zum literarischen Wochenblatt. Band 6. No. 79. (October 1820)». Den bär titeln »Literarische Nachrichten aus Schweden. (Vergleiche Beilage zu No. 18)» och är daterad Stockholm den 12 augusti. Den

[1] Artikeln är signerad λλ, ett av Müller använt tecken.

uppgivne tyske resanden förklarar först, att Poetisk kalender för 1820 nu befinner sig i hans händer, varpå han skyndar sig att meddela något om dess innehåll. Speciellt fäster han sig vid Atterboms bidrag, av vilka vissa, som hyllningsdikterna till Schelling och Steffens och resepoemet »I Kärnther-Alperna», även i Tyskland böra väcka en livlig anklang. Bland skörden av Italia-lyrik uppmärksammas vid sidan av »Guitarrspelerskan på marknad» främst översättningarna av italiensk folkdiktning; Müller tager särskilt sikte på den lyckliga tolkningen (i »Siciliansk visa») av Melis »Dimmi, dimmi, apuzza nica» och citerar dess första strof på svenska. Att han genast är i stånd att angiva Atterboms original bevisar ytterligare, att Atterboms intresse för italiensk folk- och dialektpoesi bör ses i nära samband med resevännerna Müllers och Rückerts; särskilt Rückert studerade ivrigt Meli.[1] Müller, som i artikeln hittills framträtt som självständig kritiker, övergår sedan till att referera atterbomska synpunkter på svenska förhållanden. Han berättar om kronprins Oskars sympatier för den nationellt sinnade nya skolan. Att denna i litterärt hänseende ej var franskvänlig kunde göra den misstänkt hos dynastien Bernadotte, och dess fiender hade även, ehuru förgäves, av denna orsak sökt komma den till livs. »Jetzt scheint es, dass die Romantiker in dem Kronprinzen Oskar einen Heros und eine Stütze gefunden haben,» etc.

I samma brev av den 20 augusti 1820, där Müller berör artikeln i »Literarisches Wochenblatt», säger han sig motse en utlovad större uppsats från Atterbom. Tydligen skulle denna innehålla en framställning av den svenska vitterhetens senaste öden, ty Müller förklarar sin avsikt att i utdrag publicera den i den nya upplagan av ett konversationslexikon — med säkerhet Brockhaus' — varest artikeln om svensk litteratur ännu icke känner till den romantiska omvälvningen utan »Leopold & Compagnie» fortfarande figurera som heroer.

Som man ser var en litterär samverkan mellan Atterbom och den i Brockhaus' företag mer och mer engagerade Müller redan i full gång, innan Palmblad år 1821 tog steget att närma sig Brockhaus. Man misstager sig också säkert icke, om man antager att just detta förhållande stimulerat Palmblad att söka åstadkomma en förbindelse med det tyska förlaget; Müller fick ju härvid spela

[1] Jfr Vetterlund, *Atterboms sagospel Lycksalighetens ö*, s. 175 not 2.

rollen av referens.[1] I Müllers följande skrivelser kan man även iakttaga, huru tjänstvilligt han ägnar sig åt sin egenskap av förmedlare. I brev av den 24 augusti 1821, sedan han omtalat, att han medarbetar i »Literarisches Conversationsblatt» och »Hermes», båda under Brockhaus' ledning, meddelar han sålunda Atterbom, att Brockhaus nu redigerar tvenne supplementband till sitt konversationslexikon, varvid artikeln »Atterbom» blivit överlämnad åt Müller. Han beder därför vännen att skyndsamt sända honom biografiska data m. m. Gumælius, som under sin tyska resa avlagt ett kort besök hos Müller, har nämligen icke lämnat tillräckligt utförliga uppgifter. Slutligen bifogas, att en översikt av den nyaste svenska litteraturen skulle vara mycket välkommen i Brockhaus' »Hermes», en önskan som ju också realiserades genom Hammarskölds brett lagda framställning av detta ämne i samma tidskrift. I ett några månader senare brev (14 november 1821) erkänner Müller tacksamt de biografiska upplysningar som i sista stund ingått från Atterbom. Denne hade också — huru karakteristiskt! — skrivit om sitt eget inre liv, något som Müller dock säger sig icke lämpligen kunna medtaga i artikeln för konversationslexikonet. För att uppnå ett samarbete med Brockhaus sökte Palmblad använda Müller som förespråkare hos denne, och Atterbom hade till detta ändamål medsänt ett brev till Müller.[1] Uppenbart i anledning härav tillfogar Müller i sitt nyss berörda brev: »Recht sehr sollte es mich freuen, wenn Brockhaus auf Palmblads Vorschläge eingingen; ich habe, nach bestem Gewissen dazu gerathen».

I denna stil fortgår korrespondensen med Atterbom. Müller omtalar (2 maj 1822), att han genom Brockhaus låtit skicka Atterbom tvenne häften »Griechenlieder», han berättar om sina egna arbeten och sitt medarbetarskap i olika litteraturjournaler, han låter Atterbom förstå, att denne ej längre i breven behöver lämna så långa vittra översikter, då ju »Literarisches Conversationsblatt» ändå meddelade hans och hans meningsfränders artiklar i samma ämnen. Han förklarar (10 april 1825) ännu en gång sin beredvillighet att förmedla litterärt från Sverige, och i sitt sista brev till den svenske vännen (22 juni 1826), där han lovar att dricka dennes välgångsskål »übermorgen», d. v. s. på Atterboms bröllopsdag, beder han honom medarbeta i Ersch & Grubers encyklopedi.

---

[1] BERG, *Palmblad och Brockhaus*, s. 4, 5.

Det brast förvisso intet i Müllers tjänstvillighet och hjälpsamhet, och om utbytet ej blev så betydande och brevväxlingen onekligen domnade av en del med åren, så berodde det nog uteslutande på Atterbom. Müller strävade icke endast verksamt att införa svensk romantisk odling i det tyska kultursammanhanget, hans brev till Atterbom bilda också verkliga kritiska revyer i smått, fyllda av intresseväckande omdömen om författare och böcker. Hans hurtiga, ungdomligt glada väsen, hans tyska duktighet och företagsamhet, hans hjärtliga vänfasthet lyser fram i dem alla. Vänskapen till den hertiglige bibliotekarien i det lilla Dessau, bruten genom Müllers hastiga bortgång 1827, var ett av de starkaste personliga band som knöt Atterbom till Tyskland.

ETT BIDRAG TILL KÄNNEDOMEN OM KELLGRENS UTVECKLING UNDER 1780-TALET

Av

MALTE ARESKOUG

Under vår litteraturs järnår börjar (1805) ett arbete utkomma, som på första delens titelsida bär en vinjett, föreställande solens gud med lyran, sittande i sin vagn, vilken, företrädd av morgonstjärnans vingade gudomlighet, drages av ett fyrspann ur oceanens vågor. Det är Oxenstiernas Arbeten, och den första dikt man möter däri är Morgonen i cykeln Dagens Stunder. Denna diktcykel var skriven redan 1785 och tillhörde en helt annan tidsmiljö än den rådande, vilket också röjdes i den gammaldags klingande retoriken. Men innehållet var av det slag, som tiden älskade, och tilltalade genom sin gnistrande färgprakt. Just i denna veva förbereddes i en förening av vittra studenter i Uppsala den kommande revolutionen i vår litteratur. För dessa blev Oxenstiernas Arbeten en rik källa.

»O, Aurora! jag ser redan ditt gnistrande spann»,

sjunger en av dem, den blivande ledaren Atterbom, i en något senare dikt (Till Sofi, 1808). Föreningens namn ändrades (1808) till Auroraförbundet, och när man 1810 blev färdig med en tidskrift, fick denna namnet Phosphoros, ljusbäraren, och framträdde i brandröda omslag. Inflytande från Oxenstierna är direkt påvisat hos Atterbom, Elgström och den senare romantikern Stagnelius. I Siare och Skalder avtryckte Atterbom stora partier av Morgonen och Natten, kallar denna sistnämnda »gudasköna sång» Oxenstiernas förträffligaste kväde och beklagar, att det »liksom så mycket annat sådant,

hvilar i glömskans grift». Om Dagens Stunder genom att publiceras först tjugo år efter sin tillblivelse ej verkat så djupt, som den rimligtvis annars skulle ha gjort, är likväl dess betydelse för det romantiska genombrottet synnerligen stor.

Nu kan det emellertid visas, att just Morgonen spelat en ej oväsentlig roll redan åren omkring 1785 för en av vårt 1700-tals största skalder, den som i likhet med Oxenstierna i mycket förebådar romantiken, nämligen Kellgren. Redan 1772 hade en tidigare version av Morgonen varit tryckt i Vitterhetsnöjens tredje del. Men det viktigaste partiet tillkom under första hälften av 1780-talet. När dikten låg färdig i sitt nya skick, upplästes den i Svenska Akademien och cirkulerade bland dess ledamöter.[1] Kellgren har alltså haft den i sina händer. Det nydiktade partiet utgöres främst av en väldig solhymn, och solhymnen var något, som Kellgren och de vittert intresserade i Stockholm just vid denna tid på det högsta uppskattade. Sverker Ek har redan 1910 framkastat en förmodan, att Kellgren fått känsla för soldikten genom Oxenstierna.[2] Att så även varit fallet, torde framgå av det följande. Dock var han genom Ossian tidigare bekant med dylika hymner.

Kellgrens främsta dikt, Den nya skapelsen, inledes, bortsett från första strofen, av ett parti, som i anslutning till bibelns skapelseberättelse skildrar, hur ljuset bryter in och livet tändes i den förut döda naturen.[3] Men de yttre företeelserna stå nästan endast som symboler för en inre upplysning, till vilken allt intresse knytes. Det viktiga är, att för skalden en ny skapelse ägt rum, därigenom att han i hänförelsens ögonblick förmår i naturen lägga in sitt eget själsliv, sin egen kärlek.

Oxenstierna är väl bland svenska skalder den förste, som åtminstone i högre grad låtit naturens växlande företeelser tolka subjektiva tillstånd. Väl är även hos honom den rena naturbeskrivningen förhärskande, liksom hos Creutz och Gyllenborg, men därjämte arbetar han sig under utländskt, särskilt engelskt inflytande fram till en modernare uppfattning. I Natten har han hunnit närmast det romantiska idealet. Även Morgonen strävar ditåt, fastän naturbeskrivningen här överväger. Men när naturen framträder i sin

---

[1] Lamm, *Johan Gabriel Oxenstierna,* sid. 274—5.
[2] Sv. Ek, *Om Kellgrens sista diktning,* Samlaren 1910, sid. 209.
[3] Jfr S. Belfrage, *Gustavianska dikter i stilhistorisk belysning,* sid. 137—8.

kosmiska storhet och tanken svindlar, tvingas känslan att vara med i åskådandet. Människan ser i solen och stjärnorna levande varelser och ägnar dem sin dyrkan. För en monoteistisk uppfattning framstå världskloten som den Allsmäktiges representanter i sinnevärlden. Och då ljuset är urkraften, som verkar innerst i allt och alla, bli även själslivets funktioner verk av ljusets gudamakter. Den naturuppfattning, Oxenstierna på detta sätt når fram till, är i sina grunddrag egentligen panteistisk. Men Oxenstierna var dock en son av rationalismens tidevarv. Hans panteism är för litet upplevd och tillägnad och utmynnar oftast i en abstrakt allegorisering.

Kellgrens naturuppfattning i Den nya skapelsen bygger vidare på Oxenstiernas grund. I naturföreteelserna avläsas egna själstillstånd. Skillnaden mellan Kellgrens och Oxenstiernas uppfattning ligger i styrkan och hänförelsen, varmed den omfattas. Man må endast välja de två första raderna i Den nya skapelsens andra strof:

Död låg naturen för mitt öga,
Djupt låg hon för min känsla död.

Här ha vi ju från början denna övergång från sensation till känslobetonad åskådning med huvudvikten lagd på den senare; naturen ligger död för ögat men är ännu mer död för skaldens djupare uppfattning. Det är just denna övergång från yttre till inre, som Oxenstierna i sitt företal (1805) säger sig ha eftersträvat i Dagens Stunder, där han velat »teckna naturens förändringar i de synpunkter, under hvilka de, som afbilder af vår egen ombytlighet, röja sig för den betraktande, och tala till hjertat, likasom till ögat». Och »denna sökta förbindelse mellan målningar och känslor gör lynnet af hvad poesin i detta arbete velat uttrycka». Man får säga, att Oxenstierna knappast lyckats att omstöpa den gamla versionen av Morgonen i enlighet med dessa principer. Det är huvudsakligen det nydiktade partiet, som bäres uppe av den nya avsikten. Här får således ljusets återkomst symbolisera det mänskliga själslivets pånyttfödelse, såsom i strof 20:

Lif! njutning! verksamhet! förmåga!
I Dagens barn och Himlens ätt.
Förståndets krafter! känslans låga!
Hos menskan tan igen er rätt.
Välkomne, ljusets Gudamakter!
Som följt på nytt till våra trakter,

Kring solens vagn, dess segertåg.
Åt jorden sällhet återgifven,
Och skönhet, glans och bildning lifven,
Som gömd i nattens mörker låg.

Hela tankegången är ju densamma som i Kellgrens:

Och ljuset kom och lifvet tändes
— — — — — — — — — —
Och bildningen och snillet väcktes,
Och skönheten stod upp och log.

Ljuset blir själva urkraften, som genomtränger allt och alla i »varelsernas riken» och vars högsta resultat visa sig i det mänskliga tanke-, vilje- och känslolivet. Särskilt värd att uppmärksammas är skildringen av »Naturens Son, det fria Snille», som åter stiger ner till jorden, den främste av »Dagens Gudar». Ung, skön och stark, är han sprudlande av verksamhetsbegär, motstånd endast eggar till stegrad aktivitet, målet för hans strävan är att nå fullkomligheten, hans begär är riktat mot en ideal värld, evigheten. Hans liv är vetenskapsmannens sanningsforskande eller snarare konstnärens intuitiva skapande, enligt stroferna 27—28:

Än, sanningsforskande, han tvingar
I Vishetens fördolda natt,
Än lyfter sig på Diktens vingar
I verldar, dem han sammansatt.
Att på hans bana klarhet sprida,
Inbillningskraften vid hans sida
En dristig fackla lyfter opp;
Och i den rymd dess låga dagar
Bland Vettenskaperna ledsagar
De fagra konsters unga tropp.

Allt väckes, hvart han ögat vänder,
Allt ljusnar i en högre prakt:
Och menskan mottar af hans händer
Hans trollningsstaf och skapningsmakt.
Än inger han det ömma hjerta
Som tolkar känslans fröjd och smärta
I sammansatta toners ljud;
Än lifvets färg i penseln blandas,
Och bronsen rörs och marmorn andas
Vid ögonkast af Snillets Gud.

Den skapande konstnären ger människan något nytt genom att lära henne se och känna på ett nytt sätt. Han har en trollstav och kan med den skapa nya värden. Kellgren har själv vittnat om Oxenstiernas förmåga i detta avseende i dikten till denne 1786:

Djupt i vår själ hans stämma sänktes,
Stor blef Förtrollarns verkning spord.
Åt menskjan nya sinnen skänktes
Och nya himlar och ny jord.

Men när han skrev de inspirerade stroferna i Den nya skapelsen, kände han sig själv genomströmmas av den himmelska urkraften, det alltbesjälande ljuset. Han själv är en gudason, som bär trollstaven i sin hand, och det är i stolt medvetande härom han kan säga:

Då fann min själ sig himlaburen,
Sig sprungen af en gudastam
Och såg de under i naturen,
Som aldrig Visheten förnam.

Då får den stela massan en själ och en röst, som talar till människohjärtat, liksom hos Oxenstierna brons- och marmorstatyerna röra sig och andas. Som av citaten torde framgå, har Kellgren tagit intryck av Oxenstiernas skildring av geniet och sett sig själv och sin högsta erfarenhet i belysning därav. Den nya skapelsens förtrollande verkan på senare släktled har rättfärdigat hans handlingssätt.

I Kellgrens tidigare produktion letar man förgäves efter något, som skulle tyda på sinne för naturens skönhet. Det är först genom solhymnen, han får blicken upp för denna. Spårar man inte redan Oxenstiernas inflytande i dikten Förtviflan, där Kellgren synes ha vävt tillsamman sin egen smärta över tillvaron med den fina naturglädje, som finnes i Oxenstiernas dikt? Man riktigt frapperas av en i Kellgrens poesi förut okänd färgrik utsmyckning, såsom i följande anrop till solen:

Fåfängt! — strömmar utaf ljus
Evigt från din urna flöda,
Än att nära fältets gröda,
Än att bränna öknens grus.
O! hvad sällhet du mig bådat,
När din glans jag fordom skådat,

Stänkande på österns bryn
Purpur, guld och diamanter,
Svallande från zeniths branter,
Fladdrande på aftonskyn.

Med än större målarglädje har dock Oxenstierna skildrat en soluppgång i Morgonen. Kellgrens färger återfinnas alla i t. ex. Morgonens åttonde strof, där det sägs om »Färgorna»:

Än deras prisma grönskan målar
Med tusen skiften klar och skymd;
I blomstren öfver fälten strålar,
I Asurn öfver luftens rymd;
Än mellan mörkblå skyars bäddar
Kring deras silfverstänkta bräddar
Af eld och purpur kanter drar;
Än sållar, liksom tända droppar,
Ett rörligt guld på vågens toppar,
Der dagens bloss sin uppgång tar.

Har månne Kellgren läst Oxenstiernas dikt i dess nya version, innan han skrev Förtviflan? Eller är Kellgrens dikt den primära? Man jämföre:

Morgonen

Och du! som fyllt i smärtans läger
Med jemmer nattens timmars tal!
Njut af den morgonen du äger
Den stund som blidkar dina qval.
När solen uppgick för ditt öga,
Du sade: Sol! ifrån det höga
Jag sista gången skådar dig;
När natten sina skuggor fällde,
Du sade: Natt! ditt mörkers välde
Skall aldrig skingras mer för mig.

Förtviflan

När från nattens djupa näste
Skuggan sprids kring Himlens fäste
Önskar jag hon evig blef,
Börjar lärkan morgonsången,
Önskar jag hon sista gången
Mörkrets tystnad från mig dref.

Skaldernas olika temperament framstår tydligt trots likheten. Å ena sidan en vemodig avskedsblick på livet, som ännu kan njutas mellan plågorna, å den andra en dödslängtan av nästan passionerad styrka.

Två år efter Förtviflans tillkomst skriver Kellgren poemet Till Grefve Oxenstierna i form av en ny solhymn, där han beklagar människornas likgiltighet inför naturens dagligt upprepade skådespel:

Förgäfves mer, o Dagens Gud
Du österns sky med guld bestrålar,
Strör perlor uti blommans skrud
Och höjderne med purpur målar.

Framhävandet av naturens skönhet är gjord i direkt anslutning till och med anspelning på Oxenstiernas nyss fulländade verk Dagens Stunder. Emellertid har, såsom nedan skall visas, en dansk dikt givit uppslaget och varit närmaste förebild.

Hur djupt Morgonen verkat på Kellgren, ser man därav, att då han 1787 gör sin norrlandsresa, det är Oxenstiernas naturbeskrivande dikt, som underlättar ombildningen av naturintrycken till poetiska realiteter. För vännen Clewberg vill han skildra det som mest tilltalat honom: det sublima i naturen, »berg mot skyn och dalar ned i afgrund». Det påminner om Morgonens poetiska värld[1]:

Sitt bo hon (duvan) i en klippa tränger,
Som, krönt af nordens mörka tall,
Sin hjessa öfver djupet hänger
Och hotar Äge med sitt fall.
Dess höga spets mot ljuset strider,
Förlängda skuggor vidsträckt sprider,
Och lägst vid vattnets lugna bryn
I dubbla skogar sig förbyter:
Den ena ner till afgrund flyter,
Den andra gömmer sig i skyn.

Den del av Morgonens solhymn, som skildrar solen såsom föremål för människornas dyrkan, har också slagit an på Kellgren, liksom Tegnér i sin solsång helt visst är påverkad av detta parti. I Kantaten apostroferar nämligen Kellgren det nya året, vilket träder ut ur evighetsnattens slummer, i rader, som kunna anses utgöra en solhymn. Ljusets härskare, solen, väntar det nya året med sin vagn, årets blick öppnar sig för första gången för dagsljuset, »ser tidens fält och lifvets», miljoners lov stiger upp, och skalden ber året lyssna ej blott till »sällhets druckne dårar» utan även till suckarna från de olyckliges bröst. En stämning av kosmisk storhet behärskar detta parti.

Vid läsning av Oxenstiernas Morgonen, stroferna 10—19, får

[1] Ek har i Samlaren 1910, sid. 210 sammanställt detta citat från Clewbergsbrevet med en strof i Delilles *Les Jardins*. Det är kanske så, att Oxenstiernas strof återgår på Delille.

man ungefär samma tavla i en bredare framställning. Solen träder fram på fästet, följd av en matematiskt ordnad procession av timmar, dagar, månader, årstider, år och sekler. Dess blick möter livet i naturen. I stroferna 15—17 omtalas solens dyrkan av skilda tider och folk, och i strof 19 avslutas det hela, liksom motsvarande parti hos Kellgren, med de dödligas lovsång, även här de olyckligas såväl som de lyckligas. Inom motsvarande partier av de båda dikterna stegras den kosmiska stämningen till upphöjdhet genom den Allsmäktiges införande i världssammanhanget såsom primus motor. Denna genomgående parallellism kan ej gärna vara ett slumpens verk. En av ifrågavarande strofer i Morgonen (18) visar till och med direkt över till Den nya skapelsen.

Den förromantiska strömning, som under 1700-talets senare hälft växer sig allt starkare i Europas litteratur, har alltså med 1780-talet fullt nått Sverige och bl. a. genom Oxenstiernas förmedling satt sina djupa spår även i Kellgrens dikter. Men även på annat håll gjorde Kellgren bekantskap med de nya riktningarna. Så tidigt som 1786 om ej förr har han fått sin uppmärksamhet riktad på dansk litteratur. Det då skrivna poemet till Oxenstierna är nämligen byggt efter mönstret av en dikt i augustihäftet för 1785 av Prams och Rahbeks tidskrift Minerva, som bär överskriften »Maisang 1785. Til Baggesen efter en Sygdom». Diktens början lyder

Klinger Bragas Harper! lyder Jubeltoner!
O! han kommer til os, han som Aaret kroner,
Han som fylder Skialdens Aand med Salighed
O! den unge Majus smiiler til os ned.

Giennem Østens Himle, klæd i Morgenrøde
Gik han frem, og tusind glade Hymner løde,
Og hans Aande vakte Liv i Skabningen,
Og Naturen blomstred' for hans Fod igien.

Men de gyldne Strenge ingen Barde stemte,
Mellem tunge Sorger Skialden Sangen glemte,
For hans mørke Øie var ei Vaaren skiøn,
Ak! thi Sygdom fengsled' Bragas beste Søn.

Blide Mai! da saae du medynksfuld vor Smerte,
Og dit Smiil opvarmed' Livet i hans Hierte,
Og du kaldte Haabet til vor Barm igien,
Skiønne Mai! du skienkte os Zelines Ven.

Kellgren har i sin dikt ersatt Majus med »Dagens Gud», solen. Andra strofen i den danska dikten verkar nästan som en solhymn. Livet väckes, naturen blomstrar upp på nytt, och tusen hymner höjas till Gudens ära. Majguden ser, att ingen stämmer de gyllne strängarna bland människorna, ömkar sig över dem och sänder skalden (: Baggesen) att skänka dem hopp igen. Likaså säges det med nästan verbal överensstämmelse om solguden hos Kellgren: »Då såg du ömkande vår yra». Oxenstierna befinnes värdig att sjunga hans lov, mottar lyran av hans hand och skänker nu människorna nya sinnen, nya himlar och en ny jord.

Den uppgående solen är upplysningstidens symbol, och det råder ett intimt samband mellan Kellgrens nitälskan för upplysningen och den hänförelse, varmed han omfattar solhymnen. Ljuset, som kom med den nya synen på tillvaron, väckte ej blott estetiskt välbehag utan fordrade även aktivt deltagande i kampen mot mörkrets här. Detta var en typisk 1700-tals intressekombination av etiska och estetiska värden, en högsta form av utile dulci. Kellgren lägger också hela sin själ in i den kulturkamp, som han från 1780-talets mitt för, och hans kraftigaste dikt är tvivelsutan »Man äger ej snille, för det man är galen». Men den originalverkan, dikten utövar, utesluter ej, att den kunnat uppstå som ett resultat även av litterära faktorer. I Minerva för 1785 finner man säkerligen åtskilligt, som Kellgren läst, rader, som man tycker sig känna igen från hans dikter, eller som gömma ett innehåll, besläktat med hans tankevärld. Så kanske en om ock svag förklang till ovannämnda dikt i ett poem av Baggesen (nov. 1785) kallat Parenthesen (senare Leiesvendene). Månne icke Kellgren läst följande rader härur med mera eld i blicken än vanligt?

Nei, Taushed her var Gudsbespottelse,
Naar Kryben, Ahner, Guld er Vei til Hæder.
Naar dumme Statsmænd spille Bolt med Stater;
Naar Retten kiøbes; naar Uskyldighed
For Dagen lægges kun ved gyldne Prøver;
— — — — — — — — — — — — — —
Men ak! naar du, vor sidste Trøst, vort Haab!
Du Godheds himmelsendte, skiønne Datter,
Religion! naar du vanhelliget,
Vanhelliget ved egne Sønner græder;
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Naar, o Religion, paa denne Maade
Du prædikes, forsvares og bevises:
Daa tier ikke meer den ædle Muse,
Som sendtes for at tale Sandheds Sag
Fra Himlen ned. I Nordens Mænd som føle
Gudindens Kald! hvi tier Eders Røst?
Op! hævder Sandheds Ret! og nøgen viser
Den Yndige for Folket! kiækt bortjager
Med hendes Glands den Mørkets sorte Hær,
Som kappes om, igien, af alle Kræfter,
At bringe hiin Barbaries tilbage,
Hvori Fornuft og Sandhed sov saa trygt!

Fann han månne icke här igen sina egna tankar, som slutligen fingo uttryck i raderna

Men lämnom skämtets udd; för svagt dess vapen är,
När lagen ropar hämnd och religionen blöder
o. s. v.?

Säkerligen har han känt Baggesens kraftiga maning till »Nordens Mænd, som føle Gudindens Kald» riktade till sig själv och gjort sitt för att följa den.

Den danska litteraturens största betydelse för Kellgren är väl den, att den lät honom komma i beröring med tidens sentimentala strömning. Jag tänker härvid närmast på Ewalds »Balders Død». Sverker Ek har redan 1910 lämnat avgörande bevis för att Sigvarth och Hilma uppstått under inverkan från denna dikt.[1] Likheten med Ewald inskränker sig icke enbart till vissa uttryck. Hela stilen och stämningen i Sigvarth och Hilma har uppstått under inverkan av stil, stämning och rytm i Balders Død. Efter allt att döma har denna spelat en högst betydande roll för Kellgren, då han utbildade den nya stil, varigenom han kunde tolka det djupa, stämningsrika själsliv, som kärleken till fru Falck väckt upp inom honom. Man må tänka sig Kellgren med hans inbillningsstarka själ läsande Balders Død. Där är en storslagen skildring av passionerna, påminnande om Racine. Hother och Balder älska båda Nanna, och en av dem måste dö. Kellgren måste ha tvingats till jämförelse med sig själv och makarna Falck. Det syns då vara berättigat att antaga, att det är genom Balders Død, som Kellgren gjorts uppmärksam på huru hans innersta upplevelser kunde bli

[1] *Samlaren 1911,* sid. 64 ff.

dikt. Han hade nu ett nytt, rikt innehåll, en genom studium av stora skalder riktad poetisk diktion och andras föredöme. Så skriver han Sigvarth och Hilma.

För att återgå till »Minerva» finner man även där dikter, som kanske lärt Kellgren konsten att använda sina innersta upplevelser som poetiska motiv. Kellgren var egentligen blott lyriker och saknade väl all episk förmåga. De enda ansatser till poetisk berättelse vi finna — fablerna äro ju något helt annat — äro »Sigvarth och Hilma» och »Till Christina», och i båda är berättelseformen maskering för en lyrisk utgjutelse. Det ligger då ett visst berättigande i att även för den senare av dessa båda dikter söka föredömen utifrån just vad motivvalet beträffar.

I Minervas augustihäfte 1785 finns en dikt av Baggesen »Til Zeline» (i Samtlige Værker 1801 »Det første Haandtryk», ej att förväxla med den Zelinedikt, som 1801 omdöptes till »Min anden Skabelse»), som i detta avseende möjligtvis kan ha varit förebild till Christinadikten. Båda dikterna börja med en betraktelse över livets sorger och kval, och i båda är det en ädel kvinna, som kommer skalden att fatta nytt mod. Jag anför ur den danska dikten:

Saa talte Smerten i min Barm,
Og i mit taareblendte Øie
Stod skummel, misanthropisk Harm,
Da — som en Engel fraa det Høie —
Zeline, nys du spurgte mig
Med din den kiælne, søde Stemme:
»Om jeg var ikke lykkelig,
Og om jeg aldrig kunde glemme
Den sorg, som Sukke fraa mit Bryst
Forraadte, som mit Øie malte?»
Og Smertens hule Tordensrøst
Zeline! taug saasnart du talte.
Ved denne kiælne, søde Lyd
Jeg glemte Skræk og Skrig og Torden,
Og veed dit Smiil saae Haab og Fryd
At spire frem igien paa Jorden.

Situationen är ju densamma som i Christinadikten. Efter Timons monolog, där han fantiserar över glömskans frid i graven, tager skalden själv till orda i nära överensstämmelse med Zelinedikten. »Så talte Timon, och med rösten bruten, lög sig en stillhet, som

hans själ ej kände.» För övrigt finna vi i årgångarna 1785 och 1786 av Minerva en hel rad dikter över samma tema, mer eller mindre varierat. Det är ett utslag av den grasserande vänskapskulten och som sådant ett av de mest sympatiska.

Motivet om enslingen, som drar sig undan från världen, kan ha upptagits från en annan dikt i Minerva, »Lyksalighed, dog ikke min» (dec. 1786). Härmed är ej sagt, att Kellgren icke från antikens litteratur eller annat håll kände till Timon-motivet. Men närmaste litterära impuls har nog denna dikt givit (som i sin tur för tanken till Horatius' bekanta utmålning av lantlivets lycka, »Beatus ille qui procul negotiis»):

O, hvor lyksalig den, som uden Nag
Seer Timer, Dage, Maaneder og Aar
At glide hen; som Bækkens stille Vand.
Foruden Støien; som har Fred i Siel,
Og Helbred i sit Legem, roelig Søvn,
Og Arbeid og Forfriskning vexelviis;
Som daglig kan med Oldtids viise Mænd
Omgaaes i deres Skrifter, og iblant
Af Musen faaer et smilende Besøg.
O! at det var min Lod at leve saa,
Umærket, ubekiendt og umisundt,
Og stiele mig af Verden, ubegrædt,
Usavnet og urost, saa at min Grav
Ei røbedes af nogen svadsig Steen
For Vandreren, naar han gik den forbi.

Man jämföre Kellgrens längtan att

endast lefva med er, trogne vänner,
Välgörare, odödelige snillen,
Som före mig försmäddes och försvunnen

och hans önskan, att

när en dag jag somnar denna sömnen
Så djup, så lång, så ljuf för en olycklig,
Skall ingen tvungen tår min aska gäcka
Och ingen skald sig i mitt lof besjunga.

De källor, varifrån Kellgren hämtat sin litterära bildning, äro många och viktiga. I detta hänseende kan han bäst jämföras med Tegnér. Kellgren ägde samma klara intelligens och samma djupa

mottaglighet för allt det nya i tiden som den store beundraren av Gustav III:s sångarskola. Liksom denne gav han sig ej utan vidare det nya i våld, han kritiserade, samtidigt som han tog intryck, han arbetade som en självständig ande mitt bland efterapare och dilettanter. Sjuklighet och en förtidig död gjorde, att den nya utveckling, han genomgått, ej gav än större resultat. Åren efter 1789—90 beteckna ej en fortsättning i den sist inslagna riktningen utan en återgång till en äldre tids smak, upplysningens typiska bon sens. Som nu är, står Kellgren för eftervärlden i en dubbel dager. Mest typisk för sin tid är han otvivelaktigt som upplysningsskald. Som sådan har han en jämn och hög produktion. Men psykologiskt sett mest intressant är den utveckling, varigenom han går utöver sitt gamla jag och sin naturliga miljö, visar sig äga mottaglighet och urskillning inför nya estetiska rörelser och med hela sin själ går upp i diktandet, utvecklingen från »Förtviflan» till »Den nya skapelsen». I den förra av dessa dikter spårar man första gången hans nyväckta sinne för naturen, i den senare når det sin kulmen. I den förra ser det sjuka sinnet naturen som ett fängelse, en grav. Den senare är dess strålande motsats.

VILKA AKADEMISKA DISSERTATIONER HAR ANDREAS RYDELIUS FÖRFATTAT?

Av

HENRIK EKMAN

I den förteckning över Andreas Rydelius' skrifter, som Erland Sam. Bring bifogar sitt Minne öfver Andr. Rydelius,[1] upptager han i anslutning till Lidéns Catalogus Disputationum[2] 93 akademiska dissertationer. Då emellertid Lidén i förordet till sin Catalogus upplyser, att respondenterna ofta själva författade sina avhandlingar, kan man icke utan vidare tillskriva Rydelius författarskapet till samtliga de dissertationer, vid vilka han presiderat.[3] Detta vet Weibull och uppför därför i Lunds Universitets Historia endast med viss reservation dissertationerna bland Rydelius' skrifter. Det »torde», säger han, »vara alldeles omöjligt att för hvarje disputation bestämma huruvida den varit af praeses eller respondens författad, helst detta vanligen ej finnes uttryckligen angifvet.»[4] För att likväl finna ett enhetligt tillvägagångssätt upptager han bland professorernas arbeten även de dissertationer, vid vilka de presiderat, oberoende av om praeses eller respondens författat desamma. Att den upplysning, Lidén lämnat, även gäller de dissertationer, vid vilka Rydelius presiderat, betygar denne själv. Till den avhandling De imaginatione pathetica ejusque moderamine, som öst-

[1] Sthlm 1806.

[2] Ups. 1778—79.

[3] »Neque silentio mihi praetereundum heic fuit, quod observavi, apud Nostrates plerumque Respondentes ipsos auctores Disputationum suarum esse, quod omnino infrequens est forsan in aliis extra Sueciam Palaestris litterariis, usu ne antiquo priscae institutionis, an alia quacunque caussa, incertum.» (Ur Lidéns förord.)

[4] Ur förord till *Lunds Universitets Historia.* Utg. av M. Weibull o. E. Tegnér. 1 o. 2, Lund 1868.

göten Petrus Ehrenspetz den 4 juli 1730 under Rydelius' praesidium försvarar, bifogar nämligen Rydelius ett brev, vari han upplyser, att han tagit så liten del i utarbetandet av det ämne, som Ehrenspetz själv utvalt[1] åt sig att behandla, att knappt tio ord härstamma från honom. Rydelius har velat, att Ehrenspetz' arbete skulle framstå i sin ursprungliga gestalt. När därför denne utgiver sig för författare, kan Rydelius bekräfta detta i sitt brev. Ha vi sålunda här av Rydelius själv ett bevis på att även studenterna icke blott stundom själva valde sina ämnen utan även självständigt utarbetade sina dissertationer, lämnar brevet även en annan värdefull upplysning. Rydelius meddelar nämligen, att han, så ofta tiden medgiver, rättar de avhandlingar, som utarbetas under hans praesidium. »Ego vero Fateor, me dissertationes meo muniendas praesidio, quoties tempus diligentiam patitur, haud negligenter emendare.» Denna granskning av lärjungarnas avhandlingar har emellertid icke varit så genomgripande, att man alltid kan tillskriva praeses författarskapet. Tvärtom betygar Rydelius uttryckligen om omfånget av sin bearbetning, att han alltid vinnlägger sig om att icke vara pedantisk och för att icke förvilla läsarens omdöme om författaren låter mycket passera, som han själv personligen har annan uppfattning om. »In quo tamen negotio dedi semper operam, ne unquam morosus viderer, Sed potius, ne lectoris de auctoribus judicium corrumperem, multa toleravi, non mihi omnino probata.»[2] Rydelius tager sålunda en hel del i dessa avhandlingar för gott, ehuru han personligen har annan åsikt. Pekar denna omständighet på att vi bakom flera akademiska dissertationer icke finna Rydelius såsom dessas författare, omöjliggör den även att utan en föregående undersökning av avhandlingarnas författarfråga tillskriva honom dessa. Men även om Rydelius' förfarande med Ehrenspetz' avhandling icke utan vidare kan betecknas såsom Rydelius' tillvägagångssätt med dis-

[1] I brevet uppmanar Rydelius dessutom läsaren, om något skulle förefalla honom mindre grundligt utfört, att betänka, att Ehrenspetz' avhandling är ett ungdomligt försök att komma till rätta med ett svårt ämne. »Si quid tibi minus hic solide explicatum videatur cogita, juvenile tentamen esse, idque in dificillimo argumento, quod ipse suo arbitratu elegit.»

[2] I det anförda brevet till Ehrenspetz säger Rydelius vidare, att han hellre velat lämna mycket av det som kunnat både grundligare genomtänkas och bättre framställas orört än genom att förbättra framställningen beröva författaren författarskapet »Itaque nihil mutavi, nisi necessitate quadam coactus, muluique non nulla, quae mihi visa sunt paulo accuratius & plenius cogitari dicique potuisse, intacta relinquere; quam limando auctori suo eripere.»

sertationerna överhuvud, ger det dock vid handen, att bland de avhandlingar, som försvarades under hans praesidium, förekommo sådana, som voro författade av respondenterna själva. Denna slutsats ha vi rätt att draga av den omständigheten, att Rydelius tydligen i sitt brev ej endast åsyftar ett enstaka förfarande med Ehrenspetz' avhandling utan även har andras dissertationer i tankarna. Detta uttalande om sitt tillvägagångssätt är vidare icke det enda, i vilket Rydelius utan omsvep betygar, att han låtit en avhandling försvaras under hans praesidium utan att han vare sig själv utarbetat densamma eller så grundligt omarbetat och förbättrat den, att den därigenom kunnat räknas såsom författad av honom. I ett brev till göteborgaren Andreas Maschål, då denne den 22 juni 1723 försvarade en avhandling De unione mentis et corporis, säger Rydelius, som fungerade som praeses vid disputationen, att han icke velat vare sig tillägga eller utesluta något av Maschåls arbete, för att detta i sin ursprungliga form skulle kunna framstå för läsarens omdöme. »Atque ut de iuvenili tuo tentamine integrum esset Lectoris iudicium, nihil cogitatis tuis addere, nihil detrahere volui.»[1] Ehuru dessa uttalanden av Rydelius tydligen föranletts av att vederbörande praesides ofta författat respondenternas avhandlingar, visa de dock, att av de dissertationer, vid vilka Rydelius presiderat, flera till största delen utarbetats och författats av studenterna själva. Innan dessa befordrat sina avhandlingar till trycket, har dock Rydelius genomgått desamma, och först efter imprimatur av honom har tryckningen fått äga rum.[2]

Denna uppfattning, att studenterna själva utarbetat åtskilliga av sina dissertationer, delar Annerstedt i fråga om gradualdisputationer vid Uppsala universitet under 1700-talets första decennier. Ehuru det finns bevis på att praeses själv författat gradualdisputationer, har man dock i regeln ansett, säger Annerstedt, vad gradualdisputationen angår, »att den borde vara författad af kandidaten, och man har så alltid betraktat den».[3] Trots allt får därför den,

---

[1] Epist. Praes. »Ad Ingeniosum Auctorem Dissertationis De Unione Animae et Corporis.»

[2] I Kungl. Bibliotekets autografsamling förvaras ett dyl. imprimatur av Rydelius. I detta, som saknar adressat och årtal, heter det: »Vidi hanc dissertationem et facultatis philosophicae nomine digna censeo, quod Typis publicis mandet
A. Rydeli(us)
Fac. Phil. h. t. Dec.»

[3] ANNERSTEDT, CLAES, *Upsala Universitets Historia.* Sthlm 1877—1914. III, 2, s. 169. Jfr GUNHILD BERGH, *Litterär Kritik,* Sthm 1916. S. 218 f.

»som noggrant undersöker gradualdisputationerna, det ovillkorliga intrycket, att de i regel varit författade af kandidaterna själfva.»[1] I Lund författade, menar Annerstedt, professorerna både exercitie- och gradualavhandlingar. Då han emellertid stöder denna uppfattning på de protester, vilka Löwenhielm[2] och Falkenberg[3] såsom kanslerer och Olof Celsius d. y.[4] såsom prokansler avgåvo emot att professorerna författade studenternas avhandlingar, lämnar hans uppfattning ingen upplysning, som gäller första tredjedelen av 1700-talet.[5]

Universitetets gällande statuter föreskrevo på Rydelius' tid: »Professores publicé ordinarias disputationes ad minimum unam quotannis conscribent . . . .»[6] Ehuru det sålunda ålåg varje ordinarie professor att årligen utarbeta en dissertation, synes särskilt inom den teologiska fakulteten sällan någon disputation förekommit på grund av att de disputationsprov, som avlagts inom den teologiska fakulteten såsom exercitieprov, icke inom den filosofiska fakulteten berättigade respondenten att omedelbart disputera pro gradu. Då man icke kunde betunga professorerna med att bestrida tryckningskostnaderna för dissertationerna, lät man respondenterna betala dessa. Då nu icke ett disputationsprov inom den teologiska fakulteten gällde såsom exercitieprov inom den filosofiska och filosofie magisterexamen var den gängse ämbetsexamen, blev följden den, »at många år gå förbi, förr än man en enda Theologisk Disputation här vid Academien kan få se och åhöra; väl förståendes ej oftare än vid Theologiska Promotioner, som här altid varit mycket sällsynte; eller då någon in Theologia disputerar pro loco, utan at beräkna Disputationes Synodales, som altid hållas emellan Terminerna.»[7] Rydelius önskar därför, att de teologie professorerna årligen skulle skriva en dis-

---

[1] Annerstedt, Claes. *Upsala Universitets Historia.* Sthlm 1877—1914. III, 2, s. 170.

[2] Kansler 1762—68.

[3] Kansler 1772—89.

[4] Prokansler 1777—94.

[5] F. Överbibliotekarien vid Uppsala universitetsbibliotek A. L. Bygdén har älskvärt meddelat, att han vid sysslandet med akad. diss. under denna tid kommit till den uppfattningen, att respondenterna i allmänhet författade sina gradualdisputationer själva.

[6] *Konstitutioner för Lunds Universitet,* Cap. 18 De Disputationibus in gre et spec. § I.

[7] Ur »Andreae Rydelii välmenta Tankar angående den Frågan om Theologiska Disputationer, som uti Amplissima Facultate Philosophica är ventilerad och til mit betänkande från Venerando Consistorio af den 16 Febr. uti innevarande år benägnast är remitterad». (1737.) Jfr Brings »Minne» s. 86 ff. not.

putation. »Jag supponerar 1:mo», säger han, »at en Theologisk Disputation, som således af Facultate Philosophica skal blifva ansedd, måste vara Professoris Theologiae egit verk; såsom också i Upsala ingen annan Theologisk Disputation blifver räknad, utan then som Theologus sjelf hafver skrifvit. Jag supponerar 2:o, at en Theologus, som med så mångfaldiga Sysslor är öfverhopad, sällan lärer kunna skrifva och utgifva mer än en sin egen Disputation om året, såsom ock Constitutionerne intet mera honom pålägga; kan ock hända, at han något år kan framgifva två, så måste det ock vara det högsta, som han kan hinna med. Och om någon än skulle kunna bringa fram flera än 2:ne om året, så synes mig dock rådeligast, at hålla sig inom denna gränsen, så vida som dessa Disputationer skola gälla för något eller blifva ansedde af Facultate Philosophica . . .» Rydelius är sålunda av den uppfattningen, att en teologie professor i vanliga fall bör hinna med att utarbeta en dissertation om året. Undantagsvis, menar han, kan han väl hinna med två, men det antalet anser han ej böra överskridas, om dissertationerna icke skola förlora i anseende. Nu presiderade Rydelius såsom filosofie professor 1726 vid sexton och 1730, således samma år som han utnämndes till tredje teologie professor, vid tio akademiska disputationer. Det är med tanke på Rydelius' betänkande från 1737 icke sannolikt, att Rydelius själv författat samtliga dissertationer, vid vilka han presiderat, utan att han låtit studenterna själva utarbeta flera av sina avhandlingar, varefter han såsom praeses genomgått dessa och, där han funnit skäligt, förbättrat desamma.

De uttalanden av Rydelius om författarskapet till de akademiska dissertationerna, som vi funnit, giva sålunda å ena sidan vid handen, att icke blott praeses, utan även respondenterna själva, författat dessa dissertationer, å den andra Rydelius' åsikt, att en teologie professor icke borde författa mer än högst två avhandlingar årligen. Ehuru detta antal gällde de teologie professorerna, är det dock sannolikt, att Rydelius i anslutning till universitetets konstitutioner även beträffande den filosofiska fakulteten icke skulle tillrått större vidlyftighet.

Vid ett försök att identifiera de olika dissertationernas författare kan man icke följa någon allmän regel utan måste, då upplysningarna, som avhandlingarna lämna om sig, äro skiftande och titelsidorna icke lämna tydliga uppgifter, undersöka de särskilda

disputationerna och av de uppgifter, dessa på ena eller andra sättet meddela, välja mellan praeses, respondens eller båda tillsamman såsom författare. Ofta måste man dock givetvis stanna i ovisshet om var man har att söka författaren.

Det material, som vid en dylik undersökning står till buds, är icke omfattande. Endast i undantagsfall upplysa titelsidorna uppriktigt om arbetsfördelningen mellan praeses och respondens. Går man igenom de olika dissertationerna, finner man emellertid, att å de avhandlingar, i vilka man icke kan påvisa någon delaktighet från respondentens sida, som alltså helt och hållet förskriva sig från praeses, alla smickrande och vördnadsbetygande epitet framför praeses' namn äro utelämnade. Då däremot respondenten på något sätt deltagit i utarbetandet av dissertationen, utsätter han dessa epitet. Mycket ofta säger han »Praeside Max. Rev. Et Celeberrimo Viro D:no Andrea Rydelio . . .»[1] eller »Praesidio Viri Max. Reverendi atq; Celeberrimi D:ni Andreae Rydelii».[2]

I flera dissertationer hänvisa författarna till arbeten och kollegier av praeses och detta alltid efter tidens sed under utsättande av epiteten Clarissimus, Reverendissimus, Dominus etc. framför praeses. Nu visar det sig, att samma förhållande, som gällde titelsidorna, även gäller dessa hänvisningar, i det att de dissertationer, som man med säkra skäl kan uppvisa uteslutande vara författade av Rydelius, icke använda dessa epitet. Då detta icke kan bero på en tillfällighet, är det sannolikt, att de dissertationer, i vilka dessa epitet förekomma, helt eller delvis äro författade av respondenterna. Man kan visserligen mot förekomsten av dylika epitet invända, att de icke nödvändigt peka på respondenten såsom författare, utan att denne insatt ifrågavarande epitet i den av praeses författade dissertationen, när denne hänvisat till sina egna arbeten, för att på detta sätt giva sig sken av att vara författaren, eller att Rydelius i egenskap av praeses gärna under dylika attribut hänvisat till sig själv. Dessa invändningar vore emellertid hållbara, om vi icke kunde konstatera frånvaron av dessa epitet i de avhandlingar, vi med säkerhet veta, att Rydelius författat. Det förefaller därför föga sannolikt, att de utsatts endast i bedrägligt syfte att hos allmänheten skaffa respondenten skenet av att vara författare, då ju samtliga avhandlingar äro avfattade på latin och

[1] Diss. *De imaginatione pathetica ejusque moderamine,* 1730.
[2] Diss. *De vera et falsa superstitionis idea,* 1730.

allmänheten sålunda i stort sett var ur stånd att taga djupare del av dessa. Att bedrägeriet avsåg den latinkunniga akademiska världen har intet, som talar för sig, då denna givetvis kände gängse praxis i disputationsväsendet. Överhuvud är det svårt att inordna ett systematiskt ordnat bedrägligt förfarande i disputationsväsendet. Ett liknande syfte är det även svårt att se i de uppgifter, som respondenterna-författarna i förord, inledningsparagrafer, efterskrifter eller eljest i avhandlingarna lämna om sin ställning till desamma. Det förekommer mycket ofta, att vederbörande författare yppar farhågor för den föreliggande avhandlingen, varför han beder läsaren hava hans ungdomliga omdöme och förstånd, ämnets svårighet och annat i tankarna, när han bedömer hans avhandling. Stundom ursäktar sig författaren med att avhandlingen författats under frånvaro från akademien, under resa eller utan att nödig litteratur varit tillgänglig. Det synes sannolikt, då man iakttager, att dylika ursäkter icke förekomma i de avhandlingar, vi med säkerhet veta, att Rydelius författat, att respondenterna tagit större eller mindre del i utarbetandet av de avhandlingar, vari en ungdomlig författare bakom dylika uttryck träder fram.

Med större försiktighet och mindre tilltro får man handhava de dedikationer, som bifogas de flesta avhandlingar. Respondenterna tillägna i dessa dedikationer under ganska stereotypa uttryck åt anförvanter och gynnare de avhandlingar, de skulle försvara. Dedikationerna lämna dock ingen som helst ledning angående avhandlingarnas författare, då det var sed, att respondenten, oberoende av om han var författare eller icke, ansågs hava rätt att dedicera den avhandling, han skulle försvara, åt vem han ville, sannolikt för att han härigenom skulle få hjälp till bestridande av omkostnaderna vid avhandlingens tryckande. Mer upplysande i dissertationernas författarfråga äro de gratulationer, som tryckta sammanbundits respektive sammantryckts med avhandlingarna. Det är ingalunda ovanligt, att flera dylika gratulationer bifogas dissertationerna, än på latin, än på svenska, franska, grekiska, hebreiska, spanska eller italienska, uttryckande vänners och fränders beundran och lyckönskan. Icke sällan händer det, att till och med praeses själv eller professorer gripa till pennan för att lyckönska en uppmärksammad lärjunge. Då man nu i sina gratulationer ville framhäva respondentens ära och förtjänst så mycket som möjligt, tillgrep man ofta uttryck, som voro vilseledande eller åtminstone av-

sågo att giva respondenten största möjliga del i författarskapet. I förordet till den förteckning över Sven Lagerbrings tryckta arbeten och manuskript, som Samuel E. Bring uppgjort, säger Bring, att det var ett vedertaget bruk, att i de disputationerna åtföljande lyckönskningarna beteckna respondenten såsom auktor för att inför allmänheten framhäva hans ära.[1] Då emellertid gratulationerna på Rydelius' tid oftast äro avfattade på främmande språk, torde allmänheten i detta fall förstått rätt litet av dessa ofta mycket konstlade gratulationer. Icke heller inom den lärda världen torde de längre imponerat i högre grad. Ehuru gratulationerna rikligt förekomma till de avhandlingar, vid vilka Rydelius presiderade, höra de dock sannolikt mer hemma i ett tidigare tidsskedes disputationsväsen. Rydelius är icke heller själv nöjd med de retoriska alstren vid disputationstillfällena, och i betänkandet[2] om de nya universitetskonstitutionerna, i vilket Rydelius har icke obetydlig del, heter det i fråga om talen, som förekommo vid disputationerna, att de voro uppfyllda av »en hop orimliga flatterier och complimenter, som . . . . . . hos främmande, som ej voro vana vid sådant pedanteri, väckte åtlöje». Ehuru dessa gratulationer sålunda bättre passade den utgående stormaktstiden och nu såsom sedvanliga dekorationer åtföljde avhandlingarna, varigenom lyckönskarna även hade glädjen att se sina ord i tryck, innehålla de dock stundom värdefulla uppgifter i fråga om författarskapet. Det visar sig nämligen i flera fall, då Rydelius är författaren, att gratulationerna utan vidare omtala detta och låta lyckönskningarna gälla endast det sätt, varpå respondenten skött sitt försvar.[3] Exempel härpå erbjuder Ch. G. Silfwerschiölds lyckönskan till östgöten Nicolaus Winnerstedt, när denne vid disputationsakten den 29 maj 1709 försvarat den av Rydelius författade dissertationen

---

[1] Tryckt i *Lunds Universitets Årsskrift,* N. F. Avd. I. Bd. 3, N:r 1. Lund 1907.

[2] Av år 1723. Jfr ovan anf. *Lunds Univ. Hist.*, I, s. 199.

[3] Då gratulationerna avfattats, innan disputationsakten försiggått, och föreligga sammantryckta med dissertationerna, kan det synas underligt, att lyckönskarna på förhand kunde veta, att vederbörande respondent förträffligt framställt och behandlat sitt ämne eller lyckats i sitt försvar. Förklaringen är emellertid den, att vederbörande praeses var skyldig att på förhand genomgå avhandlingarna och endast befordrade de dissertationer, som till form och innehåll icke innehöllo något anstötligt, till trycket. Det torde därför hava hört till sällsyntheterna, att de avhandlingar, som redan tryckts, underkändes vid disputationen. Lyckönskarna kunde därför vara ganska säkra och hade ingen anledning att spara på berömmande ord.

De musis aemulis. I denna lyckönskan heter det: »A Monsieur le Respondent. Monsieur ... J'avoüe qu'il faut avoir beaucoup d'etude, et de capacité pour bien ecrire une dissertation, mais il est aussi vrai de dire qu'il en faut avoir beaucoup pour la bien defendre: L'auteur ne pouvoit mieux faire, que de vous choisir pour repousser le premier les argumens qu'on fera contre ses theses, je ne doute nullement que vous ne repondiès à son attente, et à celle de tous vos amis, en mon particulier, je prie Dieu qu'il vous donne un bon succés et suis Monsieur Votre tres humble serviteur Charles Gustave Silfwerschiöld.»[1] Att denna upplysning, som Silfwerschiölds gratulation lämnar, motsvarar det verkliga förhållandet med disputationen låter oss Rydelius själv förstå, då han i sina Förnuftsöfningar »om then förunderliga communicationen, som är uti hiernan . . .» meddelar: »Något hafwer jag therom handlat i min disputation, för fem och tiugu år sedan hollen, de Musis Aemulis.»[2] Samma förhållande, att gratulationer giva upplysning om respondenternas verkliga förhållande till sina avhandlingar, kan man ofta iakttaga. Så betyga samtliga dissertationen De amore boni åtföljande gratulationer, att dess respondent författat densamma.[3] Dessa uppgifter bekräftar Rydelius själv i det testimonium academicum, som han den 30 maj 1723 utfärdar för östgöten Arvid Rydén. »Extant», säger Rydelus i testimoniet, »etiam duae ejus dissertationes rarioris argumenti: quarum primam a me exhibitatam egregie defendit: secundam ipse felici stilo, nec minus acuto judicio exaravit atque ita adversus accerrimos quosdam oppugnatores, etiam ex Professorum ordine, est tutatus, ut Auditorum plausu nemo minus carere posset . . .» Då nu Rydén endast tvenne gånger, 1718 och 1721, avlade disputationsprov och De amore boni just försvarades 1721, är det tydligt, att Rydelius i sitt testimonium med den dissertation, som han uppger Rydén författat, åsyftar ifrågavarande avhandling, vilken lyckönskarna upplyst att Rydén författat. Exemplen på att gratulationer, vare sig de angiva respondenten enbart såsom sådan eller också utpeka honom såsom avhandlingens författare, äro i överensstämmelse med det verkliga förhållandet, äro många. Har det sålunda visat sig, att såväl de personliga uppgifter, som författarna lämna om sina av-

[1] Grat. sammantryckt med diss. *De musis aemulis.*
[2] *Förnuftsöfningarna,* 2. uppl. s. 107.
[3] 1721.

handlingar, som de, vilka lyckönskarna meddela i sina gratulationer, ofta giva upplysning om det faktiska förhållandet, synes det tillåtet att vid ett försök att identifiera dissertationernas författare taga hänsyn även till dessa uppgifter. Då man likväl, vad gratulationerna beträffar, icke får glömma, att lyckönskarna ville tillskriva respondenten så stor delaktighet i avhandlingens författande som möjligt, blir marken vacklande och man måste söka stödja författarskapet icke blott på lyckönskarnas utsagor utan även söka andra grunder för identifieringen. Där sådana icke låta sig finna, förblir man i ovisshet om sanningshalten i gratulationernas upplysningar.

För några dissertationer lämnar Rydelius, såsom vi sett, direkta uppgifter i författarfrågan i de akademiska testimonier, han utfärdar. Dessa testimonier äro icke avfattade efter ett vedertaget formulär utan fritt sammanställda av Rydelius efter den kännedom, han hade om vederbörande lärjunge. När Rydelius i testimonierna berör författarfrågan och omtalar, huruvida respondenten även författat sin avhandling eller endast försvarat densamma, avser han att framlägga det verkliga förhållandet. Tydligt framgår detta av det nyss anförda testimoniet för Arvid Rydén, vari han, såsom vi sågo, omtalar, att av de tvenne dissertationer, som Rydén försvarat, denne endast utarbetat den senare, medan han själv avfattat den förra. — Slutligen må här tilläggas, att när Rydelius låter olika respondenter försvara olika delar av ett större enhetligt verk, det sannolika är, att han själv författat samtliga delar av arbetet. Detta är tydligen fallet med dissertationsserien De eruditione humana, vars sex delar Rydelius åren 1717—1723 överlåter åt sex olika respondenter att försvara.

Utom dessa nu anförda mera ofta förekommande grunder för författarnas identifiering lämna de olika dissertationerna även några för de enskilda avhandlingarna mer speciella uppgifter, som äro användbara för en undersökning av författarfrågan.[1, 2]

---

[1] Givetvis kan en djupgående forskning i Rydelius' teol.-fil. åskådning till en undersökning av dissertationernas författarfråga lämna många hållbara inre grunder för bestämmandet av vilka diss., som äro av Rydelius' egen hand. Då en sådan emellertid ännu hör framtiden till, torde föreliggande undersökning, som oftast endast bygger på direkta uttalanden, som kunna röja författarna, men mindre på vad som i diss. i stort är förenligt med eller stridande mot Rydelius' åskådning, likväl kunna underlätta arbetet vid ett ingående studium av Rydelius' åskådning.

[2] I sin *Catalogus* utsätter LIDÉN för några diss. beteckningen »Resp.» fram-

1. *De musis aemulis.*[1] 1709, 68 s. 8:o Resp. N. WINNERSTEDT. Förf. RYDELIUS. (Jfr dennes Förnuftsöfningar, uppl. 2, s. 107. Se även uppgiften i Silfwerschiölds diss. bifogade gratulation.)

2. *Positiones philosophicae.* 1710, G., 15 s. 8:o. Resp. o. förf. N. SANDBERG (s. 9).[2]

3. *De dialecto philosophica.* 1711, 33 s. 8:o. Resp. o. förf. O. WRANGL. Ehuru resp. säkerligen — såsom fallet är med ett flertal avhandlingar under Rydelius' praesidium — erhållit flerfaldig hjälp av praeses vid utarbetandet, vill han dock antyda, att han själv författat sin diss. (s. 5).

4. *De praejudiciis.* 1711, G., 27 s. 8:o. Resp. O. TRANAEUS. Till denna diss. har tydligen RYDELIUS lämnat det huvudsakliga materialet (s. 17, 18 ff.), vilket resp. sedan sammanfattat.

5. *De personarum quantitate morali ejusque fundamentis.* 1711, 28 s. 8:o. Resp. o. förf. N. PALMSTIERNA (Praefatio; Kap. 2, tes 5).

6—7. *De cognitione sui.* Del I 1712, 33 s. 8:o. Del 2 1712, G., 27 s. 8:o. Resp. o. förf. till båda delarna A. KIERNANDER (Rydelius' ord[3] till denne vid disp.; Praef. till del 2).

8—9. *De praesumtionibus eruditis ett ineruditis.* Del 1 1712, 34 s. 8:o. Del 2 1713, G., 36 s. 8:o. Resp. o. förf. till båda delarna P. P. RUBENIUS. (Del 1 § 1, del 2 praef.).

10—11. *De singularium notitia sterili et fructuosa.* Del 1 1713, 24 s. 8:o. Del 2 1714, G., 20 s. 4:o Båda delarna hava samme resp., J. CHR. CORVIN. Sannolikt är RYDELIUS förf., då resp. i sin dedikation icke vill göra anspråk på författarskapet. Materialets knapphet vid bestämmandet manar dock till reservation.

12. *De praerogativis rerum publicarum ex situ.* 1715, 52 s. 4:o. Resp. o. förf. N. BURENSKIÖLD (s. 29, 42, 43. Jfr grat. från M. Rydelius och S. Hörling).

13. *De notionibus nativis.* 1715, G., 28 s. 8:o Resp. o. förf. L. HELLMAN (Praef.) Sannolikt har dock förf. vid utarbetandet haft icke obetydlig hjälp i Rydelius' handledning.

---

för respondentens namn i avsikt att framhålla, att han anser att Rydelius själv författat dessa avhandlingar. Då han emellertid icke har utrymme för någon motivering, hänvisas här endast till förhållandet i hans Catalogus.

[1] Denna diss. är liksom följ. tr. i Lund.

[2] Att en diss. förekommit pro gradu betecknas i det följande: G.

[3] Här liksom annorstädes, varest ej annat angives, finnas nödiga belägg sammantr. med diss.

14. *De primis totius philosophiae principiis.* 1715, 37 s. 8:o. Resp. N. Fabricius. Denna diss., som röjer icke obetydlig lärdom, har troligen Rydelius författat. Härför talar den omständigheten, att i det test. acad., som han följande år utfärdar för resp., icke omtalas, att denne författat någon avhandl.[1] Obs! huru grat. även undvika att kalla F. förf.

15. *De logomachiis philosophantium.* 1716, G., 21 s. 4:o. Resp. J. Sjöholm. Ehuru avhandlingen icke lämnar tydlig anvisning om sin författare, är denne dock sannolikt att söka i respondenten, då diss. försvarades pro gradu och studenterna i regel själva författade sina gradualavhandlingar.

16. *De viis praecipuis rationaliter cognoscendae Dei existentiae.* 1716, 26 s. 8:o. Resp. o. förf. J. L. Forsselius (Praef.; s. 24).

17. *De lusibus phantasiae delirae.* 1717, 72 s. 8:o. Resp. o. förf. O. Wennerstedt (Rydelius' test. acad. för denne av 1714. Jfr även gratulationerna från »Jur. . . . et Moral. Prof.» J. Hermansson).

18. *De indole et limitibus religionis natur. verae.* 1717, G., 52 s. 8:o. Resp. o. förf. L. Ahlman (Praef., gratulationen från J. Bechman).

19. *De eruditione humana in universum.* Del 1 1717, 29 s. 8:o Resp. C. Westerberg. Denna diss., som utgör första delen i en serie avhandlingar, vilka från olika sidor belysa samma ämne, har tydligen Rydelius författat. (Jfr titelsidan, s. 15, W:s dedikation och avhandlingens innehåll i övrigt.)

20. *De humana eruditione pars 2:da ubi de finibus eruditionis et speciatim de vero ejusque gradibus disseritur.* 1718, 32 s. 8:o. Resp. A. J. Rydén. Förf. är Rydelius. (Dennes test. acad. för Rydén 1723.)

21. *De humana eruditione pars 3:tia ubi porro de eruditionis humanae finibus et speciatim de bono ejusque gradibus disseritur.* 1721, 16 s. 8:o. Resp. J. Winding. Förf. är Rydelius, som i denna diss. omedelbart ansluter till föregåend del (s. 1).

22. *De eruditione solida superficiaria et falsa constituentes quartam partem exercitationis philosophicae de humana eruditione.* 1721, 32 s. 8:o. Resp. M. Carlström. Förf. Rydelius (Test. acad. 1724 för Carlström).

---

[1] Samtl. här anförda test. acad. finnas intagna i A. Rydelii Opuscula Latina, utg. av J. H. Lidén, Norrk. 1778.

23. *De humana eruditione pars 5:ta agens de scientiis quibusdam pseudonymis ad eruditionem falsam referendis.* 1722, 47 s. 8:o. Resp. C. TILLIANDER. Förf. RYDELIUS (Titelsid. Jfr gratulationernas undvikande av titeln förf. för resp.).

24. *De humana eruditione clausula pedantismi genuinam faciem certioribus lineamentis describens quam vulgo solet fieri.* 1723, 97 s. 8:o. Resp. A. RYDELIUS, »Jonæ filio». Förf. RYDELIUS. (Förnuftsöfningarna, 2 uppl., § 2 s. 29.)

25. *De morosophia seu subtilitate stupida et delirante.* 1719, G., 48 s. 8:o. Resp. A. HOLMDALIUS.[1] Troligen har Rydelius författat denna diss., som saknar de för lärjungaarbetena vanliga ursäkterna och betänkligheterna. Materialets knapphet manar dock även här till reservation.

26. *De opinionum revolutionibus periodicis.* 1719, G., 22 s. 8:o. Resp. o. förf. M. CHORIN (Rydelius' ord till resp. vid disp.).

27. *De animarum humanarum vita immortali.* 1719, G., 24 s. 8:o. Resp. o. förf. A. FRIDELIUS (Titels., § 11, Rydelius' grat.).

28. *De disputat. vocali et solenni ejusque vero usu et abusu.* 1719, G., 28 s. 8:o. Resp. P. ANNAEUS. Troligen är Annaeus även förf. (s. 5). Med säkerhet vågar man dock icke här ett uttalande.

29. *De natura et constitutione physicae.* 1719, G., 12 s. 8:o. Resp. o. förf. L. MUHRBECK (Praef., R:s' grat. till De Blekingia)[2].

30. *De admiratione docta.* 1719, G., 19 s. 8:o. Resp. o. förf. J. HOFWERBERG. 1711 försvarar Hofwerberg diss. De ignorantia docta. Nu visar vår diss. (§ 1) på samme författare till båda avhandlingarna. Då emellertid De ignorantia docta försvarades under E. Steuchius' praesidium, är det sannolikt, att denna diss. icke hade Rydelius till författare. Då nu vidare Steuchius flera månader före disputationen förflyttats till Uppsala, synes Hofwerberg själv författat sin gradualavhandling.

---

[1] Däremot synes H. vara förf. till ett latinskt elogium i s. k. stenstil »*Regni Suio Gothici Augustissimo Monarchae Carolo XII Sacrum*». (I Lunds universitetsbiblioteks manuskriptsaml. sign. »Ms. W. 4:o. 12»). Detta elogium är signerat ANDREAS HOLMDALIUS. Nu förmodar BRAUNE, som utgivit RYDELIUS' vittra skrifter (intagna i P. HANSELLI, *Saml. Vitterhetsarb. af Sv. förf.* Bd. XI), att ANDREAS HOLMDALIUS möjligen är en pseudonym, under vilken Andreas Rydelius döljer sig. Detta kan dock ifrågasättas, då bland Rydelius' lärjungar ju verkligen fanns en Andreas Holmdalius, om vilken vi dessutom veta, att han rest till Lund på Karl XII:s bekostnad och att hans fader »stod högt i nåd» hos konungen. (Jfr HAMMARIN, J., *Karlstads stifts herdaminne,* Karlstad 1846.)

[2] Diss. 1719 under M. RYDELIUS' praes.

31. *Consideratio quaestionum nonnullarum circa philosophiam christianam.* 1719, G., 10 s. 8:o. Resp. o. förf. L. Bützovius (Dennes brev dat. Malmö d. 4. 12. 1719).

32. *De propagatione animae humanae.* 1719, G., 12 s. 8:o. Resp. o. förf. J. Rönbeck (s. 1).

33. *De palma.* 1720, 32 s. 8:o. Resp. o. förf. S. Palmegreen (s. 2, 3. Jfr de diss. bifogade grat.).

34—35. *De vera idea sapientiae humanae.* Del 1 1720, 44 s. 8:o. Del 2 G. 1723, 38 s. 8:o. Resp. o. förf. till båda delarna Th. Thomaeus. (Jfr med varandra del 1 s. 3, 4 och del 2 s. 1.)

36—37. *De usu judicii philosophici in studiis memoriae.* Del 1 1720, 19 s. 8:o. Del 2 1722, G., 28 s. 8:o. Resp. o. förf. till båda delarna M. Lindewald (Del 1 s. 18. Del 2 s. 1. Jfr grat. från C. Holm).

38. *Philosophia ebria.* 1720, G., 20 s. 8:o. Resp. o. förf. J. Köhler (Inlednings- och slutkap.).

39. *De amore boni.* 1721, G., 36 s. 8:o. Resp. o. förf. A. J. Rydén (Praefatio, Rydelius' lyckönskan, Test. acad. för Rydén av 1723. Att Rydelius i detta testimonium just åsyftar denna diss. är tydligt därav, att Rydén endast tvenne gånger, 1718 och 1723, off. disputerat.)

40. *De materiae ineptitudine ad cogitandum.* 1721, 33 s. 8:o. Resp. o. förf. R. Liebmann (s. 5, 14, 33. Jfr även diss. De immaterialitate mentis humane s. 12, varest vår avh. omtalas vid sidan av Rydelius' Coll. Pneum.).

41. *De vita hominis creatoris sui vindice.* 1721, G., 68 s. 8:o. Resp. o. förf. O. P. Osander (Titels, s. 26, 52, 56. Se även Praef. och dedikationen till A. Goeding).

42. *De limitibus intellectus et voluntatis.* 1721, G., 41 s. 8:o. Resp. o. förf. J. Brag (Praef., s. 28).

43. *De creatione materiae ex nihilo.* 1721, G. 27 s. 8:o. Resp. o. förf. P. Wankif (s. 4, 5).

44—45. *De affectibus humanis.* Del 1 1723, 18 s. 8:o. Del 2 1723, 17 s. 8:o. G. Resp. o. förf. till båda delarna J. Brun. (Jfr med varandra del 2 s. 1, 2 och slutkap. i del 1.)

46. *De immaterialitate mentis humane.* 1723, G., 27 s. 8:o. Resp. o. förf. J. Salmén (s. 1 ff., s. 12).

47. *Disputatio philosophica in qua dyas partium hominis essentialium inprimis adversus recentiores philosophiae corruptores, vindi-*

catur. 1723, G., 40 s. 8:o. Resp. o. förf. M. FRODELIUS (§ 3 s. 4. Jfr grat. från praeses och M. Rydelius).

48. *De unione mentis et corporis.* 1723, 39 s. 8:o. Resp. o. förf. A. MASCHÅL (s. 36, § 15, avhandl. bifogat brev från praeses).

49. *De diverso palladis et martis ingenio.* 1723, 21 s. 8:o. Resp. o. förf. J. AHLANDER (praef.; märk särskilt § 4, varest tydligen icke Rydelius utan Ahlander, den förre soldaten, för ordet).

50. *De vero logicae peripateticae pretio.* 1723, 19 s. 8:o. Resp. C. KNOP. Förf. RYDELIUS (Titelsid. Obs! utelämnandet av alla honnörsepitet för praeses och huru A. v. Linde blott kallar Knop resp.).

51. *De anima brutorum.* 1724, 62 s. 8:o. Resp. o. förf. J. ROSELIUS (Praef., s. 13, 23 m. fl. ställen, grat. från Olaus Dalin).

52. *Aphorismi phil. . . . ex prima parte excerc. rat. . . . de optima educatione.* 1725, 32 s. 8:o. Resp. C. M. BODIN. Förf. RYDELIUS (Praef. Det är intressant att iakttaga, huru lyckönskarna endast angiva Bodin som resp.).

53. *De novis aliquot axiomatibus quibus metaphysicam auxere viri celebres Leibnitius et Volfius.* 1725, 33 s. 8:o. Resp. o. förf. N. QUIDING (Praef.)

54. *De excessu subtilitatis in philosophicis.* 1726, G., 23 s. 4:o. Resp. o. förf. C. TILIANDER (Praef., slutkap.)

55. *Theses miscellaneae.* 1726, G., 4 s. 4:o. Resp. G. SÖDERLING. Till dessa teser är det ganska fruktlöst att söka en speciell författare, då de äro sammanställda från vitt skilda områden. Att respondenten själv sammanställt teserna till gradualdiss. har dock intet i denna, som talar emot sig.

56. *De harmonia perfectionum divinarum.* 1726, G., 11 s. 4:o. Resp. o. förf. M. STOLPE (§ 10).

57. *De existentiae divinae demonstratione . . .* 1726, G., 12 s. 4:o. Resp. o. förf. C. KNOOP (§§ 1, 15).

58. *De fatali prope literatorum miseria.* 1726, G., 15 s. 4:o. Resp. A. MASCHÅL. Det är dock sannolikt, att Maschål även författat denna sin gradualavh. och med den motsvarar de förväntningar, Rydelius uttalat om honom vid diss. De unione mentis et corporis. I sin lyckönskan till resp. är även G. Tiliander av den uppfattningen, att M. själv avfattat sin diss.

59. *Diss. philosophico-pneumatica antiquo-novam quaestionem quid sit Deus ventilans.* 1726, 29 s. 8:o. Resp. A. L. HIORT. Huruvida

respondenten även är författare till denna diss., lämnar oss denna icke tydliga upplysningar om.

60. *Dissertatio philosophica fidelem praeceptorem, praesertim privatum adumbrans.* 1726, 39 s. 8:o. Resp. och förf. S. Mörtling (Praef. Jfr ock dedikationen till G. Kling).

61. *De chao.* 1726, 46 s. 8:o. Resp. o. förf. M. Kierrulf. Då diss. saknar anknytningspunkter till Rydelius' övriga författarskap och gratulationerna med full tydlighet uppgiva respondenten såsom författare, synes diss. med sannolikhet kunna tillskrivas Kierrulf.

62. *De moderamine libertatis philosophicae.* 1726, G., 16 s. 8:o. Resp. o. förf. S. Almquist (§ 5 s. 5).

63. *De infinito.* 1726, G., 11 s. 4:o. Resp. A. L. Hiort. På identiteten mellan resp. o. förf. till denna diss. tyda såväl den knapphändiga avfattningen som Hiorts dedikation till A. Rhyzelius.

64. *De vera substantiae idea et definitione.* 1726, G., 17 s. 8:o. Resp. o. förf. G. Hök (s. 9, grat. från C. Lagberg).

65. *De tempore.* 1726, G., 30 s. 8:o. Resp. och förf. J. Roselius (Praef., s. 4, grat. från M. Roselius).

66—67. *De caussis atheismi.* Del 1 1726, s. 1—34. 8:o. Del 2 samma år, s. 35—42. 8:o. G. Resp. o. förf. till båda delarna är säkerligen J. Palm (Praef. Se vidare författarens hänvisningar till praeses s. 40, lyckönskningarna från denne m. fl.).

68. *Triginta inclutae veritates.* 1726, G., 4 1/2 s. 8:o. Resp. o. förf. N. Oelreich (Titels. Se även grat. från A. Lindehielm).

69. *De fine et usu practico omnium artium liberalium.* 1726, G., 24 s. 8:o. Resp. o. förf. P. Widbom (§ 1).

70. *De vera rationis humanae definitione ejusque fructu.* 1727, 24 s. 8:o. Resp. o. förf. J. Humerus (s. 6).

71. *Brevis repetitio 4:tae partis exercitationum rationalium additis subinde necessariis animadversionibus.* 1727, 24 s. 4:o. Resp. J. Biugg. Denna sammanfattning ur Förnuftöfningarnas fjärde del har Rydelius till förf. (Titels.). Det är även här intressant att se, huru när Rydelius är förf., alla honnörsepitet för denne bortfalla och huru gratulationerna undvika att kalla resp. diss:s förf.

72. *De varia vicissitudine veraque indole philosophiae primae vulgo dictae metaphysicae.* 1727, 12 s. 4:o. Resp. o. förf. P. Westelius (Proemium).

73. *De justitia Dei vidicativa.* 1727, G., 12 s. 4:o. Resp. o. förf. P. P. FILENIUS (s. 6; jfr även grat. till F.).

74. *De imaginariis animarum humanarum gradibus.* 1728, G., 15 s. 4:o. Resp. o. förf. J. WÅHLIIN (Praef. Jfr Klingspors uppgifter i sin lyckönskan).

75. *De philosophia in genere ejusque definitione.* 1728, G., 9 s. 4:o. Resp. A. THOMAEUS. Troligen är resp. även förf. Härför talar avhandlingens ringa omfång och omständigheten, att den försvarats pro gradu.

76. *De quaestionibus abstrusis subinde in philosophia occurrentibus quibus summae imbecillitatis convincitur ratio humana.* 1728, 23 s. 4:o. Resp. o. förf. J. RISBERG (s. 11, 21).

77. *Theses in philosophia variae.* 1729, 7 s. 4:o. G. Resp. J. NELANDER. Att här tala om en egentlig förf. är vanskligt, då teserna äro hämtade från de mest skilda områden och till grund säkerligen ha den akademiska undervisningen överhuvud. (Obs! hur M. Rydelius i sin grat. endast kallar N. »... D:num Respond.»).

78. *Aphorismi logici de sophismatibus jocosis.* 1729, G., 11 s. 4:o. Resp. E. COLLIANDER. Ehuru C. G. Schultén riktar sig till Colliander såsom »Autore delle presenti giocose Sofisme» och gläder sig över att han, »di nuovo metterà in luce una viva pruova della sua solida eruditione», har dock säkerligen denna diss., som på sina 11 sidor röjer både stor lärdom och beläsenhet, RYDELIUS till stor del att tacka för sin tillkomst. Sannolikt har diss. sålunda tillkommit under samarbete mellan praeses och respondens. (Jfr s. 3.)

79. *De fundamentis syllogismorum perfectorum.* 1729, G., 19 s. 4:o. Resp. o. förf. P. COLLIANDER (s. 7, 19).

80. *De falso vel dubie abstrusis.* 1729, G., 24 s. 4:o. Resp. o. förf. J. RISBERG (Praef., s. 13, 21 not).

81. *De sapientia divina.* Del 1 1729, 50 s. 4:o.[1] Resp. o. förf. G. F. BERHOLTZ (s. 37).

82. *Prodromus analyseos philosophicae qua viri male celebris Christiani Democriti analysis chymica trium systematum philosophicorum Cartesiani, Spinoziani & Leibnitio-Volfiani breviter examinatur.* 1730, 25 s. 4:o Resp. A. NELANDER. Denna avhandling har samma år utgivits på svenska under titel »En kort Begynnelse til wederläggning af then så kallade Christiani Democriti Grofwa Willfarelser uti Philosophien, Igenom en vid Kongl. Universitetet

[1] Del 2 1732 under M. Rydelius' praes.

i Lund den 19 Martii innewarande åhr offenteligen hållen Disputation, utgifwen Af . . . Anders Rydelius . . .» Sthlm 1730, 77 s. 8:o. I företalet till denna uppl. upplyser översättaren, att Rydelius själv författat den latinska diss.

83. *De spectris.* Del 1 1730, 17 s. 4:o.[1] Resp. o. förf. E. T. Junbeck. (Jfr del 1 Praef.; del 2 s. 12 not. Jfr ock författarens olika sätt att hänvisa till del 1 och Rydelius' Förnuftöfningar.)

84. *De gustu mentis sano & aegrotante in exercitiorum rationalium parte 4:ta memorato, diss. phil., qua hic philosophicus cogitandi loquendique modus paulo curiosius explicatur, ut imbecilli & suspiciosi homines soliditatem ejus pariter ac innocentiam quasi manibus palpare possint, . . . â . . . Andrea Rydelio.* 1730, 22 s. 4:o. Resp. A. Ziebeth. Förf. Rydelius (Titels., s. 13).

85. *Exerc. acad. veterem querelam, de tempore posteriore, pejore revocans.* 1730, 20 s. 4:o. Resp. o. förf. M. Sommar (§ 2).

86. *De vera et falsa superstitionis idea.* 1730, G., 14 s. 4:o. Resp. o. förf. N. Montelius (§§ 1, 8).

87. *De serie finium divinorum.* 1730, G., 21 s. 4:o. Resp. o. förf. M. B. Elgh (s. 4, se ock grat. från C. Ryting).

88. *Theses in philosophia variae.* 1730, G., 4 ½ s. 4:o. Resp. J. Bring. Även om denna grad.-diss., vad form och innehåll beträffar, snarare talar för respondentens än för praeses' författarskap, äro dock uppgifterna, den lämnar om sig, för otydliga för att våga ett påstående om författaren.

89. *Diss. acad. qua fervidum Europaearum gentium certamen de gloria ingenii revocatur.* 1730, G., 15 s. 4:o. Resp. o. förf. J. Chr. Muhrbeck (Titels. Jfr utsagorna i flera grat.).

90. *De imaginatione pathetica ejusque moderamine.* 1730, 28 s. 4:o. Resp. o. förf. P. Ehrenspetz. (Rydelius' ovan anförda brev till E. med anledning av disp.)

91. *De usu et abusu historiae literariae.* 1730, 15 s. 4:o. Resp. o. förf. O. Kierulf (Rydelius' test. acad. 1732 för K.).

92. *Specimen positivo-polemicum continens nonnullas theses theologicas.* 1732, 23 s. 4:o. Resp. o. förf. C. Tiliander (Praef. Jfr Rydelius' rekommendationsbrev, som sammantryckts med diss.).

93. *De canone fidei scripto.* 1733, 52 s. 4:o. Resp. G. E. Bildstein. Till sitt väsentliga innehåll är denna diss., den sista vid vilken Rydelius såsom professor presiderade, identisk med den

[1] Del 2 1731 under C. Papkes praes.

1739 i Linköping utgivna »Andra Delen Af D. Andr. Rydelii Anmerkningar Öfwer then så kallade Christiani Democriti Demonstratio Evangelica . . .» (tr. i Linköping 1736, omf. s. 95—158, 4:o). Den arbetsfördelning, som diss. därför å titelsidan med angivande av Bildstein såsom resp. uppgiver, vinner härigenom bekräftelse. Rydelius är förf.; Bildstein resp. Till denna diss. fogar Rydelius längre fram en andra del. Då han emellertid redan följande år såsom utnämnd biskop över Lunds stift lämnar sitt professorsämbete, blev denna del aldrig under hans praesidium ventilerad. Bildstein upptager den dock till offentlig granskning, när han 1744 såsom teol. adjunkt bestiger presidiet. Att Rydelius författat även denna andra del, upplyser denna själv å sitt andra titelblad. Då avhandlingen dessutom är paginerad i syfte att utgöra en omedelbar fortsättning på föregående del och författaren genast omtalar, att han nu i ett andra kapitel vill fullborda sitt arbete, synes Rydelius' författarskap vara uppvisat. (Jfr del 2 kap. 2 § 1.) Två år senare, 1746, presiderar Bildstein vid en diss., som uppgives som tredje del till dessa avhandlingar. Denna tredje del har dock icke Rydelius författat (De canone fidei scripto, del 3 § 1. Jfr även författarens hänvisningar till de av Rydelius författade delarna!).

Rydelius har sålunda icke själv författat samtliga de dissertationer, vid vilka han presiderat. Även om man icke beträffande varje avhandling med säkerhet kan uppvisa, vilkendera — praeses eller respondenten — som är författaren, visar det sig dock, att respondenterna ofta författat sina avhandlingar själva. Vad gradualavhandlingarna angår, förtjänar det till sist att påpekas, att Rydelius tydligen i regel icke tillåtit disputationer pro gradu med mindre än att respondenten själv författat sin avhandling. Bland de 49[1] gradualdisputationer, vid vilka Rydelius presiderade, förekommer sålunda ingen av de avhandlingar, vi med visshet kunna tillskriva honom.

[1] Se LIDÉNS *Catalogus*, II, s. 140—147.

MISCELLANEA.

Psalmen 481.

Varje konstverk har sin familj till vilken det hör. Det har flera eller färre, närmare eller avlägsnare släktingar. Tegnér säger det i följande bild:

> **Men klasvis druvan gror i middagsflamman,**
> **och stjärnan hör till sin konstellation.**

Framför allt gälla dessa ord om två sorters dikt: sagan och psalmen. Varje saga hör till en grupp av sagor som äro varandra lika; varje psalm hänger ihop med andra psalmer. Det är naturligt att så är. Saga och psalm vädja till en publik som inte söker det originella utan det traditionella, inte det egenartade utan det gemensamma och samlande och det som har hävd för sig. Psalmen skrivs i regeln till äldre melodier och om en gång för alla fixerade ämnen. Psalmrytmer och psalmmotiv »vandra» liksom sagornas elementer vandra. En psalm, hur ny den må vara, kan alltid ställas in i en poetisk krets av syskon och föräldrar. Att vi, som det heter, ha mist förmågan att skriva psalmer, beror därpå att vi ha mist förmågan att icke söka vara originella i poesi.

Man har från regeln velat finna ett undantag i Wallins psalm 481: Var är den vän som överallt jag söker? Den är en världslig dikt mer än någon annan i vår psalmbok, ty den nämner inte Guds namn. Den är en naturdikt, kärleksdikt, dödsdikt som förefaller att ha kunnat födas utanför den speciella psalmtraditionen och utan att bära på hymnernas gamla arv. Forskare ha sökt dess anor inte i kristen utan i hednisk litteratur: i Platons dialoger och Goethes erotiska poem. Man har sett dess intima likhet med Goethedikten Nähe des Geliebten;[1] man har jämfört dess förlossningslängtan och försoningsträngtan med den åtrå efter skönhet som det talas om i stycket Symposion;[2] ja, man har sagt att den svenske psalmistens vemodsfulla kärlek till Gud skulle

---

[1] Arthur Korlén, *Wallins psalm 481 och Goethes dikt »Nähe des Geliebten»*. Samlaren 1916.

[2] Emil Liedgren, *Skönhetslängtans psalm. Vox angelica,* Stockholm 1917.

ha blivit direkt inspirerad av den åldrande Sokrates' i Faidros öppet biktade begär efter sköna ynglingar.[1]

Psalmen 481 är emellertid också den en psalm och inte en profandikt. Den tillhör en psalmistisk tradition. Den har litterära anförvanter på nära håll. Det enda antika i dikten är rytmen. Denna bygger nämligen på det sapfiska versmåttet, vilket emellertid redan under kyrkans första århundraden kommit in i kristen sång då latinska psalmer på versus sapphicus översatts till tyska. Den mest berömda av psalmerna med denna strof är ju sextonhundratalspsalmisten Johan Heermans passionshymn Herzliebster Jesu, was hast du verbrochen? Den är tonsatt av J. Crüger, och melodien har nått sin berömmelse genom förmedling av Sebastian Bach.[2] Alla de många senare tyska psalmer som äro skrivna på samma versmått ha i ingressen upplysningen: »Mel. Herzliebster Jesu etc.» Freylingshausen, Zinzendorf, Woltersdorf, Gellert, Cramer, Garve och många mindre än dessa kända psalmister ha använt metern och melodien; även diktare sådana som Zacharias Werner och de la Motte Fouqué ha skrivit psalmer på samma versmått.[3] En av dessa Cramers psalmer ligger till grund för Wallins psalm n:r 446 i Svenska psalmboken.[4] Den som i slutet av 1700-talet företrädesvis gjorde den gamla rytmen populär var den verksamme natur- och Jesuspsalmisten Christofer Christian Sturm (1740—1786). Av hans till över fyrahundra uppgående psalmer torde åtskilliga tiotal vara skrivna till melodien Herzliebster Jesu. Ytterst är det väl också denna åldriga och sällsynt vackra på en gång antika och kristna rytm som ligger till grund för versens mjuka fall i Goethes Nähe des Geliebten och den dikt av Friederike Brun som utgör dess underlag.

Diktens form ansluter sig således till en gammal och spridd tradition. I avseende på innehållet inrangerar Wallin sin psalm bland dem som sägas handla om en trogen själs glädje vid att skiljas hädan. Men döden är romantiskt fattad. Den är ett uppgående i Gud, och Gud bor i naturen. Naturen är besjälad och gudomliggjord. Naturkult, dödskult, Gudskult ha av dikten smälts samman i mild extas. I sin förra hälft skulle psalmen lika väl kunna sägas handla om skapelsen och försynen, och dess centrala strof är diktad över det tema som den gamla fromma terminologien skulle ha kallat Guds nåd i naturen:

Ack, när så mycket skönt, i hwarje åder
Af skapelsen och lifwet, sig förråder,
Hur skön då måste sjelfwa källan wara,
Den ewigt klara!

[1] Elof Åkesson, *Platonismen i skönhetslängtans psalm.* Svenska dagbladet, nationalupplagan, 18 okt. 1925.
[2] Se t. ex. E. G. Koch, *Geschichte des Kirchenlieds und Kirchengesangs*, VIII, 3. Aufl. s. 34 ff. Stuttgart 1876.
[3] Se t. ex. samlingen *Evangelischer Liederschatz,* gesammelt von Knapp. Stuttgart und Tübingen 1850.
[4] Se Beckman, *Försök till svensk psalmhistoria.*

I många avseenden är psalmen 481 en naturdikt. Naturpsalmisten framför alla andra var vid slutet av 1700-talet den förut nämnde Christofer Christian Sturm. Det är han som tidigare och trägnare än andra har inskärpt och gjort bekant att Guds nåd verkligen visar sig också i naturen. Väl så mycket som de kända förromantiska poeterna är det Sturm som har lärt den generation, till vilken Wallin hörde, att älska naturen. Denne författare, som nu är så bortglömd att varken Brockhaus' eller Meyers koversationslexika nämna hans namn och som i även utförliga teologiska encyklopedier endast bestås några knappa rader, var sin tids sannolikt mest läste uppbyggelsförfattare, en sorts Arndt eller Scriver för brytningen mellan upplysning och förromantik. I Sverige ha hans skrifter betytt mycket för folkligt fromhetsliv. Hans många andaktsböcker: Heliga betraktelser, Christeliga Prädikningar, Prediko-Utkast, Morgon- och afton-andagtsöfningar och vad de alla heta ha varit vitt spridda i vårt land och kommit ut i många upplagor. En person som verkade för hans böcker och i hans anda var Samuel Ödmann, liksom Sturm själv på en gång präst och naturkännare. Gud är för Sturm framför allt naturens uppehållare, och naturen är Guds helgedom. Den lyriska ådern hos Sturm hindrade honom från att hemfalla åt neologisk nykterhet. Jämte sina naturpsalmer har han skrivit en lång rad Jesuspsalmer som näppeligen äro opåverkade av herrnhutismen. Detta drag i hans fromhetsliv gör hans ton innerlig. Han har inskärpt naturens oändlighet, men också snuddat vid tanken på att den har liv, förlänat av Gud. I alla hans prosaverk äro psalmer inströdda, men han har dessutom givit ut särskilda samlingar av religiös lyrik. Wallin har uppskattat hans sång, och av de wallinska psalmerna utgöra numren 37, 86 och 162 översättningar från Sturm. Den ståtliga och rikt rytmicerade psalmen 88, Jerusalem i överdåd, anges av Beckman i Försök till svensk psalmhistoria såsom en översättning från ett tyskt original, ehuru Beckman säger sig förgäves ha efterspanat författaren till detta. Denne författare är emellertid Sturm, och dikten ingår i hans uppbyggelsebok Unterhaltung der Andacht über die Leidensgeschichte Jesu, 1771. Det är emellertid troligt att Wallin har lärt känna den i någon tysk psalmbok där den avtryckts utan författarnamn. Sturms originalarbeten voro icke mycket spridda i Sverige, vilket torde kunna anses framgå därav att endast ett av dem, hans Lieder und Kirchengesänge från 1780, finnes i ett exemplar på något av våra största bibliotek.

Så mycket mera bekanta voro hans böcker i översättning. Än i dag händer det att man i gamla bokförråd, om än så enkla, ser en bok av Sturm. Det är det mest spridda av hans verk, och dess fullständiga titel lyder: Betraktelser öfwer naturen, ledande till kännedom af Guds wälgerningar och menniskans lycksalighet. Dessa Betraktelser kommo ut i tre upplagor på svenska, den första 1782, den sista 1799. Översättningen, som t. o. m. har »tillökat och förbättrat» originalet, ombesörjdes av det gjörwellska Upfostrings-Sälskapet och utfördes

med omsorg och talang av den bekante författaren till »Första begreppen af de nödigaste vettenskaper», kongl. sekret. Gustaf Regnér. Man behöver inte fråga sig om Wallin har läst Sturms allmänt spridda bok.

Liksom Sturms övriga böcker innehålla Betraktelser över naturen en mängd inströdda dikter. I betraktelsen för den 7 maj finner man följande hymn till skaparen, skriven på det versmått som Sturm framför andra älskade:

Du söker Landet: alt sit Skick förbyter;
Ljus, Warme, Lif utöfwer Jorden flyter;
Fält, Ängar le; alt låfwar riklig äring
Til Djurens näring.

Med Regnets milda flod Du åkren läskar.
Alt hwad den trefna Brukarns Möda äskar,
Af Dig beror: han sår, Du wäxten drifwer,
Och skörden gifwer.

Du med din Godhet Jorden öfwerhöljer,
I dina fotspår ymnigheten följer,
Framför Dig Fägring och Förhoppning träda,
At Jorden gläda.

Hwar finns den ort, dit ej din Nåd sig sträcker?
Med löf hwart träd, med gräs Du marken täcker;
En smyckad yta sjelfwa stenen pryder,
Din godhet tyder.

Så stiger ock dit Låf från al Naturen,
I muntra ljud och qwäden utaf Djuren,
I Bergens genljud, Bäckens sorl och bugter,
Och Blommans lukter.[1]

[1] Originalet har följande lydelse:

Du suchst das Land heim; die Gefilde lachen;
Du wässerst sie mit Thau, sie reich zu machen,
Dein Strom ist voll; durch dich reift das Getraide
Zu unsrer Freude.
Die tiefgepflügten Furchen füllt dein Segen,
Und das zerlechzte Land erfrischt dein Regen;
Du machst es weich, und segnest seine Saaten,
Dass sie gerathen.
Du krönst das Jahr mit deiner milden Gnade!
Gedeihn und Wachsthum folgen deinem Pfade,
Und treufeln wo du wandelst, dass die Erde
Befeuchtet werde.

Denna vackra dikt är en psalm som icke nämner Guds namn, men betraktar honom i hans verk och från verket sluter sig till mästaren. Den söker Guds spår, hans »fotspår» i naturen och låter själva blommans doft förkunna hans lov. Rytmen är hämtad från Herzliebster Jesu. Temat är Guds nåd i naturen. Genom verbet i första raden och frågan i fjärde strofen har dikten fått något letande, trevande i sin stämning som stillas och utjämnas i strofslutens sköna fall. Likheten med Wallins psalm 481, Var är den vän, som överallt jag söker? är stor.

De båda dikterna ha samma tema, men sett från olika tiders ståndpunkt. Motivet är ena gången »satt» för sjuttonhundratal, andra gången för adertonhundratal. Sturms psalm är diktad i upplysningens anda och Wallins i romantikens. Bägge dikterna besjunga naturen, men Sturm framför allt den odlade: fälten där djuren beta; Wallin den vilda: vinden, lunden och den brusande floden. De hylla båda Gud, men Sturms Gud står som en architectus mundi utanför och ovanför sitt skapade verk; Wallins bor i tingen och besjälar dem.

Uti den suck jag drar, den luft jag andas,
Hans kärlek blandas.

Sturms dikt är deskriptiv, opersonlig, objektiv; Wallins är romantiskt fylld av ett »jag» som ser och suckar. Och Sturm är till slut optimist. Han hör »muntra ljud och qwäden utaf Djuren» och gläder sig åt det ymniga livet till människors nytta. För Wallin leder betraktandet av naturens skönhet till andra tankar:

Snart till den strand, der böljor sig ej häfwa,
Lik arkens trötta dufwa, skall du swäfwa;
Till Herdens famn, lik rädda lammet, ila,
och der få hwila!

Wallin hör till en annan skola och en annan stämningsriktning än Sturm. Han har upplevat den romantiska naturbesjälningens blomstring, animismens återkomst, sådan den i Sverige första gången målmedvetet genomföres i Kellgrens Den nya skapelsen. Han har lärt sig att jaget är tingens centrum, att nyttan är föraktlig och att död är ljuvare än liv. Allt detta skiljer hans dikt från den tidigare psalm-

---

Sie treufeln deine Tritte, dass von ihnen
Die frohen Auen in der Wüste grünen;
Die Hügel hüpfen, GOtt, im Feuerkleide
Vor Dank und Freude.
Und Dank und Freud und Jubel jauchzt aus allen
Und Hain und Auen und Gefild erschallen
Von lautem dir frolockendem Getümmel
Bis in die Himmel.

istens samvetsgranna och hänförda deskriptioner över världens sköna och behagliga ändamålsenlighet.

I ett annat avseende fortsätter Wallin mera direkt en linje som även Sturm i andra av sina verk har tangerat. Psalmen 481 är den mest herrnhutiska i svenska psalmboken. Den Eros som har inspirerat dikten har inte dyrkats av Platon utan av Zinzendorf. Med toner från Herrnhut besjunger Wallin vännen med det ljuva skötet:

Ack! såge jag Hans anlet, och mig slöte
Intill hans sköte!

War tröst, min ande! hoppas, bed, försaka!
Dig Wännen winkar: du skall se och smaka,
Hur ljuf Han är, och sjunka i Hans armar,
Som sig förbarmar!

Sturms betraktelser över naturens skönhet, romantisk animism i Den nya skapelsens stil och Jesustrånad från Herrnhut ha gemensamt förberett psalmen 481, Var är den vän som överallt jag söker? Mest liknar den Sturms dikt, men på det sätt som två generationer stundom likna varandra: hårets och ögonens färg är densamma hos bägge, men uttrycket i pupillen har förändrats.

Olle Holmberg.

Atterboms Vinet.

Atterbom har aldrig angivit sin dikt *Vinet. Monte Testaccio, 1818* såsom översättning eller efterbildning. Att den icke är fullt originell antyddes redan av Palmblad i hans anmälan av Poetisk kalender 1821, där Vinet för första gången trycktes (Sv. lit.-tidn. 24 april 1821). Palmblad anmärker, att dikten vilar på lånad grundval och att »ideen igenfinnes i Castellis poetische Kleinigkeiten, men hvilken af den svenske Skalden är oändligt bättre utförd». Hänvisningen till den wienske litteratören J. F. Castellis Poetische Kleinigkeiten (1—5, Wien 1816—22) är dock vilseledande, ty här finns intet som på något sätt erinrar om Atterboms dikt. Uppgiften måste bero på en tillfällig förväxling av Castelli (som f. ö. enligt reseminnena (s. 549—50) gjorde Atterboms bekantskap i Wien och förärade honom första delen av det nyssnämnda arbetet) med en annan i Sverige okänd författare, Otto von Loeben. De första sex stroferna äro nämligen en fri översättning av dennes dikt Weinmährchen, tryckt i kalendern Urania, Taschenbuch für Damen auf das Jahr 1818 (s. 179—80).

Greve Otto von Loeben (»Isidorus Orientalis») tillhörde de romantiska kretsarna i Dresden, där Atterbom under ett längre uppehåll på sin resa, hösten 1817, mottogs med så stor hjärtlighet och vilkas medlemmar, von der Malsburg, Helmina von Chezy m. fl. han skildrar i sina resebrev. Om Loeben själv, vars ridderliga och vinnande väsen

gjorde större intryck på Atterbom än hans diktning — en typisk efterklangsromantisk kalenderpoesi — skriver han i ett par brev som tryckts i reseminnena (s. 104, 113—14). »Grefve von Löben (Isidorus Orientalis) har nyligen gifvit ut tvenne böcker, af hvilka den ena heter Lotosblätter och den andra Rosengarten; de förtjena att läsas; hans äldre arbeten förekomma mig för mycket nebulistiska. Sjelf är han ett stycke planta sensitiva, mycket (ja förmycket) ätherisk, mycket spenslig, zart och sjuklig och doftar väl endera dagen bort — ty han har för litet kropp att dö på annat sätt.» När Atterbom beskriver avskedsfesten hos baron von der Malsburg, där Loeben föredrog den kända folkvisan med omkvädet »Scheiden und Meiden thut weh», tillägger han om denne: »Mot Loebens poesi kan visserligen till en del med skäl mycket sägas, men såsom menniska är han onekligen en af de oskyldigaste, frommaste och renaste själar, som i dessa förderfvade tider andas på jorden. För dessa egenskaper kan man gerna ursäkta någon sjuklighet och stundom omanlig vekhet.» Den vallfärd till Jacob Böhmes födelseort i grannskapet av Loebens slott, som han planerade till följande år, blev icke av, och de båda vännerna återsågos aldrig.

Loebens dikt avtryckes här nedan sida vid sida av de sex första verserna av Atterboms, varvid trycket i Poetisk kalender följes.

Weinmährchen.

Der Kellner.

Ich hab' ein Kind, das will mir nicht gehorchen,
Mit deiner Zaubermacht
O Sänger! schläfr' es ein, am Morgen
Sieh' dann, wie schön es ist, wenn es erwacht.

Unartig Kind, willst du nun endlich schlafen?
Horch auf das Wiegenlied,
Das tönt oft Wäldern, Blumen, Schafen,
Dass goldner Traum heran in Düften zieht.

Wein im Fasse.

Ich spielt ein fröhlich Kind im Himmelblauen,
Und war so froh, so mild;
In meinen Augen war zu schauen
So Erd' als Himmel im krystallnen Bild.

Wer hat das leichte Blut mir nun genommen,
Mich schnell so alt gemacht?
Im Kerker schmacht' ich hier beklommen,
Und zürne brausend wider Bann und Nacht.

Vinet.

Kyparn.

Jag skött ett eldigt barn, som bort vill ila;
Hvi dröjer skaldens sång?
O kom, och tjusa det till hvila,
Att mera skönt det vaknar opp engång!

Förmätna barn! så hör på strängaslagen,
Låt vagga dig till ro!
Dröm om det hem, der du såg dagen,
Der dikt och fröjd på purpurkullar bo.

Vinet i fatet.

Ett lyckligt barn, jag i det gröna lekte,
Der blåa himlen log;
Vid solens kyss mig jorden smekte,
Jag rodnande min arm kring modren slog.

Hvem tvang min lätta blod i bojans gömma?
Hvem har mig gammal giort?
Jag brusar, att min låga tömma;
Sker det ej snart, med våld jag ömsar ort.

Wer auch der Zaubrer keck und kühn gewesen,	— —
Kommt nur die Frühlingszeit,	— — — — — — — — — — — — — — —
Will ich mir wohl die Bande lösen,	— — — — — — — — — — — — — — —
Und ob die Eisenklammer mich umreiht.	— — — — — — — — — — — — — — —
Der Sänger.	*Skalden.*
Schlaf, Kind, dein Traum macht dich zum Flügelkinde,	Sof, ljufva barn! som engel skall du vakna;
Kämpf' du nur mit der Nacht,	I glorian, ljus och blid;
Die Schwingen lös' ich dir geschwinde,	De vingar lösas, dem vi sakna,
Wenn golden die Verjüngung ist vollbracht.	När du föryngrad går ur nattens frid.
Dann fröhlich, selig schweben wir zusammen,	Då sväfva vi på dem långt bort tillsamman;
Ganz Liebe, Geist und Lied,	En själ, Ett hopp, En röst;
Hin durch die Welt in goldnen Flammen,	På verlden strålar gyllne flamman,
Und sie wird frei, wie sie darin erglüht.	Och hjertat väcks i hennes kalla bröst.
	— — — — — — — — — — — —

Atterbom har på ett fint sätt lyckats bevara den symmetriska tredelningen i diktens uppbyggnad, i det han strukit den femte av originalets sju strofer och tillagt tre nya dubbelstrofer, i vilka det poetiska uppslaget fullföljes. (»Vinet i flaskan». »Ynglingen». »Vinet i glaset».) Omarbetningen i Samlade dikter 1837 har genom några karakteristiska ändringar understrukit översättningens självständighet i förhållande till originalet (så t. ex. ändras slutet av näst sista versen till: »De vingar växa, dem vi sakna; Vi slå dem ut, när det nu snart blir tid!»).

Nils Afzelius.

En hittills otryckt dikt av Tegnér. Under första hälften av förra århundradet torde det ej ha funnits många unga damer av de högre samhällsklasserna, som ej hade sitt minnesalbum, och i åtskilliga av dessa ofta nog så intressanta böcker kan man ännu påträffa okända tillfällighetsverser av våra mera framstående skalder. — För en tid sedan var jag i tillfälle att genomse en dylik bok, som äges av fröknarna Augusta och Ida Westfeldt i Göteborg, och som tillhört deras mormor, generalskan Augusta Malmborg, född von Gerdten. Min uppmärksamhet fästes då vid en dikt, som Tegnér nedskrivit i boken, och som härmed meddelas:

Fordom trasten slog i djupa skogen,
Turturdufvan, öm och trogen
Kuttrade, och lärkans drill
Klang när våren än var till.
Nu är våren endast till i orden,
Vår och sol och sommardag
Är allén en tradition i Norden,
En poetisk dikt, ett harposlag.
Men jag vet ett land der våren blommar
Opp ännu, och der det än är sommar,

Och det är det skönas land.
I det landet våren ångar
Ständigt mellan blomstergångar.
Det är *ditt* land. Led mig vid din hand.
Solen skiner der och trädet blommar
Och naturen i en evig sommar
Står i blomma, hjertan stå i brand.
Lycklig den som får sig der förlusta
Och det landets drottning är Augusta.

Under diktarens namnteckning står: Våxnäs den 18 augusti 1841. — Dikten tillhör alltså skaldens senare levnadsår, och tydligen har Tegnér efter sin återkomst från Schleswig gjort en resa upp till hembygden och under vägen gästat det förmögna och ansedda Malmborgska hemmet utanför Karlstad. Ett märkbart drag av melankoli röjes i diktens första hälft, ehuru på det hela ej starkare än i många av hans tidigare dikter.

Om henne, som fått dikten sig tillägnad, må här nämnas, att hon var född 1810 och var äldsta dottern till överstelöjtnanten Emil Adam von Gerdten på Apertin och hans maka, grevinnan Charlotte Löwenhielm. Vid 20 års ålder blev hon gift med dåvarande översten, sedermera generallöjtnanten August Malmborg. Hon var en på både huvudets och hjärtats vägnar synnerligen rikt utrustad dam, och under 30 år till sin död 1860 var hon medelpunkten i Karlstads musikaliska liv, som vid den tiden ock stod högt. Själv ägnade hon sig alltid några timmar om dagen åt pianospel, men hann det oaktat att på bästa sätt sköta sitt stora och barnrika hem. Ofta uppträdde hon på konserter och soaréer och var särskilt beundrad för sin mästerliga tolkning av Beethoven. År 1857 invaldes hon också till associé i Musikaliska akademien. Även var hon framstående målarinna, och hennes specialitet var sepiamålning. — Det är alltså troligt, att den Tegnérska hyllningen ej var en vanlig tom artighetsbetydelse, utan att skalden verkligen blivit intagen av hennes mera ovanliga personlighet.

Emil Herlenius.

Sedan ovanstående bidrag insänts, har i Esaias Tegnér: *Samlade skrifter*, ed. E. Wrangel och Fr. Böök, D. X, Sthlm 1925 meddelats en variant av samma dikt (s. 14). Den är upptagen bland »Odaterade dikter»; om adressaten säges i kommentaren (s. 178): »Dikten är möjligen riktad till Augusta Billow».

Red:s anm.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS ÅRSMÖTE

hölls den 8 december, därvid följande ärenden förekommo:

1. ÅRSBERÄTTELSE FÖR ÅRET 1924.

Sällskapet har sedan föregående årsmöte utgivit *Samlaren*, Ny följd, Årg. 4, 1924, med bidrag av Ruben G:son Berg, Henry Olsson, Sven Ågren, Olle Holmberg, Nils Afzelius, Emil Liedgren, C. V. Jacobowsky och Herman Jæger, samt *1500- och 1600-talens visböcker*, *Supplement*, utg. av A. Noreen och A. Grape.

Uppsala den 8 december 1925.

Victor Svanberg.

2. REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1924.

Undertecknade, utsedda att revidera Svenska Litteratursällskapets räkenskaper för år 1924, få efter verkställd granskning avgiva följande berättelse:

Behållning från föregående år:

Obligationer	kr.	12,800: —	
Å bankräkningar	»	2,884: 50	
Kontant i kassan	»	6: 62	15,691: 12
		Transport	15,691: 12

		Transport	15,691: 12

Inkomster:

365 årsavgifter för år 1924 à 10 kr. . .	kr.	3,650: —	
1 årsavgift » » 1923 » 10 » . .	»	10: —	
5 årsavgifter » » 1924 » 5 » . .	»	25: —	
56 » » » 1923 av finländska medlemmar	»	136: 40	
52 årsavgifter för år 1924 av finländska medlemmar	»	122: 10	
Räntor	»	550: 42	
Lagerförsäljning	»	495: 33	
Debiterade porton	»	38: 05	5,027: 30
Förskott	»		0: 72
		Summa kronor	20,719: 14

Utgifter:

Honorar	kr.	1,510: 50	
Tryckeriräkningar	»	4,750: 55	
Post och frakt	»	344: 82	
Distribution	»	327: —	
För den allmänna bibliografien	»	121: 12	
Diverse	»	60: 15	7,114: 14

Behållning:

Obligationer	kr.	12,800: —	
Å bankräkningar	»	805: —	13,605: —
		Summa kronor	20,719: 14

Räkenskaperna befunnos ordentligt förda och med nödiga verifikationer försedda.

Revisorerna hemställa därför, att full och tacksam ansvarsfrihet beviljas Sällskapets skattmästare, fil. lic. Jonas L:son Samzelius, för hans förvaltning under den tid revisionen omfattar.

Uppsala den 8 december 1925.

Arne Lidén. Elof Ehnmark.

3. Erinrade ordföranden därom att sällskapets skrifter länge utkommit på våren och då utlämnats mot erläggande av avgift för föregående år. Enär arbetsutskottet hyste förhoppning att hädanefter kunna utlämna skrifterna redan på hösten mot löpande års avgift och vidare räkenskapsåret bör avslutas före de nya skrifternas utgivande, så hade skattmästaren avslutat 1924 års räken-

skaper redan den 4 juli 1925; detta förklarade skillnaden mellan 1923 och 1924 års bokslut.

4. Beviljades skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet.

5. Företogs den föreskrivna utlottningen av en av arbetsutskottets medlemmar, varvid professor Blanck utlottades.

6. Omvaldes professor Blanck till medlem av arbetsutskottet. Dess kvarstående medlemmar äro förste bibliotekarie Anders Grape, förste bibliotekarie Axel Nelson, andre bibliotekarie Jonas L:son Samzelius och undertecknad.

7. Till suppleant i arbetsutskottet omvaldes docent J. Nordström.

8. Till revisorer 1925 valdes fil. mag. G. Fredén och fil. kand. K. Pettersson samt till deras suppleanter fil. mag. E. Ehnmark och fil. lic. A. Lidén.

9. Höll undertecknad föredrag om »Skandinavismen i Tegnérs 'Nore'».

Uppsala som ovan. VICTOR SVANBERG.

Arbetsutskottet har omvalt till ordförande professor Blanck, till sekreterare undertecknad och till skattmästare andre bibliotekarien Samzelius.

Uppsala den 19 december 1925.

VICTOR SVANBERG.

AV SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET UTGIVNA SKRIFTER

1: 1—40. Samlaren. Årg. 1—40. 1880—1919. Pris kr. 195: — (1: 1. kr. 3: —, 1: 2. kr. 2: —, 2: 1. kr. 2: —, 2: 2. kr. 1: 50, 3: 1. kr. 2: —, 4: 1. kr. 2: —, 4: 2. kr. 2: 50, 5. kr. 3: —, 6: 1. kr. 2: —, 6: 2. kr. 2: —, 7. kr. 3: 25, 8—9. per st. kr. 4: —, 10. kr. 3: 25, 11. kr. 2: 50, 12. kr. 4: —, 13. kr. 3: 50, 14. kr. 3: —, Extrahäfte kr. 3: —, 15—16. per st. kr. 4: —, 17—18. per st. kr. 5: —, 19—23. per st. kr. 3: 50, 24. kr. 4: —, 25—26. per st. kr. 6: —, 27. kr. 3: 50, 28. kr. 6: —, 29—30. per st. kr. 4: 50, 31. kr. 6: —, 32. kr. 4: —, 33. kr. 6: —, 34. kr. 7: 50, 35—36. per st. kr. 6: 50, 37—38. per st. kr. 7: —, 39. kr. 10: —, 40. kr. 10: —). [Årg. 1: 1—2, 5, 6: 1—2, 17—19 utsålda.]

1: N. F. Samlaren. Ny följd. Årg. 1—6. 1920—25. (1. kr. 7: 50, 2—6 per st. kr. 10: —.)

2: 1—2. Dagboksanteckningar af Johan Gabriel Oxenstierna, Åren 1769—1771. Utg. genom G. Stjernström. 1881. Pris kr. 5: —.

3: 1—5. [G. E. Klemming.] Ur en antecknares samlingar. 1881—83. Pris kr. 6: —. [Utsåld.]

4. En svensk ordeskötsel angående bokstäfver, ord och ordesätt af Samuel Columbus. Med inledning, anmärkningar och register utg. af G. Stjernström och A. Noreen. 1881. Pris kr. 2: —. [Utsåld.]

5: 1—2. Skrifter af Karl Gustaf Tessin. Efter författarens på Åkerö befintliga handskrift utg. af G. Frunck. 1882—83. Pris kr. 2: 50.

6: 1—3. G. Benzelstjernas Censorsjournal 1737—1746. Utg. af L. Bygdén och E. Lewenhaupt. 1884—85. Pris kr. 5: —.

7: 1—4. 1500- och 1600-talens visböcker. Första bandet. Utg. af A. Noreen och H. Schück. 1884—94. Pris kr. 15: —. (1: 1—2. Harald Oluffsons visbok. H. 1—2. Per st. kr. 1: 25; 2: 1—3. Bröms Gyllenmärs visbok. H. 1—3. Per st. kr. 2: —; 3. Barbro Banérs visbok. Kr. 1: 50. 4. Pär Brahes visbok. Kr. 5: —.)

7: 5—7. 1500- och 1600-talens visböcker. Andra bandet. Utg. af A. Noreen och J. A. Lundell. 1900—15. Pris kr. 13: —. (5. K. Bibliotekets visbok i 16:o. Kr. 3: —; 6: 1—2. K. Bibliotekets visbok i 8:o. H. 1—2. Per st. kr. 2: —; 7: 1—3. K. Bibliotekets visbok i 4:o. H. 1—3. Per st. kr. 2: —.)

7: 8—12. 1500- och 1600-talens visböcker. Tredje bandet. Utg. af A. Noreen och A. Grape. 1916—25. Kr. 17: —. (8. Drottning Sofias visbok. Kr. 3: —; 9. Stjerneldska handskriftens (E 133) visor. Kr. 1: —; 10: 1—2. Samuel Älfs visbok. H. 1—2. Per st. kr. 3: —; 11. Forsius visbok. Kr. 3: —. 12: 1—2. Petter Rudebecks visuppteckningar. H. 1—2. Per st. kr. 4: —. 13. Supplement. Kr. 2: —.)

8: 1—4. Johannes Messenius, Samlade dramer utg. af H. Schück. H. 1—4. 1886—88. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

9: 1—6. Bref rörande Nya Skolans historia 1810—1811. Med anmärkningar utg. af G. Frunck. 1886—91. Pris kr. 5: 75.

10: 1—4. G. E. Klemming, Sveriges bibliografi 1481—1600. Redigerad och utg. af A. Andersson. H. 1—4. 1889—92. Pris per häfte kr. 2: —. [H. 1—2 utsålda.]

11: 1—7. Skrifter från reformationstiden. I urval utg. af A. Andersson. 1889—98. Pris kr. 11.—. [Utsåld.]

12: 1—3. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1788—1792. Utg. af E. Lewenhaupt. 1891—94. Pris kr. 7:—.

13: 1—2. H. Schück, Lars Wivallius, hans lif och dikter. 1893—95. Pris kr. 8:—. [Utsåld.]

14. Bref från Esaias Tegnér till Carl Fredr. af Wingård. Utg. af E. Tegnér. 1894. Pris kr. 2:—.

15: 1—2. O. Levertin, Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den gustavianska åldern. 1896—98. Pris kr. 3:75. [Utsåld.]

16. Holofernes och Judit. Ett drama från reformationstiden. Utg. med en inledning om dess utländska förebilder af O. Sylwan. 1895. Pris kr. 1:50.

17: 1—18. L. Bygdén, Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. Band 1—2. 1898—1915. Pris kr. 32:—. (1. kr. 15:—, 2. kr. 17:—.) [H. 1—3, 14—18 utsålda.]

18: 1—2. Ur Hans Järtas literära brefväxling. 1. Bref till och från C. G. v. Brinkman. Utg. af E. Lewenhaupt. H. 1—2. 1899—1900. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1:50.

19: 1—3. Thomas Thorilds bref. Utg. af L. Weibull. H. 1—3. 1899—1902. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1:50.

20. Thorilds bref till C. F. Cramer. Med inledning och anmärkningar utg. af M. Lamm. 1907. Pris kr. 2:50.

21: 1—5. Lejonkulans dramer. Utg. af E. Ljunggren och C. Pollack. H. 1—5. 1908—12. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1:50.

22. O. Wieselgren, Studier öfver Lejonkulans dramer. 1909. Pris kr. 2:25.

23. F. Böök, Studier i Stagnelii ungdomslyrik. 1911. Pris kr. 3:50.

24. S. Ek, Studier i Wivalliusvisornas kronologi. 1921. Pris 4 kr.

25. V. Svanberg, Rydbergs Singoalla. En studie i hans ungdomsdiktning. 1923. Pris 6 kr.

26. Albert Nilsson, Kronologien i Stagnelius' diktning. 1926. Pris 9 kr.

Utsålda skrifter: Nr 1: 1: 1—2, 5, 6: 1—2, 17—19. Samlaren 1880, 1884—85, 1896—98.; Nr 3. Klemming, En antecknares samlingar.; Nr 4. Columbus, En svensk ordeskötsel.; Nr 10: 1—2. Klemming, Sveriges bibliografi, h. 1—2.; Nr 11. Skrifter fr. Reformationstiden.; Nr 13. Schück, Wivallius.; Nr 15. Levertin, Johan Wellander.; Nr 17: 1—3, 14—18. Bygdén, Anonymlexikon, h. 1—3, 16—20.

Den årliga utgivningen av sällskapets skrifter har haft följande omfattning.

1880/81. 1: 1: 1—2 (uts.), 2: 1, 3: 1 (uts.). **1881/82.** 1: 2: 1—2, 2: 2, 3: 2 (uts.) —3, 4 (uts.). **1882/83.** 1: 3: 1, 3: 4—5 (uts.), 5: 1—2. **1883/84.** 1: 4: 1—2, 6: 1. 7: 1: 1. **1884/85.** 1: 5 (uts.), 6: 2—3, 7: 1: 2, 7: 2: 1. **1885/86.** 1: 6: 1—2 (uts.), 7: 2: 2, 8: 1, 9: 1. **1886.** 1: 7, 8: 2, 9: 2. **1887.** 1: 8, 7: 2: 3, 8: 3. **1888.** 1: 9. 8: 4, 9: 3. **1889.** 1: 10, 7: 3, 10: 1 (uts.), 11: 1—2 (uts.). **1890.** 1: 11, 9: 4, 10: 2 (uts.), 12: 1. **1891.** 1: 12, 9: 5, 10: 3. **1892.** 1: 13, 9: 6, 10: 4, 12: 2. **1893.** 1: 14, 1: extrahäfte, 11: 3—4 (uts.), 13: 1 (uts.). **1894.** 1: 15, 12: 3, 14. **1895.** 1: 16, 13: 2 (uts.). **1896.**

1: 17 (uts.), 15: 1 (uts.). **1897.** 1: 18 (uts.), 7: 4, 16. **1898.** 1: 19 (uts.), 11: 5—7 (uts.), 15: 2 (uts.), 17: 1 (uts.). **1899.** 1: 20, 17: 2 (uts.), 18: 1, 19: 1. **1900.** 1: 21, 17: 3 (uts.), 18: 2, 19: 2. **1901.** 1: 22, 7: 5, 17: 4. **1902.** 1: 23, 17: 5, 19: 3. **1903.** 1: 24, 7: 6: 1, 17: 6. **1904.** 1: 25, 17: 7. **1905.** 1: 26, 17: 8. **1906.** 1: 27, 7: 6: 2, 17: 9, 20. **1907.** 1: 28, 17: 10, 21: 1. **1908.** 1: 29, 17: 11, 21: 2. **1909.** 1: 30, 17: 12, 22. **1910.** 1: 31, 17: 13, 21: 3. **1911.** 1: 32, 17: 14 (uts.), 21: 4, 23. **1912.** 1: 33, 7: 7: 1, 17: 15 (uts.), 21: 5. **1913.** 1: 34, 7: 7: 2, 17: 16 (uts.). **1914.** 1: 35, 7: 7: 3, 17: 17 (uts.). **1915.** 1: 36, 7: 8, 17: 18 (uts.). **1916.** 1: 37, 7: 9. **1917.** 1: 38, 7: 10: 1. **1918.** 1: 39, 7: 10: 2. **1919,** 1: 40, 7: 11. **1920.** 1: N. F. 1, 7: 12: 1, 24. **1921.** 1: N. F. 2, 7: 12: 2. **1922.** 1: N. F. 3, 25. **1923.** 1: N. F. 4. **1924.** 1: N. F. 5. 7: 13. **1925.** 1: N. F. 6. 26.

Samlaren har under de sista fem åren innehållit följande uppsatser.

1921.

A. Nordfelt: Erikskrönikans ålder och tillkomst. Johan Nordström: Friedrich Menius. Victor Svanberg: Rydbergs romanfragment »Benoni Strand» och femtitalsliberalismen. Henrik Schück: Ur gamla anteckningar. XI—XIII. Henry Olsson: Almquists Ormus och Ariman. Johan Nordström: Det första Shakspeare-exemplaret utom England. Verner Söderberg: J. A. Hazelius och Almquists bondelivsplaner. Anton Blanck: Leopold om fru Lenngren. Jonas L:son Samzelius: En omtvistad Lidnerbiografi. Johan Nordström: Ett bidrag till den svenska prosaberättelsens historia. C. V. Jacobowsky: Bellman som bokägare. Nils Gobom: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1920.

1922.

Ruben G:son Berg: Från Atterboms ungdomsår. Werner Söderhjelm: Almqvist och Finland. J. Viktor Johansson: Några dikter av J. G. Oxenstierna, publicerade av Leopold. Georg Christensen: Danskes rejser i Sverige. Anton Blanck: Rydbergs Narkissos-myt och några principiella reflexioner. Johan Nordström: Laurentius Petri Gothus' Strategema gothici exercitus. Nils Afzelius: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1921.

1923.

Sven Cederblad: Romantikern Stagnelius. I. Birger Wedberg: Blom och Reuterholm. Albert Nilsson: Naturbegreppet hos Boileau. Torsten Eklund: En obeaktad uppsats av Strindberg. Carl Santesson: Exotism och orient i »Lycksalighetens ö». Olle Holmberg: Fiktionskaraktären. Anders Grape: Tidsrörelser inom studentvärlden i Uppsala 1792—1793. Nils Afzelius: Konventvisor och andra politiska dikter från revolutionsåren 1792—1793. Ragnar Ekholm: Ett par anteckningar rörande Urban Hjärne. Emil Liedgren: Ett par smådikter från Wallin till Leopold. Gunnar W. Lundberg: En dikt av J. O. Wallin. Nils Afzelius: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1922.

1924.

Ruben G:son Berg: Palmblad och Brockhaus. Henry Olsson: Mannasamfund. Ruben G:son Berg: Nya Almquistfynd. Sven Ågren: Till striden om prästbildningen under 1830-talet. Olle Holmberg: Fröding eller Levertin? Emil Liedgren: En hittills obeaktad latinsk förebild till dryckesscenen i Stiernhielms »Hercules» och i »Bröllopps Besvärs Ihog Kommelse». C. Vilh. Jacobowsky: Svante Caméen. Herman Jæger: To brever fra Fredrika Bremer till Henrik Wergeland. Nils Afzelius: Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1923.

1925.

SVEN CEDERBLAD: Romantikern Stagnelius. II. SVEN CEDERBLAD: Amanda i dikten och verkligheten. ALBERT NILSSON: En nyfunnen dikt av Stagnelius. HENRY OLSSON: Stagnelius och enslingskapet. TORSTEN EKLUND: Förbundet Runas protokoll. CARL SANTESSON: Tysk kalendarlyrik i »Lycksalighetens ö» och nyromantiska tidningsförbindelser. MALTE ARESKOUG: Ett bidrag till kännedomen om Kellgrens utveckling under 1780-talet. HENRIK EKMAN, Vilka akademiska dissertationer har Andreas Rydelius författat? OLLE HOLMBERG: Psalmen 481. NILS AFZELIUS: Atterboms Vinet. EMIL HERLENIUS: En hittills otryckt dikt av Tegnér.

Meddelande.

Anmälan om inträde i **Svenska Litteratursällskapet i Uppsala** sker till sällskapets *skattmästare*, adr. Uppsala.

Avgiften är för *årligt betalande* medlem 10 kr. årligen, för *ständig* medlem 125 kr. en gång för alla. Årsavgiften och kostnaderna för distribueringen av skrifterna uttagas genom postförskott vid skrifternas utsändande.

Medlem av sällskapet erhåller ett exemplar av alla av sällskapet utgivna skrifter från och med det år, då han inträder i sällskapet. Därförut utgivna skrifter säljas genom *skattmästaren* till *medlemmar* av sällskapet med 25 % rabatt å bokhandelspriset. Hel årgång av skrifter för tiden 1880—1918 säljes för 5 kr., för tiden efter 1918 för 10 kr. och vid försäljning av minst fem årgångar lämnas 25 % även å årgångspriset. Nytillträdande medlemmar erhålla samtliga i lager kvarvarande skrifter av den äldre serien för kr. 100: —. Samlaren (utan bilagor) för åren 1881—1919 kostar kr. 45: —. Vid alla försäljningar uttagas försändningskostnaderna av köparen. Av andra häftesvis utgivna skrifter än Samlaren och Visböckerna säljas i regel ej lösa häften.

För angelägenheter rörande redaktionen av Samlaren och sällskapets övriga publikationer hänvände man sig till docent VICTOR SVANBERG, Uppsala.

Med **Svenska Litteratursällskapet i Finland** har överenskommelse träffats på grund varav medlemmar av vårt sällskap mot erläggande av endast halv avgift kunna bliva medlemmar av det finlandssvenska sällskapet. Avgifterna äro sålunda för medlem av grupp A, som erhåller sällskapets samtliga skrifter utom ett fåtal vetenskapliga specialundersökningar, Fmk 50: — och av grupp B, som endast erhåller sällskapets årsbok »Förhandlingar och Uppsatser», Fmk 12: 50 (i st. för resp. Fmk 100: — och 25: —). Dessutom äga medlemmarna av bägge litteratursällskapen rätt att för halva priset tillösa sig de båda sällskapens äldre skrifter, ifall det återstående lagret sådant medgiver. Anmälan göres till *Svenska litteratursällskapets skattmästare, Uppsala.*

Uppsala i april 1926.

Svenska Litteratursällskapets Arbetsutskott.

P. M.

På grund av rent tillfälliga orsaker utkomma sällskapets skrifter för 1925, som förelågo i det närmaste tryckfärdiga i november i fjol, först nu. Skrifterna för 1926 utkomma i höst.

Då en stor del av våra skrifter under den pågående realisationen utsålts och av de återstående i några fall endast helt få exemplar finnas i lager uppmanas medlemmarne att snarast möjligt komplettera sina eventuellt ofullständiga samlingar av sällskapets skrifter.

Uppsala i april 1926.

Arbetsutskottet.

ALMQVIST & WIKSELL 25453

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

OCH DESS TIDSKRIFT

SAMLAREN

1880—1924

För att sätta personer, intresserade av svensk litteratur- och ulturhistoria, i tillfälle att lära känna sällskapet och de förhållande-is låga avgifterna för dess skrifter, hava vi sammanställt denna roschyr. Särskilt framhålla vi sista sidans uppgifter om årsavgift, risnedsättningar och den nu påbörjade slutrealisationen av före 1920 tgivna skrifter.

ällskapets stiftande 1880.

»Den 21 Januari 1880 sammanträdde å Stadshotellet i Upsala Hrr Professor . R. NYBLOM, Docent L. BYGDÉN, Kandidat C. G. STJERNSTRÖM, Docent C. WAH-UND, Docent O. ALIN, Kandidat I. FEHR och Kandidat H. SCHÜCK, och beslöto e dervid att konstituera sig till ett sällskap under namn af »Svenska Litteratur-ällskapet» samt att utfärda inbjudning till personer, intresserade för svensk tteraturhistoria och bibliografi, att ingå som medlemmar i sagda sällskap.

— —

Vid arbetsutskottets derpå följande sammanträde utsågs Hr Professor YBLOM till ordförande, Adjunkt GEIJER till skattmästare och Kandidat CHÜCK till sekreterare.

Fredagen den 21 Maj valde sällskapet Hrr Öfverbibliotekarie G. E. KLEMMING, Professor G. H. J. LJUNGGREN och Professor C. G. ESTLANDER till hedersledamöter. H. S.»

Sällskapets ledning 1880—1925.

Ordförande: Professor C. R. NYBLOM (1880—92), Professor A. NOREEN (1893—1906), Professor H. SCHÜCK (1906—20), Professor A. BLANCK (från 1920).

Sekreteraren ombesörjer redigeringen av sällskapets skrifter och mottager bidrag till dess tidskrift, Samlaren. Såsom sekreterare ha fungerat: Professor H. SCHÜCK (1880—83), Bibliotekarien Greve E. LEWENHAUPT (1883—1900), Överbibliotekarien A. ANDERSSON (1900—06), Professor M. LAMM (1906—20), Stiftsbibliotekarien N. GOBOM (1920—22), Docenten V. SVANBERG (från 1922).

Skattmästaren ombesörjer distribueringen av sällskapets skrifter, mottager anmälningar om inträde i sällskapet samt beställningar av dess förlagsartiklar.

Sällskapets uppgift.

Såsom sin förnämsta uppgift har sällskapet alltid fattat redigering och utgivning av sin tidskrift, *Samlaren*. Denna publikations stora betydelse för den litteraturhistoriska forskningen i vårt land är av varje fackman till fullo känd och erkänd; den torde också tillfyllest framgå redan därav att Samlaren utgör det enda organ som i landet förefinnes för detta vidsträckta fack. Den allt starkare ställning, som denna forskning förvärvat i svenskt kulturliv, återspeglas också på många olika sätt i Samlarens spalter, främst i originalartiklarna, men även i den alltmer omfattande bibliografi, som för varje år meddelats och som satt alla intresserade i tillfälle att följa den svenska litteraturhistoriens framsteg.

Utom Samlaren har sällskapet satt som sin uppgift att publicera jämväl andra arbeten, monografier, källskrifter, bibliografier och liknande. Dylika skrifter ha utkommit till ett antal av 24 stycken.

Översikt av Samlaren 1880—1924.

Hur sällskapet lyckats fylla sin uppgift under de gångna åren blir klart först av en översikt över några av de viktigaste uppsatserna i Samlaren. Till den ändan skall här nedan en sådan göras; beträffande bilagorna hänvisas dock till förteckningen över våra skrifter. Med stolthet kan sällskapet lämna denna översikt, väl vetande att det icke för många tidskrifter lyckats att så väl fylla sin uppgift som för Samlaren. Alla våra främsta litteraturforskare äro här representerade och ofta med uppsatser av avgörande vikt för den historiska uppfattningen men också fullt njutbara för en större allmänhet. Med tanke härpå torde man kunna påstå, att hela sviten av sällskapets skrifter utgör den i många avseenden kanske fullständigaste och mest lättlästa av de stora svenska litteraturhistorierna. Härtill kommer, som nedan synes, att den även är den billigaste.

Allmänt.

Svensk litteraturhistorisk bibliografi åren 1880—1923. Av G. Stjernström (1880—82), E. H. Lind (1883—89), I. Collijn (1900—11), A. Nelson (1912—13), A. Silow (1914—15), N. Gobom (1916—17, 1920), J. L:son Samzelius (1918—19), N. Afzelius (1921—23). E. H. Lind, Förteckning öfver Upsala universitetsbiblioteks handskrifter rörande svenska språket. (1882.) H. Schück. Skrifter i svensk litteraturhistoria. (1887.) E. Wrangel, Några ord om folkets visor i uppteckning och skillingtryck. (1894.) L. Bygdén, Några studier rörande Disasagan. (1896.) E. Wrangel, Ett blad ur historien om Sveriges litterära förbindelser med Frankrike. (1898.) O. Sylwan, Bidrag till svenska metrikens historia. (1898.) E. Wrangel o. P. O. Wilner, Forskningar om svenskarnas universitetsstudier i Tyskland. (1904.) O. Wieselgren, Teaterhistoriska studier. (1911.) G. Christensen, Danskes rejser i Sverige. (1922.) O. Holmberg, Fiktionskaraktären. (1923.)

Medeltiden.

H. Schück, Författareskapet till legendariet i Codex Bildstenianus. (1884.) G. E. Klemming, Dialogus Creaturarum Moralizatus. (1884.) H. Schück, Medeltidsstudier. (1885.) H. Schück, Den nyfunna Birgittahandskriften. (1887.) H. Schück, Lekare och ballader. (1891.) H. Schück, Svenska medeltidsförfat-

tare. (1891.) R. GEETE, Ett hittills okänt Katarina-officium. (1903.) I. COLLIJN, Svenska boksamlingar under medeltiden. (1902, 03, 04, 08.) I. COLLIJN, Articuli abbreviati på svenska. (1903.) H. SCHÜCK, Konungastyrelsens författare. (1908.) I. COLLIJN, Nyfunna fragment av fornsvenska handskrifter bland räkenskapsomslagen i Kammararkivet. (1913.) A. NORDFELT, Erikskrönikans ålder och tillkomst. (1921.)

1500-talet.

G. E. KLEMMING, Anteckningar av Joh. Thomae Agr. Bureus. (1883, 1884.) H. SCHÜCK, Striden mellan Olavus Petri samt Peder Galle och Paulus Heliae. (1886.) H. SCHÜCK, Några småskrifter av Olavus Petri. (1888.) H. SCHÜCK, Våra älsta psalmböcker. (1891.) R. STEFFEN, Våra första reformationsskrifter och deras författare. (Extrahäfte 1893.) H. LUNDSTRÖM, När utkom Luthers Lilla katekes första gången på svenska? (1897.) V. LINDSTRÖM, Euripedeiska motiv i Asteropherus »comoedia» Thisbe. (1899.) O. v. FRIESEN, En gammalsvensk dikt. (1907.) S. EK, Våra första psalmböcker. (1918.) J. NORDSTRÖM, Laurentius Petri Gothus' Strategema gothici exercitus. (1922.)

1600-talet.

G. E. KLEMMING, Guds verk och hvila. (1883.) E. MEYER, Om drottn. Kristinas literära verksamhet i Italien. (1884.) H. SCHÜCK, Gustaf Adolfs krigspsalm. (1886.) G. E. KLEMMING, Sveriges älsta tidning. (1888.) H. SCHÜCK, Bidrag till kännedomen om 1600-talets dramatik. (1892.) O. SYLWAN, Bidrag till tidningsväsendets historia i Sverige under slutet av 1600-talet. (1892.) E. WRANGEL, Jubelfesten 1693. (Extrah. 1893.) O. LEVERTIN, Andreas Arvidis Manuductio. (1894.) K. BARR, Olof Broman, vår förste romanförfattare. (1897.) C. ANNERSTEDT, Mémoires de Stenbock. (1906.) M. LAMM, Samuel Triewalds liv och diktning. (1907.) R. BJÖRKMAN, Die Hochteutschen Comedianten. (1908.) J. NORDSTRÖM, Vår äldsta svenska hexameterdikt. (1914.) J. NORDSTRÖM, Till frågan om Skogekär Bärgbo. (1917.) J. NORDSTRÖM, Friedrich Menius. (1921.) J. NORDSTRÖM, Det första Shakespeare-exemplaret utom England. (1921.) A. NILSSON, Naturbegreppet hos Boileau. (1923.)

Stiernhielm.

J. NORDSTRÖM, Hvem har skrifvit Bröllops Besvärs Ihog Kommelsze. Bih. Br. besv. ihogkommelsze och tvänne bröllopsdikter af Johannes Rudhelius. (1914.) S. EK, Till frågan om Hercules' två versioner. (1915.) J. NORDSTRÖM, De olika Hercules-versionerna. (1916.)

Wivallius.

I. SIMONSSON, Biografiska bidrag om Lars Wivallius. (1918.)

1700-talet.

L. BYGDÉN, Ur Lidénska brevsamlingen. (1880, 81, 82.) O. SYLWAN, Anteckningar om författararvoden under Frihetstiden. (1897.) H. BORELIUS, Gessners inflytande på svenska litteraturen. (1909.) O. SYLWAN, Till Utile Dulcis historia. (1907.) O. WIESELGREN, Samuel Olof Tilas. (1908.) M. LAMM, Creutz' Rustan och Mirza. (1911.) A. NILSSON, Jakob Fredrik Neikter. (1913.) G. LINDSTÉN, Några okända dikter av Kellgren, Leopold och Bellman. (1916.)

G. Bergh, Ehrensvärds idealuppfattning i förh. till Winckelmanns. (1918.) A. Beijer, Abbé Domenico Michelessi. (1920.) A. Grape, Tidsrörelser inom studentvärlden i Uppsala åren 1792—93. (1923.) N. Afzelius, Min son på galejan och den komiska reseskildringen. (1924.)

Bellman.

H. Schück, Bellmaniana. (1880, 1883.) J. Bagge, Om Bellmans melodier. (1881.) C. R. Nyblom, Bellmansminnets innebörd. (1895.) K. Warburg, Bellmansdikten i Danmark. (1895.) A. Lindgren, Bellmansmusiken. (1895.) L. Weibull, Bellman såsom skald bedömd av sin samtid. (1895.) J. Flodmark, Hvilka voro de poetiska arbeten som Bellman ämnade utgifva år 1772? (1895.) R. Steffen, Anteckningar till Bellmansdiktens historia. (1895, 1896.) A. Nordén, Ulla Winblad i Norrköping. (1914.) J. Flodmark, Något om C. M. Bellman och hans anhöriga. (1917.)

Fru Lenngren.

I. Fehr, Fabeln om Kärleken och dårskapen. (1883.) F. Böök, Prosabidrag av fru Lenngren i Stockholmsposten. (1910 o. 1911.) A. Blanck, Om allvaret i fru Lenngrens diktning. (1920.)

Leopold.

E. Tegnér, Armfelt och Leopold. (1881.) E. Lewenhaupt, Bref från Leopold till Lindblom. (1885—89.) Th. Westrin o. H. Wieselgren, Leopold och Reuterholm. (1891, 93.) K. R. G. Strömberg, Leopolds Virginia. (1917.)

Lidner.

M. Lamm, Lidnerstudier. (1909.) M. Lamm, En förstudie till »Spastara». (1912.) K. Warburg, Lidners vistelse i Göttingen. (1914.) J. Flodmark, När Lidner gjorde konkurs. (1915.)

Kellgren.

H. Schück, Kellgrens brev till Rosenstein. (1886—87.) O. Sylwan, Kellgrens lärospån som kritiker. (1896.) K. Warburg, Kellgrens sista vilja. (1902.) V. Söderberg, Bidrag till kännedomen om Kellgrens studier. (1902.) S. Ek, Bidrag till kännedomen om Kellgrens kritiska verksamhet. (1907.) M. Lamm, Kellgrens »Våra villor». (1910.) S. Ek, Om Kellgrens sista diktning. (1910, 1911.) M. Lamm, Kellgrens verksamhet i Stockholmsposten. (1913.)

Thorild.

O. Levertin, Thorilds disputation 1788. (1892.) L. Weibull, Thorildiana. (1900.)

1800-talet.

E. Tegnér, Samuel Ödmann och Nya skolan. (1883.) K. Warburg, Den begynnande reaktionen mot nyromantiken. (1903.) M. Kristensen o. R. G:son Berg, Ur Reuterdahls brev till fru Hanna Molbech. (1904.) E. Wrangel, Schiller och Sverige. (1905.) E. Wrangel, Atterbom och Tegnér. Ett skaldemöte i Lund 1825. (1911.) S. Ågren, Till striden om prästbildningen under 1830-talet. Några nyfunna brev från Tegnér och andra till Reuterdahl. (1924.)

Almquist.

M. Grandinsson, Brev från Almquist. (1891.) H. Wieselgren, Almquist-brev från Amerika. (1902.) K. Warburg, Almquists Guldfogel i Paradis. (1903.) R. G:son Berg, Otryckta ungdomsarbeten av Almquist. (1915.) M. Lamm, Studier i Almquists ungdomsdiktning. (1915.) F. Böök, Bidrag till de Almquistska skrifternas kronologi. (1917.) R. Ekholm, Folksaga och folkvisa i Almquists diktning. (1919.) I. Simonsson, Almquists avhandling om »Europeiska missnöjets grunder». (1919.) H. Olsson, Almquists »Drottningens juvelsmycke». (1919.) O. Holmberg, Kronologien i »Törnrosens bok». (1919.) H. Olsson, Almquists Ormus och Ariman. (1921.) V. Söderberg, J. A. Hazelius och A:s bondelivsplaner. (1921.) W. Söderhjelm, Almquist och Finland. (1922.) R. G:son Berg, Nya Almquistfynd. (1924.) H. Olsson, MannaSamfund. (1924.)

Atterbom.

G. Frunck, Atterbom och Geijer efter »affallet». (1888.) M. Grandinson, Utdrag ur Atterboms brev till Lindblad. (1890.) F. Vetterlund, Atterbomska ungdomsdikter och reminiscenser. (1891.) J. Mjöberg, Atterboms brev till Euphrosyne. (1906.) C. Santesson, En omstridd Atterbom-dikt. (1915.) C. Santesson, Mot »Lycksalighetens ö». (1917.) R. G:son Berg, Atterboms brev till Schelling. (1918.) R. G:son Berg, Från Atterboms ungdomsår. (1922.) C. Santesson, Exotism och orient i »Lycksalighetens ö». (1923.)

Elgström.

F. Böök, Per Elgströms romantiska poesi. (1908.) F. Böök, Till Per Elgströms biografi. (1911.)

Geijer.

G. Frunck, Atterbom och Geijer efter »affallet». (1888.) O. Sylwan, E. G. Geijer. Bidrag till en litterär karakteristik. (1899.) A. Blanck, Geijers reseanteckningar från England. (1907.)

Runeberg.

J. Mortensen, Till frågan om Runebergs förebilder. (1904.) J. Mortensen, Runebergs förebilder än en gång. (1908.)

Rydberg.

V. Svanberg, Rydbergs romanfragment »Benoni Strand» och femtiotalsliberalismen. (1921.) A. Blanck, Rydbergs Narkissos-myt och några principiella reflexioner. (1922.)

Stagnelius.

F. Böök, Stagnelius och Chateaubriand. (1909.) S. Cederblad, Lidner och Stagnelius. (1916.) S. Cederblad, Romantikern Stagnelius. (1923.)

Strindberg.

A. Blanck, En okänd Strindbergsöversättning från H. C. Andersen. (1920.) T. Eklund, En obeaktad uppsats av Strindberg. (1923.)

Tegnér.

B. Risberg, Litterära inflytelser på Tegnérs Svea. (1904.) A. Nilsson, Schillers inflytande på Tegnér och Tegnérs samtida. (1905.) A. Silow, Tegnérs täflingsskrifter i Svenska Akademien. (1913.) J. L:son Samzelius, De olika ver-

sionerna av Svea. (1913.) G. BOLIN, Tegnérs båda första Napoleonsdikter. (1913.) B. EKHOLM-NELSON, Tegnérs första tryckta dikt. (1913.) O. HOLMBERG, En nyfunnen Tegnérdikt. (1914.) M. LAMM, Försoningstanken i Frithiofs saga. (1916.) H. OLSSON, Tegnérs episka och dramatiska planer under Frithiofsåren. (1916.) F. BÖÖK, Tegnér och Ossian. (1916.)

Wallin.

E. LIEDGREN, Till belysning av krisen i J. O. Wallins liv. (1914.) A. KORÉN, Wallins psalm 481 och Goethes dikt »Nähe des Geliebten» (1916.)

Av Svenska Litteratursällskapet utgivna skrifter. (Bokhandelspris.)

1: 1—40. Samlaren. Årg. 1—40. 1880—1919. Pris kr. 195: — (1: 1. kr. 3: —, 1: 2. kr. 2: —, 2: 1. kr. 2: —, 2: 2. kr. 1: 50, 3: 1. kr. 2: —, 4: 1. kr. 2: —, 4: 2. kr. 2: 50, 5. kr. 3: —, 6: 1. kr. 2: —, 6: 2. kr. 2: —, 7. kr. 3: 25, 8—9. per st. kr. 4: —, 10. kr. 3: 25, 11. kr. 2: 50, 12. kr. 4: —, 13. kr. 3: 50, 14. kr. 3: —, Extrahäfte kr. 3: —, 15—16. per st. kr. 4: —, 17—18. per st. kr. 5: —, 19—23. per st. kr. 3: 50, 24. kr. 4: —, 25—26. per st. kr. 6: —, 27. kr. 3: 50, 28. kr. 6: —, 29—30. per st. kr. 4: 50, 31. kr. 6: —, 32. kr. 4: —, 33. kr. 6: —, 34. kr. 7: 50, 35—36. per st. kr. 6: 50, 37—38. per st. kr. 7: —, 39. kr. 10: —, 40. kr. 10: —). [Årg. 1: 1—2. 1880. Utsålda.]

1: N. F. Samlaren. Ny följd. Årg. 1—5. 1920—24. (1. kr. 7: 50, 2—5 per st. kr. 10: —.)

2: 1—2. Dagboksanteckningar af JOHAN GABRIEL OXENSTIERNA, Åren 1769—1771. Utg. genom G. Stjernström. 1881. Pris kr. 5: —.

3: 1—5. [G. E. KLEMMING.] Ur en antecknares samlingar. 1881—83. Pris kr. 6: —. [Utsåld.]

4. En svensk ordeskötsel angående bokstäfver, ord och ordesätt af SAMUEL COLUMBUS. Med inledning, anmärkningar och register utg. af G. Stjernström och A. Noreen. 1881. Pris kr. 2: —.

5: 1—2. Skrifter af KARL GUSTAF TESSIN. Efter författarens på Åkerö befintliga handskrift utg. af G. Frunck. 1882—83. Pris kr. 2: 50.

6: 1—3. G. BENZELSTJERNAS Censorsjournal 1737—1746. Utg. af L. Bygdén och E. Lewenhaupt. 1884—85. Pris kr. 5: —.

7: 1—4. 1500- och 1600-talens visböcker. Första bandet. Utg. af A. NOREEN och H. SCHÜCK. 1884—94. Pris kr. 15: —. (1: 1—2. Harald Oluffsons visbok. H. 1—2. Per st. kr. 1: 25; 2: 1—3. Bröms Gyllenmärs visbok. H. 1—3. Per st. kr. 2: —; 3. Barbro Banérs visbok. Kr. 1: 50. 4. Pär Brahes visbok. Kr. 5: —.)

7: 5—7. 1500- och 1600-talens visböcker. Andra bandet. Utg. af A. NOREEN och J. A. LUNDELL. 1900—15. Pris kr. 13: —. (5. K. Bibliotekets visbok i 16:o. Kr. 3: —; 6: 1—2. K. Bibliotekets visbok i 8:o. H. 1—2. Per st. kr. 2: —; 7: 1—3. K. Bibliotekets visbok i 4:o. H. 1—3. Per st. kr. 2: —.)

7: 8—12. 1500- och 1600-talens visböcker. Tredje bandet. Utg. af A. NOREEN och A. GRAPE. 1916—25. Kr. 17: —. (8. Drottning Sofias visbok, Kr. 3: —; 9. Stjerneldska handskriftens (E 133) visor. Kr. 1: —;

10: 1—2. Samuel Älfs visbok. H. 1—2. Per st. kr. 3: —; 11. Forsius visbok. Kr. 3: —. 12: 1—2. Petter Rudebecks visuppteckningar. H. 1—2. Per st. kr. 4: —. 13. Supplement. Kr. 2: —.)

8: 1—4. JOHANNES MESSENIUS, Samlade dramer utg. af H. Schück. H. 1—4. 1886—88. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

9. 1—6. Bref rörande Nya Skolans historia 1810—1811. Med anmärkningar utg. af G. Frunck. 1886—91. Pris kr. 5: 75.

10: 1—4. G. E. KLEMMING, Sveriges bibliografi 1481—1600. Redigerad och utg. af A. Andersson. H. 1—4. 1889—92. Fortsättes. Pris per häfte kr. 2: —.

11: 1—7. Skrifter från reformationstiden. I urval utg. af A. Andersson. 1889—98. Pris kr. 11: —. [Utsåld.]

12: 1—3. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1788—1792. Utg. af E. Lewenhaupt. 1891—94. Pris kr. 7: —.

13: 1—2. H. SCHÜCK, Lars Wivallius, hans lif och dikter. 1893—95. Pris kr. 8: —. [Utsåld.]

14. Bref från ESAIAS TEGNÉR till CARL FREDR. AF WINGÅRD. Utg. af E. Tegnér. 1894. Pris kr. 2: —.

15: 1—2. O. LEVERTIN, Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den gustavianska åldern. 1896—98. Pris kr. 3: 75. [Utsåld.]

16. Holofernes och Judit. Ett drama från reformationstiden. Utg. med en inledning om dess utländska förebilder af O. Sylwan. 1895. Pris kr. 1: 50.

17: 1—18. L. BYGDÉN, Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. Band 1—2. 1898—1915. Pris kr. 32: —. (1. kr. 15: —, 2. kr. 17: —.) [H. 1—3. Utsålda.]

18: 1—2. Ur HANS JÄRTAS literära brefväxling. 1. Bref till och från C. G. v. BRINKMAN. Utg. af E. Lewenhaupt. H. 1—2. 1899—1900. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

19: 1—3. THOMAS THORILDS bref. Utg. af L. Weibull. H. 1—3. 1899—1902. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

20. THORILDS bref till C. F. CRAMER. Med inledning och anmärkningar utg. af M. Lamm. 1907. Pris kr. 2: 50.

21: 1—5. Lejonkulans dramer. Utg. af E. Ljunggren och C. Pollack. H. 1—5. 1908—12. Fortsättes. Pris per häfte kr. 1: 50.

22. O. WIESELGREN, Studier öfver Lejonkulans dramer. 1909. Pris kr. 2: 25.

23. F. BÖÖK, Studier i Stagnelii ungdomslyrik. 1911. Pris kr. 3: 50.

24. S. EK, Studier i Wivalliusvisornas kronologi. 1921. Pris 4 kr.

25. V. SVANBERG, Rydbergs Singoalla. En studie i hans ungdomsdiktning. 1923. Pris 6 kr.

Utsålda skrifter: Nr 1: 1—2. Samlaren 1880 h. 1—2.; Nr 3. KLEMMING, En antecknares samlingar.; Nr 11: 1—7. Skrifter fr. Reformationstiden; Nr 13. SCHÜCK, Wivallius.; Nr 15. LEVERTIN, Johan Wellander.; Nr 17: 1—3. BYGDÉN, Anonymlexikon, h. 1—3.

Omtryckta skrifter: Nr 1: 5. Samlaren 1884; Nr 7: 4. Pär Brahes Visbok.

Mot respektive årsavgifter svara följande skrifter.

1880/81. 1: 1: 1—2 (uts.), 2: 1, 3: 1 (uts.). 1881/82. 1: 2: 1—2, 2: 2, 3: 2—3 (uts.), 4. 1882/83. 1: 3: 1, 3: 4—5 (uts.), 5: 1—2. 1883/84. 1: 4: 1—2, 6: 1, 7: 1: 1. 1884/85. 1: 5, 6: 2—3, 7: 1: 2, 7: 2: 1. 1885/86. 1: 6: 1—2, 7: 2: 2, 8: 1, 9: 1. 1886. 1: 7, 8: 2, 9: 2. 1887. 1: 8, 7: 2: 3, 8: 3. 1888. 1: 9, 8: 4, 9: 3. 1889. 1: 10, 7: 3, 10: 1, 11: 1—2 (uts.). 1890. 1: 11, 9: 4, 10: 2, 12: 1. 1891. 1: 12, 9: 5, 10: 3. 1892. 1: 13, 9: 6, 10: 4, 12: 2. 1893. 1: 14, 1: extrahäfte, 11: 3—4 (uts.), 13: 1 (uts.). 1894. 1: 15, 12: 3, 14. 1895. 1: 16, 13: 2 (uts.). 1896. 1: 17, 15: 1 (uts.). 1897. 1: 18, 7: 4, 16. 1898. 1: 19, 11: 5—7 (uts.), 15: 2 (uts.), 17: 1 (uts.). 1899. 1: 20, 17: 2 (uts.), 18: 1, 19: 1. 1900. 1: 21, 17: 3 (uts.), 18: 2, 19: 2. 1901. 1: 22, 7: 5, 17: 4. 1902. 1: 23, 17: 5, 19: 3. 1903. 1: 24, 7: 6: 1, 17: 6. 1904. 1: 25, 17: 7. 1905. 1: 26, 17: 8. 1906. 1: 27, 7: 6: 2, 17: 9, 20. 1907. 1: 28, 17: 10, 21: 1. 1908. 1: 29, 17: 11, 21: 2. 1909. 1: 30, 17: 12, 22. 1910. 1: 31, 17: 13, 21: 3. 1911. 1: 32, 17: 14, 21: 4, 23. 1912. 1: 33, 7: 7: 1, 17: 15, 21: 5. 1913. 1: 34, 7: 7: 2, 17: 16. 1914. 1: 35, 7: 7: 3, 17: 17. 1915. 1: 36, 7: 8, 17: 18. 1916. 1: 37, 7: 9. 1917. 1: 38, 7: 10: 1. 1918. 1: 39, 7: 10: 2. 1919. 1: 40, 7: 11. 1920. 1: N. F. 1, 7: 12: 1, 24. 1921. 1: N. F. 2, 7: 12: 2. 1922. 1: N. F. 3, 25. 1923. 1: N. F. 4. 1924. 1: N. F. 5, 7: 13.

Inträde och medlemsavgift.

För inträde i sällskapet kräves endast en anmälan till dess skattmästare under adress *Uppsala*. Årsavgiften, som f. n. utgör 10 kronor, uttages när skrifterna distribueras. Ständig medlem blir var och en som en gång för alla inbetalar 125 kr. Varje medlem erhåller ett exemplar av alla skrifter från och med det år, han inträtt i sällskapet.

Prisnedsättning för medlemmar.

Av de skrifter som finnas i lager (utsålda se sid. 7) sker försäljning dels genom bokhandeln, dels genom skattmästaren. Medlemmar av sällskapet äga vid beställning genom skattmästaren tillgodogöra sig vissa nedsättningar. Sålunda ha de 25 % rabatt på det här förut angivna bokhandelspriset; hel årgång av skrifter från tiden 1880—1919 säljes för 5 kr., från tiden efter 1919 för 10 kr. per styck; vid försäljning av minst fem årgångar lämnas 25 % rabatt även på detta pris; samtliga i lager kvarvarande skrifter från tiden 1880—1919 säljas till ett särskilt nedsatt pris av 100 kr. Portokostnader betalas av köparen.

Realisation till medlemmar.

På grund av bristande lagerutrymme försäljer sällskapet i lager kvarvarande årgångar av Samlaren 1880—1919 till ett extra nedsatt pris av 50 kr. jämte ersättning för portokostnader. Första årgången är utsåld, den 19:de blir det inom en mycket snar framtid. Trots detta kommer någon ytterligare sänkning av priset ej att göras. Medlemmarna uppmanas att i tid komplettera sina egna samlingar och att verka för nya medlemmars inträde medan tillfälle gives att till ett så billigt pris förvärva våra äldre skrifter.

Upsala i februari 1925.

Svenska Litteratursällskapets arbetsutskott.

(Postgirokonto 5367.)

Uppsala 1925. Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B.
2589

SKRIFTER UTGIVNA AV
SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK
LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

Ny följd. Årgång 6

1925

UPPSALA 1926
SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I »Den nyaste Stagneliusforskningen» (Nord. tidskr. 1924) yttrar professor Albert Nilsson om Sven Cederblads avhandling

»STUDIER I STAGNELII ROMANTIK»
(Uppsala 1923, 336 sid.)

bl. a. följande:

»De bygga på ett djupgående forsknings-arbete, vittna om ett lika stort skarpsinne som lärdom och lämna på en mängd punkter — synes det mig — bestående resultat».

Avhandlingen kan erhållas till ett nedsatt pris av 5 kr. direkt och portofritt från fil. dr. Sven Cederblad, *Luleå.*

ALMQVIST & WIKSELL 265099

INNEHÅLL

Pris 10 kronor

UPPSALA 1926. ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.
25386

